

Herredagen i Kjøbenhavn 1533.

Af

A. Heise.

I.

Herredagens Forhistorie.

Kong Frederik den førstes Død paa Gottorp Slot d. 10. April 1533 blev af gennemgribende Betydning for Danmarks og hele Nordens Skjæbne i de følgende Tider, mindre paa Grund af denne Fyrstes egen Personlighed end paa Grund af den kritiske Stilling, hvori Begivenhederne da vare indtraadte baade udadtil og indadtil. Store Spørgsmaal stode endnu uafgjorte. Det Forbund, som Forholdet til den landflygtige Kristiern den anden havde bragt i Stand mellem de nordiske Riger og Lybæk, havde aldrig haft nogen fast Grundvold; dertil vare de forskjellige Forbundsfællers Interesser for stridige. Dette viste sig allertydeligst, da Kong Kristierns Tog til Norge skulde give Forbundet praktisk Betydning. Thi vel ydede Lybæk Hjælp til Kong Kristierns Undertvingelse; men alt den Gang tildels ledet af Jørgen Wullenwevers højtflyvende Planer benyttede den stolte Hansestad sig af Situationen til at ville lægge hele Østersøens Handel under sig. Vel havde Lybækkerne ikke kunnet opnaa alt, hvad de ønskede; men ved Traktaten af 2. Maj 1532, som sluttedes mellem den danske Konge og Rigsraad paa den ene og Lybæk paa den anden Side, bestemtes det, at eftersom de hollandske

Stæder havde hjulpet Kong Kristiern med Udrustning af Skibe og paa anden Maade, skulde den danske Regjering, saasnart Norge ved Lybæks Hjælp atter var bragt til Lydighed, anfælde Hollændernes og Waterlændernes Skibe og Gods, i Øresund eller hvorsomhelst i Soen de ellers bleve trufne; intet mindeligt Forlig og ingen Fred maatte sluttes med Hollænderne og Waterlænderne, med mindre disse forpligtede sig til i ti Aar intet Stabelgoods, navnlig Klæde og Lærred, at føre gjennem Sundet fra Vest til Øst, eller at føre Østersøens vigtigste Produkter tilbage fra Øst til Vest. Dog undtages de Varer, som falde paa Kongens egne Riger og Lande; dem maa Hollænderne føre gjennem Sundet, ligesom det er tilladt Kongens egne Undersaatte at føre deres egne Varer gjennem Sundet, men ikke fremmed Stabelgoods for Fragt. Kommer det paa disse Vilkaar til Fred med Hollænderne, eller de blive overvundne i Krigen, forpligter Kongen og Raadet sig til at anvende al deres Flid paa, at alle brabantiske, see-landske og «østerske» Stæder (ø: Danzig, Riga, Reval) — dog med Undtagelse af Königsberg og Hertugen af Preussens Undersaatte, som ikke have oplagt Raad med Fjenden — forpligte sig til heller ikke at føre ovennævnte Stabelgoods igjennem Sundet. Dog skal Kongen og Raadet, saafremt disse Stæder begynde Krig i den Anledning, ikke være forpligtet til at deltage heri, men denne Sag skal gøres til Gjenstand for fornyede Underhandlinger mellem Kongen og Lybæk.

Til Gjengjæld for disse store Indrømmelser lover Lybæk paa egne og Forbundsfællers Vegne at staa Kongen og Raadet bi med visse nærmere angivne Stridskræfter, hvis de i disse ti Aar angribes af Kong Kristiern, hans Børn og Arvinger eller overhovedet nogensomhelst paa hans

Vegne, mod Gjensidighed fra Kongens og Raadets Side, hvis Lybæk bliver angreben af Kong Kristiern eller hans Tilhængere. Opkommer der inden de 10 Aar Stridigheder mellem de tre forskjellige Parter, som have sluttet Forbundet — det danske Rige, Hertugdømmerne Slesvig og Holsten, Lybæk med dets Forbundsfæller — skal Sagen afgjøres ved Voldgiftsmænd, paa visse nærmere angivne Betingelser.

Kunde Lybæk have sat disse Fordringer igjennem, havde det ganske vist haft Spillet vundet. Handlen med Østersølandenes vigtigste Produkter var da udelukkende kommet i dets og de øvrige vendiske Stæders Besiddelse; Lybæk var end mere bleven Stabelplads for de østersøiske Varer; Handlen med Vesten var saa godt som udelukkende lagt i dets Haand, og Danmark var slet og ret blevet dets ydmyge Toldbetjent ved Øresund, som pligtskyldigst havde maattet undersøge ethvert Skib, der vilde fare igjennem, for at beslaglægge enhver af de til Stabelgods henregnede Varer, som muligvis vare om Bord, og Kongens egne Undersaatter vare udtrykkelig udelukkede fra enhver Fragt-fart med fremmede Varer, der førtes gjennem Sundet.

Det var saa ydmygende Betingelser for det danske Rige, saa stridende mod dets Interesser, at kun den yderste Nød kunde tvinge den danske Regjering til at gaa ind derpaa. Saa let som Lybækkerne havde tænkt, gik det heller ikke. Saa længe der var den mindste Udsigt til et mindeligt Forlig med den nederlandske Regjering, vilde det have været meget letsindigt at binde sig ved Traktaten af 2. Maj. Dens endelige Ratifikation blev derfor ogsaa udsat til et fornyet Møde i Kjøbenhavn ved St. Hansdag 1532, hvortil man ogsaa ventede nederlandske Sendebud. Det lykkedes her at faa sluttet en Overenskomst af 1. Juli

med Sendebuddene, ifølge hvilket det gamle Forhold til Hollænderne atter skulde sættes i Kraft, saa at det skulde være disse tilladt at sejle gennem Sundet paa samme Vilkaar som tidligere; de Erstatningskrav, som man gjensidig havde til hinanden for opbragte Skibe og for den Hjælp, de hollandske Stæder — frivilligt eller nødtvunget — havde ydet Kristiern 2., skulde afgjøres ad retslig Vej. De lybske Sendebud, og deriblandt Wullenwever, gik ind herpaa, fordi de nederlandske Sendebuds bestemte Optræden synes at have gjort Indtryk paa dem; rigtignok søgte de i det yderste Øjeblik at ville udsætte Beseglingen af Fredstraktaten, men efter heftige Debatter, navnlig med Kong Frederiks tyske Kansler Wolfgang Uttenhofen, faldt de tilføje, aabenbart dog med den Bagtanke, at Fredstraktaten med Hollænderne neppe vilde blive af Varighed, da Spørgsmaalet om Erstatningskravet nemt vilde kunne medføre fornyede Stridigheder. Man skulde have troet, at Traktaten af 2. Maj var bleven taget tilbage efter at den nye Traktat var bleven afsluttet med Hollænderne; thi i Virkeligheden stode de i fuldstændig Strid med hinanden. Dette var dog ingenlunde Tilfældet; begge Parter havde den endnu i Baghaanden, og vilde benytte den hver efter sit Behag. Dagen efter at den nederlandske Traktat var afsluttet, tilbød Kong Frederik gennem sine Raader, Holstenerne Johan Ranzov, Wolfgang Uttenhof og Wolf Pogvitz, og de danske Raader Mogens Gøje, Tyge Krabbe og Anders Bilde, at ratificere Traktaten. Krigen mod Kong Kristiern var nemlig endnu ikke endt, eller rettere sagt, man vidste endnu ikke i Kjöbenhavn, at Kong Kristiern allerede var om Bord paa den danske Flaade paa Vejen til Kjöbenhavn. Men nu begyndte Lybækkerne at gjøre Vanskeligheder; de forlangte Forandringer i Traktaten, og da man ikke kunde opnaa det, be-

sluttedes det, at Ratifikationen først skulde foregaa senere gennem Biskoppen af Roskilde som Rigets Storkansler, naar Lybækkerne bragte deres Brev tilbørlig ratificeret og beseglet af deres Regjering. Og der kunde i det Øjeblik ogsaa være Betæneligheder nok for Lybæk til ikke at gaa for vidt. Det var ikke lykkedes dem at drage de øvrige vendiske Stæder over paa deres Side; navnlig havde Hamborgs Sendebud under Forhandlingerne i Kjøbenhavn vist en afgjort fjendtlig Holdning ligeoverfor Lybæk, hvilket endog havde ført til de heftigste Scener mellem Hamborgs Sendebud og Jørgen Wullenwever. Det var klart, at Lybæk vilde komme til at staa ene i Kampen, navnlig naar Sundet ogsaa skulde lukkes for de seelandske og brabantiske Stæder og de østersøiske Stæder Danzig, Riga og Reval; thi kom det til Kamp med disse Stæder, havde Kong Frederik og det danske Rigsraad ingenlunde forpligtet sig til at deltage i Krigen. Det var derfor let forstaaeligt, at Raadet i Lybæk, hvorfra det gamle forsigtige Parti endnu ikke var udelukket, kunde have Betæneligheder. Men Lybæk havde ladet det gunstige Øjeblik gaa tabt — og det vendte aldrig mere tilbage.

Endnu medens de lybske Sendebud vare i Kjøbenhavn, ankom Kristiern den anden paa Rheden. Det er bekjendt, hvorledes den ulykkelige Konge ved et frækt Brud paa indgaaede Forpligtelser blev indespærret bag Sønderborg Slots faste Mure, og det er tilstrækkeligt godtgjort, at de lybske Sendebud, og navnlig Jørgen Wullenwever, havde væsentlig Del i den fattede Beslutning. Derved blev Sagen bragt ind i et nyt Stadium. Den nærmeste Fare for Kong Frederik og det danske Rigsraad var nu overstaaet, og samtidig maatte Betænelighederne ved at binde sig for meget til Lybæk selvfølgelig voxe. Saalænge Erstatningsspørgsmaalet

imidlertid endnu ikke var afgjort med Hollænderne, maatte man handle i Forening med Lybæk. Endnu inden de lybske Sendebud vare bortrejste fra Kjøbenhavn, besluttedes det derfor at rejse dette Spørgsmaal; men her fandt man en stærk Modstand hos den nederlandske Regjering, der fortolkede den afsluttede Traktat paa en ganske anden Maade end Kongen. Forhandlingerne antog flere Gange en saa heftig Karakter, at det saa truende nok ud; men en Krig med Karl 5 og den nederlandske Regjering kunde ingenlunde ligge i Kong Frederiks Interesse, da det let vilde have kunnet bringe hele Spørgsmaalet om Kristiern den anden frem igjen. Saalænge disse Underhandlinger derfor endnu ikke vare afgjorte, søgte man fra dansk-holstensk Side at forhale Ratifikationen af Traktaten af 2. Maj. Da lybske Sendebud ved Mortensdagstid vilde overrække deres Exemplar, nægtede Storkansleren Rønnov at udlevere det danske Gjenbrev; det samme gjentog sig i Januar 1533, da Lybæk havde sendt Gesandter til Gottorp, og i Februar-Marts i Roskilde hos Rønnov. Rønnov skød Skylden paa Kong Frederik, og Kongen erklærede ikke at kunne foretage noget uden Rigsraadet, som var sammenkaldt til et Møde Trinitatis Søndag (8. Juni) i Nyborg. Rønnov lovede dog at skrive til Rigsraaderne om Sagen, og han synes ogsaa at have bragt Sagen frem paa et Møde af det sjællandske og skaanske Raad, som var forsamlet i Kjøbenhavn i April Maaned; thi da to af Raadets Medlemmer, Truid Ulfstand og Klavs Bilde, i anden Anledning rejste til Gottorp, fik de ogsaa det Hverv at forhandle med Kong Frederik om Sagen. I det hele fik de lybske Sendebud det Indtryk, at Vanskelighederne ikke saa meget kom fra dansk som fra holstensk Side, og det ikke uden Grund.

I Lybæk havde imidlertid det lutherske Demokrati

vundet fuldstændig Sejr. I Februar var det gamle Raad blevet fornyet med et betydeligt Tilskud af det nye Partis Tilhængere, og med det samme var Wullenwever bleven Borgemester og saa godt som eneraadende. Underhandlingernes Tid var nu forbi, Handlingernes begyndte. Allerede i Marts besluttede Borgerskabet paa Wullenwevers Forslag Krig med Hollænderne. Man begyndte strax paa Udrustning af en Eskadre, der skulde sejle til Bornholm, og som senere lagde sig ved Dragør, for at oppasse de første hollandske Sejlere, der vilde vove sig til Østersøen. For at faa Penge til Udrustningen lagde man Beslag paa de Kirkeskatte, som vare henlagte under Stadens Forvaring. Med uhyre Dristighed, for ikke at sige Letsindighed, havde Wullenwever optaget Kampen paa egen Haand, uden Understøttelse fra de øvrige vendiske Stæder, kun stolende paa, at den Forbitrelse, som Kong Frederik nærede mod Nederlænderne, skulde føre Danmark og Holsten over paa Lybæks Side. Men netop denne Egenraadighed kunde kun blive til Lybæks Skade. At Lybæk paa egen Haand begyndte Krigen i de danske Farvande paa en Tid, da Underhandlingerne med det nederlandske Hof endnu vare i fuld Gang, frembragte et Omslag. Den Tid var nu forbi, da man kunde afvente Begivenhedernes Gang. Man maatte vælge mellem Holland og Lybæk; hvad der var mest i det danske Riges Interesse, syntes utvivlsomt; ved at slutte Fred med Holland opgav man i det højeste nogle Pengefordringer, ved at slutte sig til Lybæk opgav man den danske Krones Uafhængighed i de danske Farvande. Kong Frederik lod ogsaa Lybæk vide, at det skulde afstaa fra Fjendtligheder mod Hollænderne, «da han ikke kunde eller vilde lide saadant paa sine Strømme». Men saa længe Kong Frederik levede, synes det dog, som hans opæggede

Stemning mod Nederlænderne har virket dæmpende; endnu i Slutningen af Marts og Begyndelsen af April var Stillingen en saadan, at man i Nederlandene frygtede meget for, at en Krig med Danmark skulde udbryde. Men faa Dage før Kongens Død sendtes en af Hertugdømmernes betydeligste Mænd, Landmarskalken Melchior Ranzov, til Nederlandene med nye Instruxer for baade paa Danmarks og Hertugdømmernes Vegne at knytte nye Underhandlinger med den nederlandske Regjering, hvis Resultat da skulde forelægges den til 8 Juni sammenkaldte dansk - norske Herredag. Man faar det Indtryk, at Regjeringens Tøjler alt vare slupne den dødssyge Konge ud af Hænderne, og at den mod Lybæk fjendske Stemning hos det holstenske Aristokrati, hvis Hovedmand Melchior Ranzov ansaas for at være, har faaet fuldstændig Overhaand i Kongens Omgivelser. Det lybsk-nederlandske Spørgsmaal efterlod Kongen uafgjort, da han faa Dage efter døde. En betydelig Del af Afgjørelsen var lagt i Melchior Ranzovs Haand; den endelige Afgjørelse tilkom den til Nyborg sammenkaldte Herredag, om den ellers kom i Stand¹⁾.

Dette var imidlertid ikke den eneste Sag, som Kongen efterlod uafgjort. Vaklende og usikker havde hans Stilling som de to nordiske Rigers Konge stedse været. Det var ikke lykkedes ham, trods alle hans Bestræbelser, at skaffe sig evropæisk Anerkjendelse paa de ved Vold og Oprør vundne Troner. Det var heller ikke endnu lykkedes ham fuldt at sikre Danmarks og Norges Kroner for sin Slægt.

¹⁾ Paludan-Müller, Grevens Fejde, I, S. 60—68. Waitz: Lübeck unter Jürgen Wullenwever, I, S. 137—200 og navnlig Anmærkningerne 38 (Traktaten af 2. Maj 1532), 42, 43, 44, 47, 48, 49, 50.

Det Biske-Aristokrati, der havde sat ham paa Tronen, havde i sin blinde Iver for at sikre sig selv saa stor Frihed som muligt faaet den Bestemmelse gjenoptaget fra Kristiern den 2dens Haandfæstning, at Kongen ikke maatte begjære af Rigens Raad eller dets Indbyggere, at nogen af hans Sønner eller nogen anden i hans Livstid skulde udvælges til Konge. Rigtignok indskrænkedes Betydningen heraf noget ved de tilføjede Ord: «uden vi kunne have det i deres (o: Rigsraadernes) Minde», saa at enhver Forhandling om et Tronfølgervalg ikke var udelukket¹⁾. Betydningen heraf viste sig snart, idet Rigsraadet faa Dage efter Haandfæstningens Udstædelse paa det bestemteste tilsagde Kongen, til Tak for de store Velgjerninger, han havde vist Riget ved Kong Kristierns Udjagelse, og for at han herefter skulde desto flittigere og velvilligere fremme den hellige Kirkes, Ridderskabets og alle Rigens Indbyggers Bedste og Gavn, at de efter Kongens Død vilde udvælge en af hans Sønner «og ingen anden» til Konge. Dog skulde Rigets frie Kaar derved være ukrænket, og den Søn, som valgtes, skulde holde Kirken, Prælaterne og Ridderskabet ved deres Privilegier overensstemmende med Kong Frederiks Haandfæstning, og aldrig slutte noget Forlig med Kong Kristiern eller hans Efterkommere uden med Rigsraadets Samtykke. Rigsraadets Brev var udstædt i den mest bindende Form i to Exemplarer, beseglede af saa godt som samtlige Medlemmer af Raadet; men det Exemplar, der skulde overgives Kongen, vedblev endnu at være i Roskilde Bisps Værge, formodentlig i hans Egenskab som Rigets Storkansler, og

¹⁾ Fr. 1. danske Haandfæstning af 3. Aug. 1523, Art. 31, i Geheimeark. Aarsb, 2. B. — Smlgn. Allen, de tre nord. Rigers Hist. 4, 2, 53—54.

blev først paa Odense Herredag 1527 overgivet til Kongens Rentemester¹⁾. Kong Frederik havde den Gang to Sønner, den 20-aarige Hertug Kristian og den 2-aarige Hertug Hans. Hertug Kristian var vistnok alt den Gang temlig ilde anset af det katholske Biske- og Adelsparti i Danmark. Han skal have ført et temlig vildt Ungdomsliv — senere anførte man det i al Fald som Grund til ikke at vælge ham til Konge — men af langt større Betydning var utvivlsomt det lutherske Sindelag, som han alt den Gang havde lagt for Dagen, og den tyske Opdragelse, han havde faaet i det slesvig-holstensksindede Ridderskabs Aand²⁾. Han selv synes heller ikke at have vist særlig Lyst til at blive Danmarks Konge, langt mindre, end selve hans holstenske Omgivelser ønskede³⁾. Saa meget er vist, at det lige fra Begyndelsen af var en Slags offentlig Hemmelighed, at Hertug Hans skulde være Danmarks Konge, og at man ønskede, at han skulde føres til Danmark og opdrages der i dansk og katholsk Aand⁴⁾. Men noget bestemt Valg og Hylding er der ikke Tale om.

Det er saaledes højst sandsynligt, at Hensynet til Her-

¹⁾ Brevet meddeles som Tillæg; ligesaa Kongens Kvittering for Modtagelsen, dat. 23. Aug. 1527.

²⁾ Om Hertug Kristians Ungdomsliv henvises til Hvitfeld S. 1397—98, der synes at anse Beskyldningerne for grundede, og til Cragii Annales p. 7 og 8, sammenholdt med Wullenwevers og Hertug Kristians egne mærkelige Ytringer i Brevet af Septbr. 1533 til Hertug Albrecht, hos Waitz, Wullenwever, I, 204 og 276.

³⁾ Uttenhofen til Hertug Albrecht 25. April 1527; Waitz, anf. Skr. S. 376.

⁴⁾ Danmarks Riges Raad har samtykt Hertug Hans til deres Herre og Konge efter hans Naades Død, og end er Hans et Barn og skal i Danmark opføres efter deres eget Sind. Saaledes skriver Vincents Lunge, der lige kom fra Danmark, til Erkebisp Oluf i Trondhjem, den 25. Januar 1525, Dipl. Norv. VII, 621.

tug Kristians Personlighed og Ønsket om at kunne indvirke paa den tilkommende Konges Opdragelse, har været medvirkende Grund til, at Rigsraadet ikke har villet binde sig til en enkelt af Kongens Sønner. Men tillige maa det anses for konstitutionelt rigtigt, at Rigsraadet endnu ikke traf noget endeligt Valg, saa længe Forholdet til Norge endnu var usikkert. Ved Overenskomsten i Bergen 1450, der var det egentlige Grundlag for Forbindelsen mellem de to Kongeriger, var det dansk-norske Statslegeme blevet et indskrænket Valgrige, idet det dansk-norske Rigsraad, som skulde foretage Fællesvalget, var bundet til en af den afdøde Konges Sønner, dog saaledes, at det stod dem frit for at vælge den, de ansaa for mest skikket, «mod at de andre forses i begge Riger som tilbør»¹⁾. Det er bekjendt, hvorledes de første oldenborgske Konger lige saa vel som Hertug Frederik selv herpaa saa vel som paa almindelige Forestillinger fra gamle Tider grundede en Arveret til den norske Krone, ligesom de paa det bekjendte Ribeforlig af 1460, hvor en lignende Bestemmelse fandtes for Hertugdømmernes Vegne, grundede Arvefordringer paa Hertugdømmerne. Selvfølgelig kunde de med lige saa stor eller rettere lige saa liden Ret herpaa have grundet Arvefordringer paa det danske Rige, da Bestemmelserne i Overenskomsten af 1450 maatte være lige bindende for begge Riger, og det er bekjendt nok, at Hertug Frederik under sine Stridigheder med sin Broder Hans gjorde Fordringer gjældende paa det halve Norge og enkelte Dele af Danmark, en Fortolkning af det dansk-norske Forbundsbrevs Bestemmelser, hvorpaa man selvfølgelig hverken fra dansk eller norsk Side

¹⁾ Samlinger til det norske Folks Sprog og Historie 4, 396.

kunde gaa ind¹⁾. Desto vigtigere blev det at faa Rigerne »frie Kaar» fastslaaet i de følgende Haandfæstninger, og det var for saa vidt ganske naturligt, at Kristiern den andens dansk-norske Haandfæstning kom til at indeholde den skjæbnsvangre Bestemmelse, at ingen af Kongens Sønner maatte vælges i Faderens Livstid, »men at Danmarks og Norges Raad og dets Indbyggere skulle nyde deres frie Kaar, naar vi afgaa». Der opstaar nu det Spørgsmaal, hvorledes disse Ord skulle fortolkes. Det er rimeligt nok, at man fra dansk Side hermed har villet betegne det danske Rigsraads fuldstændige Valgfrihed ved en Konges Død, saa at man slet ikke var pligtig til at vælge den afdøde Konges Son; men da Overenskomsten i Bergen vedblev at staa og selvfølgelig som en Mellemrigslov, som en højtidelig Forbundstraktat, sluttet mellem to Riger som et Bindemiddel for »evige Tider», ikke kunde omstødes ved en Haandfæstning, der kun var en personlig Forpligtelse for den enkelte Konge og kun gjaldt for hans Livstid, saa kan der — juridisk set — neppe være nogen Tvivl om, at det dansk-norske Statslegeme, som en Helhed betragtet, vedblev at være et indskrænket Valgrige, hvor man — forudsat, at Forbindelsen mellem Rigerne skulde bevares — vedblev at være forpligtet til at vælge en af den afdøde Konges Sønner. Men i Livet gaar det ikke altid efter statsretslige Teorier, selv om disse ere tydeligere af-fattede end Datidens uklare Traktater. Kristiern den 2dens

¹⁾ Smlgn. Allen, de tre nord. Rigers Hist. I, 117. Foruden almindelige tysk-holstenske Forestillinger om Fyrstesønners Forsørgelse ved Landsdelinger, er det formodentlig netop paa Bestemmelsen i Unionstraktaten af 1450 om de andre Sønners Forsørgelse i begge Riger, hvortil Hertug Frederik har støttet sine For-dringer paa Halvdelen af Norge og Dele af Danmark.

Fordrivelse bragte Forvirring i dette Spørgsmaal saa vel som i saa meget andet. Man havde Bestemmelser for, hvorledes man skulde vælge en Konge i Forening, og man havde endog faaet en Bestemmelse sat ind i Haandfæstningerne om, hvorledes man under visse Betingelser kunde med Magt modsætte sig en Konges Overgreb; men man havde ingen Bestemmelser for, at man kun i Forening kunde afsætte en Konge. I det Øjeblik nogle jydske Biskopper og Rigsraader egenmægtigt afsatte den fælles Unionkonger og uden Hensyn til Unionens Bestemmelser i Kraft af «det frie Kaar» sprang over til en Sidelinie, foretog de et revolutionært Skridt, der bragte Unionen til at vakle. Det havde været det norske Rigsraads Pligt i det Øjeblik at hævde baade Unionen og indenfor den tillige det norske Riges egen Selvstændighed ved at holde fast ved Kristiern den anden, — hvis der havde været Livskraft dertil i selve Folket, og dette ikke roligt havde set til, medens der kastedes Terninger om det norske Riges Skjæbne af nogle faa indbyrdes splidagtige, tildels danskfødte Stormænd, som dog tilsidst alle lode sig vinde ved Udsigten til — store Forleninger.

Saa længe det norske Raad endnu ikke havde opsagt Kristiern den anden Huldskab og Troskab, maatte man fra dansk Side hævde Gyldigheden af Rigernes gamle Forbindelse, eller med andre Ord staa paa Bestemmelsen i Unionstraktaten af 1450 om Rigernes «evige» Forening under en fælles Konge; man maatte søge at faa dem til at gjøre det samme, som man havde gjort i Danmark, at opsiges Kongen Huldskab og Troskab, og saa forøvrigt lade det gamle Forhold indtræde. Derfor kunde det danske Rigsraad roligt give Kong Frederiks Sønner Udsigt til

Tronen; det var ikke andet, end hvad der fulgte af sig selv, saa fremt den gamle Forbindelse af 1450 atter gjenoprettedes. Men ganske saaledes gik det dog ikke. Det lykkedes det norske Rigsraad, hvis vigtigste Medlem var den danske Stormand Vincens Lunge, der nylig var bleven indgiftet i Norge og som for Øjeblikket saa sin Regning ved at optræde som Talsmand for det norske Riges Selvstændighed, at faa Kongen til at vedtage en særlig norsk Haandfæstning, hvor man søgte ved forfatningsmæssige Bestemmelser at hævde Rigets Selvstændighed. Kongen maatte forpligte sig til at frasige sig Titlen «ret Arving til Norge». Den samme Bestemmelse mod et Tronfølgervalg i Kongens Levetid, som fandtes i Kong Frederiks danske Haandfæstning, optoges i den norske, «efterdi at Norges Rige er et frit Kaare-Rige», og med det samme Tillæg: «uden vi kunne have det med deres Minde». Efter Kongens Død skulde alle Slotslove holdes til Erkebispens og Norges Raads Haand. — Hvert Rige stod saaledes med sin særlige Haandfæstning, gjældende for Kong Frederiks Livtid, uden nogen som helst Antydning af et Fællesvalg efter Kongens Død og uden nogen som helst Antydning af, hvorvidt det gamle Forbunds-brev af 1450 skulde anses for endnu gjældende eller ikke. Det hele fik Udseende af, at Forbindelsen mellem Rigerne var en slet og ret Personalunion, der beroede paa Kong Frederiks Person. Kongens og det danske Rigsraads Bestræbelser maatte for Fremtiden gaa ud paa at se at faa en Forbindelse gjenoprettet og at sikre Kongens Sønner Udsigt til de forenede Rigers Krone efter Faderens Død, saa at man i det mindste kunde være nogenlunde sikret imod, at det norske Raad foretog et ensidigt Valg. Og naar dertil kommer, at der i Kong Frede-

riks norske Haandfæstning fandtes den Bestemmelse, at naar en Herredag skulde staa, skulde det forkyndes med Brev og vist Bud Aar eller halvt tilforn, for at de norske Raader «kunde have Tid at berede sig derudinden», saa laa allerede heri en temlig sikker Udsigt til, at Rigerne kunde komme til at være kongeløse et Aars Tid efter den afgangne Konges Død, hvis Tronfølgerspørgsmaalet ikke var fast afgjort forinden¹⁾.

Vaklende og uklar var saaledes Stillingen i det hele, og uagtet man efter Haandfæstningens Ordlyd skulde anse det for afgjort, at Norge nu var blevet erkjendt for et rent Valgrige, holder man dog til forskellige Tider fast ved de andre Synsmaader, alt efter som Tidens Lejlighed førte det med sig. Vel havde Kong Frederik forpligtet sig til at aflægge Titlen «Arving til Norge»; men at man i Gottorp kun ansaa dette for gjældende for hans Person og ingenlunde opgav Slægtens formentlige Arveret, viste sig snart, og i Norge selv holder Erkebispens snart paa det frie Kaar, snart anser han Riget for et Arverige, medens det danske Rigsraad i et enkelt Øjeblik, paavirket fra Gottorp, erklærer Riget for et Arverige, men ellers hævder den gamle «Forbindelse» mellem Rigerne. Og man kan ikke helt afvise nogen af disse Synsmaader som ulovlig. Det maatte efter alt, hvad der var foregaaet, anses for meget tvivlsomt, hvorvidt Unionsakten af 1450 ikke endnu maatte anses for lovlig bestaaende, og var det Tilfældet, var Riget et indskrænket Valgrige, der gav den afdøde Konges Sønner en betinget Arveret, som ingenlunde kunde anses for

¹⁾ Kong Frederiks norske Haandfæstning af 24. Novbr. 1524, Art. 23, 27, 28, 40 (Saml. til norske Folks Spr. og Hist. I. S. 6 ff.).

hævet ved en særlig norsk Haandfæstning; gik man imidlertid i Gottorp videre og gjorde Fordring paa en ubetinget Arveret, der skaffede enhver gottorpsk Prins Ret til at forsørges med en Del af Norge, var denne Paastand greben helt ud af Luften.

Saa længe Forholdet til Kristiern den anden endnu ikke var fast ordnet, blev Rigsraadets Løfte om at vælge en af Kong Frederiks Sønner til Danmarks Konge, ingelunde uanfægtet. Paa Herredagen i Kolding 1525 truede Kongen, under en øjeblikkelig bitter Stemning mod Rigsraadet, med at trække sig tilbage fra Regjeringen i Kongeriget; vilde Rigsraadet ikke give sit Bifald hertil, havde Kongen to unge Sønner; »vilde Raadet tage nogen af dem ind i Riget og forlige sig med ham om Regimentet, vilde Kongen gjerne resignere ham Riget». I sit Svar derpaa erklærer Raadet atter, »at hvad Raadet havde tilsagt og forseglet hans Naade paa hans unge Herskabs Vegne, vil Raadet i alle Maader ubrødelig holde, naar Gud haver forset, at den Tid sig begiver». Men dette hindrede dog ikke, at Raadet faa Dage efter samtykkede i en Instrux for de Sendebud, der paa Kong Frederiks og Raadets Vegne skulde deltage i Underhandlingerne i Lybæk om Kristiern den andens Sag, ifølge hvilken Kong Kristierns Søn Hans efter Kong Frederiks Død skulde vælges til Konge i Danmark, og efterdi Norge var et Arverige, »og det samme har med Rette indtil denne Tid hørt hans Naade (o: Kong Frederik) Halvdelen til», skal Kong Kristierns Søn efter Kong Frederiks Afgang beholde Norge for sig selv alene, og Kong Frederiks Arvinger beholde Hertugdømmerne Slesvig og Holsten for sig alene. Kong Frederiks Arvinger skulle

da opgive Titlen «Arving til Norge», Hr. Hans og hans Arvinger Titel og Vaaben efter Hertugdømmerne!¹⁾

Dette Forslag, der nok bevarede Forbindelsen med Norge, men helt prisdav Slesvig, fik heldigvis ingen praktisk Betydning, da Lybækker-Mødet blev resultatløst, og vi skulde ikke have dvælet ved det, hvis ikke nogle senere Ytringer af Kong Frederik netop i denne Anledning havde tydet paa, i hvor høj Grad de dynastiske Interesser havde Overvægten i Kongens Forhold til Tronfølgerspørgsmaalet fremfor de Landes Tarv, der vare underlagte hans Scepter: «Han havde ondt ved at gaa ind paa at unddrage sine Arvinger et saa stort Rige, hvormed en eller to af hans Sønner kunde forsørges»²⁾. Heri ligger vistnok Nøglen til flere af den følgende Tids Forhandlinger; det er fuldstændig den samme dynastiske Politik, han havde fulgt under sin Strid med Broderen Hans; han saa egentlig helst, at en af Sønnerne fik Hertugdømmerne for sig, om muligt i Forening med det hele eller halve Norge, hvortil han stadig lod Hertug Kristian skrive sig «ret Arving»; saa kunde den anden faa det danske Rige. Desto nødvendiggere var det for det danske Rigsraad at være paa sin Post.

Misstemningen mellem det danske Raad og Hertug Kristian blev stedse større. Alt tidligere havde Raadet ligefrem afslaaet Kongens Tilbud om at sende Hertug Kristian nogen Tid ind i Riget som Statholder, idet man havde undskyldt sig med, «at Landet var saa svært forarmet

¹⁾ Ny danske Mag. 5, 38, 47, 81. Kongens Forslag er dateret 5. Maj, Instruxerne for Sendebuddene 15. Maj. Smlgn. Allen, IV, 2, 513, 509.

²⁾ Allen ant. St. S. 517.

paa Fetalie ydermere end i mange tidligere Aar¹⁾. Men da Hertug Kristian i Begyndelsen af Aaret 1526 kom i en heftig Strid med Biskop Iver Munk i Ribe om Kirkeforholdene i de Dele af Nordslesvig, der laa under Ribe Bispestol, og i denne Brevvexling optraadte i bestemt luthersk Retning²⁾, og da han senere ved Midsommertid under sit Ophold i Kjøbenhavn, i Anledning af hans Søsters Bryllup med den lutherske Hertug Albrecht af Preussen, aabenlyst tillige med Kongen selv overtraadte Kirkens Fastebestemmelser, steg det katholsk-sindede Rigsraads Forbitrelse saa højt, at de aabenlyst skjældte Hertugen ud for en Kjætter, medens han til Gjengjæld lod dem høre, at de vare Forrædere mod deres «Arveherre» Kristiern 2, ja endogsaa lige ud erklærede, at han var tilbøjelig til efter Kong Frederiks Død 'at slutte Forlig med Kristiern 2³⁾. Hertug Kristians Stemning mod Danmark var paa denne Tid saa bitter, at han ligefrem ytrede Ulyst til den danske Krone, hvilket ingenlunde var hans holstenske Omgivelser tilpas, der nok ønskede Forbindelsen med Danmark bevaret, saa længe Tyngdepunktet kunde blive i Gottorp, hvorved det holstenske Aristokrati kunde gjøre sin Indflydelse gjældende selv paa Kongerigets Anliggender⁴⁾. Der begyndte at vise

¹⁾ De i Aarhus forsamlede Rigsraaders Svar paa Kongens Forestilling, dat. Onsdag efter Valentini Dag (Februar), N. dsk. Mag. 5, 27.

²⁾ N. kirkeh. Saml. 4, 1 fgd.

³⁾ Hertug Albrecht af Meklenborg til Kristiern 2., Juli 1526, Allens Breve I, 424; smlg. den skibyske Krønike, Script. II, 581.

⁴⁾ Wolfg. von Uttenhofen til Hertug Albrecht af Preussen, 25. April 1527: Han havde altid ment det ærligt med Hertug Kristian, hvad Danmark angik, men hans Raad fandt ingen god Optagelse; vilde Kristian ikke, vare Hertugerne Hans og Adolf (født 1526) tilbage, som med Tak vilde tage imod det. Waitz, Wullenwever I, 376.

sig en holstensk Indflydelse i Danmark af lignende Art som fra dansk Side i Norge, kun med den Forskjel, at det danske Rigsraad og den danske Adel havde en langt større Modstandsevne end den uddøende norske Adel. Det viste sig derfor langt mindre i Rigets indre Anliggender, uagtet det var lykkedes enkelte holstenske Adelsmænd at faa danske Forleninger, end i Rigets Udenrigspolitik, hvor Forhandlingerne ofte lededes af Kong Fiederiks holstenske Raader¹⁾.

Disse Hensyn maatte stadig henlede Rigsraadets Tanke paa at faa den unge Hertug Hans dansk og katholsk opdragen, saa han unddroges fra den holstenske Indflydelse, hvorunder han opvoxede. Selv den fredeligere Stemning ligeoverfor Kristiern 2, som Hertug Kristian havde gjort sig til Talsmand for, maatte virke afskrækkende paa Raadet. Denne Stemning kommer ogsaa til Orde paa det næste Møde efter Bryllupsfesten, paa Herredagen i Odense December 1526; thi da Kongen ifølge et lybsk Gesandtskabs Forestillinger her havde givet Raadet til Kjende, om det ønskede, at der skulde underhandles om Fred mellem Kongen og Kong Kristiern, erklærer Raadet meget bestemt, at det aldrig vil samtykke i Fredsunderhandlinger, naar Kong Kristiern eller hans Born igjen skulde komme ind i Riget²⁾, og den samme Stemning gjorde sig stærkt gjældende paa den følgende Herredag i Odense 1527, hvor Kongen, i det mindste

¹⁾ Uttenhofen var selv Lensmand paa Hindsgavl, Johan Ranzov paa Krogen, Melchior Ranzov paa Gulland 1526 (N. dsk. Mag. 5, 210; 218; 291; 301). Forhandlinger mellem Kongen og det danske Rigsraad føres jævnlig af Johan Ranzov, der endogsaa selv anføres blandt de danske Rigsraader, Uttenhofen, Wolf Pogvitz, lige som de samme som oftest lede Underhandlingerne med fremmede.

²⁾ N. dsk. Mag. 5, 105. Smlgn. Quellensaml. IV, 98.

lige overfor Kong Kristierns Venner og Lybækkerne, gav sig Udseende af at ønske Fred, men skød Skylden over paa Rigsraadet, som var derimod. Først paa denne Herredag fik Kongen udleveret Rigsraadets Forpligtelsesbrev af August 1523 om at vælge en af hans Sønner til Efterfølger efter hans Død, hvilket hidtil havde været betroet Lage Urnes Varetægt. Det er som en ny Pagt, der sluttes mellem Kongen og Raadet om at staa Last og Brast ligeoverfor Kong Kristiern, paa en Tid da de gamle Forbunds-fæller Lybækkerne viste Tilbøjelighed til at trække sig tilbage¹⁾. Og nu begyndte Raadet ogsaa at forlange, at Hertug Hans skulde sendes ind i Riget for at opdrages. Hidtil var det saa langt fra, at Kongen havde taget noget Hensyn til Rigsraadets Ønsker om Hertug Hanses Opdragelse, at han tvertimod havde givet ham en saa udpræget luthersksindet Tugtemester som Pomeraneren Peder Svave, der i sin Tid havde fulgt Luther til Vorms og senere i sit Fædreland havde maatte udstaa Forfølgelser for sin religiøse Iver, indtil han i Aaret 1524 eller 25 var kommet i Kongens Tjeneste. Tugtemester for Hertug Hans var han allerede i Aaret 1526; rigtignok var Prinsen den Gang kun 5 Aar gammel; endnu kunde meget vindes, hvis han blev ført til Kongeriget; men Kongen og Holstenerne holdt stadig igjen. Da Rigsraadet i Aaret 1528 paa Herredagen i Nyborg opfordrede Kongen til at sende sin Søn ind i Riget, for at den danske Krone en Gang

¹⁾ 1527, 28. Juli, Hertug Albrecht til Kristiern 2. om •Hertug Frederiks forsonlige Sindelag, Allens Breve I, 488. — 1527, Aug. Lybsk Gesandskab i Odense, som raader til Fred; Kongen svarer, at han er derfor, Raadet derimod. Quellensaml. II, 98. — 1527, 23. Aug. Kong Frederik kvitterer for Modtagelsen af Brevet af 10. Aug. 1523, s. Tillæg 2.

kunde tilfalde ham, gik Kongen endnu ikke ind herpaa¹⁾. Men da Kongen næste Sommer atter kom til Danmark, kom Sagen atter paa Bane, saa at det Rygte endog naaede ned til Kristiern 2. i Nederlandene, at «Hertug» Frederik havde taget sin yngste Søn med til Kjøbenhavn, hvor Rigsraadet «endrægtig havde hyldet og kaaret ham til deres Konge». Dette sidste var rigtignok en Overdrivelse; men det lader til, at Bisperne og nogle af de øvrige katholsk-sindede Rigsraader atter har foretaget et bestemt Skridt for at bevæge Kongen til at lade Hertugen opdrage i Danmark, uden at Kongen dog endnu har bundet sig ved et bestemt Tilsagn i denne Retning²⁾.

Samtidig med at den katholsk-sindede Del af Raadet atter handlede til Gunst for Hertug Hans, foregik imid-

¹⁾ 1528, 11. Aug., Lybæk til Kong Frederik; Kongen havde forespurgt, om han efter det danske Rigsraads Forlangende skulde sende sin Søn ind i Riget, for at den danske Krone en Gang kunde tilfalde ham, hvilket Lybæk fraraadede af Hensyn til Kejseren, som paa den Tid bestræbte sig for at skaffe Kristiern 2dens Søn Kronen. Waitz, *Gesch. Schl.-Holst.* II, 186 — Om Peder Svave henvises til Rørdam, *Kbhvns. Universitets Hist.* I, 412.

²⁾ Jørgen Hansen til Kristiern 2., dat. Campen 5. Juni 1529; smlgn. sammes Brev af 23. Juni, Saml. til norske F. Spr. og Historie I, 550; 551—52. — Hvitfeld S. 1317 lader Rigsraadet «udi dette Aar (s: 1529) til Nyborg» indgaa «en Forskrivning» i Anledning af Hertug Hanses Indkaldelse til Landet og fremtidige Valg. «Men», fortsætter han, «saadant Valg gik aldrig for sig af almindelig Stemme, ej heller blev han af menige Stænder hyldet. Dog blev han fordret her ind at opfødes, hvilket Brev er udskrevet til «Nested» 20. Dag Jule af nogle af Raadet». — I Nyborg holdtes ingen Herredag 1529, men 1528, omtrent fra 8—25 Juli (*Regesta Dipl.* I; *Annaler f. nord. Oldk.* 1847, S. 121), saa at den af Hvitfeld omtalte «Nyborg-Forskrivning» maa henføres til 1528 og være identisk med det af Kong Frederik i Brevet til Lybæk Aug. 1528 omtalte Skridt af Raadet (smlgn. foregaaende Anmærkning).

lertid i Norge en Begivenhed, der truede med at krydse disse Planer. Den 30. Juni 1529 var Hertug Kristian afsejlet til Norge; Rejsen havde længere Tid forud været bestemt og blev foretaget med Billigelse af det danske Rigsraad, som havde givet Hertugen til Ledsagere Bisp Styge Krumpen og hans Broder Otto Krumpen, Henrik Krummedige og Knud Pedersen Gyldenstjerne, Mænd, der alle vare udpræget katholsksindede, og som tillige havde vist sig som bitre Modstandere af Kristiern d. 2den; Henrik Krummedige var tillige en af de Mænd, der fortrinsvis havde Fortjenesten af, at Norge havde maattet slutte sig til Frederik 1. og atter træde i Forbindelse med Danmark. Rejsens officielle Formaal gik ud paa, at Hertugen paa Faderens Vegne skulde i Forening med de tilstedeværende danske Raader og det norske Raad ordne de urolige Forhold i Riget, skikke hver Mand Lov og Ret og »forny, stadfæste, fuldbyrde og samtykke hvad Forbund og Beplygtelse begge Rigerne Danmark og Norge her til Dags imellem ganget og gjort er«. Saaledes lyder Formaalet for Rejsen i et af de tilstedeværende danske og norske Herrer paa Forsamlingen i Oslo udstedt Brev hos Hvithus; men denne selv beretter rigtignok, at de nævnte Mænd skulde søge at skaffe Hertug Kristian Hyldingsed af de Norske som Arveherre og først i Tilfælde af, at dette ikke lykkedes, skulde fornye Forbundet mellem Rigerne, og vist er det, at Hertug Kristian søgte at opnaa Arvehylding, men at dette strandede paa Normændenes Vægning, idet Erkebiskop Olaf, som ikke havde villet deltage i Forsamlingen, fra Trondhjem af gjorde gjældende, at Norge ikke længere var et Arverige, men var saaledes forbundet med Danmark, at det ikke kunde have nogen anden Konge end den, der blev samtykket til Danmarks Rige, og man kan være sikker paa, at de tilstede-

værende danske Rigsraader neppe have været meget ivrige i at understøtte Hertugens Fordring; ja man fristes til at antage, at det danske Rigsraad har været uvidende om, at Hertugen vilde søge denne Hylding i Norge, der kun kunde medføre, at man selv maatte tage ham til Konge, hvis man vilde, at Foreningen mellem Rigerne skulde vedblive, og som stred aldeles mod de Bestræbelser til Gunst for Hertug Hans, som de i Danmark tilstedeværende Rigsraader samtidig gjorde, og at det er Kongen og Hertugen, der her paa egen Haand have fulgt deres slesvigholstenske dynastiske Planer¹⁾. Her var saaledes et Øjeblik, da baade Erkebisp Olaf med hans Parti i Norge og det danske Rigsraad fandt deres Regning ved at hævde det gamle Forbund mellem Rigerne, rigtignok hver med sine Bagtanker, Rigsraadet nærmest af Hensyn til Hertug Hans, Erkebispens nærmest for at undgaa overhovedet at binde sig og med Tanken rettet paa Kong Kristiern og hans Slægt, med hvem han alt den Gang stod i Forbindelse²⁾.

Under disse Forhold opnaaede man intet Resultat. Idet Erkebispens og en Del af de nordenfjeldske Rigsraader vare udeblevne fra Mødet, indskrænkede de tilstedeværende fire danske og syv norske Herrer sig til at bevidne, at de »havde set og læst» Overenskomsten i Bergen af 1450. De toge saaledes kun en Vidisse af Brevet, men at de have samtykt det paa ny, nævne de slet ikke, saa at denne Fremdragelse af Forbunds-brevet ingenlunde kan betragtes som en retsgyldig Fornyelse af det gamle Forbund, hvortil der behøvedes en højtidelig Bekræftelse af det samtlige norske Raad, hvorved man var kommet til at staa ens overfor Tronfølgerspørgsmaalet i begge Riger. Hver kunde saaledes tage sit Standpunkt i Fremtiden, som han

¹⁾ Hvitfeld, S. 1315; Pal-Müller II, 1 —20.

²⁾ Allens Breve I, 561, 563.

vilde. Kun saa meget havde man opnaaet, at en Del af det norske Raad stiltiende havde indrømmet Brevets Gyldighed ved at udstede en Vidisse af det uden nogen særlig Reservation, og at enhver Tanke om en særlig Arvehylding af Hertug Kristian var faldet bort, hvorpaa man sluttede Mødet med en skriftlig Erklæring om, at Hertug Kristian, som af Kongen var sendt til Norge for blandt andet at forny Forbundet mellem Rigerne, «derudi havde skikket sig kristelig og fyrstelig, som tilbørligt var, og havde brugt og hørt vort Raad og Undervisning». Med dette Skudsmaal for god Opførsel forlod Hertugen Norge — uden at have faaet sit Ønske opfyldt¹⁾.

Under disse Forhold gik Bestræbelserne i den følgende Tid stadig ud paa at faa et fælles dansk-norsk Herremøde bragt i Stand for at sikre Rigerne Forening efter Kongens Død; man underhandlede med det norske Raad om Valg af en af Kongens Sønner, og det staar formodentlig netop i Forbindelse hermed, at Erkebisen i April 1531 foretog indledende Skridt til at sammenkalde en særlig norsk Valgherredag i Romsdal, hvortil der ogsaa udskreves Deputerede fra Landskaberne, «for at kaare en Konge efter Kong Frederiks Afgang»; men stadig strandede disse Planer paa Erkebiskoppens Uvillie. Det lykkedes ikke at faa Normændene til at give Møde paa Herredagen i Kjøbenhavn 1530, og da Kongen atter under 5. Marts 1531 gennem Rigsraad Niels Lykke, som da vendte tilbage fra Danmark, indbød Erkebisen til at give Møde i Kjøbenhavn St. Hans-

¹⁾ Vidissen af 1. Septbr. og Skudsmaalet af 8. Septbr. findes hos Hvitfeld S. 1315 og 1316. — Et mærkeligt Vidnesbyrd om Hertug Kristians raa Opførsel i Oslo, hvor han ved Nattetid lod udtage Klenodierne af Marielirken, men som jeg først er bleven gjort opmærksom paa efter Afhandlingens Indlevering til Redaktionen, vil blive meddelt iblandt Tillægene, under 18 Aug. 1529.

dag, viste han sig vel i Begyndelsen ikke helt uvillig, men fik snart et bekvemt Paaskud til Udeblivelse i en Ildebrand, som havde hjemsøgt Trondhjem, uagtet det dansksindede Parti af det norske Raad gjorde alt muligt for at bevæge ham til Afrejsen. Hans eget særlige norske Valgmøde synes derved at være gaaet over Styr; men i Kjøbenhavn mødte kun 6 Medlemmer af det norske Raad. Man stod Sagen saa nær som aldrig før. Det var første Gang, at det var lykkedes at faa en fælles dansk-norsk Herredag samlet. Der forelagdes det danske og norske Raad en Instruktion til Forhandling, hvori der henvistes til Ønskeligheden af Rigerne Forening ifølge det gamle Forbund, og hvori Kongen bad de Udsendte om at vise sig velvillige til «at udvælge og anamme en af hans Sønner til Konge efter hans Død, saaledes som der tidligere var forhandlet mellem kongelige Majestæt og Danmarks og Norges Riges Raad». Men Herredagen blev til intet, da Kong Kristierns truende Rustninger hindrede Kongen i at give Møde, hvorfor den udsattes til 8. Septbr. i Nyborg. De norske Raader droge da hjem, idet de gave to af deres Medbrødre Fuldmagt til paa de øvrige Vegne at møde i Nyborg og besvare Instruksen, at Sagen derpaa kunde forhandles paa den første norske Herredag, som kom sammen. Men heller ikke Herredagen i Nyborg kom i Stand; den blev af Kongen udsat til næste Vinter — og imidlertid var Kong Kristiern landet i Norge!¹⁾

¹⁾ 1531, 5. Marts, Kong Frederik indbyder Erkebisp Olaf til Herredag i Kjøbenhavn St. Hansdag, Norske Saml. II., 38. — 1531, 15. Maj: Bønder og Bokarle i Herjedalen udnævne fire Valgmænd til Kongevalg ifølge et den 15. April fra Erkebispens modtaget Brev. N. Saml. I., 44. — 1531, 2. Juli: Kongens Instruktion for Mogens Gøje, Erik Banner og Johan Fris til den dansk-norske Herredag i Kbhvn. — N. Saml. II., 64—65. Dipl. Norv.,

Derved kuldkaستes alt. Det norske Rigsraad opsagde Kong Frederik Huldskab og Troskab; Forbindelsen med Danmark var altsaa brudt. Det var, som om det aldrig skulde lykkes Kong Frederik at sikre sin Slægt de to nordiske Rigers forenede Kroner. Men ogsaa Kong Kristierns Tid var omme. Hans Held var kun kort. Da han var inde-sluttet inden Sønderborgs Mure, og da den ulykkelige Konges eneste Mandsarving var død i de samme Dage, som Faderens Skjæbne blev afgjort, da syntes det atter, som om Danmarks og Norges Kroner sikkert vilde tilfalde Kong Frederiks Børn. Erkebisp Olaf og hans norske Fæller maatte falde tilføje. Nu var Tiden kommen til atter og, som det syntes, for sidste Gang at fremdrage og fornye Forbindelsen mellem Rigerne, saaledes som den var fastsat i Forbunds-brevet af 1450. Allerede den 3 August 1532 maatte Biskop Hans Reff af Oslo, der var fulgt med Kristiern den anden til Kjøbenhavn, udstede et Forpligtelsesbrev, hvori det hedder, at han efter Kong Frederiks Død «er og skal være forpligtet til, ikke med Norges Raad at kaare, udvælge eller samtykke nogen særdeles Konge til Norges Rige, men med Danmarks og Norges Riges Raad skal være forpligtet at keise, kaare, udvælge og samtykke den samme til Herre og Konge over Norge, som Danmarks Riges Raad til Danmarks Rige udkaarendes vorder, ligesom det Forbund udviser, som begge Rigerne ere tilsammenbundne med». Dette er en udtrykkelig An-

6, 735. — 1531, 15. Juli: Biskopperne Oskuld af Stavanger, Olaf af Bergen, Vincents Lunge, Erik Ugerup, Norges Riges Raad, give Fuldmagt til Biskop Hans Ref i Oslo og Provst Mads Huorup til at møde i Nyborg Nat. Mariæ førstkom. — N. Saml. S. 67—68, m. fl. Breve smsts. — 1531, 30. Juli: Vaale Skibsrede undslaar sig ved at give Møde paa den Herredag, som skulde staa i Romsdal, smsts. S. 68.

erkjendelse af Forbundet af 1450, og en ligelydende Forpligtelse maatte Bisp Mogens af Hammer kort efter udstede¹⁾. Vel lykkedes det paa Grund af Forhold, som det her ikke er Stedet til at gaa nærmere ind paa, ikke at faa lignende Forpligtelser af Erkebispens og de øvrige norske Rigsraader; men da de danske Rigsraader Truid Ulfstand og Klavs Bilde af Kong Frederik og det danske Rigsraad under 6 August 1532 vare blevne skikkede til Norge som kongelige Kommissærer i Forening med Biskop Hans Reff af Oslo, med uindskrænket Fuldmagt til at handle med Norges Riges Raad «om Forbund, Fred og Enighed, som disse Riger hidtil imellem været haver og herefter at blive skulle til evig Tid», og med bestemt Tilsagn om, at hvad der blev besluttet, skulde alle de i Fuldmagten nævnte Rigsraader være forpligtede til at holde, som om de selv havde været personligen tilstede og beseglet Pagten, saa lykkedes det de kongelige Kommissærer paa et Møde med det norske Raad i Trondhjem den 7 November 1532 at udvirke en Fornyelse af det gamle Forbund med Danmarks Rige, dog med Forbehold af, «at alle Norges Riges Herligheder, Recesser, Friheder og Privilegier skulle blive ved Fuldmagt og uforkrænket i alle Maader». Hvis nogen yderligere Forhandling behøvedes til begge Rigers «Fred, Endrægtighed og Bestand», skulde det sættes ind til «begge Rigers Raads hver paa sin Sides almindelige Sammenkomst med et menigt endrægteligt Raad at formere og forbedre». Vel kan det ikke nægtes, at denne Statsakt, saa

¹⁾ Brevene i Gehejmearkivet; smlg. Paludan-Müller, Grevens Fejde II, 34 og 40. — Bisp Mogens' Brev er beseglet af de norske Raader Erik Eriksen og Gude Galle, men kun som Vitterlighedsvidner, saa at de ikke selv have paataget sig nogen Forpligtelse herved.

vel som næsten alle Samtidens Statsakter, er i høj Grad utydelig, idet man ikke udtrykkelig har nævnt Forbunds-brevet af 1450 og uden videre lader alle tidligere Recesser — altsaa ogsaa Kong Frederiks Haandfæstning — staa ved Magt uden Indskrænkning. Men saa meget var dog vundet, at det norske Rigsraad havde anerkjendt, at Rigerne's Forbindelse skulde vedblive, og at videre Forhandling skulde foregaa paa et fælles dansk-norsk Rigsraads-møde; thi det maa dog være Meningen af de sidste utydelige Ord i Brevet af 7 November. Og at det danske Rigsraad vilde anse Brevet for gyldigt, dertil havde det allerede paa Forhaand bundet sig ved den Bilde og Ulfstand givne Fuldmagt. Rigsraadet som Helhed betragtet kunde ikke uden Brud paa Tro og Love fragaa Overenskomsten¹⁾. Noget fælles Kongevalg omtales rigtignok ikke i Brevet. Desto nødvendigere var det saa snart som muligt at faa en fælles Herredag samlet, hvor Rigerne's Mellemværende kunde endelig ordnes, og hvor det muligt kunde lykkes i Mindelighed at faa en af Kongens Sønner valgt til Tronfølger alt i Faderens Levetid.

Med dette Brev vendte Klavs Bilde og Truid Ulfstand

¹⁾ Instruktionen af 6 August (Norske Saml. 2, 241) er vel kun udstædt af 24 Rigsraader (Iver Munk, Styge Krumpen, Ove Bilde, Jørgen Fris, Joachim Rønnow, Torben Bilde, Mogens Gøje, Tyge Krabbe, Predbjørn Podebusk, Hans Bilde, Johan Rantzov, Anders Bilde, Ove Lunge, Erik Banner, Johan Oxe, Oluf Rosenkrands, Johan Bjørn, Johan Urne, Axel Brahe, Holger Ulfstand, Knud Bilde, Klavs Podebusk, Axel Ugerup og Henrik Gøje, Riddere, »Danmarks Riges Raad her nu i denne almindelige Herredag udi Kjøbenhavn forsamlede«); men føjes hertil Klavs Bilde og Truid Ulfstand selv, bliver det altsaa 26, eller i hvert Tilfælde Majoriteten af Raadet. Deres Bestemmelse maatte være gyldig for hele Raadet. — Forbunds-brevet af 7 Novbr. findes hos Pal.-Müller, II, 410.

i Slutningen af Aaret tilbage til Danmark, hvor de i Begyndelsen af det følgende Aar i Kjøbenhavn traf sammen med en Del af de skaanske og sjællandske Raader; senere begav de sig til Kong Frederik i Gottorp, idet Raadet med det samme, som ovenfor omtalt, medgav dem andre Ærinder til Kongen. Denne traf de imidlertid allerede paa Dødslejet. Der er ikke Spor til, at Kongen inden sin Død har ratificeret Overenskomsten af 7 Novbr. 1532. Da han imidlertid alt tidligere — i det seneste i Slutningen af Januar Maaned — paa egen Haand, uden at afvente det danske Rigsraads Betænkning, havde indkaldt en fælles Herredag til Nyborg den 8 Juni, er den nærmere Forhandling bleven udsat til denne, hvor det utvivlsomt har været hans Agt at søge at faa en Tronfølger udvalgt for begge Riger¹⁾. Her skulde det afgjøres, om Hertug Kristian eller Hertug Hans skulde bære de to nordiske Rigers Krone. Denne sidste var nu endelig — senest i Aaret 1531 — bleven ført til Danmark, hvor han havde faaet Ophold paa Nyborg Slot, og i Slutningen af Aaret 1532 havde Kongen bestemt Rigsraad og Ridder Oluf Rosenkrans til Vallo, Lensmand paa Abrahamstrup, til hans Hofmester med Paalæg om personlig at være hos ham, hvorimod det er tvivlsomt, om Peder Svave er vedbleven at være hans Tugtemester, da Peder Svave en stor Del af Aarene 1531 og 32

¹⁾ Alt i Januar Maaned havde man paa Gottorp henvist Lybækkerne til Herredagen i Nyborg i Juni (smlgn. ovenfor S. 229). — 29 Januar (Onsdag efter St. Pauli conversionis Dag) underretter Kongen Hr. Mogens Bilde, »vor Mand og Tjener og Embedsmand paa vort Slot Koldinghus«, om at der, »som han vel forfaret haver, er forskrevet en almindelig Herredag i Nyborg Hellig Trefoldigheds Søndag« (Danske Kongers Hist. Fasc. 12 b., Geheimeark.) Smlgn. Aktstykker til Grevefejdens Historie, II, S. 8—9.

havde været i Sendefærd i Udlandet. Rosenkranses Udnævnelse til Hofmester maa derimod anses for en Indrømmelse til det danske Rigsraad; thi denne Mand horte til det katholske Parti af Raadet, og som Hofmester for Kongesønnen maatte han kunne sørge for, at denne blev opdraget i dansk Aand, og atter lyder det fra velunderrettet Kilde som en afgjort Sag, at han, og ikke Hertug Kristian, skulde være Danmarks Konge¹⁾.

¹⁾ 1532, 6 Decbr. (Gottorp, Nicolai Ep. Dag) Kongebrev til Anders Bilde, at »eftersom eder vel vitterligt er, at vi have nu siden (o: efter Anders Bildes og Oluf Rosenkranses Udnævnelse til Hovedsmænd paa Sjælland, hvilket vistnok skete kort efter 16 Decbr. 1531, N. dsk. Mag. 6, 132) tiltroet Hr. Oluf Rosenkrans... at være Hertug Hanses Hofmester og personlig at være hos ham», saa har Kongen udnævnt Henrik Gøje til Hovedsmand i hans Sted. (Saml. til Adlens Hist. Fasc 5 Nr. 77. Kongl. Bibl. Lignende Brev til Anders Bilde af samme Dato findes i Geh. Ark. Dsk. Kongers Hist., Fasc. 12 b.) — Befaling til Henrik Gøje om at være Hovedsmand tilligemed Hr. Anders Bilde i Kongens Fraværelse, dat. Gottorp Søndag efter Hellig tre Konger, o: 12 Januar 1533. Smsts. — Peder Svaves første Sendefærd til Frankrig varede fra April til Juli 1528, altsaa samtidig med Rigsraadets første Forsøg paa at faa Hertug Hans ind i Landet; i sin Gesandtskabsberetning kalder P. Svave sig selv »tum pædagogem agentem ducis Joannis«. (Geheimark. Aarsb. III, 135; 137); 1529 opholdt han sig i Gottorp (S. 160 med Anm.); 1530-31 var han Kjøbenhavns Universitets Rektor (Rørdam, S. 412); 26 Marts 1531 til Juni eller Juli var han atter i Frankrig og England; 1532, 2 Februar til Slutningen af August ny Gesandtskabsrejse til Frankrig. Hertug Hanses Ankomst til Nyborg sættes i Almindelighed efter Hvitfeld til 1529, men Hvitfelds Beretning lyder kun paa, at Rigsraadet forlangte det, og det maa i saa Fald, som ovenfor vist, snarere sættes til 1528; noget sikkert Vidnesbyrd om Hertugens Ankomst til Danmark har jeg ikke kunnet træffe før i et Brev fra en engelsk Gesandt, der kom fra Danmark, dat. Hamborg 25 Januar 1532 (»habet rex quatuor filios, quorum primus est Joannes et educatur inter Danos; nam ipse successurus est in regnum«, Geh. Ark. Aarsb. III, 186-87). — 12 Januar 1535 kaldes Peder Svave atter

Overordentlig vigtige Sager vare saaledes forbeholdte Herredagen i Nyborg i Juni 1533. Forholdet til Lybæk og Hollænderne, den endelige Overenskomst med Norge og et bestemt Tronfølgervalg skulde her finde sin Afgjørelse. I sidste Henseende syntes Forholdene gunstigere end tidligere, da Kong Kristierns Mandsarving var død, og da Nordmændene havde anerkjendt den gamle Forbindelse mellem Rigerne. Alt kom an paa, at det lykkedes at faa Valget foretaget inden Kongens Død; men ogsaa dette Haab skulde glippe; Nordmændene afslog at komme, idet de be- raabte sig paa, at de ikke med saa kort Varsel kunde give Møde. Netop samtidig med, at denne Efterretning kom fra Erkebisp Olaf, indtraf Kong Frederiks Død paa Gottorp Slot d. 10 April.

Ved Kongens Død løsnedes alle Forhold. De forskellige Statslegemer, der havde været forenede ved Kongens Person, stode øjeblikkelig løsrevne fra hinanden, idet der ikke var nogen udvalgt Konge, der kunde samle de stridige Interesser om sig. Aldrig har i Nordens Riger Følgerne af et revolutionært Skridt vist sig fordærveligere, ikke blot for Folk og Land i Almindelighed, men ogsaa for Anstifterne selv, end Følgerne af Kristiern den andens For- drivelse nu begyndte at vise sig for det Biske-Aristokrati, som havde stødt ham fra Tronen. Nu kunde man ligge, som man havde ret. I Norge skulde ifølge den afdøde Konges Haandfæstning ved Tronledigheden alle Slotslove

•Hertug Johans Tugtemester• (Rørdam, Universitetets Hist. I, 412); da var Hertugen imidlertid ikke længere i Danmark. At Hvitfeldts Efterretning om, at Peder Svave af det danske Rigs- raad blev sat til Hertugens Tugtemester under Herredagen 1533, •for at han kunde blive katholsk (!) opdraget•, beror paa en Fejltagelse, vil senere blive omtalt og fremgaar tildels alt af det anførte.

holdes til Erkebispens og Raadets Haand, saa at Erkebisen kom til at staa som Rigets Hoved, der havde at tage Initiativet til alle Regjeringshandlinger; i Hertugdømmerne havde Hertug Kristian, ifølge den betingede Arveret, der utvivlsomt tilkom den afdøde Konges Sønner i disse Lande, strax overtaget Regjeringens foreløbige Ledelse i sit og sine umyndige Brødres Navn, indtil en Hylding kunde finde Sted. I Danmark derimod tilfaldt alle Slotslove og Regjeringens Førelse ifølge Kong Frederiks danske Haandfæstning det samtlige Raad, uden at Lunde Erkebiskop var udtrykkelig nævnet, skjøndt dette dog havde været Tilfældet i Kong Kristierns fælles dansk-norske Haandfæstning¹⁾. Ifølge den Rang og Stilling, som Erkebiskoppen indtog i Raadet under almindelige Forhold, maatte det dog anses for gammel Vedtægt, at han under Tronledigheden betragtedes som Raadets Hoved, hos hvem «Rigets Regimente» hang i den kongeløse Tid. Men den nuværende Erkebisp, Torben Bilde, var først nylig ved et Familiekotteri kommet til Sædet; han havde desuden ikke opnaaet pavelig Stadfæstelse, saa at han indenfor Raadets Rangordning endogsaa opføres efter de ældre, pavelig konfirmerede Biskopper; det kunde derfor, naar hele Raadet var samlet, endog være tvivlsomt, hvorvidt han kunde optræde som Raadets Hoved, og om man end synes at have indrømmet dette²⁾, var hans Stilling dog saa usikker, at han faktisk neppe har kunnet overtage et Overhoveds Ledelse. —

¹⁾ Kristiern 2dens Hdf. Art. 26, Frederik 1 danske Hdf. Art. 30, norske, Art. 27.

²⁾ Det indrømmes baade fra protestantisk Side, i Klageskriftet, N. dsk. Mag. 3, 15, Rørdams Hist. Kildeskr. 1, 163—4, og fra katolsk Side, Tillæg 29, ligesom enkelte løbende Regjeringsskrivelser ere udstedte af ham i Raadets Navn (Tillæg 5 og 42).

Under saadanne Forhold var Riget opløst; af Kong Frederik var et Par Hovedsmænd for Sjælland udnævnte, da man frygtede for Overfald fra svensk Side ved Rygtet om store Troppesamlinger, som Gustav Vasa havde foretaget; men af disse var endda den ene, Henrik Gøje, død faa Dage efter Kongen¹⁾; at lignende Hovedsmænd vare indsatte for Jylland, findes der ikke en Gang Spor til. Vel havde Rigsraadet i Aaret 1531 efter Kongens Opfordring indsat hver Biskop tillige med nogle verdslige Raader og Adelsmænd til Mønstringsherrer i de forskjellige Stifter, men det er tvivlsomt, om denne Ordning gjaldt til Stadighed eller kun skulde gjælde for kortere Tid, i Anledning af Kristiern den andens Tog. Ved samme Lejlighed vare Bisperne tillige med en Del Rigsraader og Adelsmænd i hvert Stift af Rigsraadet skikkede til at sidde Ret for hver Mand i Kongens Fraværelse; men denne Ordning gjaldt kun foreløbig, indtil Kongen selv kom i Landet, og kan — som det vil fremgaa af de senere Forhandlinger under Herredagen — ikke betragtes som gjældende for længere Tid²⁾. Enhver Centralregjering var saaledes ophørt; i det højeste bestod en Slags Stiftsregjering med hver Biskop i Spidsen; ellers kunde hver Rigsraad betragte sig som en lille Konge i sin Egn; ja Landets Indbyggere vidste neppe nok,

¹⁾ Se ovenfor S. 251 Anm. — I Brevet til Henrik Gøje af 12 Januar 1533 indsætter Kongen ham til Hovedsmand paa Sjælland, «eftersom nogle vore Naboer ruste dem med hvad Magt de kunne afstedkomme», hvorfor Kongen frygter, at de ville gjøre et hasteligt Indfald i hans Riger. — Herved kan kun sigtes til de Troppesamlinger, Gustav Vasa den Gang foretog ved Vester-aas; smlgn. Vincents Luges Breve til Erkebisp Olaf af 14 og 22 Febr. i Samlinger til N. F. Spr. og Hist. I, 347; 348. — Henrik Gøje døde 3 Maj.

²⁾ N. dsk. Mag. 5, 122; 132; 120; 130.

hvor de skulde ty hen for at søge Lov og Ret, naar de ikke vilde finde sig i Underretternes Kjendelser eller vente, indtil et Rigsraads møde sammenkaldtes; og hvis et fjendtligt Indfald skulde ske i det samme, maatte hver Egns Raader omtrent handle hver for sig. Vel fandtes der høje Rigs-embedsmænd til at varetage de indre Regjeringsanliggender, Hofmesteren, Marsken og Kansleren, ligesom Riget havde en Storkansler, der ledede de udenrigske Forhold; men disse Mænd udgjorde ikke en samlet politisk Korporation med bestemt afstukne Grænser for deres politiske Myndighed; det var ikke et Ministerium efter moderne Anskuelser, med et bestemt Regjeringsæde; hver opholdt sig i Reglen paa sine Forleninger eller Gaarde og kunde intet af Betydning afgjøre uden i og med Raadet.

Under almindelige Forhold vilde det endda ikke have medført stor Fare, om Kongevalget havde maattet udsættes et Par Maaneder; men under de nuværende Forhold var det af største Vigtighed, at hele Raadet samledes saa hurtigt som muligt for at træffe en endelig Afgjørelse. Til de allerede tilstedeværende Vanskeligheder kom nu ogsaa Spørgsmaalet om Slesvig, der truedes med at stilles i et endnu løsere Forhold til Kongeriget, end det alt tidligere stod i, hvis det ikke skulde lykkes at faa Hertugdømmernes og Kongerigets Krone forenet paa ét Hoved, og i den Henseende havde man end ikke noget traktatmæssigt Baand paa Hertugdømmernes Landdage; de vare kun forpligtede til at tage en af Kongens Sønner — eller, overensstemmende med det i Kong Hanses Dage indførte Delingsvæsen, dem alle samlede — til Hertuger, uafhængig af deres Stilling som Danmarks og Norges Konger¹⁾. Under disse For-

¹⁾ Jensen og Hegewisch, Privilegien der schleswig-holst. Ritterschaft p. 45; 62—63; 88.

hold gjaldt det end mere om at handle hurtigt og bestemt. Ifølge den Tyngdens Lov, som gjælder lige saa vel i aandelig som i legemlig Henseende, maatte Afgjørelsen falde til den Side, hvor der for Øjeblikket var størst aandelig Dygtighed, størst Enighed og størst Handlekraft, og det kan ikke nægtes, at det fandtes paa holstensk Side.

Hertug Kristian var den Gang en fuldmyndig Mand, der allerede i Faderens Levetid havde haft vigtig Del i Hertugdømmernes Styrelse, og selv om hans forsigtige Fremfærd ikke synes at have behaget alle hans holstenske Raader, viste han dog strax under de vanskelige Forhold en rolig og sindig Holdning. Dertil kom, at han var omgivet af betydelige Mænd, der vare hans Hus trofast hengivne og som alle synes at have ønsket Forbindelsen med Kongeriget bevaret, dog kun under en slet og ret Personalunions Form. Dertil hørte først og fremmest Hofmesteren Johan Ranzov, den erfarne Statsmand og Feltherre, hvem Kong Frederik for en stor Del havde sin Krone at takke, der som Lensmand paa Krogen og Medlem af det danske Raad ogsaa havde Indflydelse i det danske Rige; desuden Landmarskalken for Holsten, Melchior Ranzov, en snild og kløgtig Diplomat, der vel for Øjeblikket var fraværende i Nederlandene, men snart skulde vende tilbage herfra efter at have vundet en stor diplomatisk Sejr, der blev af overordentlig Vigtighed for Fremtiden; Kong Frederiks tyske Kansler Wulfgang von Uttenhofen, tillige Lensmand paa Hindsgavl, en stolt og hensynsløs Karakter, men dygtig og handlekraftig; Ridderen Wulf Pogwisch, der som biskoppelig Lensmand paa Trøjborg og Svingersøen af den bekendte Rigsraad Mogens Munk var nøje knyttet til det danske Aristokrati, og der saa vel som alle de foregaaende oftere var brugt af Kong Frederik i vigtige Hverv og lige

som disse var vel inde i alle de svævende diplomatiske Forhandlingers Gang, alle som myndige Aristokrater tillige afgjorte Fjender af det nye demokratiske Regimente i Lybæk, der navnlig paa Grund af Stridigheder om det til Lybæks Bispestol hørende Gods i Holsten var faretruende for Ridderskabets Interesser, og alle — med Undtagelse af Wulf Pogwisch, der stadig holdt sig til den gamle Tro — tillige den nye Lære oprigtig hengivne¹⁾.

Omgiven af disse Mænd overtog Hertugen foreløbig Hertugdømmernes Styrelse, idet han strax modtog Slotslovene af de hertugelige Lensmænd i sit og sine umyndige Brødres Navn, en vigtig Omstændighed, der strax gjorde ham til Landenes faktiske Herre, hvorpaa han allerede Dagen efter Faderens Død lod udskrive en fælles Landdag, som skulde samles i Kiel Tirsdag i Pinse (3 Juni). Allerede derved var man i Hertugdømmerne kommet det danske Rigsraad i Forkjøbet; thi da den af Kong Frederik udskrevne Herredag i Nyborg først skulde samles den 8 Juni, vilde det danske Rigsraad komme til at staa overfor en fuldendt Kjendsgjerning i Hertugdømmerne, hvis det ikke skulde lykkes at faa Raadet samlet tidligere. Samme Dag (11 April) som Hertugen havde udskrevet Landdagen i Kiel, underrettede han officielt gennem Klavs Bilde og Truid Ulfstand det danske Rigsraad om Kongens Død, idet han tillige baade skriftlig og mundtlig lod Raadet minde om det Brev,

¹⁾ Om Wulf Pogwisch og de øvrige her nævnte holstenske Adelsmænd henvises til Danske Mag. 4 R. 3 Bind og de der anførte Kilder. Det højt mærkelige Lensbrev af 9 April 1532, hvorved Biskop Iver Munk forlener Hr. Wulf Pogwisch, „Hovedsmand paa Trøjborg“, og hans Hustru Kirstine Munksdatter med Trøjborg Slot og Len i Bispens Livstid og fire Aar efter hans Død „for villig og tro Tjeneste, han os og Kirken gjort haver“, er aftrykt hos Kinch, Ribe Bys Historie, S. 484.

Kongen havde faaet af Rigsraadet om at vælge en af hans Sønner til Konge, og i det hele udtalte det Haab, at Raadet vilde holde den Afdødes Breve og Benaadninger ved Kraft; da Hertugen forudsaa, at en Herredag snart maatte sammenkaldes, anmodede han Raadet om at lade sig vide, om det ønskede hans personlige Nærværelse eller at han sendte Fuldmægtige til at ordne Forholdet mellem Riget og Hertugdømmerne, lige som han ogsaa kort efter sendte Johan Ranzov til Danmark, formodentlig i samme Anledning¹⁾.

Klavs Bilde og Truid Ulfstand traf det østdanske Rigsraad forsamlet i Kjøbenhavn. Her var tilstede Erkebisp, Rigets Storkansler Joachim Rønnow, Rigshofmesteren Mogens Goje, Rigsmarsken Tyge Krabbe og 11 andre Rigsraader. Uagtet saaledes Raadets betydeligste Medlemmer her vare forsamlede, udgjorde 15 Rigsraader dog kun en lille Minoritet — neppe en Trediedel — af det samlede Raad og kunde selvfølgelig intet afgjøre alene; men ifølge Sagernes Stilling maatte denne Del af Raadet træffe foreløbig Bestemmelse om det samlede Raads Indkaldelse til en almindelig Herredag. Da man netop kort før havde modtaget det norske Raads Afslag om at komme til den fælles Herredag i Nyborg d. 8 Juni, kunde man ikke længere føle sig bunden til den alt af den afdøde Konge fastsatte Dag, men besluttede foreløbigt at indbyde de øvrige Rigsraader til en Herredag i Kjøbenhavn 1ste Pinsedag (1 Juni). — Da der samtidig indtraf et Brev fra Hertug Hans, hvori han efter sin afdøde Faders Befaling bad Rigsraadet om at

¹⁾ Paludan-Müller, Grevens Fejde I, 95; smlgn. Hertug Kristians Brev af 9 Maj til Landgrev Filip af Hessen, hos Waitz, Wullenwever I, 378. — Skulde Ranzov være sendt til det jydsk Raad med lignende Budskab?

varetage sit Tarv, tilskrev Raadet under 24 April Biskop Gotskalk Alefeld i Slesvig og «Fyrstendømmernes» samtlige Raad et Brev, hvori det danske Rigsraad bad om betimelig Underretning om, naar Hyldingen skulde foregaa i Hertugdømmerne, «at Danmarks Riges Raad maatte vide sig derefter at rette og Hertug Hans paa samme Tid være tilstede, at Hyldingen ogsaa kunde foregaa paa hans Vegne». Desuden opfordrede Raadet til at sende «nogle Fuldmægtige af Fyrstendømmernes Raad» til Herredagen i Kjøbenhavn førstkommande Pinsedag «at forhandle og beslutte om fornævnte Hylding og alle andre mærkelige Ærinder, som angaa baade Danmarks Rige og Fyrstendømmerne»¹⁾. Kort efter indbød Rigsraadet derpaa Biskop Godskalk til at give personlig Møde paa Herredagen i Kjøbenhavn, ved Indbydelsesskrivelser dels fra de forsamlede Rigsraader, dels fra Erkebispens som hans Overordnede²⁾.

Her var saaedes fra de ledende Rigsraadere Side et Forsøg — om end kun svagt — paa at bevare Forbindelsen med Slesvig. Hvorvidt man i den Henseende er gaaet, er vanskeligt at afgjøre, saa længe man ikke kjender Indholdet af de sidste til Biskop Alefeld afsendte Indbydelsesskrivelser, der kun kjendes af Biskoppens Svar, som vi senere ville

¹⁾ Ny dsk. Mag. 2, 218.

²⁾ Mærkeligt er det, at disse Breve først naaede Biskoppen den 20 Maj ved et Sendebud fra Rigsraad Peder Lykke, Hovedsmand paa Nyborg (*Die Martii rogationem recepimus a quodam nuncio per dominum Petrum Lucken misso litteras dominationis vestrae seorsum ad nos scriptas, pariformiter litteras consiliariorum splendidissimi regni vocantium nos ad haec praefata incliti regni comitia.* Ny dsk. Mag. 2, 220.) Der maa saaledes være afsendt 3 Breve til Biskop Alefeld, nemlig Brevet af 24 April, der var stilet til ham og Fyrstendømmernes Raad i Almindelighed, og noget senere — maaske midt i Maj — de egentlige Indbydelsesskrivelser til ham om at overvære Herredagen.

faa Lejlighed til nærmere at omtale. Disse Breve maa anses som et Svar paa Hertug Kristians Skrivelser til Raadet. Dette var kommet saa vidt, at det kun ved at skaffe Hertug Hans Andel i Hyldingen kunde sikre sig Forbindelsen med Slesvig. Man gik saaledes fuldstændig ind paa Forestillingen om Hertugdømmernes Deling; man betragtede det som et Nødanker til at holde fast paa Slesvig, idet man ikke selv vilde tage Hertug Kristian til Konge. Hertugen selv ignorerede man derimod ganske; han havde tilbudt sin personlige Nærværelse; man svarede ham slet ikke herpaa, men opfordrede Hertugdømmernes Raad til at sende Fuldmægtige til Herredagen. Selv om det maaske var korrekt, saalænge der endnu ingen Hylding var foregaaet, at holde sig til Hertugdømmernes Raad som Landets Regering, var det i al Fald højest uklogt og kunde ikke andet end virke stødende paa Hertug Kristian og hans holstenske Omgivelser, der heller ingen Notits tog af Raadets Forlangende om Hertug Hanses Nærværelse ved Hyldingen i Hertugdømmerne¹⁾.

Efter at det østdanske Raad saaledes havde gjort et svagt, mislykket Forsøg paa at faa Indflydelse paa Slesvigs Forhold, henvendte det sig Dagen efter (25 April) til Erkebiskop Olaf i Trondhjem ved et Brev, hvori de meddele ham Kong Frederiks Død; de kunde vel indse, at Erkebiskopen ikke »saa korteligen» kunde give sig ned til Danmark til den af den afdøde Kong berammede Herredag i

¹⁾ Endnu den 9 Maj havde Hertug Kristian intet Svar faaet fra det danske Rigsraad; se hans Brev til Landgrev Filip, Waitz, Wullenwever I, 378, hvor han tilføjer: »Den es sein alle vheren und pess nidergelegt, also das man wieder (v: weder) aus noch ein kuntschafft zu haben moge». — At han intet Svar fik, siger Krag udtrykkelig (Annales p. 3), skete, »fordi man frygtede hans Nærværelse paa Herredagen».

Nyborg; under de nuværende Forhold bede de Erkebisper om at samle Norges Raad og Adel samt nogle Raadmænd fra Byerne for med dem at aftale og beslutte en almindelig dansk-norsk Herredag «her ind i Riget med det allerførste at besøge». Det danske Raad skal da besøge samme Herredag og «da betragte og overveje disse to Rigers Gavn, langsomme Velfart og Bestand». Hvad den Handel angaar, som Truid Ulfstand og Knud Bilde har sluttet med det norske Raad, «da ville de med Danmarks Raad, at det skal holdes ubrødeligt i alle sine Punkter og Artikler». Hvis Norges Indbyggere i Mellemtiden skulde blive angrebne af nogen Fjende — hvorved Raadet aabenbart sigtede til Kong Gustavs Rustninger og de Rygter, der i den Anledning havde været udbredt i Norge —, vil Danmarks Riges Raad komme Normændene til Hjælp med al Magt, og de haabe det samme af Normændene, hvis det danske Rige skulde blive angrebet.

Brevet er udstedt i Erkebisper Torben Bildes, Joachim Rønnows, Mogens Gøjes, Tyge Krabbes og «de øvrige i Kjøbenhavn forsamlede Rigsraaders» Navn og er forsynet med 15 Segl, alle de samme Navne, som havde udstedt Fuldmagten til Truid Ulfstand og Klavs Bilde og deri allerede forpligtet sig til at staa ved den Overenskomst, som disse traf med det norske Raad¹⁾. Brevet er unægtelig skrevet i en meget forsigtig Tone; man overlader til Normændene selv at bestemme Tiden til den fælles Herredags Afholdelse, saa at disse ikke længere kunde beklage sig over Mangel paa Hensynsfuldhed overfor det norske Raad; man har end

¹⁾ Brevet til Olaf Engelbrechtsen af 25 April 1533 er aftrykt i Aktstykker til Grevefejden 2, 208. — Navnene paa de Mænd, som have sat deres Segl under, findes angivne i Tillæg 3.

ikke berørt Kongevalget udtrykkelig, saa at i Virkeligheden baade det danske menige Raad og det norske i den Henseende kunde afvente Begivenhedernes Gang. Vel maatte det anses for det ønskeligste, at Valget kunde afholdes i Fællesskab, og dette maatte ogsaa anses for en Selvfølge efter Aanden i Overenskomsten af 6 November; men man maa huske paa, at dette Punkt ikke stod udtrykkeligt nævnt i Overenskomsten, saa at man kunde frygte for, at Erkebispens med hans Tilhængere maaske vilde benytte sig heraf til et ensidigt Valg; og var der saaledes her et uklart Punkt, maatte det ogsaa fremstille sig for det danske Raad, om ikke det danske Riges Stilling var en saadan, at et særligt dansk Kongevalg blev en Nødvendighed. Normændene havde selv vist saa megen Uvillie til at indlade sig paa bestemte Forhandlinger om et Kongevalg, at man fra dansk Side maatte nøje overveje, hvad der tyngede mest i Vægtskaalen, Hensynet til Norge eller til Slesvig i Forening med Rigets hele uklare politiske Stilling, med en farlig Fejde i de danske Farvande, der let kunde indvikle det danske Rige i aaben Krig med en af Parterne, og med en urolig Gjæring hos de lavere Folkeklasser baade i religiøs og politisk Henseende. Atter af Hensyn til Normændene at skulle sætte Sagens Afgjørelse ud i en ubestemt Fremtid, indtil det behagede Erkebisp Olaf at give Møde, kunde under de daværende Forhold blive meget farligt, og var der om Kongevalget stridige Synspunkter, maatte da i al Fald det danske Raad have samme Handlefrihed som det norske. Alt dette kunde en Trediedel af Raadet ikke afgjøre paa egen Haand. Det var jo dog muligt, at de ikke tilstedeværende Raader havde en anden Mening, og da navnlig de jyske, som vare landfaste med Hertugdømmerne og mest udsatte for et Angreb fra Syd, hvis

Hertug Kristian med Magt vilde sætte sig i Besiddelse af Tronen, eller hvis Forholdet til Slesvig skulde medføre alvorlige Forviklinger med Holstenerne. Der kunde foregaa Begivenheder i Hertugdømmerne, som kunde gjøre det sandsynligt, at det jydske Raad vilde anse det for en bydende Nødvendighed at træffe en Bestemmelse, hvad enten man nu vilde vælge Hertug Kristian eller Hertug Hans. Kun saa meget var fastslaaet ved det østdanske Rigsraads Brev af 25 April, at den Herredag, som snart skulde holdes, kun vilde blive en særlig dansk — og Skylden herfor maatte Normændene bære, som havde undslaaet sig for at give Møde; om den tillige skulde blive en Valgherredag, maatte det samlede Raad — og Begivenhedernes Udvikling afgjøre, skjøndt det utvivlsomt har været de tilstedeværende Raaders Ønske, at Valget kunde foretages i Fællesskab.

Og det viste sig snart, at det jydske Raad var meget bekymret for sin sydlige Grændse. Man havde jo endogsaa afbrudt al Samfærsel mellem Hertugdømmerne og Kongeriget¹⁾. Raadet samledes i Begyndelsen af Maj ved det bekjendte Valfartssted i Karup i Nærheden af Viborg, hvor der netop paa St. Valborg Tider holdtes et meget besøgt Kildemarked. Herfra udstedte de tilstedeværende Raader 4de Maj en Bekjendtgjørelse til alle Jyllands Indbyggere om Kongens Død: Raadet havde nu overtaget Rigets Styrelse, indtil en Konge atter blev valgt; det opfordrede derfor alle Jyllands Indbyggere til at være Raadet og Lensmændene horige og lydige og sidde rede med deres Rustning Dag og Nat, «om noget paakom af Rigets Fjender eller Uvenner, eller om nogen udlandsk Herre eller Fyrste

¹⁾ Se ovenfor S. 260, Noten.

vilde med Magt eller Vold trænge sig her ind i Riget og til Rigens Regimente*; da Raadet havde forskrevet en Herredag til Kjøbenhavn «eller andet Steds, hvor de derom overens blive», havde Raadet imidlertid indsat Ridderne Mogens Bilde, Lensmand paa Koldinghus, Holger Rosenkrans, Jep Fris, Lensmand paa Skivehus, og Axel Gøje, Lensmand paa Aalborghus, til at føre Befalingen i Landet, medens Raadet var fraværende. Forøvrigt lovede Raaderne, at de i Forening med deres Medbrødre vilde sørge for, at Rigets Indbyggere bleve holdte ved Lov og Ret, Friheder og Privilegier, at alting igjen maatte komme til et godt Regimente; men om et bestemt Kongevalg er der forøvrigt ikke Tale i Brevet, ligesom man forbavses over at se, at Raadet endnu ikke med Vished kan sige, hvor Herredagen skal holdes, men at dette endnu var Gjenstand for Forhandlinger mellem Raaderne indbyrdes. Man havde kun truffet en saadan Ordning, at Landet i Tilfælde af et Angreb fra holstensk Side — thi kun hertil kan der sigtes ved den «udlandske Fyrste» — havde bestemte Befalingsmænd at holde sig til¹⁾.

Hermed ophører omtrent ethvert Spor af Virksomhed fra det danske Rigsraads Side, inden Herredagen aabnedes. Hvad der ellers er sket, har rimeligvis indskrænket sig til personlige Sammenkomster mellem enkelte Rigsraader. Saaledes véd man, at Mogens Gøje den 22 Maj havde en Sammenkomst med Ove Bilde paa dennes Slot Aakjær, hvor det vel ikke kan fejle, at Rigets Stilling i det hele

¹⁾ Ny dsk. Mag. 2, 196 fd. Brevene ere udstedte af de tre jydske Biskopper Iver Munk, Ove Bilde og Jørgen Fris, og de verdslige Raader Predbjørn Podebusk, Joachim Lykke, Ove Lunge, Mogens Munk og Erik Banner, samt den fynske Rigsraad Lavrids Skinkel til Egeskov.

er kommet paa Tale, og at man gjensidig har vexlet Tanker derom; men ellers foretog man intet til at klare Situationen¹⁾. De løbende udenrigske Sager besørgede Joachim Rønnow; men ogsaa han var selvfølgelig bunden ved Hensynet til den snart sammentrædende Herredag og kunde intet afgjøre paa egen Haand. Kun med Kong Gustav i Sverig satte han sig paa denne Tid i Forbindelse, idet han langt om længe gav ham Underretning om Forhandlingerne med det burgundiske Hof, der ogsaa angik Sverig. Her var et Sted, hvor man kunde have virket; thi ogsaa i Sverig havde lybske Sendebud fordret Deltagelse i Krigen mod Holland, dog uden at kunne opnaa noget Løfte, da Kong Gustav havde et klart Blik for, at denne Sag ikke angik Sverig alene, men hele Østersøen, og derfor intet vilde foretage, inden han kjendte den danske Regjerings Stilling til denne Sag. Men fra den danske Regjering hørte han intet; tvertimod nærede man i Begyndelsen af Aaret, som ovenfor antydet, baade i Danmark og Norge en stærk Misstemning mod den svenske Konge, idet man aabenbart frygtede for, at han skulde benytte Lejligheden til atter at søge at komme i Besiddelse af Vigen og Gulland, og satte de Rustninger, han havde foretaget sig i ganske andre Øjemed, for at dæmpe indre Uroligheder i Sverig, i Forbindelse hermed. Paavirket af denne Stemning havde Rønnow mindet Kongen «om det Forbund, som Rigerne imellem er», hvorpaa Kong Gustav svarede, at han haabede at have skikket sig saa, at Skylden ikke skulde findes paa hans Side, men forøvrigt beklagede sig over det

¹⁾ Pal.-Müller Grevens Fejde II, 45, Not. 1: Ove Bilde og Mogens Gøje takke Eske Bilde, fordi han vil oplade sit Len (Bergenhus) til Albrecht Gøje.

Ophold, som «hans Fjender» fandt i Danmark, hvorved han formodentlig sigtede til den fordrevne upsalske Erkebisp Gustav Trolle, der paa denne Tid, efter Kristian 2dens Tilfangetagelse, atter opholdt sig i Danmark. Rønnovs Brev kom først til Kongen i Slutningen af Maj, og dennes Svar af 1 Juni kan først være naaet ned til Danmark midt under Herredagens Forhandlinger. Da Herredagen aabnedes, stod man endnu i et meget uklart Forhold til Kong Gustav og saa i ham snarere en Fjende end en Ven¹⁾.

Medens det danske Rigsraad saaledes intet havde udrettet uden at skrive frem og tilbage for at bestemme Tiden for Herredagens Samling og dog ikke havde kunnet faa den samlet til Pinsedag, men først den 8 Juni²⁾, havde man fra holstensk Side handlet hurtigt og bestemt. Den 10 Maj havde Melchior Ranzov, hvad enten han nu havde faaet nye Instruktioner fra Hertug Kristian eller handlet paa egen Haand, stolende paa Hertugens Ulyst til at komme i et fjendtligt Forhold til Kejser Karl 5 og ledet af sin egen Stemning mod Lybæk, i Bryssel faaet vedtaget et Forslag til et Forbund mellem Kejseren som Konge i Spanien og Herre i Nederlandene paa den ene, og Hertug

¹⁾ Kong Gustav til Kong Frederik, og ligeledes til Mogens Gøje og det danske Rigsraad, 5 Maj 1533 (om den Politik, Kongen og Rigsraadet vil følge i den lybsk-hollandske Fejde), Aktstykker til Grevefejden I, 2. Dette Brev blev ubesvaret, idet Rønnovs Brev krydsede det paa Vejen. — Kong Gustav til Joachim Rønno, 1 Juni, sammesteds S. 3. — Smlgn. Paludan Müller, Grevens Fejde I, 170—71. — Om Gustav Trolle, se Tillæg. — Rigsraadets Frygt for, at Kongen vil arve paa Danmarks Rige, omtales ogsaa i dennes Breve af 31 Juli og 10 Aug. Smsts. S. 4—6; 9.

²⁾ Se Anmærkningen til Tillæg 4.

Kristian, det danske og norske Rige paa den anden Side, ifølge hvilket Hertugen i et Tidsrum af 10 Aar skulde understøtte Kejseren i hans Egenskab af Konge i Spanien og Herre i Nederlandene, dog ikke mod de schmalkaldiske Fyrster; i den nuværende Krig med Lybæk skal Hertug Kristian og de to Riger Danmark og Norge ikke være forpligtede til at tjene Kejseren; dog maa de hverken hemmelig eller aabenbart hjælpe Lybæk; i Løbet af de 10 Aar skulle Kejserens Undersaatter frit kunne færdes til Lands og til Vands og drive deres Kjøbmandskab mod at svare de gamle og sædvanlige Toldafgifter, saavel i Danmark og Norge som i Hertugdømmerne; Kejserens Krigsfolk skal have uhindret Færdsel gennem de nævnte Riger og Lande; saalænge denne Traktat varer, skal alle Spørgsmaal om Skadeserstatning og andre Tvistpunkter hvile. Naar Hertug Kristian og det danske Rigsraad har givet deres Minde til dette Forslag, skal det atter bringes til Statholderinden i Nederlandene, for at den endelige Traktat kan afsluttes; dog maa der i Mellemtiden ingensomhelst Hjælp ydes Lybækkerne fra Hertug Kristians eller Kongerigernes Side, eller nogensomhelst Hindring i den frie Sejlads lægges for Kejserens Undersaatter¹⁾).

Lybæk var isoleret; Frygten for Kristiern den andens Slægt var fjernet, hvis det kunde lykkes Melchior Ranzov at faa det danske Rigsraad til at gaa ind herpaa. Med dette Forslag vendte Melchior Ranzov tilbage til Landdagen i Kiel, som aabnedes den 3 Juni, og allerede den 8 Juni — samme Dag som Herredagen aabnedes i Kjøbenhavn — var alt afgjort i Hertugdømmerne, idet Hertug Kristian

¹⁾ Aktstykker til Grevefejden II, 11—15.

paa denne Dag havde modtaget Arvehylding paa sine egne og sine Brødres Vegne med Ret til at styre Landene under deres Umyndighedsalder, dog med et svagt Forbehold af, at denne Hylding ikke skulde være til Skade eller Indskrænkning i Privilegier og Friheder, indtil Brødrene bleve myndige. Samme Dag udstedte Hertugen en almindelig Bekræftelse af tidligere Kongers og Fyrsters Privilegier, dog med visse Undtagelser i religiøs Henseende, hvorved den ny Læres Stilling sikredes i Hertugdømmerne, og forpligtede sig til en fornyet Konfirmation, naar hans Brødre vare blevne myndige¹). — Saaledes stode Hertugdømmerne som en Enhed ligeoverfor Kongeriget, ikke en Gang forbundne ved en fælles Regents Person. Vel anerkjendte man fra holstensk Side, at Slesvig var et dansk Len, og man havde paa Landdagen overdraget de Sendebud, der skulde overvære Herredagen i Kjøbenhavn, at underhandle om en nærmere Forbindelse mellem Hertugdømmerne og Kongeriget. Vel var alt dette kun en yderligere Udvikling af den slesvigholstenske Politik, som Kristiern den første og Frederik den første havde fulgt; vel var Hertug Hans af Navn Hertugdømmernes Herre ligesaa vel som Hertug Kristian, men i det Øjeblik Hertug Kristian for en længere Aarrække var Landets Eneregent, uden at det var lykkedes det danske Rigsraad paa Hertug Hanses Vegne og som hans Formyndere at faa Del i Hertugdømmernes Regjering, havde Slesvigs Lenspligt til det danske Rige ikke stort at sige og kunde let føre til Stridigheder, der under ugunstige Forhold kunde medføre, at det gik helt tabt. Kun igjennem Personalunionens løse Form, kun ved at Hertug Kristian valgtes til Danmarks Konge, kunde For-

¹) Jensen und Hegewisch, Privilegien, S. 151 og 170.

bindelsen med Slesvig bevares. Vel stod endnu den Udvej aaben, at slutte sig til Lybæk og med lybsk Hjælp at vove en Krig med Hertug Kristian og Karl 5. Men det var en farlig Vej, som vilde have bragt det danske Rige i et utaaleligt Forhold til den overmodige Hansestad, hvis Aag vilde være kommet til at hvile tungt paa Danmark og hele Norden, hvis den sejrede i Kampen, og dobbelt farlig var denne Vej under det usikre Forhold til Kong Gustav i Sverig; thi at han skulde slutte sig til Lybæk, var neppe til at vente. Efter at Hertug Kristian havde sluttet Forlig med det burgundiske Hof, var Stillingen bleven en saadan, at det danske Rigsraad ikke længere blot havde Valget mellem Lybæk og Nederlandene, men mellem Lybæk og Holsten. Og om man i det Øjeblik strax skulde skride til et Kongevalg for at sikre Riget en tryggere Stilling, eller vente, indtil Normændene kunde komme, det var efter alt, hvad der var foregaaet i Hertugdømmerne, et Spørgsmaal, som under de forandrede Forhold maatte fremstille sig af sig selv.

Under et stærkt ydre Tryk samledes saaledes Herredagen. Med Traktaten af 2 Maj 1532 i Haanden mødte Jørgen Wullenwever selv allerede den 6 Juni i Kjøbenhavn¹⁾ — for tredie Gang i Løbet af et Aarstid — medens en lybsk Eskadre med Krigshøvdingen Markus Mejr om Bord laa afventende ved Dragør. Fra Hertugdømmerne indtraf Breve fra Johan Ranzov og Uttenhofen, hvori de stærkt opfordrede Raadet til ikke at indlade sig med Lybækkerne, før Sendebuddene fra Hertugdømmerne ankom; thi Melchior Ranzov var kommen tilbage fra Nederlandene med Breve, som vilde være Danmarks Rige vel tilpas.

¹⁾ Dagen fremgaar af Aktstykket hos Waitz I, 384.

«Og», tilføjer Uttenhofen meget betegnende, «naar Lybæk først er dæmpet, ville I desto lettere bringe Sverigs Rige til eder». Nærmere Underretning skulde han give, naar han selv kom til Kjøbenhavn¹⁾. — Pressionens Tid var begyndt. Wullenwever og Melchior Ranzov skulde til at opføre en Vædestrid om, hvem der kunde drage Danmarks Rige over paa sin Side. Man skulde troet, at der under disse Forhold maatte have været Opfordring nok for de danske Rigsraader til at søge at samle alt om sig, fremfor at splitte alt; og dog blev det neppe disse Hensyn, der fik den overvejende Indflydelse paa Herredagens Holdning. Hensynet til Hertug Kristians lutherske Sindelag fik langt større Indflydelse paa Partiernes Stilling end Øjeblikkets politiske Krav, og dette var blevet end mere indlysende ved, hvad der i Mellemtiden mellem Kongens Død og Herredagens Aabning var sket i Hertugdømmerne i Religionssagen.

I denne Henseende havde Hertugen strax efter Faderens Død sat sig i Bevægelse. Utaalmødig efter at faa den gamle Religions Misbrug afskaffede, havde han allerede 3 Maj henvendt sig til Kapitlet ved Slesvig Domkirke om at ophøre med «Misbrug, Syngen og selvgjorte Ceremonier» og kun holde sig til Guds Ord overensstemmende med den af ham selv for de evangeliske Prædikanter (i Haderslev Amt) indførte Ordning; vilde de med det gode antage denne Reform, vilde Hertugen sikre dem deres Indtægter for Livstid. Herpaa havde Hertugen under 20 Maj faaet et Afslag fra Slesvigs Biskop Godskalk Alefeld, der i det

¹⁾ Uttenhofens og Ranzovs Breve af 4 og 6 Juni findes aftrykte hos Waitz, I, 357; Uddrag hos Pal.-Müller, I, 91—92; smlg. Aktstykker til Grevefejden I, S. 460.

hele henskød sig under den Landdags Bestemmelser, som snart skulde træde sammen. Samtidig med disse Underhandlinger havde Hertugen henvendt sig til Landgrev Filip af Hessen om Raad; hellere end at give efter i Religionssagen, vilde han «zu Fuss davon gehen und alles liegen und stehen lassen»; et Raad af Landgreven om at sammenkalde nogle tusinde Landsknægte for at indjage Landdagen Skræk, vilde han dog intet høre om, da han netop ønskede, at alt skulde gaa roligt og fredeligt af. Landgrevens Svar gik i det hele ud paa at raade til Maadehold; Hertugen skulde ikke denne Gang lade det komme til en Religionsdisputation, men hellere lade alt «slæbe hen», ligesom hans Fader havde gjort, indtil der kom et bekvemt Tidspunkt til at indføre Reformationen fuldstændigt; han skulde søge at drage Adlen til sig ved at give dem Udsigt til at faa de Stiftsgodser tilbage, som deres Forfædre havde skjænket (osv.)¹⁾. — I det hele fulgte Hertugen dette Raad; helt og holdent at indføre Reformationen var en vanskelig Sag under de daværende Forhold, da ikke blot Prælaterne, men ogsaa en stor Del af den verdslige Adel endnu hang ved den gamle Lære. Derimod søgte Hertugen at sikre den nye Lære en selvstændig Stilling lige over for den gamle Kirke, saa at den uhindret kunde trænge igjennem ved sin egen Kraft. Efter heftige Forhandlinger paa Landdagen, hvor de katholske Prælater

¹⁾ 1533, 9 Maj, Flensborg, Hertug Kristian til Landgrev Filip, Waitz, J. Wullenw. I, 378—80. — 20 Maj, Godskalk Alefeld til Hertug Kristian om Hertugens Forslag af 3 Maj om Reformationen af Gudstjenesten i Slesvig Domkirke, Waitz, Quellensammlung II, 1, 107. — 21 Maj, Kassel. Landgrev Filips Svar paa Hertug Kristians Brev af 9 Maj, Waitz, Wullenw. I, 381. — 26 Maj, Haderslev, Hertug Kristian til Landgrev Filip om Kuppet i Slesvig osv., Uddrag hos Waitz, Quellensaml. II, 1, 106.

maatte døje mange haarde Ord af de lutherske Adelsmænd, kom Landdagsbeslutningen af 8 Juni til at indeholde følgende Bestemmelser om Religionssagen:

Stifterne og Kirkerne i Bispedømmerne Lybæk og Slesvig skulle blive ved deres gamle Frihed, indtil en almindelig Reformation foregaar i det tyske Rige, hvorunder Holsten hører, og i det danske Rige, hvortil Slesvig hører; dog skulle Tienderne i Stifterne afskaffes («nablyven»); kun hvem der har Brev og Segl derpaa, skal nyde dem. Præsterne skulle frit prædike, «saavel det nye som det gamle». Al Band og det «gamle uordentlige Regimente med Officialer» skal ophøre, og der skal i det hele være almindelig Trosfrihed, indtil der efter Brødrenes Myndighedsalder med Landdagens Samtykke vedtages en almindelig Ordinans. I Mellemtiden skulle alle Herre- og Jomfruklostre blive ved Magt; men ingen maa tvinges enten til at træde ud af eller blive i Klostrene; de, der blive, skulle være Reglerne undergivne, men det skal staa enhver frit for at forlade Klostret; begjære et Klosters Beboere enstemmigt at faa en (luthersk) Prædikant, skal Hertugen beskikke en; ellers skulle de gejstlige Øvrigheder i Klostrene have Magt til at indsætte en Præst og til at bortvise dem, der ikke behage dem¹⁾.

Samme Dag maatte Biskop Alefeld efter forudgaaende Underhandlinger, som paa Hertugens Vegne vare førte af Dr. Ditlev Reventlov, Johan Ranzov og Godske Alefeld til Norborch, af hvilke i det mindste de to første havde afgjort sluttet sig til den nye Lære, indgaa følgende Overenskomst:

Biskoppen skal lade alle Sange og Tider, saa vel

¹⁾ Jensen und Hegewisch, Privilegien, S. 151.

som al Helgentilbedelse afskaffe i Slesvig Domkirke; de sædvanlige Messer skulle holdes for lukkede Døre, men kun læses, ikke synges; Domkirkens Præster skulle prædike »gudelig, kristelig, uargelig og ikke mod Guds Ord»; Hertugen vil da til Gjengjæld tilbagegive nogle til Domkirkens Erkedegne- og Kantordømme hørende Godser, som Kong Frederik havde draget til sig; de øvrige Præbender skal ved Dødsfald Biskoppen og Hertugen have Magt og Ret til at bortforlene, skiftevis hver i sin Maaned; dog skal Biskoppen bortforlene de Præbender, der falde i hans Maaned, til »tjenstvillige Folk, duelige og erfarne Personer, som kunne være Hertugen, ogsaa Biskoppen og Landene tjenlige»; hvad der tidligere var bortforlenet af den afdøde Konge eller Hertugen, skal blive ved Magt; men hvad der for Øjeblikket er ledigt, vil Hertugen have Ret til at bortforlene. — Desuden vil og skal Hertugen have Magt og Ret til i alle h. f. Naades Amter (Len, »empter») i Fyrstendømmet og Stiftet i alle Kirker uden Undtagelse, efter eget Behag at indsætte Prædikanter og Folk, som lære og forkynde og handle efter Guds Ord, uden nogensomhelst Indsigelse eller Hindring¹⁾. — Alle

¹⁾ »Weiter sollen und wollen F. G. auch recht, gewalt und macht haben, in allen ihr. f. G. embter durch die fürstenthumbe und stift gahr aus in allen Kirchen ihres gefallens prædicanten und die das wort Gottes lehren, verkundigen und handeln, zu stellen und zu ordnen, ohne jemens einrede oder verhinderung». — Meningen er utvivlsomt, at Hertugen skal have uhindret Ret til at indsætte lutherske Præster i de ham til Underhold tillagte (Kron) Len, f. Ex. Haderslev og Tørninglen. Almindelig (f. Ex. af Rørdam, Ny kirkeh. Saml. 4, 481—83 og Helveg, d. dske. Kirkes Hist. før Ref. 2, 940) forstaas det om alle slesvigske Kirker; men det angaar kun dem, hvortil Hertugen havde Patronatsret. Dette er ogsaa Tilfældet med de af Rørdam i Ny kirkeh. Saml. 4, 508 ff. anførte Exempler paa saadanne Prædikanters

Ornamenter, Klenodier osv. skulle da blive ved Kirkerne og Lenene, og hvad der allerede er kommet derfra, skal skaffes tilveje, ligeledes alle Fundatser og Breve, og Tiendesagen skal endelig ordnes samtidig med den Reformation, der skal finde Sted efter Brødrenes Umyndighedsalder¹⁾.

Ganske vist var Reformationen hermed ikke fuldt indført i Hertugdømmene. Den gamle Kirke havde faaet sikret sig en vis Bestaaen, navnlig hvad Kirkegodset angik (dog med Undtagelse af Bispetienderne); men der var vundet saa meget, at den ny Kirke havde faaet Lovskraft ved Siden af den gamle, og Hertugen havde vundet en saadan Indflydelse paa Beskikkelsen af Præster, paa Bortforleningen af de vigtigste Præbender, paa hele Domkirkens Gudstjeneste, ja selv i visse Tilfælde paa Klostrene, at Biskop Alefeld stod vægeles lige over for det nyes Fremtrængen. Tilstanden kom herved i mange Henseender til at ligne den Stilling, som det alt var lykkedes Kong Frederik at sikre Lutherdommen i det danske Rige, og som de danske Prælater følte saa trykkende. Valgte man Hertug Kristian, var der ingen Udsigt til en Forandring heri; skulde der ske noget for den gamle Kirke, maatte det ske nu, da Riget var uden Overhoved; nu eller aldrig maatte der voves et Slag for den gamle Kirke. Det følte ogsaa Biskop Alefeld; faa Dage efter Landdagens Slutning (12 Juni) gav han endelig et høfligt Afslag paa Torben Bildes Opfordring om at komme til Herredagen, i et Brev, der var stilet til Erkebispens, eller i hans Fraværelse til de øvrige tilstedeværende Bisper: Da der muligt

Indsættelse af Hertugen. Smlgn. Kong Frederiks Bestemmelse om det Hertug Kristians Gemalinde udlagte Enkegods, hos Waitz, Quellensaml. a. St. S. 144.

¹⁾ Waitz, Quellensaml. a. St. S. 109—10.

alt nu skulde vælges en Konge paa Herredagen, og som han haabede, en af Kong Frederiks Sønner, vilde han komme i en skjæv Stilling til dem, som bleve forbigaaede, da selv de dog vilde vedblive at være hans Arveherrer; vel havde han altid frimodigt hævdet sin Stilling, som Medlem af den danske Kirke (nemlig i Anledning af tyske Overgreb); men i verdslig Henseende stod han under Hertugerne. Men det mærkeligste ved Svaret var en i Brevet indlagt hemmelig Seddel, som Erkebisper — i hans Fraværelse altsaa de andre Bisper — ikke skulde vise til nogen, om dem saa syntes, hvori han beder om, at den slesvigske Kirke udtrykkelig og navnlig maa blive henregnet til den danske Kirke i de Bestemmelser for den gamle Kirke, som han venter efter Sædvane ville blive optagne i den nye Konges Haandfæstning; thi Slesvig er et dansk Len; ellers er det ude med den gamle Kirke der i Landet. «Denne Sag», saaledes slutter Biskop Alefeld, «værdige Eders Højhed at tage under Overvejelse som Metropolitan, af egen Drift og Tilskyndelse. Thi det er ikke til Hinder herfor — skjønt det paastaas af nogle af mine Landsmænd — at jeg har indgaaet en særlig Overenskomst med Hertug Kristian, fordi hin Overenskomst, skjønt den er forsøgt, dog endnu ikke er endelig fastslaaet, eller dog i det mindste ved det følgende (senere fastslaaede) Privilegium, som nu nylig er indrømmet i Kiel i Pinsen under hele eller i det mindste største Delen af Adlens Nærværelse, er bleven forandret ved den almindelige Ordning, nemlig ved forberørte Privilegium, som blev indrømmet i Ridder-skabets Nærværelse» ¹⁾).

¹⁾ Anderledes kan jeg ikke forstaa og ordret oversætte Biskop Alefelds knudrede og utydelige Latin: — *non obstante, etiamsi per*

Hvilket Indtryk maa dette Hjertesuk ikke have gjort paa de danske Bisper! Da Herredagen aabnedes, kjendte man rigtignok endnu ikke de kielske Bestemmelser; men det varede ikke mange Dage, inden man lærte dem at kjende. Faa Dage efter søgte de danske Bisper at sikre

quoscumque nostrates asseratur, me desuper cum . . . duce C esse concordatum, quia illa concordia, licet sit attemptata, tamen nondum est perfecta, vel persequens (leg: per sequens) privilegium ad instantiam totius nobilitatis vel majoris partis jam Penthecostes in Kylone noviter concessum generali dispositione, scilicet prætactio privilegio instante militia concessa, saltem alterata. (N. dsk. Mag. 2, 221). — Biskoppen mener at kunne slippe fra den særlige Overenskomst ved at skyde sig under den almindelige Landdags Bestemmelser, der vare senere afsluttede end Overenskomsten, og som jo ikke indeholdt saa drøje Bestemmelser som denne. Forhandlingerne om Overenskomsten vare allerede begyndte 3 Maj, altsaa længe før Landdagsbeslutningen. Man faar det Indtryk af Biskoppens Ord (*attemptata, nondum perfecta*), at denne muligvis endnu ikke havde godkjendt Overenskomsten af 8 Juni, som nu kun kjendes af en Kopi fra 17 Aarh., ved at sætte sit Segl under den eller lign. — Udtrykket *instante militia* har voldt Fortolkerne mange Bryderier. Abraham Kall erklærede ikke at forstaa det, og Rørdam (N. kirkeh. Saml. 4, 482, Note) ser heri en Hentydning til Landgrev Filips Forslag om at sammendrage nogle tusinde Landsknægte for at imponere Landdagen; men dette Forslag havde Hertugen jo netop forkastet, og der er ellers ikke Spor til Rustninger i Hertugdømmerne paa den Tid. Det er ifølge Sammenhængen en kortfattet Gjentakelse af det ovenfor staaende Udtryk *ad instantiam totius nobilitatis etc.*. Da den officielle middelalderlige Benævnelse for en Ridder er *miles*, kommer *militia*, der allerede hos den senere Latinitets Forfattere bruges i Betydningen *Samling af Soldater* (*Milits = milites*; f. Ex. Justinus XXXII, 2: *interficitur cum omni militia*; smlgn. Liv. IV, 26: *cogere militiam = milites*), til at betyde *Ridderskab*, saa meget mere, som det plattyske *ridderschap* brugtes paa en lignende Maade (f. Ex.: Dat slot wart myd guder ridderschap wol bewaret, *Nortelvischen Sassen*, i Quellensammlung osv. III, 65; i Parallelstedet hos Helmold, Cap. 53, § 3: *castrum numero milite communitum est*).

sig — mod alle de samme Punkter. Hvad Stilling det samlede Rigsraad vilde tage i Religionssagen, om det kunde lykkes Bisperne at samle en katholsk Majoritet om sig, eller om Protestanterne muligt kunde holde dem Stangen, det blev et Hovedspørgsmaal i hele Herredagens Holdning. Men Besvarelsen heraf ligger allerede i den nærmere Betragtning af det daværende Rigsraads Sammensætning, som vi nu nærmere skulle undersøge.

II.

Rigsraadets Sammensætning. Biskopperne og deres Tilhængere.

«Bisperne have, navnlig efter Kong Frederiks Død, forøget Rigens Raad mod gammel lovlig Sædvane med mange Personer, udi saa Maade, at hver Biskop har haft udi Raadet to eller tre Brødre eller i det mindste sine nærmeste Slægtninge, eller Fadersonner, eller den ene Broder den anden; de have indskudt og indtrængt dem i Raadet, paa det at Bisperne og deres Tilhængere maatte have des flere Stemmer og Anhang inden Raads¹⁾).

Saaledes lode Ordene efter den gamle Kirkes Fald, da Regnskabets Dag var kommen. Ordene lyde strængt, som en Advarsel gjennem Aarhundreder for enhver Stand, der som øjeblikkelig Ihændelever af Magten udelukkende følger sine egne Partihensyn; men at de indeholde en betydelig Del Sandhed, kan ikke nægtes, om man end kunde fristes til at vende dem om og sige, at Bisperne og deres Tilhængere i Raadet navnlig i Kong Frederiks Tid, men tildels ogsaa efter hans Død, havde sørget for at faa deres Slægt ind i Raadet; thi det er utvivlsomt, at de fleste af de Mænd, som i Juni- og Juli-Dagene 1533 havde Nordens

¹⁾ Klagemaal, Ny dsk. Mag. 3, 7. (Rørdam, Hist. Kildeskr. I, 150).

Skjæbne i deres Haand, vare blevne optagne i Raadet i Kraft af den Bisperevolution, der havde stødt Kristiern 2 fra Tronen, og som Følge af den. Rigsraadet var ved Kong Kristierns Udgjælse usædvanligt faatalligt. Med Sikkerhed kan man i det Øjeblik ikke eftervise mere end 22 Medlemmer af Raadet, 11 gejstlige og 11 verdslige, uagtet det dog i Kong Hanses Dage havde udgjort et langt større Tal; men allerede d. 3 August 1523, da Kong Frederiks endelige Haandfæstning udstedtes, var der henved 50 Medlemmer i Raadet. Man kan næsten følge Optagelsen i Raadet af hver Landsdels anseligste Stormænd, eftersom den sejrige Holstener drager frem og den ene efter den anden slutter sig til ham. Raadet havde derved faaet en Størrelse og Betydning, som det aldrig tidligere havde haft og heller aldrig senere skulde naa, men som varede ved, indtil Grevefejdens Storme ryddede godt op mellem dets Medlemmer, de gejstlige saa vel som de verdslige. Det var Følgen af Præste- og Adelsvældens Sejr over den Enevælde-Tanke, der laa paa Bunden af Kristiern 2dens Sjæl¹⁾.

¹⁾ Ved Kristiern 2dens Valg 23 Septbr. 1487 talte Raadet i det mindste 37 Medlemmer (Hvitfeld S. 991—92). — Kong Frederiks Haandfæstning af 3 Aug. 1523 er udstedt af 48 Rigsraader (G. Ark. Aarsb. II, 65—66; smlgn. nedenfor Tillæg 1, Efterskrift). Af disse kunne bestemt eftervises som verdslige Rigsraader i Kong Kristierns Tid: 1) Mogens Gøje; 2) Tyge Krabbe; 3) Niels Høg; 4) Predbjørn Podebusk; 5) Henrik Aagesen (Sparre); 6) Henrik Krummedige; 7) Hans Bilde; 8) Albert Jepsen Ravensberg; 9) Mads Eriksen Bølle; 10) Peder Lykke; 11) Joachim Lykke. — Oluf Holgersen Ulfstand til Bønved nævnes ikke i Haandfæstningen 1523, men anføres af Begtrup (Geneal.-biogr. Ark. S. 183—84) blandt de 25 verdslige Medlemmer, som efter Begtrups Mening optoges i Raadet 1523. Paalideligheden af Begtrups Liste er bleven stærkt paatvivlet af Allen (de tre nord. Rig. osv. 3 B. 2 Afd. S. 466; smlgn. 4 B. 2 Afd. S. 547), men vistnok uden Grund.

Allerede ved den store Rigsraadsudnævnelse i Aaret 1523 vare adskillige af de daværende Biskoppers nærmeste Slægtninge komne ind i Raadet. Biskopperne Iver Munk,

Efter Undersøgelser, jeg selv har anstillet, før jeg blev bekendt med Begtrups Afhandling eller Prof. Allens Modbemærkninger, kan jeg ikke paavise en eneste af de Adelsmænd, som Begtrup lader blive optagne af Frederik 1, som Rigsraader i Kristiern 2dens Tid, ikke en Gang Mogens Munk og Ove Lunge, som Prof. Allen anfører som Beviser paa Begtrups Letsindighed. De nævnes ganske vist allerede som Rigsraader d. 1 Marts 1523 i et Brev hos Hübertz, Aktstykker til Aarhus I, 121; men Mogens Munk nævnes endnu ikke blandt de jydske Rigsraader i Oprørsbrevet af 20 Januar (Hvitfeld S. 1193), og i Hertug Frederiks Brev af 29 Januar kaldes han kun „Landsdommer“. At Ove Lunge endnu ikke har været optaget i Raadet d. 9 Februar, fremgaar af den kongelige Skriver Peder Villadsens Brev af 9 Februar (Allens Breve osv. I, Nr. 9), hvor han melder sin Herre, at ingen af Raadet ere ankomne til Horsens uden de 4 Bisper samt Hr. Predbjørn og Tyge Krabbe, medens han lige i Forvejen har fortalt, at Erik Banner og Ove Lunge vare ankomne; han kan saaledes ikke paa den Tid have anset Ove Lunge for Medlem af Raadet. Disse to Mænd maa saaledes være optagne i Raadet mellem Oprørsrets Udbrud og 1 Marts, enten af Hertug Frederik eller — hvad der er rimeligere — af selve de oprørske Rigsraader. At Rigsraadet nemlig ansaa sig for at have Ret til at optage nye Medlemmer paa egen Haand under et Interregnum, vil fremgaa af hvad der skete under og efter Herredagen 1533 (Oluf Munk, Mogens Bilde). — Paa Begtrups Liste savnes derimod Johan Urne; thi af Hvitfelds Fortegnelse (S. 1206) paa dem, der paa ny svor Kristiern 2den Troskab paa Sjællands Landsting 1523, fremgaar det tydeligt, at han endnu ikke den Gang var Medlem af Raadet. Det maa derfor anses for rimeligst, at Raadet i Aaret 1523 er blevet forøget med 26 verdslige Medlemmer og et gejstligt, Domprovst Knud Gyldenstjerne, hvilket med de øvrige 11 gejstlige og 11 verdslige Medlemmer fra Kristiern 2dens Tid giver i alt 49 Medlemmer. Vincents Lunge gik dog kort efter over i det norske Raad, men i hans Sted kom uden Tvivl hans Eftermand paa Krogen Slot, Johan Ranzov, der regnes med til det danske Raad i Odense Reces af 1527 og fl. St. (f. Ex. i Traktaten af 31 Juli 1532, Waitz, Wullenw. I, 352 og ovenfor S. 249, Noten).

Styge Krumpen og Lage Urne havde faaet optaget deres Brødre Mogens Munk, biskoppelig Lensmand paa Volstrup, Otte Krumpen, den navnkundige Sejrherre fra Bogesund, Knud Urne og Johan Urne; Aage Jepsen Sparre havde sine to Slægtninge Movrids Jepsen Sparre og Henrik Aagesen Sparre i Raadet; men ingen Slægt blev dog stærkere repræsenteret end Biskop **Ove Bilde**. Foruden at hans Fætter Hans Bilde til Egede allerede tidligere var Medlem, blev nu optaget hans to Brødre Knud Bilde til Svanholm og Gladsaxe og Eske Bilde, senere Lensmand paa Bergenhus, Herre til Valden og Mogenstrup, og hans Fætter Anders Bilde til Søholm. Hvad der saaledes var begyndt 1523, fortsættes i de følgende Aar, efterhaanden som ældre Medlemmer af Raadet døde bort. Bildernes Tal var blevet end mere forøget med de to Brødre Klavs Bilde til Lyngsholm, Lensmand paa Bahu, og Erkebisp Torben Bilde; efter at Joachim Rønnoy var bleven Biskop i Roskilde, var hans Broder Ejler Rønnoy til Hvidkilde, Marsken Tyge Krabbes Svigersøn, bleven Medlem; Biskop Knud Gyldenstjerne i Odense havde sin Fætter Knud Pedersen Gyldenstjerne til Tim i Raadet. Naar hertil kommer, at de fleste af Raadets øvrige Medlemmer ved Svogerskabsforbindelser eller Lensafhængighed¹⁾ vare nøje knyttede til Biskopperne eller deres Slægtninge, kan det ikke nægtes,

¹⁾ Mogens Munk (Volstrup); Knud Rud (Vendløs Len), Niels Lunge (Sjælsø), Johan Urne (Borreby), Ejler Rønnoy (Schinkelsø i Sjælland som Len af Torben Bilde); Mads Bølle (Turebyholm), og vistnok flere. Rønnovs Lensmænd maatte udtrykkelig forpligte sig til at ramme den hellige Kirkes Gavn, Bedste og Bestand (Knudsen, Rønnoy S. 159 og 160; 190—93; Tillæg 29 Not.)

at de gejstlige Medlemmer i Forening med en saa betydelig Del af Raadets verdslige Medlemmer maatte kunne faa en meget væsentlig Indflydelse paa Raadets Beslutninger i adskillige Sager. Ved Kong Frederiks Død bestod Raadet af omtrent 50 Medlemmer, ved Slægtskab og Svogerskab nøje knyttede til hinanden, en højadelig Forsamling, hvis Medlemmer som oftest toges af de samme Familier, et udviklet Oligarki, i hvis Midte det er endnu sjældnere at finde en „homo novus“ end blandt Roms Nobilitet. Og dog havde Raadet ingen lovformelig Indflydelse paa sin egen Udfyldning. Under Unionstidens Kampe, da Sverigs saa stærkt udviklede aristokratiske Regjeringsform i mange Henseender fik Indflydelse paa det danske Aristokratis Udvikling, var det vel i en enkelt Haandfæstning blevet fastslaaet, at ingen kunde optages i Raadet uden selve Raadets Samtykke; men denne Bestemmelse synes at være gaaet stiltiende ud af de følgende Haandfæstninger. Der fandtes ingen udtrykkelig Bestemmelse herom i Kong Frederiks Haandfæstning, saa at Kongen i saa Henseende tilsyneladende havde frie Hænder; men hele den Stilling, som Rigsraadet indtog i denne Konges Tid, da det, navnlig paa Grund af Kongens jævnlige Ophold i Hertugdømmerne, langt mere var blevet til en Slags Medregent end til et Regjeringsraad, gjør det ikke usandsynligt, at Raadet har faaet en ikke ringe faktisk Indflydelse paa Valget af nye Medlemmer, saa meget mere, som Kongens norske Haandfæstning hjemlede det norske Raad en lignende Indflydelse for Norges Vedkommende¹⁾.

Af hele denne store Forsamling mødte dog kun 37 Medlemmer paa Herredagen i Kjøbenhavn, idet nogle vare

¹⁾ Kong Hanses Hdf. Art. 3 — Frederik 1stes norske Hdf. Art 29 (Norske Saml. 1 Bind).

fraværende paa Grund af Forretninger, andre uden Tvivl paa Grund af Alder og Skrøbelighed. Af de gejstlige Medlemmer mødte alle de syv fungerende Biskopper tillige med Abbeden af Sorø og Prioeren af Andvorskov, hvorimod tre af Raadets ældre gejstlige Medlemmer vare udeblevne, nemlig den forhenværende fynske Biskop Jens Andersen, der paa denne Tid landflygtig slæbtes omkring af sine holstenske Uvenner, og den forhenværende lundske Ærkebiskop Aage Sparre, der ikke mere deltog i Raadets Forhandlinger, skjønt han endnu regnedes med til dets Medlemmer; heller ikke den ældste af Raadets gejstlige Medlemmer, den for sit usædelige Levned berygtede gamle Niels Stygge Rosenkrans af Børglum, havde givet Møde, om han ellers var i Live endnu, da Herredagen aabnedes²⁾. —

¹⁾ Afgangene mellem Aug. 1523, Frederik 1stes Hdf., og 10 April 1533, Kongens Dødsdag, stiller sig saaledes: **Gejstlige:** 1. Lage Urne † 1529; 2. Niels Klavsen af Aarhus, † 15 Decbr. 1531. — **Verdslige:** 3. Tyge Brahe † 1523; 4. Niels Høg, † 15 Decbr. 1524; 5. Otte Holgersen Rosenkrans, † 4 Oktbr. 1525; 6. Oluf Holgersen Ulfstand, † 1529; 7. Ejler Eriksen Bølle; 8. Hans Krafse, † 16 Juni 1530; 9. Henrik Krummedige, † 1530; 10. Henrik Sparre, † efter Marts 1531; 11. Albert Jepsen Ravensberg, † 1532, April. — **Tilgang i samme Tidsrum:** **Gejstlige:** 1. Joachim Rønnow (1529); 2. Torben Bilde (1532). **Verdslige:** Ridderne 3. Johan Ranzov; 4. Knud Rud; 5. Klavs Bilde; 6. Axel Ugerup; 7. Klavs Podebusk; 8. Henrik Gøje (optagen mellem 11 April og 21 Juli 1532, vistnok i Albert Jepsens Ravensbergs Plads; thi denne døde ifølge Breve i Geh. Ark., Dipl. mellem 10 og 30 April, smlgn. Allens Breve I, 325 Not. Axel Ugerup nævnes allerede som Rigsraad i Juli 1532 i Rigsraadets Fuldmagt for Klavs Bilde og Tr. Ulfstand, s. ovenfor S. 249; han nævnes før Henrik Gøje, saa han maa være optagen før denne, vistnok i Henrik Sparres Sted). **Væbnerne:** 9. Niels Arenfeld, tillige Rigens Kansler, 10. Erik Krummedige, 11. Niels Brok og 12. Knud Pedersen Gyldenstjerne. Tilsyneladende er de verdslige Raaders Tal blevet forøget med en; men dette

Af Raadets verdslige Medlemmer mødte Rigets Hofmester Mogens Gøje, Rigsmarsken Tyge Krabbe, Ridderne Predbjørn Podebusk, Hans Bilde, Mads Bølle og Peder Lykke, alle Rigsraader endnu fra Kong Hanses Dage; desuden Ridderne Otte Krumpen, Johan Oxe, Johan Urne, Anders Bilde, Knud Bilde, Klavs Bilde og Niels Lunge, Væbnerne Mogens Munk, Ejler Rønnev og Knud Pedersen Gyldenstjerne, alle nære Slægtninge eller Lensmænd af de daværende Biskopper; desuden Ridderne Johan Bjørn, Ove Lunge, Oluf Rosenkrans, Axel Brahe, Erik Banner, Brødrene Holger og Truid Ulfstand, Axel Ugerup og Klavs Podebusk, Væbnerne Rigskansler Niels Arenfeld, Erik Krummedige og Niels Brok, i alt 22 Ridere og 6 Væbnere¹⁾.

staar muligt i Forbindelse med, at Jens Andersen Beldenak var udelukket af Raadet; thi i hans Plads kom ingen ny gejstlig Rigsraad, da hans Eftermand Knud Gyldenstjerne var Rigsraad i Forvejen. Forøvrigt regnes den kongelige Kansler Mester Klavs Giordsen et enkelt Sted (Dsk. Mag. 5, 75) med til Raadet; † 1532. — Aage Sparre regnes endnu til Raadet i Aaret 1536 (Dsk. Mag. 3 R. 5, 319).

- ¹⁾ Fraværende vare, foruden de ovennævnte 3 Gejstlige, desuden 41) Knud Rud til Vedby, Lensmand hos Rønnev; 42) Movrids Sparre, 43) den gamle jydsk Rigsraad fra Kong Hanses Dage Joachim Lykke til Østrup; 44) den gl. Knud Urne til Søby-søgaard, 45) Lavrids Skinkel til Egeskov, 46) Niels Bild til Ravnholt, 47) Henning Valkendorf til Glorup, alle fynske Raader; desuden 48) Eske Bilde, som var i Norge, og 49) Johan Ranzov; 50) Henrik Gøje var død kort i Forvejen (3 Maj); det samme var muligvis Tilfældet med et Par af de andre; thi baade Biskop Niels Stygge og Lavrids Skinkel, der endnu i Maj havde deltaget i Mødet i Karup, døde i dette Aar, men Dagene ere ukjendte (Skib. Krøn.; Bekkers Orion 3, 366; 370); det samme var Tilfældet med Movrids Sparre, der endog i Brevet af 29 Juni nævnes som tilstedeværende; men

Betydeligst af alle disse Mænd var utvivlsomt Rigets Hofmester Mogens Gøje, ikke blot ved sine store Rigdomme og ydre Magt, men langt mere ved sin ædle pletfri Karakter og ved den Dygtighed, hvormed han i flere Kongers Tid havde haft Del i Rigets Styrelse, den ydre som den indre. Trolig havde han holdt ved Kristiern den anden, saa længe som ingen anden af den jyske Adel; men da han først havde sluttet sig til Kong Frederik, tjente han ogsaa ham med Troskab. Hvad der gjorde Forholdet til Kong Frederik og Hertug Kristian endnu inderligere, var utvivlsomt den store Indflydelse paa Reformationens Fremgang, som navnlig skyldtes Mogens Gøje og hans noget yngre Aandsfrænde Erik Banner. En trofast Forsvarer af Luther-

da dette Brev kun kjendes af en Kopi, der blandt andre ogsaa opfører Eske Bilde, der bevislig paa den Tid var i Norge, kan dette ikke komme i Betragtning mod den Omstændighed, at hans Navn ellers aldrig kan eftervises i de originale Breve. Mere tvivlsomt er det derimod, om ikke Knud Rud har været tilstede; thi hans Navn findes i enkelte af de originale Breve (s. Tillægene); men da hans Segl aldrig kan eftervises, beror det vistnok paa en Fejltagelse af Skriveren. — Ogsaa Mogens Bilde, Ove Bildes Broder og Mogens Gøjes Svigersøn, nævnes i Kopien af 29 Juni som Rigsraad, men ellers aldrig under Herredagen; det berettes rigtignok i Hofmans Danske Adelsmænd III, 335, at han blev optagen i Raadet 1523; men dette er urigtigt; i Kong Frederiks Brev af 29 Januar 1533, hvorved han indkaldes til Herredagen som Lensmand paa Koldinghus, kaldes han endnu kun »vor Mand og Tjener» (Geh. Ark. Dske Kongers Hist., Fasc. 12 b); af det jyske Rigsraads Brev i Maj 1533, Mødet i Karup, fremgaar ogsaa, at han den Gang endnu ikke var Rigsraad, og det befales ham netop her at blive i Jylland under Herredagen; derimod var han Rigsraad d. 21 Nvbr. 1533 (N. Dsk. Mag. 2, 255), saa at han maa være optagen i Raadet under Interregnet, vistnok under selve Herredagen, ligesom Tilfældet er med Oluf Munk (Tillægene), og det er rimeligvis netop til disse to, at der sigtes i det ovenfor S. 277 anførte Sted af Klageskriftet. Ved Mogens Bildes Optagelse vandt Raadet et paalideligt katholsk Medlem, og Mogens Gøjes Svigersøn synes at have afløst Mogens Gøjes Broder.

dommens Sag havde Mogens Gøje stadig været; det havde vist sig dels ved den kraftige, undertiden noget hensynsløse Maade, hvorpaa han var optraadt i Stormen mod Tiggerbrødrene, dels ved den Understøttelte, han i Førelse med Erik Banner stadig ydede de lutherske Fripræster, naar de katholske Bisper søgte at komme dem til Livs. Hans Navn forekommer derfor paa hvert et Blad i den danske Reformationshistorie. Selv om han maaske ikke ganske kan frikjendes for ved enkelte Lejligheder at have søgt sin egen Fordel ved Tiggerbrødrenes Udjagelse¹⁾, saa er det dog paa den anden Side øjensynligt, at egen Fordel ikke har været hans egentlige Bevæggrund til at slutte sig til den nye Lære; thi det er aabenbart, at Religionen først og fremmest har været ham en Hjertesag. Det første Træk, man i den Henseende hører om Mogens Gøje, er derfor ingenlunde, at han har søgt at komme i Besiddelse af Kirke- eller Klostergoods, men at han tidligt har antaget en egen luthersk Huskapellan, og at han allerede i Aaret 1526 nød Nadveren paa luthersk Vis og aabenlyst for alles Øjne vedgik sin Tro²⁾. Det er karakteristisk for denne Mand, at naar han først — undertiden efter lang Betænkning — var kommet til en fast Overbevisning, tabte han aldrig sit Maal af Sigte, men arbejdede med stor Kraft og Bestemthed paa at gennemføre det. Dette viser aller tydeligst hans Holdning i Religionssagen.

¹⁾ F. Ex. ved Graabrødrenes Udjagelse af Randers og af Næstved.

²⁾ Skib. Krønike, Script. II, 586. — Hans Huskapellan paa denne Tid var uden Tvivl den senere evangeliske Superintendent i Børglum, Peder Thomesen, der nylig var hjemvendt fra Luthers Hus i Wittenberg; smlgn. Ny kirkeh. Saml. 5, 559. — Luther sendte allerede paa denne Tid Mogens Gøje sine Skrifter, Rørdam, Univers. Hist. I, 468, Not. 2. Nogle af disse Bøger gik senere gennem Birgitte Gøje over i Herlufsholms Skolebibliothek; smlgn. Fortegnelsen over Herlufsholms Skoles Bibl. i Indbydelskr. for 1871. S. 6.

Skjønt han var Raadets ældste Ridder¹⁾, havde han dog saa godt som nogen et klart Blik paa den frembrydende Nytds Fordringer og havde taget et fast Stade, hvorfra han ikke lod sig røkke. Hans klare Forstand sagde ham, at under Tidens Gjæring maatte man træffe sit Valg, at man enten maatte være fuldbaaren Katholik eller fuldbaaren Lutheraner, og at en uklar Løflen med begge Parter kun førte i et Uføre, hvorfra ingen Udvej var at finde. Det er navnlig denne Fastholden ved en bestemt Overbevisning, der stiller Mogens Gøje saa højt over alle hans samtidige i Raadet og som under roligere Forhold vilde have gjort ham til selvskreven Leder i en kongeløs Tid, — og som ogsaa tilsidst skaffede hans Sag Sejren. Det maatte for ham være Hovedsagen om muligt at sikre Lutherdommens Sejr; men for at opnaa det, maatte man have en luthersk Konge; derfor kunde der for ham og Erik Banner neppe være Tale om et andet Valg end Hertug Kristians. Det kom da an paa, hvorvidt Mogens Gøje i Rigsraadet kunde samle et aneligere Parti om sig, der kunde holde Bisperne og deres Tilhængere Stangen; kunde han ikke det, var hans Virksomhed foreløbig brudt. Der kunde muligvis endnu være en anden Udvej, at stille sig i Spidsen for en Folke-rejsning og med Magt sætte sin Sag igjennem trods Rigsraad og Bisper; men dertil var Mogens Gøje for meget Aristokrat, og Hertug Kristian for varsom.

At der ikke var meget Haab om, at Mogens Gøje kunde sætte sin Mening igjennem i Rigsraadet, viser et flygtigt Blik paa dets Sammensætning. Bisperne havde, blot i Forening med deres nærmeste Slægtninge og Lensmænd,

¹⁾ *•primarius eques•*, Chron. Skib. 3: den Ridder, der som den ældste havde den første Plads blandt de verdslige Medlemmer.

afgjort Majoritet. Vilde disse Mænd holde troligt sammen, kunde Modpartiet intet sætte igjennem. Til samme Side maatte man desuden r gne de fleste af Raadets  ldre Medlemmer, som ingen Følelse havde for Lutherdommens religiøse Betydning, og som ifølge deres Alder og Samfundstilling nærmest maatte anages at se med skj ve øjne til den nye Tids religiøse Røre, hvorunder de kun saa skjulte demokratiske Farer. Til saadanne Mænd hørte Rigsmarsken Tyge Krabbe, der i Modsætning til Mogens G je i den foregaaende Tid stadig havde taget sig af Katholikernes Sag, lige fra den Tid af, da han i Samraad med Bisperne havde stødt til Kristiern den andens vaklende Trone, men som forøvrigt synes at have været en svag og uselvstændig Karakter¹⁾, og den gamle Predbjørn Podebusk, der allerede ved Kong Hanses Død havde villet sætte Hertug Frederik på Tronen og senere havde været med i Sammensv rgelsen mod Kristiern 2, men som forøvrigt ikke

¹⁾ Da man undertiden ser Tyge Krabbe kaldt *«luthersksindet»*, er det maaske ikke af Vejen at gøre opmærksom på hans stadige Vedhængen ved Katholicismen, netop i Modsætning til Mogens G je. Det var saaledes Tyge Krabbe, som i Aaret 1526 førte Povl Helgesen (Paulus Eli ) op til Kong Frederik på K bnshavn. Slot, medens Mogens G je netop på den Tid aabenlyst havde erklæret sig for den nye Lære, og hans Nar forfulgte Povl Helgesen, da han kom fra Slottet (Skib. Kr n., Script. II, 581—82). Samme Aar tilegnede Povl Helgesen Tyge Krabbe et Stridsskrift mod Lutheranerne, hvori han netop advarede mod Lutherdommens demokratiske Retning (Engelstoft, N. hist. Tidsskr. 2, 145—46). — Det var atter Tyge Krabbe, som i Aaret 1529 tog sig en Smule af Biskop Jørgen Fris under dennes bitre Strid med Kong Frederik, medens Mogens G je var Biskoppens Modstander i denne Sag (Ny kirkehist. Saml. 5, 538—39). — Det var atter Tyge Krabbe, som i Aaret 1532 skaffede Graabr drene i Næstved Adgang til Kong Frederik, da Mogens G je havde fordrevet dem (Kirkeh. Saml. I, 364). — Hvor troligt han fulgte Bisperne under Herredagen 1533, vil fremgå af det følgende.

havde noget imod at komme i Besiddelse af gejstligt Gods, naar det kunde lykkes¹⁾. Det samme gjælder uden Tvivl de gamle Rigsraader Peder Lykke til Nørlund, der ligeledes havde deltaget i begge Sammensværgelserne mod Kong Kristiern, Mads Bølle og Johan Bjørnsen, og tildels ogsaa Hertug Hanses Hofmester Oluf Nielsen Rosenkrans, der vel aldrig havde været saa nøje knyttet til Bispenses Sag, som flere af de ovennævnte, men dog tidligere ved flere Lejligheder havde vist sig som god Katholik²⁾.

At alle disse Mænd, som saaledes ved Blodets eller andre Baand vare knyttede til Biskopperne, i et og alt skulde være enige og slavisk følge deres gejstlige Venners Vink, var naturligvis ikke til at vente. Rigsraadet havde i tidligere Dage vist sig meget tilbøjeligt til at indskrænke Biskoppernes verdslige Magt, og det var navnlig ikke til at vente, at det nu skulde være tilbøjeligt til at give Slip paa de alt tidligere vundne Fordele. Men desuden var der neppe Enighed i et og alt mellem selve Biskopperne, hvis Stilling til det religiøse Spørgsmaal var helt forskjelligt, eftersom de hørte til de ældre, før Kong Frederiks Regjeringstid udnævnte Biskopper, eller havde opnaaet deres Værdighed senere. Da disse Mænd ifølge hele deres Stilling fik særlig Indflydelse paa Herredagens Beslutninger, bliver det nødvendigt at holde denne Forskjel og i det hele

¹⁾ Ny kirkeh. Saml. 5, 714.

²⁾ Povl Helgesen maatte ligeoverfor O. Rosenkrans forsvare sig mod Beskyldningen for Lutherdom. 1531 havde Oluf Rosenkrans i Forening med Mads Bølle, Hans og Anders Bilde, Johan Oxe og Johan Urne atter skaffet Katholikkerne Brugen af Kbhvns. Kirker (Knudsen, Joach. Rønn. S. 67, efter den gl. Universitetsmatrikel, hvor de i den Anledning meget betegnende kaldes *«viri spiritu dei inflati»*).

Lutherdommens statsretlige Stilling ved Kongens Død skarpt for Øje.

Renest og klarest stode i denne Henseende de ældre Biskopper, som alle havde opnaaet pavelig Bekræftelse paa deres Værdighed. Med bitter Harme havde alle disse Mænd set Kong Frederiks aabenbare eller hemmelige Tilbøjelighed for Lutherdommen. Ved deres egen Hjælp var han kommen paa Tronen; som Grund hertil havde de blandt andet netop anført Kristiern den andens Leflen med Lutherdommen og de store Indgreb, denne Konge havde gjort i deres Jurisdiktion. Tilsyneladende havde de i den nye Konges Haandfæstning faaet fastslaaet de mest bindende Tilsagn i denne Henseende; men da Lutherdommen for Alvor havde begyndt at vise sig, og da Prælaterne ansaa Tiden for kommen til at bringe Kongen til at opfylde Haandfæstningens Bud, saa havde de intet kunnet opnaa. Paa Herredagen i Odense 1526 havde Kongen sat igjennem, at Prælaterne herefter ikke maatte søge Bekræftelse paa deres Værdighed i Rom, men indenrigs, hvorved han havde faaet det i sin Magt at binde de nyvalgte Bispers Hænder. Paa Herredagen i Odense 1527 havde Bisperne søgt at faa Kjætteriet standset, men ved Kongens sejge Modstand var det hele blevet indskrænket til en betinget Bekræftelse af Tiendepligten — paa Almuens, ikke en Gang paa Adlens Vegne — og til en betinget Bekræftelse af den biskoppelige Jurisdiktion, idet alle Sager, som angik Ejendomstrætter («Jorddele»), udtrykkelig vare blevne forbeholdte de verdslige Domstole, og Kongen havde desuden holdt en Bagdør aaben ogsaa for de gejstlige Sager ved den Tilføjeelse, at den, som ikke ansaa Prælaternes Dom for upartisk, kunde indanke Sagen for Kongen og Raadet, og selv disse Indrømmelser havde Prælaterne kun opnaaet ved betydelige

Indrømmelser til den verdslige Adel, som havde faaet Ret til at opkræve de i gejstlige Sager faldende Bøder af deres Undergivne, paa et Par bestemte Undtagelser nær, og som slet ikke havde maattet indgaa nogen Forpligtelse til at give Tiende af deres Hovedgaarde. Og da saa det store Slag skulde have staaet paa Herredagen i Kjøbenhavn 1530, havde Biskopperne lige saa lidt kunnet opnaa noget, ja der var endog givet Fripræsterne frit Spillerum ved den kongelige Ordinans af 14 Juli 1530, hvorved Ordets frie Forkyndelse var slaaet fast, kun at enhver, der prædikede eller lærte andet, end han kunde bevise med den hellige Skrift, selv skulde staa til Rette derfor¹⁾. Samvittighedsfrihed havde Kongen udtalt sig for allerede paa Odense Herredag, og om der end ikke var vedtaget nogen lovformelig Bestemmelse herom, havde han faktisk forstaaet at hævde den. Det samme var Tilfældet med Præsternes Giftermaal, hvor den verdslige Arm kom de gifte Præster og Nonner til Hjælp ved Beskjærmelsesbreve og paa anden Maade, ja ligefrem opfordrede gejstlige Mænd til at indgaa Ægteskab²⁾.

Ved disse Bestemmelser var der gjort saa meget for den nye Lære, at den kunde trænge igjennem ved sin egen indre Kraft, roligt og stille, naar kun alt fik Lov til at gaa sin egen jævne Gang. Der var i det Øjeblik to Kirker i Danmark, begge lovlig bestaaende. I den gamle Kirke havde Biskopperne endnu deres fulde Jurisdiktion; overfor Fripræsterne vare de værgeløse; deres Sager horte efter de tagne Bestemmelser — altsaa efter Lands

¹⁾ Rosenvinge, Gl. dsk. Love 4, 143—44. Da det er en verdslig Ordinans, hvis Overtrædere skulle staa til Rette for Kongen og Raadet, maa dette ogsaa gjælde Prædikanterne.

²⁾ Et saadant Tilfælde ses af Ny kirkeh. Saml. 5, 710—11; smlg. S. 706.

Lov og Ret — ikke for Biskoppernes gejstlige Ret, men for Kongen og Raadet. Alle de nye Bisper havde ogsaa i den Henseende maattet afgive mere eller mindre bindende Tilsagn, som vi ret snart skulle komme tilbage til. Under disse Omstændigheder er det let forklarligt, at den nye Lære udbredte sig stærkt netop i Kong Frederiks sidste Regjeringsaar, skjønt Kristiern den andens Norgestog bortledte Opmærksomheden noget fra Religionssagen og bragte Bisperne og Kong Frederik noget nærmere, saa at Religionssagen ikke mere blev Gjenstand for stormende Forhandlinger paa Herredagene. Neppe en eneste Præst er i disse Aar bleven ansat umiddelbart af Kongen, uden at han maatte forpligte sig til «at prædike Guds Ord og Evangelium rent og klart». — Tiggerklostrene laa for største Delen øde; af de større Klostre vare de fleste Jomfruklostre og flere af Munkeklostrene¹⁾ blevne verdslige Forleninger. Skulde der sættes en Stopper for alt dette, maatte det ske nu, da Kongen var død. Alle de Hindringer og Baand, som ved Herredagsbeslutninger og Kongebreve vare lagte paa Bisperne, maatte fjernes; Beskikkelsen af Præster maatte atter ene lægges i Bispernes Haand, og disse sidste maatte forpligtes til kun at beskikke katholske Præster; de kgl. Beskjærmelsesbreve maatte miste deres Braad. Da først kunde Bisperne atter røre sig frit; da først var der atter gennemført Enhed i Kirken. Det inddragne Kirke- og Klostergoods maatte gives tilbage. Det var de ældre katholske Biskoppers Tanke; men saa kunde det ikke nytte at tage Hertug Kristian til Konge; det fik man snart at høre fra Landdagen i Kiel — om man ikke havde vidst det tidligere.

¹⁾ F. Ex. Grinderslev i Salling (Ny kirkeh. Saml. 5, 765); Dalby i Skaane (Tillæg 23 med Aum.).

Det kom da an paa, om man i alle disse Retninger kunde faa sine verdslige Venner og Slægtninge med sig, og — om man til syvende og sidst selv havde en virkelig religiøs Overbevisning eller kun brød sig om den ydre Magt og Glans.

Ældst af alle Biskopperne var Iver Munk i Ribe. Siden 1499 havde han beklædt sin Værdighed. Han havde deltaget i begge Sammensværgelserne mod Kristiern 2den, men forøvrigt vidst at skaffe sig et anset Navn i den Kreds, hvori han virkede, saa det tildels var lykkedes ham at holde den religiøse Bevægelse borte fra sin Stiftsstad, uagtet Nordslesvigs Nærhed, hvor Hertug Kristian som bekjendt allerede i Faderens Levetid havde gennemført Reformationen. I denne Anledning var den aldrende Biskop allerede i Aaret 1526 kommen i en skarp Skriftvexling med den unge 23aarige Hertug, der havde sagt ham drøje Sandheder om hele den Maade, hvorpaa de katholske Biskopper levede og virkede. Navnlig maatte nogle stærke Udtryk i Hertugens Brev om Gejstlighedens Frillelevned ramme den gamle Biskop føleligt, da han selv havde et Par uægte Sønner, en Omstændighed, der ikke kunde være Hertugen ukjendt, da den ene af Sønnerne aabenlyst bar Faderens Navn. Senere havde Hertugen paa den hensynsløseste Maade frataget Biskoppen Tilsynet med Stiftets Kirker og Præster i Nordslesvig og underlagt dem de af ham selv indsatte Tilsynsmænd i Haderslev. Forgjæves havde Iver Munk i Anledning af disse Stridigheder mindet Kong Frederik om, at Kongen skyldte ham og hans Slægt (Mogens Munk) den Krone, han bar; han havde dog foreløbig maattet finde sig i Kongens og Hertugens Villie. Intet Under var det da, om Biskoppen nu søgte at unddrage Hertugen denne Krone, og det lyder som en bitter Haan, naar man senere

bebrejdede ham, at ikke netop han havde set paa Hertugens Bedste, da han havde saa meget stateligt Landgods liggende i Hertugdømmet. Det maatte for ham netop være en Grund til at hindre Hertugens Valg¹⁾. — Nu var Iver Munk gammel og skrøbelig og havde længe søgt at faa en Medhjælper i sin Brodersøn Oluf Munk, hvilket han endelig opnaaede ved Rigsraadets Hjælp. Langt betydeligere og kraftigere var derimod

Ove Bilde i Aarhus. Den prøvede Troskab, han i sin Tid havde vist mod Kong Kristiern, gjorde ham lige saa megen Ære, som den lange Erfaring, han lige fra Kong Hanses Dage havde haft som Statsmand, i Forening med hans hæderlige og redelige Karakter gjorde ham til selvskreven Leder for det katholske Parti paa Herredagen. Vel har man tvivlet om, at denne Prælat i aandelig Henseende stod højere end sine Kaldsfæller, og gjort opmærksom paa, at han var meget begjærlig efter at faa et eller andet lille Kloster i Forlening ved Kong Frederiks Gunst; men det synes dog, som han herved mere har haft Kirkens og Bispedømmets Tarv for Oje end sin egen personlige Fordel²⁾. Det taler i al Fald til hans Fordel, at det sejrige Parti senere intet kunde udsætte paa hans Færd, uden at han »havde været alt Papisteriets Hoved«, og at han senere kun med Taarer i Øjnene havde ladet sig bevæge til at vælge

¹⁾ Klageskriftet i Ny dske. Mag. 3, 22. (Rørdam, Hist. Kildeskr. I, 184—85). — Smlgn. forøvrigt Kinch, Ribe Bys Beskrivelse S. 497 ff.; ny kirkeh. Saml. 4, 1—20.

²⁾ Helveg, den danske Kirkes Historie før Ref. II, 925. — Ny kirkeh. Saml. 5, 763—64: Klostrene i Aarhus tillagdes Aarhus Domkirke og Sæde paa en Tid, da Brødrene syntes at ville forlade dem; Vor Kloster i Aarhus Stift betroede Abbeden og Konventsbrødrene Ove Bilde personlig paa Livstid. Det kan lige saa godt anses som et Forsvar for Klostret som et Overgreb fra Bispens Side.

Hertug Kristian til Konge; men selv disse Taarer vidne dog om, at den gamle Kirkes Sag har ligget ham mere paa Hjerte end de fleste af hans Standsfæller. Det var ogsaa fra Aarhus af, under hans Beskyttelse, at Povl Helgesens heftige Stridsskrifter udgik, saa at han, om han end ikke selv har følt sig kaldet til at tage Del i Tidens Skriftvexel, dog mere end nogen anden af Datidens Prælater har søgt at kæmpe mod den nye Lære med aandelige Vaaben. Som den anselige Bilde-Æts Hoved og som den gamle Kirkes ivrige Talsmand maatte Ove Bildes Indflydelse blive overordentlig stor under Herredagens Forhandlinger, og han maatte ifølge Partiernes Stilling blive Mogens Gøjes farligste Modstander, lige som man neppe fejler ved at antage, at han og Bilde-Ætten baade i tidligere Dage og senere vare Hertug Hanses varmeste Talsmænd¹⁾.

Af langt mindre Betydning vare Ove Bildes to jyske Kaldsfæller, Stygge Krumpen i Børglum og Jørgen Fris i Viborg, men om muligt langt mere fanatiske Modstandere af Lutherdommen, et uværdigt Par, som tilfulde godtgjor hele den gamle Kirkes Raadenskab. Begge vare de af Kristiern 2den i en ung Alder ved Kongegunst hævede op til deres store, indbringende Stillinger, men begge havde de været lavsindede nok til kort efter at omstyrte hans Trone. Begge vare de lige griske efter jordisk Gods og Magt, og medens Stygge Krumpen, der førte det usædeligste Frillelevned med en anden Mands Hustru, ved enhver Lejlighed søgte at komme i Besiddelse af Klostergodset i sit Stift og at fratage Præsterne deres Gaarde for at lægge dem under Bispestolen, stod den til Bordets Glæder hengivne Jørgen Fris i disse Henseender

¹⁾ Dette fremgaar navnlig af Tillæg 44, Ove Bildes Brev til Hertug Hans af 22 Maj 1534.

ingenlunde tilbage for ham; kun var han ved sin selvraadige og uredelige Karakter kommen i Strid med al Verden, ikke mindst med Kong Frederik og dennes betroede Mænd, en Strid, som blev end værre, da Lutherdommen havde udbredt sig saa stærkt i hans Stift, at ikke blot Viborg Bys Sognekirker, men selv hans egen Domkirke var kommen i de lutherske Præsters Vold, og at en Række lutherske Prædikanter havde vist sig rundt om i Stiftets Sogne. Kraftsløs og magtesløs havde den unge Biskop set sin hele Virksomhed lammet ved Kongens Indgriben i alle Forhold. Uden at kunne give sin bitre Hævnfølelse Luft, havde han maattet trække sig tilbage paa sine befæstede Gaarde, uden en Gang, som Tilfældet dog var med Stygge Krumpen, at blive brugt i Rigets Ærinder eller Sendefærd. Kong Frederik havde derfor endnu ikke lukket sine Øjne, før Jørgen Fris benyttede sig af hans Sygdom og Affældighed til at kaste sig over Stiftets luthersksindede Præster. Sit dybt tilbagestrængte Had til den afdøde Konge har han selv givet Udtryk ved den velkjendte Ytring, som formentlig netop skriver sig fra Herredagens stormende Forhandlinger, at han vilde ønske sig at være en Djævel for at kunne pine Kongens Sjæl i Helvede¹⁾.

Naar disse Mænd kunde faa de Herredagsbeslutninger, der hindrede deres frie Virksomhed, skudt til Side og faa det Gods tilbage, som i de urolige Tider var fravendt Kirken, stode de atter alle paa rent katholsk Standpunkt. Helt anderledes var imidlertid Forholdet med de nyvalgte Bisper, dels paa Grund af deres egen Opfatning af det reli-

¹⁾ Om Jørgen Frises Forhold til Kong Frederik henvises til min Afhandling om kirkelige Forhold i Viborg Stift paa Reformationstiden i Ny kirkeh. Saml. 5 Bind. 1533 var Jørgen Fris endnu kun 41 Aar gammel; Stygge Krumpen har neppe været meget ældre.

gjøse Spørgsmaal — om de ellers havde nogen — dels paa Grund af de Forpligtelser, som de havde indgaaet for at opnaa deres Værdighed.

Den første af disse nyvalgte Biskopper var Knud Gyldenstjerne i Odense. Hans Revers af 10 Januar 1527 indeholder kun en Forpligtelse til overensstemmende med Odense Herredagsbeslutning 1526 at give til Kongen den Pengesum, som tilforn sendtes til Rom for Konfirmationen, *da kgl. Majestæt ikke vil tilstede, at nogen Penge udsendes her af Riget og til Rom for Stadfæstelse paa gejstlige Len¹⁾. Knud Gyldenstjernes Stilling var saaledes temlig fri, navnlig hvad Beskikkelsen af Præster angaar, og i de Kaldsbreve, han udstedte, findes heller ingen særlige Betingelser om Ordets Forkyndelse²⁾. Men dog er det vitterligt, at Knud Gyldenstjerne ingen Hindringer lagde i Vejen for den nye Læres Udbredelse i Fyns Stift, hvorfor han ogsaa roses lige saa stærkt af de lutherske Skribenter, som han hudflettes af de ivrige Katholiker³⁾, og at han i sit Navn lod Mester Jørgen Jensen Sadolin i Aaret 1532 begynde at reformere Stiftet, lod ham i sit Navn oversætte Luthers Katekismus til Vejledning for Stiftets Præster og tillod, at Sadolin d. 29 Juni 1533 — midt under Herre-

¹⁾ Münters Reformationshistorie I, 541—42.

²⁾ Et saadant Kaldsbrev for en Præst til Vindeby Kirke i Fyn, dateret 23 Marts 1533, findes i Geh. Ark. Diplom.

³⁾ *Chanutus, non amplius aurea, sed plumbea stella appellandus . . . non a deo electus sed a sacrilego rege grandi pecunia corrupto violenter intrusus, statim defecit ab obedientia universalis ecclesiæ, factus Lutheranicæ hereseos nefandissimus sectator omniumque sacrorum christianæ religionis sacrilegus violator.* Skib. Krøn. (Script. II, 589). — *Den gode ærlige Bisp af Fyenkalder Peder Laurensen ham Januar 1533 af samme Grund (Malmøbogen, Indledn. S. XXIX).

dagens Religionsforhandlinger — lod sin Oversættelse af den Augsburgske Konfession forlade Pressen i Kjøbenhavn! Selv om Sadolin paa egen Haand skulde være gaaet videre, end Knud Gyldenstjerne, der en stor Del af Aaret 1532 var i Norge, vidste og ønskede — hvilket forøvrigt er aldeles ubevisligt — saa var denne dog gaaet saa vidt i luthersk Retning, at han umuligt i et og alt nu kunde bryde Staven over det lutherske Parti. Han kunde gaa med det yderlige katholske Parti saa længe, som Bestræbelserne gik ud paa at sikre Prælaterne den fulde Nydelse af deres verdslige Magt og deres Tiender, og at han heller ikke er gaaet videre, synes at fremgaa af de Oplysninger, som ville fremkomme i det følgende¹⁾.

Knud Gyldenstjernes Revers er udstedt før Herredagen i Odense 1527, hvor Kongen først ret for Alvor var optraadt som de lutherske Fripræsters Talsmand. Langt stærkere Baand ere derfor paalagte de Bisper, som udvalgtes efter denne Herredag, og da navnlig paa den næste i Rækken, **Joachim Rønnev**, der i sit Revers af 11 Juni 1529 maatte love at være Kongen tro og huld, at ramme hans Børns Bedste, navnlig dens, som blev udvalgt til Konge i Danmark, og saa vidt det stod til ham, afværge, at nogen af Kong Kristierns Børn eller nogen anden fremmed Fyrste kom til Magten i Danmark, saa længe Kong Frederik eller den af hans Sønner, der blev udvalgt til Konge i Danmark,

¹⁾ Om Sadolins Forhold til Gyldenstjerne henvises til Rørdams *•Mester J. J. Sadolins Levned•* S. 30 ff. og i Modsætning hertil Bruuns Bemærkninger i Kgl. Bibl. Aarsberetn. 2, 48 ff., der gjør det sandsynligt, at G. maa have kjendt Sadolins Oversættelse af Luthers Katekismus og det dertil hørende *•Mandat•* til Præsterne, før han drog til Norge. For Bruuns Opfattelse af Gyldenstjernes Forhold til Lutherdommen taler stærkt dennes Forhold under Herredagen (se Tillægene).

var i Live. — I religiøs Henseende maatte Rønnov udstede følgende Forpligtelse:

«Dersom nogen kommer nogensteds i Roskilde Stift, enten i Kjøbstæder eller i Landsbyer, som vil prædike og lære det hellige Evangelium og Guds Ord rent og klart, som de med den hellige Skrift bevise kunne, eller nogen Præst eller Munk [kommer] der i Stiftet, som dem ville gifte og tage dem Ægtehustruer, da skal jeg ikke tilstede, at de skulle overfaldes med Vold eller Uret i nogen Maade, saa meget som jeg kan afværge, og hvem som dem derfor have noget at skyldte, da skulle de indkomme for Kongelig Majestæt og Danmarks Riges Raad, og der staa til Rette».

Som Forlovere for dette Revers nævnes Mogens Gøje, Tyge Krabbe, Erik Banner, Oluf Rosenkrans, Henrik Rosenkrans til Bjørnholm og Broderen Ejler Rønnov, som forpligtede sig til, «hvis fornævnte Joachim Rønnov ikke vilde holde forskrevne Artikler i alle Maader, da at ville stande hans kgl. Maj. eller hans Naades Søn, hvilken som bliver udvalgt til Konge i Danmark, der til Rette fore»¹⁾.

Ved dette Revers havde Rønnov saaledes ingenlunde forpligtet sig til selv at sørge for Indsættelsen af evangeliske Præster i sit Stift, men kun at ville beskytte dem mod Overlast og forøvrigt at indanke deres Sag for Kongen og Raadet, en højst mærkelig Bestemmelse, som gjorde en betydelig Indskrænkning i hans gejstlige Jurisdiktion, og som i denne Udstrækning aldeles stred mod Odense Reces af 1527, hvor der dog kun var aabnet den misforståede Part en Udvej til at indanke Sagen for Kongen og

¹⁾ Münter, Reformationshistorie 2, 701 ff.

Raadet. Desuden maa det holdes klart for Øje, at baade Rønnovs egen og hans Forlovers Forpligtelse ikke blot gjaldt lige overfor Kong Frederiks Person, men ogsaa for hans Efterkommer. — Samme Dag, som Rønno havde udstedt dette Revers, fik han kgl. Konfirmation; men i den følgende Tid fik han flere fornyede Konfirmationer, og der er ogsaa Spor til, at han har maattet indgaa fornyede, meget mere bindende Forpligtelser. Da disse imidlertid ikke længere kjendes i Originalskrifterne, er det nødvendigt at holde sig til den Kilde, hvorfra de kjendes, nemlig Klageskriftet mod Biskopperne, hvor der om Rønnovs Forpligtelser bruges følgende Ord:

«Først er eder alle vitterligt, at den Tid samme Biskop kom hjem til Danmark hans Fædreland og igjen af Skolen, da nogle Aar derefter har vor Herre og Fader Kong Frederik taget ham udi sin Tjeneste og underholdt ham som en anden Riddersmandsmand og Hofsinde, udi den Trøst og Tilforsigt, at han udi alle Sager og Handeler skulde lade sig hos kgl. Majestæt og Riget oprigtig, trolig og ærlig finde; har saa ham optaget af Støv og Skarn og gjort ham til en stor Herre over 33 Slotte og Herresæder og faaet ham Roskilde Stift under Fødderne. Derpaa har han forpligtet, forbrevet og forseglet sig og stillet Borgen for sig, som ere ved Navn Hr. Mogens Gøje, Hr. Tyge Krabbe, Hr. Oluf Rosenkrans, Erik Banner samt mere andre mærkelige Mænd, at han som en ret Biskop vilde lade fordre og forfremme udi sit Biskopsstift Kristi Lærdomme og oprigtigen lære den menige Mand den rette Religion, saa og forsørge og forse Kirkerne udi Stiftet med kristelige evangeliske Prædikanter, og for hans egen Person at ville indgaa og føre et skikkeligt og biskoppeligt Levned, med

mange andre Forpligtelser, hvorledes at han skulde være Kong Frederik og hans Sønner forvandt . . . Han haver dog ikke udaf denne hans Forskrivning holdt vor Herre Fader og os den ringeste og mindste Bogstav, men er bleven os brevløs, seglløs og troløs fore, og da tilmed haver saa ladet de gode ærlige Mænd, som deres Ære, Tro, Love og deres Segl have for hannem udsat, bleven udi Badet og ikke betaget dem deres Løfte. Men imod saadanne hans Breve og Segl har han forfulgt det hellige Evangelium og Guds Ords Prædikanter» (hvilket derpaa udvikles videre, navnlig hvorledes han havde forfulgt dem, der havde kgl. Beskjærmelsesbreve)¹⁾.

Det er klart, at Klageskriftets Forfatter ikke blot har haft Reverset af 11 Juni for Øje; thi han anser Rønno forpligtet ikke blot til at taale Fripræsterne, men ogsaa til selv at sørge for evangeliske Præsters Indsættelse; den sidste Forpligtelse, om at føre «et skikkeligt og biskoppeligt Levned», findes jo desuden slet ikke i Reverset, ligesom Klagemaalet flere Steder udtrykkelig nævner (flere) Breve, hvorved Rønno havde forpligtet sig²⁾. — Klagemaalet er nu ganske vist en noget «uren» Kilde at holde sig til, da det her gjaldt om at stille Bisperne i det værste Lys. Det er da heldigt, at vi have et Vidnesbyrd fra Rønnovs egen Haand, hvori han selv utvivlsomt erklærer sig for bunden lige over for Kongen ikke blot til at taale, men til selv at fremme Evangeliets Sag. I det Reformforslag, som Rønno indgav til Kongen og Raadet

¹⁾ Ny dske. Mag. 3, 15—16. (Rørdams Udgave S. 164—65).

²⁾ Smlgn. foruden det ovenfor anførte Sted ogsaa S. 17 (167): «Der- som han ikke havde villet holde sine Breffve og Segl».

under Herredagen 1530, lyder det første Punkt efter Hvitfelds Udtog deraf saaledes:

Efterdi Kongen og Rigsraadet «have nomineret og samtykt ham til Biskop over Roskilde Stift, da er han pligtig at lade besørge den menige Almue med Sognepræster, som dem deres Salighed rettelig lære og undervise kunne»; han lover og tilbyder da, «at han strax med det allerførste vil beskikke det saa, at Guds Ord og det hellige Evangelium skal klarligen og ret prædikes, som han kongl. Maj. selv tilforn lovet haver, og det strængelig til alle Landemode haver ladet forkynde, og dersom endnu fandtes Brøst, vil han selv lade opsøge gode lærde Præstemænd»¹⁾.

¹⁾ Hvitfeld S. 1334; Knudsens «Joachim Rønno» S. 41. — At Rønno ogsaa har overholdt denne Forpligtelse, fremgaar af det Brev af 18 Oktbr. 1529, hvorved han overlod Mogens Gøje *jus patronatus* til Græse Kirke paa den Betingelse, at M. Gøje og hans Arvinger skulle præsentere og forlene samme Kirke til «en god Præstemand, som kan prædike Guds Ord og det hellige Evangelium, som det sig bør». — Den ovenfor givne Skildring af Rønnovs Forpligtelser strider mod Knudsens Fremstilling af dette Forhold, ifølge hvilken den af Hvitfeld S. 1312 omtalte Forpligtelse og det af Hvitfeld samme Sted omtalte «Gjenbrev» fra Mogens Gøje med flere, skulde være ophævet ved Reverset af 11 Juni 1529, saa at Rønno først skulde have udstedt et Revers, hvori han forpligtede sig til at beskikke evangeliske Præster, men senere have faaet dette forandret i mildere Form ved Reverset af 11 Juni 29. Men dette er helt ubevisligt, og naar Knudsen navnlig beraaber sig paa, at det hvitfeldske «Gjenbrevs» Forlovere ikke ere identiske med Forloverne af 11 Juni 29, idet Hvitfeld nævner færre end Reverset, saa har han ikke lagt Mærke til, at alt, hvad Hvitfeld paa dette Sted har om Rønno, kun er et Uddrag af Klagemaal (suppleret med et Par Smaatræk fra nogle af Hvitfeld selv senere anførte Breve om Rønno); det viser alle Udtrykkene om Rønnovs Forpligtelser og selve Hvitfelds Indledning om Rønnovs Ungdomsliv (Udenlandsrejse, «Hofsinde», 33 Slotte og Herregaarde osv.), hvilket han alt har taget ud af Klagemaal, som han da ogsaa kort efter selv beraaber sig paa; men Hvitfeld har i sit Uddrag efter

Efter at Rønnov i sit Reformforslags første Artikel har tilbudt at sørge for Ordets Forkyndelse i sit Stift, saaledes at han selv fik Sagen i sin Haand, forlanger han til Gjen-gjæld i dets 2 og 3 Artikel, at den katholske Gudstjeneste ved vor Frue Kirke i Kjøbenhavn skal gjenoprettes, hvilket han ogsaa senere fik udvirket, og at Kanikerne ved Kirken skulle beholde deres Indtægter¹⁾. Men tydeligst har han betegnet sin Stilling til Kirkesagen i Forslagets sidste Artikler, hvor det foreslaas, at ingen Prædikant skal med Breve eller Magt fortrænge nogen Sognepræst i Stiftet, enten i Kjøbstæder eller paa Landet, fra sine Sogne. «Findes der nogle Sognepræster, som ikke gjøre Fyldest enten med Levned eller Lærdom, da skal det gives Rønnov til Kjende; da vil han skikke en anden isteden

Sædvane udeladt et og andet, blandt andet netop efter de fire i Klagemaalet nævnte Rigsraaders Navne Tilføjelsen «med mere andre mærkelige Mænd». Det bliver da mere end tvivlsomt, hvorvidt Hvitfeld selv har haft noget «Gjenbrev» for sig, og det gaar aldeles ikke an med Knudsen (S. 29 Anm.) at antage Hvitfelds «Gjenbrev» for identisk med «den første Skrift», som Rønnov gav Kongen, og som han under 4 Juli 29 fordrede tilbage af Johan Fris (Knudsen S. 151). Man har da kun Klagemaalet at holde sig til og Rønnovs egne Ord i Reformforslaget, hvilke, saa synes mig, da ogsaa ere tydelige nok.

¹⁾ Forhandlinger om Gudstjenesten i Frue Kirke førtes i Novbr. 1530; allerede noget tidligere var en af Kongen bekræftet Kontrakt sluttet mellem Borgerne og Rønnov, hvorved Kanikerne fik Lov til at vedblive med deres latinske Messer, mod at den «lutherske Prædikant» skulde have Ret til at prædike ved et af Altrene; i samme Kontrakt fik Kanikerne deres Indtægter af Jordskyld og lignende Indtægter af Staden bekræftede (Knudsen S. 164). Efterat Frue Kirke derpaa som Følge af Billedstormen henved et helt Aar havde været lukket, gjengaves den endelig i Novbr. 31 til udelukkende Brug for Katholikerne. Skulde under disse Forhold Rønnovs Forslag — om ikke helt, saa dog tildels — være blevet vedtaget, og skulde det være til dette, i Forening med det oprindelige Revers af 11 Juni 29, at der sigtes i Klagemaalet?

igjen, som samme Mænd Guds Ord og al anden tilbørlig Tjeneste rettelig lære og gjøre skal». — I det hele tilbyder han at reformere hvad Brøst der findes hos de gejstlige i hans Stift, navnlig hos Sognepræsterne, og klager Almuen, da vil han gjerne høre og følge de gode «Raad», som Kongen og Rigsraadet kunde udfinde til god kristelig Skik — et meget forsigtigt Udtryk, som aabenbart sigter til Bestemmelsen i Reverset af 11 Juni om saadanne Klagers Indbringelse for Kongen og Raadet.

Rønnov vil saaledes ikke selve den nye Lære til Livs, men han vil have hele Sagen i sin egen Haand og have Kirkegodset bevaret. Han vil have uindskrænket Raadighed i sit Stift til selv at beskikke Præster; det er de kongelige Beskjærmelsesbreve, der ere ham i Vejen. Han kunde ingenlunde i et og alt gaa sammen med det yderlige katholske Parti, ikke af religiøse Grunde — thi er det tvivlsomt, hvorvidt man tør tillægge Knud Gyldenstjerne en bestemt religiøs Opfattelse, saa synes man rigtignok ikke at kunne være i Tvivl om, at Rønnov overhovedet slet ingen Religion havde — men fordi han var bunden med saa stærke Baand til ikke at lægge Lutherdommen Hindringer i Vejen, at han maatte være meget varsom med at give sit Minde til en Lovbestemmelse, der fastslog den katholske Lære som eneberettiget; thi Rønnovs Forpligtelse gjaldt ikke blot den afdøde Konge personlig, men udtrykkelig ogsaa den af hans Sønner, som blev Konge. Ærgjærrig og hovmodig, som Rønnov var, maatte det utvivlsomt være ham kjærest, om Tronen stod ledig, eller om den i al Fald gaves til et Barn, af hvem han i det mindste i Begyndelsen intet havde at frygte. I Besiddelse af saa stor en verdslig Magt som ingen anden gejstlig eller verdslig Stormand i Riget, og i Besiddelse af stor politisk Magt

som Rigets Storkansler, med Exemplet fra Norge for Oje, hvor Erkebiskop Olaf i Mellemtiden havde Rigets Styrelse i sin Haand, medens hans egen nære Slægtning Gustav Vasa i Sverig havde sat Kronen paa sit Hoved, kunde den unge, ærgjerrige Prælat nok blive noget fortumlet i Hovedet. Men jo større Udsigterne bleve for Hertug Kristian, desto farligere blev Rønnovs Stilling. Det kom da an paa, om han ved forud vedtagne Lovbestemmelser indtil en vis Grad kunde binde den unge Konges Haand uden dog at kunne siges at have brudt sine Forpligtelser. Det var en farlig Vej at gaa; der var her et Skjær, som man nemt kunde støde imod. Om det lykkedes den ærgjerrige unge Biskop, hvis Maal stilede meget højt, at undgaa dette Skjær, eller om han, som det hedder i Klageskriftet, »blev siddende udi Badet» tillige med sine Forlovere, vedkommer det os ikke paa dette Sted nærmere at prøve; men Rønnovs Reformforslag ville vi atter senere gjøre Bekjendtskab med, næsten Ord til andet. Det viser sig pludseligt i et uventet Ojeblik og faar da en højst skjæbnsvanger Betydning.

De to næste Biskopper, Oluf Munk og Torben Bilde, have udstedt lignende Reverser, dog med nogle Afvigelser, der synes at grunde sig dels paa Hensynet til deres Personligheder, dels paa de Tidspunkter, da de ere fremkomne. I Oluf Munks Revers, der er udstedt d. 25 Marts 1531, men som endnu ikke havde faaet praktisk Betydning, da hans Valg havde stødt paa Modstand hos Ribe Kapitel, ere Udtrykkene om Lutherdommen blevne klarere og tydeligere, idet han maatte forpligte sig til »at lade prædike og lære det hellige Evangelium rent, purt og klart, og styrke og hjælpe de Prædikanter, som prædike samme, af yderste Magt», ikke hindre Præster eller Munke at gifte sig eller Munkene at forlade deres Klostre; dersom nogen

saadan Præst eller Munk skikker sig utilbørlig, skal han staa til Rette for Kongen og Raadet «og ej andensteds». I denne Henseende havde han altsaa maattet indgaa samme Forpligtelse som Rønnev, og i Udtryk, der gjorde enhver Anvendelse af gejstlig Ret mod Fripræsterne til en Umulighed, og som i Virkeligheden i Forening med Ordinansen fra Herredagen 1530 delte den gejstlige Jurisdiktion i to Arter, en, som udøvedes af Biskopperne, men kun gjaldt den katholske Gejstlighed, og en anden, som udøvedes af Kongen og Raadet, og som gjaldt de lutherske Præster. Noget forskjelligt lyder Torben Bildes Revers. Han maatte i endnu mere bindende Ord udtrykkelig love «at ville og skulle i Lunde Stift lade prædike det hellige Evangelium rent og klart, som det med den hellige Skrift kristeligen udtydes og bevises kan»; ej med Vold overfalde dem, som prædike det, navnlig i Malmø og andre Kjøbstæder, og ej hindre Præsters Giftermaal; derimod savnes en Tilføjeelse om de Munke, som forlade deres Kløstre. Man faar det Indtryk, at Torben Bilde var en Mand, af hvem man kunde vente det værste, og som det gjaldt om at binde Hænderne paa saa godt som muligt. Og det var vistnok ikke uden Grund, at man tog disse Forbehold. Aage Sparre vilde tage Torben Bilde til sin Medhjælper (Koadjutor), fordi han var træt af Kampen mod Reformatorerne i Malmø; Forhandlingerne herom, dels med Kapitlet — det aller ivrigste af alle de katholske Domkapitler paa den Tid — dels med Kongen, førtes paa en Tid, da Kong Frederiks Hænder ingenlunde vare fri, da Kong Kristiern endnu stod i Norge og da alle Rigets Stridskræfter maatte opbydes. Torben Bilde hørte til en udpræget katholsk Æt, som det paa den ene Side ikke gik an at stode fra sig i

det Øjeblik, men hvis Indflydelse paa den anden Side maatte gjøres uskadelig. Det kom da til et Kompromis ved Torben Bildes Revers, som er udstedt i Kjøbenhavn Mandagen d. 15 Juli 1532 ¹⁾, idet hans «nære Frænde» Tyge Krabbe, hans Fætter Anders Bilde og hans Broder Klavs Bilde gik i Borgen for, at han vilde holde sine Forpligtelser. Det var lykkedes at binde hans Hænder overfor de malmøske Reformatorer og Fripræsterne, og at faa ham til i Almindelighed at love at være Kongen tro og huld, at vide hans og hans Børns Bedste og ikke at falde til Kong Kristiern og hans Born. Men der er ingen Tilføjelse om «den Søn, der valgtes til Konge», og hverken Bilde eller hans Forlovere have udtrykkelig, som Tilfældet var med Rønnov og hans Forlovere, paataget sig at staa til Rette ogsaa «for den af hans Naades Sønner, som bliver valgt til Konge i Danmark». Udtrykkene ere saa vage og ubestemte, at disse Mænd med en vis Føje kunde anse sig for løste fra enhver Forpligtelse, naar Kong Frederik døde. Og dernæst har Torben Bilde slet ikke paataget sig nogen personlig Forpligtelse til at anerkjende Kongen og Raadet som Fripræsternes Værneting. Naar man erindrer, hvilken særlig Vægt der baade i Rønnovs og Oluf Munks Reverser var lagt netop paa dette Punkt, kan det ikke være en Tilfældighed.

Torben Bilde stod saaledes i visse Henseender langt friere end Rønnov. Han kunde i ethvert Tilfælde kun føle sig bunden ved de almindelige Lovbestemmelers vaklende

¹⁾ Den første Efterretning om, at Kong Kristiern havde givet sig om Bord paa de danske Skibe, kom til Kbhvn. Søndagen d. 14 Juli (Waitz, Wullenwerer I, 346); men man kjendte neppe endnu de nærmere Omstændigheder.

og uklare Udtryk; naar disse vare skaffede til Side, kunde han anse sig for fri og ubunden¹⁾.

Alle disse nyvalgte Biskopper kunde ingen fast Stilling opnaa, saa længe de ikke havde faaet pavelig Bekræftelse og gejstlig Vielse; men saa længe Odense Bestemmelsen af 1526 om, at ingen Pengesum maatte udsendes af Riget for Konfirmation, endnu stod ved Magt, var Vejen i Virkeligheden afskaaren paa Grund af Pavehoffets skamløse Pengegjerrighed. Vel synes det, som om Knud Gyldestjerne har faaet en Slags Anerkjendelse af Kurien, siden Biskop Jens Andersen i sit Fratrædelsesskrift ytrer, «at Romerkirken havde bejaet og bevilget Mester Knuds Udvælgelse»²⁾; men gejstlig Indvielse havde han ganske vist ikke faaet, og endnu uheldigere stod i denne Henseende Rønnoy, da Paven havde givet Roskilde Bispestol til den fordrevne lundske Erkebiskop Johan Veze, dog uden at denne derfor opgav sine Fordringer paa Erkesædet. Da de katholske Biskopper desuden meget villigt — netop paa Grund af Pavestolens Overgreb — paa Herredagen i Odense 1526 vare gaaede ind paa den Bestemmelse, at Konfirmation skulde søges «inden Rigs», d. s. hos Erkebispen, blev det af allerstørste Vigtighed at faa det lundske Erkesædes Indehaver konfirmeret og viet af Paven. Aage Sparre havde endnu kort før sin Fratrædelse søgt at opnaa pavelig Konfirmation og mente endogsaa, da han vilde tage Torben Bilde til Koadjutor, at have Udsigt til at opnaa det, og Torben Bilde havde selv umiddelbart efter Reversets Udstedelse henvendt sig til Pavehoffet i den Anledning, men

¹⁾ Olaf Munks og Torben Bildes Reverser ere aftrykte i Rørdams Udg. af «Malmøbogen», S. LXXIII og XLV. — Om Bildes Valg henvises forøvrigt til Tillæg 29, Noten.

²⁾ Paludan-Müller, Jens Andersen Beldenak, 2 Udg. S. 139.

forgjæves. Thi det er atter karakterisk for Torben Bilde's Revers i Modsætning til Gyldenstjernes, Rønnows og Munks, at det intet Forbud indeholder herimod, skjønt man andetstedsfra véd, at ogsaa Torben Bilde maatte give Kongen «en Summa Pendinge for hans Konfirmats»¹⁾: men det følger af hans Stilling som Erkebiskop, at han maatte konfirmeres og vies i Rom, og Kongen kunde netop ifølge Bestemmelsen om, at de andre Bisper skulde konfirmeres «inden Rigs», ikke officielt forbyde ham det. Ogsaa i denne Henseende maatte det katholske Parti paa Herredagen søge at faa Odense-Bestemmelserne hævede eller i ethvert Fald søge at faa Bilde anerkjendt i Rom. Ellers havde Kirken intet Hoved, foruden at Manglen af Konfirmation ogsaa i verdslig Henseende, som ovenfor berørt, skadede Riget, da Torben Bilde først da kunde fuldt hævde sin Stilling som Rigsraadets og Regjeringens Hoved under Kongeledigheden. Senere, da Regnskabets Dag kom, bebrejdedes det Torben Bilde, at han ikke som Rigets Hoved havde faaet Kongevalget fremmet; han undskyldte sig med, at han ikke havde kunnet faa Hjælp dertil af Rigsraadets øvrige Medlemmer; «men», tilføjes der i Klageskriftet, «det er dog aabenbart, at han mere har hindret end fremmet Kaaret», og dette har uden Tvivl ogsaa været Tilfældet. Torben Bilde viste under og efter Herredagen saa stor Lyst som nogen til at knuse Reformationen ved strænge Midler; men man faar det Indtryk, at han selv har været en svag og ubetydelig Person, der langt mere fulgte Strømmen end ledede den, og at han navnlig har staaet langt tilbage for sin Frænde Ove Bilde.

¹⁾ Hvitfeld, S. 1393. — Smlgn. Brevet af 27 Juli 1532 i Tillæg 29, Noten.

Af den Holdning, som indtoges af disse Amfibier, der hverken vare Katholiker eller Lutheranere, og af de Mænd, der som Forlovere eller paa anden Maade vare knyttede til dem, maatte for en stor Del Herredagens Udfald afhænge. Det kom an paa, hvilken Vægt de vilde tillægge de indgaaede Forpligtelser, om de vilde anse sig for løste derfra ved Kong Frederiks Død eller endnu føle sig bundne over for hans Efterfølger, om de kun for at opnaa Bispeværdighedens verdslige Goder havde indgaaet dem og derfor med Glæde vilde søge den første den bedste Lejlighed til at frigjøre sig, eller om de følte, at de vare gaaede for vidt til at kunne træde helt tilbage. I ethvert Tilfælde maatte det blive Ove Bilde, Joachim Rønnow og Mogens Gøje, der ifølge deres Karakter og Betydning blev de forskellige Partiers Ledere. Navnlig afgang meget af Rønnow, om han med sine Meningsfæller vilde slutte sig til det yderlige katholske Parti — da var alt tabt for Lutheranerne — eller om han vilde gaa sammen med Mogens Gøje, til hvem han i Forvejen var nøje knyttet — da kunde der ventes en betydelig Modstand mod det katholske Partis yderlig gaaende Fordringer — eller om han vilde gaa en selvstændig Mellemsvej, hvorved han kun udsatte sig for uklare Mæglingsforslags sædvanlige Skjæbne, dog alligevel ikke at kunne samle alle om sig, men at frembringe en uklar Tilstand, der maatte skræmme dem bort, der havde en virkelig Overbevisning, og saaledes gøre sit til at fremkalde et Virvar uden Lige.

III.

**Herredagens Forhandlinger. Kongevalget og Religionssagen.
Unionstraktaten med Hertugdømmerne.**

Med stor Forventning imødesaas Aabningen af den kjøbenhavnske Herredag. Det var den almindelige Mening, at der her skulde foretages et Kongevalg, og ukjendt, som Folkets store Flertal var med Raadets tidligere Forhandlinger og med hele det indviklede Forhold til Norge, kunde man heller ikke vente andet. Vel var der ingen Indbydelse udstedt til den menige Adel, end mindre til Kjøbstæder og Herreder om at sende Valgmænd til Herredagen; men man var alt for længst bleven vant til, at selve Valget foretoges af Raadet, om der end senere hertil knyttedes en Hylding af Folket paa de forskjellige Landsting, hvorved Valget fik sin lovlige Stadfæstelse. Den menige Adel havde rigtignok ved en tidligere Lejlighed, da den længe i Forvejen af Raadet valgte og af Folket hyldede Kong Kristiern den andens Haandfæstning skulde vedtages, forstaaet at gjøre sin Indflydelse gjældende lige over for Rigsraadet ved Haandfæstningens Vedtagelse, og det samme havde været Tilfældet ved Udstedelsen af Kong Frederiks Haandfæstninger, baade den foreløbige jyske af 26 Marts 1523 og den endelige i Roskilde vedtagne, som begge ere medundertegnede af udenraads Adel og Prælater. Det var derfor ganske naturligt, at ogsaa nu en stor Del af den menige Adel var strømmet til Kjøbenhavn i spændt Forventning om, hvad der vilde ske; en stor Mængde Adelsmænd havde desuden vistnok faaet bestemt Opfordring til at give Møde for som Lensmænd at aflægge Regnskab eller af andre Grunde ¹⁾. Og der

¹⁾ Mogens Bilde var allerede af Kong Frederik kaldt til Herredagen af denne Grund (s. ovenfor S. 284 Note), og det samme har uden Tvivl været Tilfældet med de øvrige Lensmænd.

er ogsaa Spor til, at Rigsraadet i enkelte Anliggender har spurgt den forsamlede menige Adel til Raads; men officielt var det kun et stort Rigsraadsmøde, som holdtes, og det afhang af Raadet selv, hvorvidt det i enkelte Sager vilde hidkalde uvedkommende af Adlen eller Borgerstanden. Thi ogsaa Kjøbenhavns Borgere fulgte med stor Spænding Forhandlingernes Gang; mange Rygter udbredte sig om, hvad det høje Raad foretog sig, og Spændingen blev saa stor, at Raadet i et Par enkelte Sager maatte henvende sig til Kjøbenhavns og Malmøs Borgemestre og Raad og gjøre dem Rede for Sagernes Stilling; men det skete kun for at berolige Stemningen i Rigets to største Byer, og ikke, fordi Borgerstanden havde faaet Indbydelse til at deltage i Herredagens Forhandlinger.

Raadets Forhandlinger begyndte den 8 Juni eller i de nærmeste Dage derefter. Da man imidlertid ikke længere har nogen Protokol over Raadets Forhandlinger, maa disses Gang møjsommeligt efterspores af de under Herredagen udstedte Breve i Forening med enkelte Smaanotitser fra de samtidige eller kort efter levende Forfattere, som have givet en Udsigt over Herredagens Historie. Alle Forfattere, som hidtil have omtalt Herredagen — lige fra den ældste til den nyeste Tid — have stadig behandlet de indre og de ydre Spørgsmaal adskilte hver for sig. Denne Fremgangsmaade har selvfølgelig i mange Henseender overordentlig store Fortrin; hvad der ifølge sin Natur hører sammen, bliver derved lettere at overskue; men her, hvor det netop er os om at gjøre at efterspore Forhandlingernes Gang, at se, hvorledes det hele udvikler sig og hvorledes den ene Sags Behandling griber ind i den anden og faar Indflydelse paa den anden, hvorledes Partiernes Stilling udvikler sig, hvorledes Uenigheden stadig bliver større og større og det

hele til sidst ender med en fuldstændig Oplosning, her have vi ikke taget i Betænkning at følge en anden Fremgangsmaade, om end Undersøgelsen derved bliver noget mere trættende at følge og enkelte Gjentakelser ikke kunne undgaas ¹⁾).

Rigsraadets Forhandlinger begyndte med en Fremstilling af de Punkter, som skulde være de nærmeste Gjenstande for Raadets Overvejelser. I Indledningen lægges det Raadet paa Hjerte, at efter Kongens Død «hænger Kaaret til Riget og Regjeringens Førelse til Danmarks Rigsraad»; der mindes om, at den Tvedragt og Splid, «som kan findes og nu er besynderlig mellem Danmarks Riges Raad», maa bilægges, at hver Mand, gejstlig og verdslig, fattig og rig, herefter maa nyde en skreven Lovs Friheder og Privilegier «og ikke i nogen Maade trænges derfra, samt at Rigets Raad paa denne almindelige Herredag i alle Maader vil vide at ramme Rigets og dets Indbyggers Velfærd og Bestand».

¹⁾ Om den saakaldte «Protokol» over Herredagens Forhandlinger og om Beskaffenheden af de skrevne Kilder findes Oplysninger i den som Tillæg meddelte Fortegnelse over de under Herredagen udstedte Breve. — De trykte Kilder — den samtidige katholske (Paulus Eliæ) og den samtidige protestantiske (Klageskriftet) — foruden det samtidige lybske Øjenvidnes (Reimar Kocks) Beretning, som endnu ligger i Haandskrift, de senere Behandlere, Krag og Hvitfeld, ere saa bekjendte, at det er overflødigt her at dvæle nærmere ved dem. Om Forholdet mellem Krag og Hvitfeld henvises til Paludan-Müllers Afhandling i «Historisk Tidsskrift» 3 R. 6 Bd. S. 380 fgd., hvortil jeg i det hele kan slutte mig; dog kan jeg ikke losrive mig fra den Tanke, at Krag dog maa have kjendt og benyttet Hvitfeld, og at Hvitfelds Behandling af Stoffet maaske endog kan have haft Indflydelse paa Krags Fremstilling; men nærmere at paavise dette saa vel som Krags og Hvitfelds Forhold til de ældre Kilder maa ske ved de enkelte Punkter, hvor Forholdet skinner igjennem.

Det første Punkt, som henstilles til Overvejelse, lyder, «om Danmarks Riges Raad, efterdi Riget nu er uden Konge, tykkes raadeligt og godt at være nu paa denne Tid at kaare nogen til Konge eller om det tykkes dem godt at ville sætte Regimentet i Danmarks Riges Raads Hænder paa nogen Tid.» — Vil Raadet nu paa denne Herredag vælge en Konge, maa det betænke, at det ved Brev og Segl er forpligtet til at vælge en af den afdøde Konges Sønner; dog er ingen af Sønnerne udtrykkelig nævnt i Brevet, heller ikke er der fastsat nogen bestemt Termin. «Det er derfor ganske raadeligt, at de se dem vel for i den Sag». Desuden maa Raadet betænke, at Danmark og Norge ere ved «Brev, Beseglinger og Haandfæstninger» forbundne til at foretage Valget i Forening, «som samme Reces og Forbund ydermere udviser», samt «at naar nogen Herre plejer at kaares til Konning over Riget», da pleje nogle af de bedste af Adlen fra hver Landsdel og en Borgemester og nogle af de bedste Borgere fra hver Kjøbstad at tilkaldes; gjorde Raadet nu ikke det, «da var at befrygte, at deraf maatte komme en stor Fordærv og Opløb her i Riget mod Raadet af Adlen og Rigens Indbyggere, som Rigens Raad og andre vel vide, hvad der sidst skete i Kjøbenhavn i Kong Kristierns Kaar og Udvælgelse» ¹⁾.

Den anden Artikkel indeholder derpaa, at hvis Raadet af fornævnte Grunde beslutter ikke at vælge nogen Konge paa denne Tid, da bør det ikke skilles ad, inden der er gjort «en god Skikkelse og godt Regimente» over hele Riget; det modsatte vilde medføre store Farer; Raadet maa

¹⁾ At dette dog først skete efter Kong Hanses Død, da den tidligere kaarede og hylde Kong Kristiern skulde udstede sin Haandfæstning, er tidligere berørt. Raadet betragtede altsaa først denne Handling som det lovformelige «Kaar og Udvælgelse».

derfor komme til en «Forligelse, Forening og god Samdrægt» og som svorne Brødre med Brev og Segl forpligte sig til at holde sammen og at ville holde hver Mand, gejstlig og verdslig, Lov, Ret og Privilegier. Det vilde være «et fast Skjold» mod alle dets og Rigets ydre og indre Fjender.

Hvad det er for en stor Enighed, der skal tilvejebringes, rykker Fremstillingen endelig frem med i den 3dje Artikkel: Rigets og dets Indbyggers «Velfærd og Bestand» kan aldrig fremmes, før Kirker, Klostre, Gudshuse og Guds Lov, Ære og Tjeneste komme til deres Magt igjen. Derfor skal Viborg Domkirke atter gives tilbage til den gamle Tjeneste; de Herreklostre, som mod alle Recesser og Breve ere komne under verdslig Forlening, skulle gives tilbage, mod at Besidderne forsørges med Kronens Len og Slotte. Alle (andre) Kirker, Klostre og Gudshuse skulle komme til deres «rette Skikkelse» igjen, som de have været i andre Kongers Tid, og alt det Gods, der er kommet fra Kirker, Klostre og Gudshuse uden Lov og Dom, skal gives tilbage; føler nogen sig da brøstholden, maa han siden søge at vinde det tilbage ved Rettergang.

Derpaa følger i Fremstillingen flere Punkter om, hvorledes der i den kongeløse Tid skal forholdes med Kronens Slotte og Len, med Rustninger, med Retsplejen og flere andre indre Forhold, hvortil der senere vil være Lejlighed til at komme tilbage enkeltvis. Her udhæves først nogle andre Punkter, som angaa Rigets Stilling i det hele. Navnlig viser der sig stærk Mistillid til Hertug Kristian. Der gjøres opmærksom paa, at Nørrejylland er landfast med «Holsten og Tydskland». Derfor have «Rigets Fjender», som ville gjøre Indfald der i Landet, «ikke Behov at forbyde efter Bør eller Færger». Navnlig bør Kolding Slot og By, «efter den Lejlighed nu for Øje er mellem Ri-

get og Fyrstendømmet», stærkt befæstes, og Lensmanden holde saa mange Folk som muligt; af samme Grund skal Ribe By befæstes yderligere. — Ligesaa bør Slottene og Byerne ved den svenske Grænse holdes i Forsvarsstand tillige med Visborg paa Gulland. — Ligeledes bør Raadet tage under Overvejelse, hvorledes der skal forholdes med de norske Slotte, navnlig Båhus, Aggerhus og Kongsgaarden i Bergen, da nogle af de gode Mænd, som have dem, gjerne ville være af med samme Slotte, navnlig Eske Bilde paa Bergenhus.

Tilslidst opfordres Raadet til at sørge for, at Rigets Prælater maa nyde og beholde deres Jurisdiktion¹⁾, som den er lovet dem ved Kongens og Raadets Breve og Segl, men som ikke er holdt. «De gode Herrer ville vel og betænke den store Frihed, som Rigens Prælater have undt og givet dem og den menige Adel, som aldrig tilforn sket var». De gode Herrer i Raadet ville vel og tiltænke, at den menige Mand i Riget maatte herefter holdes til at tiende retteligen²⁾.

Denne Fremstilling siger saaledes, naar man læser mellem Linierne, slet og ret: Udsæt helst Kongevalget; ville I endelig vælge en Konge, saa tag Hertug Hans; thi I have ingenlunde forpligtet eder til at tage Hertug Kristian ved det Brev, I have givet den afdøde Konge; bring Enighed til Veje ved at føre alt tilbage til den gamle Skikkelse i religiøs Henseende. Sorg i det mindste for, at Odense Reces af 1527 holdes ved Magt; det er en Kon-

¹⁾ «Biscopstyng», N. dske Mag. II, 209. Eller skal det betyde «Biskopstiende»?

²⁾ Saaledes maa den nu manglende Slutning i Fremstillingen (S. 210 øverst) suppleres; det viser de senere Forhandlinger og udstedte Breve om Tiendesagen.

trakt, som er sluttet mellem os Prælater og den menige Adel, hvorved vi til Gjengjæld for betydelige Indrømmelser have opnaaet vor frie Jurisdiktion og den menige Mands Tiendepligt; denne Kontrakt er ikke holdt af eder; bekræfte I den ikke paa ny og sørg for, at den bliver overholdt, — føle vi os heller ikke bundne til dens Bestemmelser, men fordre alt tilbage, som det har været før Odense Reces. — At denne Fremstilling er forelagt af Regjeringen, viser dens hele Indhold; at den er skreven af en Prælat, viser dens hele Tone. Under almindelige Forhold tilkom dette Erkebispens som den, «hos hvem Regimentet hang». Om det imidlertid ved denne Lejlighed er Torben Bilde, der i Fremstillingen taler i Regjeringens Navn, kunde maaske være tvivlsomt ifølge hans Stilling som «Electus»; det gjør jo imidlertid for saa vidt meget lidt til Sagen, hvis Hverv det har været, da Indholdet tilstrækkelig viser, at det er det egentlige gamle Bispepartis Program, som her foreligger, og man kommer uden Tvivl Sandheden nærmest ved at antage, at Fremstillingen er en Frugt af en Forhandling mellem Prælaterne indbyrdes, inden Rigsraads-mødet aabnedes, og at det er om ikke Ove Bildes Pen, der har skrevet den, saa dog hans Aand og Tanke, der her har givet sig et Udtryk ¹⁾. — Religionssagen, og da navnlig Bevarelsen af Kirkegodset, kom det ifølge Fremstillingen

¹⁾ Man har ogsaa gjættet paa Rønno, hvis Hverv som Rigets Storkansler det skulde være at lede Herredagen; men dette er dog tvivlsomt (Pal.-Müller, Grevens Fejde I, 99), eller paa Iver Munk som den ældste Biskop. Henvisningen til Begivenhederne ved Herredagen 1513 tyder paa, at Forfatteren var en ældre Mand, vel endogsaa den Gang Medlem af Raadet eller Regjeringen. Baade Rønno og Torben Bilde vare for unge til at kunne paaberaabe sig denne Begivenhed. Ove Bilde var den Gang Kansler.

først og fremmest an paa; Kongevalget fremtræder næsten som en Biting. Det var disse to Punkter, som Raadets Forhandlinger nærmest og først maatte dreje sig om.

Hvad Dag Fremstillingen er forelagt, vides ikke bestemt; det maa imidlertid være sket i de nærmeste Dage efter den 8 Juni, om ikke selve denne Dag¹⁾. Den er saaledes forfattet, inden man i Kjøbenhavn kunde vide, hvad der var foregaaet i Kiel, rimeligvis ogsaa inden at Johan Ranzovs og Uttenhofens Breve vare ankomne, og i ethvert Tilfælde inden at man endnu havde faaet Biskop Alefelds Hjertesuk. Midt under Forhandlingernes Gang ankom vistnok disse Efterretninger, og samtidig begyndte Trykket af de udenlandske Sager. Wullenwever havde allerede meldt sig for Raadet kort efter sin Ankomst til Kjøbenhavn d. 6 Juni, men havde faaet til Svar, at Raadet endnu intet kunde afgjøre, da det ikke var fuldt samlet. Kort efter ankom Hertugdømmernes Udsendinge Wulf Pogvisk og Melchior Ranzov, et overordentligt heldigt Valg, da ingen kunde være bedre skikket til at føre Underhandlingerne fra holstensk Side end Ranzov, der kom med Brysseler-Traktaten i Lommen, medens Wulf Pogvisk som katholsksindet og besvogret med flere af Bispepartiet maatte anses for mere velset af dette, end om man havde valgt en udpræget Lutheraner som Johan Ranzov eller Uttenhofen, hvilke sidste forøvrigt af andre Grunde — maaske i deres Stilling som danske Lensmænd — kort efter indtraf til Herredagen, hvor de ifølge deres Karaktér og tidligere Forhandlinger med Rigsraadet i Kong Frederiks Dage maatte have stor Indflydelse. Pressionens Tid var for Alvor begyndt²⁾.

¹⁾ Beviset herfor i Tillæg 4.

²⁾ Smlgn. Wullenwevers Retfærdiggjørelsesskrivelse til Hertug Hen-

Det Budskab, Hertugens Sendebud forebragte, svarede i det hele til Indholdet af det Brev, Hertugen havde tilsendt det østdanske Rigsraad gennem Truid Ulfstand, Klavs Bilde og Johan Fris Dagen efter Faderens Død, men hvorpaa han endnu ikke havde faaet noget Svar. Han opfordrede Raadet til snarest at vælge en Konge og foreholdt det, at det var pligtig at vælge en af Kong Frederiks Sønner; kunde Valget ikke ske strax, maatte de i al Fald sørge for «med Kjøbstædernes og Rigens Indbyggeres Villie og Vidskab, Velfærd og Tilladelse» at lade oprejse et godt Regimente i Riget under de farefulde Forhold. Desuden ønskede Hertugen at vide, hvorledes de kongelige Børn skulde underholdes i deres Mindreaarighed, og hvorfra Døtrenes Brudeudstyr skulde tages. Han vilde i alt holde sig til Riget og i Forening med det slutte sig til de fremmede Magter. Vilde Raadet vælge hans Broder Hertug Hans, siden de allerede havde ham hos sig i Riget, tilbød Hertugen at hjælpe til med at styre og regjere Riget i Broderens Umyndighedsalder i Forening med Rigsraadet. Han havde underhandlet med Hertugdommernes Stænder om at indgaa Forbund med Riget; desuden ønskede han at vide, hvorledes mulig opstaaet Tvedragt mellem Riget og «Fyrstendømmet» (Slesvig) skulde bilægges. Atter opfordrede han til Slutning Raadet til at holde Kong Frederiks Breve, hvorved han vistnok væsentlig har tænkt paa Kong Frederiks Breve og Bestemmelser i Religionssagen. — Tillige har Melchior Ranzov

rik af Brunsvig, hos Waitz, Wull. 3, 498—99, hvorfra fremgaar, at ogsaa Johan Ranzov var tilstede. Dette bekræftes ogsaa af Reimar Kock, Fol. 410 fgd. (Ny kgl. Saml. 303 b.)

vistnok samtidig gjort Raadet bekendt med Underhandlingerne med det burgundiske Hof. Det var jo allerede bebudet ved Johan Ranzovs Brev, og det var jo den bedste Trumf, som Holstenerne havde paa Haanden ¹⁾

At disse Hverv ere bragte for Raadet, inden det gav sit Svar paa Fremstillingen, og inden det altsaa tog sin endelige Beslutning baade om Kongevalget og om Religions-sagen, er utvivlsomt. Men vist er det, at Raadet ikke gav noget Svar paa Hertugens Sendebud, før de andre Sager vare afgjorte. Desto nødvendigere blev det for det klerikale Parti at fremskynde disse Sagers Afgjørelse. Hertug Kristian som Rigsforstander under Kong Hanses Mindreaarighed! Hvilken Udsigt for Biskopperne; saa sad man jo lige saa godt i det som i Kong Frederiks Dage! ²⁾

¹⁾ Da Budskabets Ordlyd ikke længere kjendes, maa det sammensættes dels af Raadets Svar, Ny dske Mag. 2, 278; Cragii Annales p. 11; Klageskriftet (Ny dske Mag. 3, 4, Rørdams Udg. S. 149) og af Kristian III's Udtog deraf i Forhandlingerne med Hertugdømmernes Raader i Aaret 1543 i Anledning af Hertugdømmernes Deling, i Quellensammlung, II, 1, 125, hvor Tilbudet om Rigsforstanderskabet omtales.

²⁾ Krag (Annales p. 11) beretter rigtignok, at Hertugens Sendebud først bleve stedede for Raadet, efter at de indre Sager vare afgjorte (Tandem vero rebus internis ita compositis, legatos audiri placuit). Dette er i ethvert Tilfælde urigtigt; men det beror uden Tvivl dels paa den Maade, hvorpaa Krag har ordnet sit Stof, dels paa den fejlagtige Anskuelse, at Udsendingene fik Svar samme Dag, som de forebragte deres Ærinder. Raadet maatte selvfølgelig have Tid til nærmere at overveje Svaret. Krag's Fremstilling strider ogsaa mod følgende Sted i Klageskriftet (Ny dske Mag. 3, 7; Rørdams Udg. S. 149): •De (Bisperne og deres Tilhængere) . . . have ikke kaaret Konning, og vi dog for den Skyld formedelst vort Raad Hr. Wulf Pogvisk og Melchior Ranzov Marskalk tilforn havde ladet dennem beskikke og flittigen ladet dennem formene at de ej saadant vilde gribe• (osv). Dette kunde Kongen neppe sige, hvis Sendebuddene ikke vare blevne hørte inden Sagens Afgjørelse. — At Sendebuddene i al Fald ere komne til Kbhvn.

Spørgsmaalet om Kongevalget og Religionssagen maatte ifølge Forholdenes Natur komme til at gribe ind i hinanden. Der er derfor neppe nogen Grund til at tvivle om, at Religionsspørgsmaalet er kommet for i Forhandlingerne strax¹⁾, uagtet Kongevalget i »Fremstillingen» var opstillet som det første Punkt og formodentlig ogsaa er det Punkt, som man formelt har afgjort først. Faktum er, at begge Spørgsmaal fremkaldte overordentlig heftige Forhandlinger, og at Raadet omtrent samtidig fattede en Beslutning i begge Sager.

Det viste sig nemlig snart, at det ikke var Raadets enstemmige Mening, at Kongevalget skulde udsættes af Hensyn til Norge. Et stort Parti af Raadet maa have erklæret sig for, at Valget foretoges strax; men der

mellem »Fremstillingens» Indgivelse og Raadets Svar herpaa, fremgaar af selve »Svaret» (N. dsk. Mag. 2, 212), sammenholdt med vedkommende Punkt af »Fremstillingen» (S. 204), hvor der tales om at afsende Skrivelser til Enkedronning Sofie, medens Svaret taler om Forhandlinger i samme Anledning med de »Beskikkede», som hun »hid indskikket haver» (c: Wulf Pogvisk).

¹⁾ Dette berettes som bekjendt baade af Hvitfeld og Krag. Hvitfeld (S. 1395—76) synes kun at have fulgt sin subjektive Opfattelse (»Der blev først foretagne hvad Sager der hørte til Religionen, fordi vi ere Gud mest pligtige» osv.) og at være forledet hertil ved en Misforstaaelse af Klageskriftet, hvilket senere vil blive oplyst ved Spørgsmaalet om Mogens Gøjes Opbrud. Krag (S. 4) derimod beretter som et Faktum, at Biskopperne med deres Tilhængere forlangte, at Religionssagen først skulde afgjøres. Forøvrigt er det muligt, at Krag er forledet hertil ved Forligsbrevet af 13 Juli (Tillæg 30), som han aabenbart (S. 10) antager for den egentlige Rigsraadsbeslutning om Valgets Udsættelse, og ved Brevet af 14 Juli til Landstingene (Tillæg 35), som han samme Sted omtaler, og hvori Forholdet til Norge netop anføres som Motiv til Valgets Udsættelse. Men Hvitfelds tidligere Ordning af Stoffet ikke ogsaa skulde have haft Indflydelse paa Krag? Samlgn. Script. II, 592.

opstod da heftige Debatter om de to Kronkandidaters Person. Ifølge de Skildringer, vi endnu have om disse Debatter, holdt Biskopperne og deres Parti stærkt paa Hertug Hans. De anførte endogsaa en Grund, der uvilkaarlig minder om Forholdene i det gamle persiske Rige, saaledes som vi kjende det fra Herodots og Xenofons Skildringer, at han var født Kongesøn, medens Hertug Kristian var en Hertugson; han var desuden bleven opdragen i Danmark og endnu ung, saa at der var Haab om, at han kunde uddannes i dansk Aand, medens Hertug Kristian havde tilbragt en Del af sin Ungdom ved tyske Fyrsters Hof, havde ført et vildt Ungdomsliv og var tydsk af Sprog og Sædvane. — Det lutherske Parti tillige med dem, der sluttede sig til dem, fremhævede derimod stærkt, at Riget under de nuværende Forhold ikke længe kunde være uden Konge, og at det af samme Grund ikke gik an at betro Kronen til et Barn; mange vare ogsaa i deres Hjerte den fangne Kong Kristiern hengivne; desmere var det nødvendigt at vælge en fuldmoden Konge, der kunde regjere med Kraft; en saadan kunde man alene finde i Hertug Kristian; at han var født, inden Faderen blev Konge, betød intet i et Arverige, end sige i et Valgrige; selv om han mulig havde været lidt udskejende i sin Ungdom, saa var der nu intet at udsætte paa hans Karakter, og man kunde ikke anføre nogen bestemt Ungdomsforseelse af ham, men selv om saa var, var den vistnok bleven betydelig overdreven ved Folkesnak ¹⁾.

¹⁾ Det skulde da ikke være Historien om Munken i Worms, der har staaet det katholske Parti i Hovedet? *•Adolescentiam ejus in aulis principum per Germaniam transactam, ubi vita luxu et lascivia in crimine fuerit•*. (Cragii Annales p. 7). Her sigtes altsaa til hans Ungdomsliv ved de tyske Hoffer, ikke til den ovenfor S. 245 Note 1 anførte Drengestreg i Marielirken i Oslo.

Kort sagt, man søgte at anbefale ham saa godt som muligt, men Biskopperne og deres Tilhængere stode fast og vilde have Hertug Hans, ja de trak endogsaa adskillige af den udenraads Adel over paa deres Side, medens Modpartiet, i den sikre Følelse af, at det vilde være ude med al Samvittighedsfrihed, hvis Hertug Hans valgtes, stod lige saa urokkelig fast og søgte at drage et Parti af Adlen over til sig, medens Borgerne vare beredte til at understøtte dem. Da denne Strid havde varet i nogen Tid, foreslog Prælaterne som en Mellemsvej at opsætte Kongevalget et Aar af Hensyn til Normændene; dette blev da vedtaget, idet nogle ytrede deres Misfornøjelse med Valgets Udsættelse, medens de fleste tav og skjulte deres Harne.

Saa vidt Krag og Hvitfeld¹⁾. Helt greben ud af Luften er denne Skildring ganske vist ikke. Begge maa have haft bestemte Beretninger om Rigsraadets Forhandlinger for sig, og selv om et og andet Træk skyldes Krags Udmaling, saa gjælder dette i ethvert Tilfælde ikke Hvitfeld, hos hvem Forhandlingernes Gang i det hele er den samme som hos Krag. Det bliver da Spørgsmaalet, hvorvidt denne Beretning kan bringes i Overensstemmelse med de skrevne Kilder, vi endnu have tilbage. Ganske vist er det, at Hensynet til Norge ikke var den sidste Tilflugt, man tog, siden dette Hensyn allerede var fremhævet i «Fremstillingen»; men ligesaa sikkert er det, at Fremstillingens egen Affatning maatte gjøre en Debat om Kongevalget nødvendig, og at en stor Del af det verdslige Raad har erklæret sig for et øjeblikkeligt Valg. Nogen Oplysning i den Henseende synes Brevet til Norge at kunne give.

¹⁾ Smkn. (Herman Weygers) Krønike i Rørdams Hist. Kildeskrifter, I, 541—42.

Den 18 Juni udstedtes et Brev til det norske Rigsraad nordenfjelds — og et som det synes ligelydende Brev til Raadet søndenfjelds er vistnok udstedt samme Dag ¹⁾ — hvori Raadet underretter det norske Rigsraad om, at efter det Forbund, Brev og Besegling, som gjort er mellem disse to Riger om at foretage Kongevalg i Forening, har det danske Rigsraad nu berammet en almindelig Herredag af begge Riger, som skal staa i Kjøbenhavn St. Hansdag det følgende Aar, for at overveje og beslutte «hvad begge Rigerne Gavn, Bedste og langsomme Bestand anrøre kan». De bede derfor det norske Raad om at give Møde til den nævnte Tid, og at Bergenhus og Kronens andre Slotte og Len maa blive indtil den Tid i den Skikkelse, hvori de nu ere», det vil sige i de daværende danske Lensmænds Hænder. — Samme Dag udstedtes derpaa et Brev til Lensmanden paa Bergenhus Eske Bilde, der i et Brev, som Rigsraadet i de samme Dage havde modtaget, havde bedt sig fritagen for Slotsloven, da hans Nærværelse i Danmark var ønskelig af private Grunde; de bede da Bilde om at blive indtil videre, da Raadet har tilskrevet det norske Raad om en almindelig Herredag næste Aar, hvor da Spørgsmaalet om Bergenhus kan finde sin Afgjørelse. Men da Bilde tillige i sit Brev havde ytret Frygt for, at det norske Selvstændighedsparti med Erkebispens i Spidsen skulde søge at sætte et ensidigt norsk Valg igjennem, lægger Raadet ham i en vedlagt Seddel det Forbund paa Hjerte, som er mellem Rigerne.

Allerede den 18 Juni var man saaledes enig om, at Kongevalget skulde udsættes i et helt Aar for Normændenes Skyld. Man havde atter fra dansk Side stillet sig

¹⁾ Se Tillæg 6, hvor Beseglingsforholdet er angivet.

paa den Bergenske Overenskomsts Standpunkt, i Overensstemmelse med, hvad man stadigt havde arbejdet paa i Kong Frederiks Dage; man havde taget alt det Hensyn, man kunde, lige over for Normændene, idet man endogsaa overensstemmende med Kong Frederiks norske Haandfæstning havde givet dem Varsel et helt Aar forud, saa at Erkebiskop Olaf og hans Meningsfæller ikke kunde anføre noget lovmedholdeligt Paaskud til at udeblive; det eneste, der muligvis kunde anføres fra norsk Side mod den tagne Bestemmelse, var den Omstændighed, at det danske Rigsraad paa egen Haand havde bestemt Tiden og Stedet for Mødet; men skulde man atter have snakket frem og tilbage om dette Punkt, vilde let det hele være gaaet over Styr. At Eske Bildes Ytringer om et særligt norsk Kongevalg kan have fremskyndet denne Vending og have virket heldigt for Biskopperne, er ikke urimeligt. Har Mogens Gøje og Erik Banner da nu billiget denne Beslutning? Efter Krag's og Hvitfeldts Fremstilling have de aabenbart ikke billiget den, og det samme fremgaar af andre Beretninger; de have tvertimod kæmpet for, at Valget skete strax, og at Hertug Kristian kaaredes, ligesom hele deres senere Færd viser i samme Retning¹⁾. Og dog har Mogens Gøje sat sit Segl under Brevet af 18 Juni. Men de øvrige Forhold ved dette Brevs Besegling kunne maaske bidrage til at løse Gaaden. Brevet er kun beseglet af 20 Rigsraader; dette udgjør saaledes nok Flertallet af de da forsamlede Rigsraader, men ikke en Gang Halvdelen af Raa-dets samtlige Medlemmer. Nu er det ganske vist, at man ved almindelige Rigsraadsskrivelser af mindre Betydning

¹⁾ Klageskriftet, N. dsk. Mag. 3, 8 (Rørdams Udg. S. 151) og Malmø's Borgeres Brev til Hertug Kristian smsts. 5, 326.

neppe har anset det for nødvendigt, at hele Raadet beseglede; men her var dog et Tilfælde, hvor det skulde synes passende, om hele Raadet havde beseglet, da Brevet var af saa overordentlig stor Vigtighed lige over for det norske Raad. Og undersøger man Navnene nøjere, viser det sig strax, at ikke en eneste jydsk Rigsraad har beseglet, med Undtagelse af Ove Lunge til Tirsbæk, som gjennem sin Broder Vincens Lunge stod i et særligt Forhold til Norge og i den foregaaende Tid havde haft en Del med de norske Sager at gjøre ¹⁾. Derimod er Brevet beseglet af samtlige 9 Prælater, forstærkede med samtlige Bilder, Tyge Krabbe, Mads Bølle, Otte Krumpen, Axel Brahe og Holger Ulfstand. End ikke alle de Rigsraader, som havde udstedt Instruxen af 6 August 1532 til Truid Ulfstand og Klavs Bilde ²⁾ eller beseglet det østdanske Raads Brev af 25 April til det norske Raad ³⁾, have sat deres Segl under, f. Ex. Predbjørn Podebusk, Oluf Rosenkrans, Johan Oxe, Johan Bjørn, Johan Urne, Erik Banner, Truid Ulfstand, Axel Ugerup og Klavs Podebusk. Og dog véd man med Vished, at alle Rigsraader netop paa denne Dag have været samlede i Kjøbenhavn; thi det var paa denne Dag, at Marsken Tyge Krabbe fejrede sin Datter Elisabeths Trolovelse med den navnkundige Peder Skram i Vor Frue Kirke i Kjøbenhavn i 7 Bispers, 22 Ridders og mange andre Adelsmænds Nærværelse, eller med andre Ord i hele Rigsraadets Nærværelse, thi dette talte netop 22 Riddere, som ovenfor paavist ⁴⁾. — Under

¹⁾ F. Ex. Saml. til d. norske Folks Sprog og Hist. I, 533; 542; VI 13; 18—20, 41 og fl. Steder.

²⁾ Ovenfor S. 249, Note.

³⁾ Smlgn. Tillæg 3.

⁴⁾ Danske Mag. 3 R. 3 Bd. S. 85. Smlgn. Brevene af 16 og 17 Juni, Tillæg.

disse Omstændigheder fristes man til at antage, at Sagen omtrent forholder sig paa følgende Maade — det er kun en Gisning og udgiver sig ikke for andet. Biskoppernes oprindelige Forslag om Kongevalgets Udsættelse har fundet en bestemt Modstand, navnlig hos det jydske Raad, der overensstemmende med den Frygt for Hertug Kristian, som allerede saa tydeligt lagde sig for Dagen ved Mødet i Karup, har staaet stærkt paa, at der skulde foretages et Valgstrax, og hertil have da flere af de øvrige verdslige Rigsraader sluttet sig. Men da man nu skulde vælge imellem de to Tronkandidater, er Striden blusset op med fornyet Kraft, idet Biskopperne og deres Parti have holdt meget stærkt paa Hertug Hans, medens Mogens Gøje og Erik Banner lige saa stærkt have staaet paa Hertug Kristians Valg og vistnok fundet Understøttelse hos nogle enkelte af de andre Raader (f. Ex. Mogens Munk, Ejler Rønnow, Axel Ugerup og Biskop Knud Gyldenstjerne, der, som det vil fremgaa af det følgende, alle senere synes at have fulgt Gøje og Banner i Religionssagen). Denne lidenskabelige Strid synes efter Krag's Fremstilling at have forplantet sig videre; det synes, som om begge Parter have søgt at drage Adlen til sig, og at Bevægelsen ogsaa i en for Raadet betænkelig Grad har forplantet sig til Københavns Borgerskab, saa meget mere, som ogsaa Kristiern den anden fra sit Fængsel af havde vidst at sætte sig i Forbindelse baade med Borgerskabet og med Adlen, der paa Raadets Opfordring svarede ham med et Afslag. Ogsaa denne Omstændighed, der tyder paa Forhandlinger mellem Raadet og den menige Adel i Kongevalgsagen, synes at bekræfte Krag's Fremstilling, og viser, at Raadet ikke har kunnet undgaa at tage Hensyn til den store Mængde Adelsmænd, som vare samlede, om disse end ikke vare udtrykkelig hid-

kaldte i Anledning af Kongevalget¹⁾. Man har da atter taget sin Tilflugt til en Udsættelse af Hensyn til Norge; dette Forslag maa være udgaaet fra Biskopperne og hertil har da Mogens Gøje sluttet sig — for ikke at ligge under i Kampen; thi et af Raadet alene foretaget Valg kunde kun føre til Hertug Hanses Valg; naar de 8 eller 9 Prælater, alle Billederne og deres fuldtro Tilhængere, Predbjørn Podebusk, Peder Lykke, Otte Krumpen, Tyge Krabbe, Oluf Rosenkrans o. fl., holdt sammen, var der intet at udrette. Selv for Mogens Gøje maatte under disse Omstændigheder en Udsættelse være at foretrække fremfor Hertug Hanses Valg. At en stor Del af Raadet ytrede sin Misfornøjelse med Udsættelsen, ligger i Krag's Ord, og dette gjælder vistnok lige saa meget en stor Del af Hertug Hanses som Hertug Kristians Tilhængere; det er derfor karakteristisk, at man hverken finder Erik Banners eller Hofmesteren Oluf Rosenkranses Segl under Brevet.

En fra Krag's og Hvithøjs Beretning temmelig afvigende Skildring af Partiernes Stilling i Kongesagen under Herredagen 1533 indeholdes i et Brev, som den fordrevne lundske Erkebisp Johan Veze i den første Halvdel af Aaret 1534 sendte til den romerske Kong Ferdinand for at bevæge denne til at optræde til Fordel for Kong Kristierns Børn under den eventuelle Herredag St. Hansdag 1534. «I det foregaaende Aar», hedder det heri, «var man samlet til Kongevalg, men blev uenig, idet nogle vilde have Kong Frederiks ældste Søn Hertug Kristian, som er den lutherske Lære hengiven («Lutherana opinione seductus»); men de andre vilde

¹⁾ Dsk. Krag I, 4—5, efter en Beretning, der almindelig tillægges Lyskander. Da Forfatteren anfører Navnene paa de Adelsmænd, som paa Adlens Vegne besvarede Kong Kristierns Brev, synes Rigtigheden af denne Beretning ikke at kunne betvivles.

have Hertug Hans, en Dreng paa 10 Aar, i det Haab, at han kunde tage en af Kong Kristiern 2dens Døtre til Ægte, hvormed de mente, at denne vilde stilles tilfreds. Men Bisperne, som have størst Indflydelse, vilde hverken have den ene eller den anden. Man skiltes derfor med uforrettet Sag og fastsatte et Møde næstkommende St. Hans Dag. Bisperne ere temmelig enige om at ville have en katholsk Konge og ville derfor ikke have nogen af de holstenske Hertuger. Rigets verdslige Stormænd ere delte i to Partier, hvoraf det ene holder sig til Mogens Gøje, der er Ridder, en fortræffelig Mand og gunstig stemt mod Kejseren ¹⁾; han er vel bleven Lutheraner, men naar han ser, at Kejseren og Eders Majestæt griber alvorlig an, saa er der Haab om, at han let slutter sig til denne Side. Den anden Del af de verdslige Stormænd slutter sig til Tyge Krabbe, der ligeledes er Ridder og en meget snild og forslagen Mand. Han er ikke synderlig rig, men man bør lokke ham ved gode Løfter; desuden vil man ved Trusler kunne drage ham over til sig; thi han var den egentlige Ophavsmand til Kong Kristierns Fordrivelse.²⁾

Det er aabenbart, at Johan Veze her paa Emigranternes sædvanlige Vis og maaske ogsaa med Forsæt skildrer Stemningen blandt Rigets Stormænd med for gunstige Farver for Kristiern 2dens Slægt; thi selv i Aaret 1534, da Kejseren og den romerske Konge pludselig begyndte at virke for Pfalzgreven Frederik og hans tilkommende Brud, Kristiern 2dens Datter Dorothea, vare dog vistnok selve Biskopperne

¹⁾ «equiti aurato, viro optimo, Cesar. Maji faventi et affecto.»

²⁾ «similiter equiti aurato, viro multum astuto et diligenti. Hic non admodum dives est, sed promissionibus oportet eum alliceri, similiter terrore poterit adduci.»

ingenlunde gunstig stemte for denne Plan ¹⁾, og at de allerede paa Herredagen 1533 skulde have været utilbøjelige til at tage Hertug Hans til Konge, strider imod alle andre Efterretninger. Men saa meget fremgaar dog ogsaa af Johan Vezes Skildring, at det var Biskopperne, som satte Kongevalgets Udsættelse igjennem. ²⁾

At faa Magten i et helt Aar for i Mellemtiden at kunne knuse Protestantismen, eller i al Fald sikre sig selv Besiddelsen af Kirkens ydre Herligheder, inden man maa-ske alligevel fik en kjættersk Konge, var ganske vist fristende for Prælaterne, navnlig for en Mand som Joachim Rønnow, der som Storkansler vilde faa en stor Magt. Det var i de samme Dage, at Rønnow gjorde et Forsøg paa at faa Kjøbenhavns Slot tilbage til Roskilde Bispestol; han ytrede højt og lydeligt baade til danske og tyske Mænd (de holstenske Sendemænd?), den Gang man forhandlede om Kongevalget, at han aldrig vilde have nogen til Konge i Riget, for han var tilfredsstillet med Penge for sin Ret til Kjøbenhavns Slot, ligesom han ogsaa havde søgt at faa et eget Rigssegl med Fuldmagt til at bruge det i Raadets Navn. Han formanede aabenlyst, ikke blot i Raadet, men

¹⁾ Sm. lgn. navnlig Ove Bildes interessante Brev til Hertug Hans af 15 Maj 1534, som nu er meddelt i Rørdams Hist. Kildeskr. I, 439—40.

²⁾ Uddrag af Joh. Vezes Skrivelse findes i Allens Excepter paa det st. kgl. Bibl. efter Munchs Afskrifter fra Wien. Det er den samme Skrivelse fra Joh. Veze, som er aftrykt hos Lanz, Staatspapiere, S. 121—28 og som efter Kalkars Aktstykker maa henføres til Tiden inden den 5 Juni 1534. Dog fattes det her meddelte Stykke i det af Lanz aftrykte Exemplar. Kong Ferdinand fulgte Joh. Vezes Anvisning; i Munchs Afskrifter findes ligeledes Instruxerne fra Kong Ferdinand til de kejserlige Sendebud, som skulde have givet Møde i Kbhvn. St. Hansdag 1534 for at virke for Pfalzgrevens og Dorotheas Valg, med Anvisning paa Mogens Gøje og Tyge Krabbe omtrent ordret som hos Veze, samt Breve til samtlige danske og norske Stormænd i samme Anledning.

ogsaa udenfor det, «i Selskaber og Kollats, baade drukken og ædru», Erkebisp og alle andre til at opsætte Kongevalget¹⁾. Samtidig berømmes han fra norsk Side som en Mand, der er det norske Rige og de norske Biskopper «ganske villig og god»²⁾, saa at man ikke uden Grund kan betragte ham som Hovedtalsmanden for Valgets Udsættelse og tilskrive ham, at Sagen fik dette Udfald. Men denne Udsættelsespolitik, denne Mæglerrolle, som Rønnoy derved begyndte at spille, blev til meget liden Baade for alle Parter. Hensynet til Norge var aabenbart kun et Paaskud. Vel havde Eske Bilde ladet falde nogle Ytringer om et ensidigt norsk Valg; men Faren var ikke stor, saa længe de tre Hovedslotte vare i danske Mænds Hænder, nemlig Bergen i Eske Bildes, Båhus i Klavs Bildes og Aggershus i Erik Gyldenstjernes, af hvilke de to første som Medlemmer baade af det danske og norske Raad af al Magt vilde, som det ogsaa senere viste sig, hævde Forbindelsen mellem Rigerne. Det samme var Tilfældet med Vincens Lunge og flere andre danske Stormænd, som vare Medlemmer af det norske Raad, om de end som norske Magnater tillige vilde hævde Norges Selvstændighed under Forbindelsen med Danmark, men aldrig have adskilt Rigerne, og selv af de norske Biskopper havde jo i det mindste Hans Reff af Oslo og Mogens af Hammer udtrykkelig maattet forpligte sig til at anerkjende den for Konge, som det danske Rigsraad valgte. Efter alt, hvad der tidligere var foregaaet, var der ikke

¹⁾ Klageskriftet i Ny dske. Mag. 3, 19. Det faar her staa til Troende, siden det paaberaaber sig Vidnesbyrd af selve Raadet samt af de antydede danske og tyske Mænd. Smlgn. Rørdams Udgave S. 174.

²⁾ Hans Refs og Erkebisp Olofs mærkelige Ytringer om Rønnoy, se Tillæg 43.

megen Udsigt til, at Olaf Engelbretsen vilde have kunnet sætte et ensidigt norsk Valg igjennem, hvorved Rigernes Adskillelse var indtraadt ¹⁾. Og hvem skulde Normændene desuden i dette Øjeblik have valgt? Kong Kristiern sad vel forvaret paa Sønderborg, hans eneste Søn var død, og til Hjælp fra Karl 5 var der under de daværende Forhold neppe Udsigt; thi Planerne med Pfalzgreven vare endnu ikke opdukkede, og Kejseren havde nylig indladt sig paa Underhandlinger med Hertug Kristian. Denne sidste Omstændighed kjendte man rigtignok endnu ikke i Norge; men der er neppe Grund til at antage, at det danske Rigsraad var ukjendt dermed den 18 Juni. Faren for Norge var mere tilsyneladende end virkelig. Under almindelige Forhold havde det været fuldstændigt rigtigt at udsætte Valget, og det vilde have været til Baade for Unionen, om man i tidligere Dage havde været mere tilbøjelig til at foretage Valget i Forening; nu var der derimod et Tidspunkt som aldrig tidligere, hvor det kunde forsvares, om det danske Rigsraad havde foretaget et ensidigt Valg, og Normændene kunde ikke med Billighed have forlangt, at Valget under de nuværende Omstændigheder for deres Skyld skulde udsættes et Aar. Det var ikke det danske Rigsraads Skyld, at Sagen ikke for længe siden var afgjort. — Derimod kunde man fra norsk Side med fuld Føje beklage sig over de Bestemmelser, som det danske Rigsraad tog om den norske Krones Forleninger; ogsaa dette var en af de mange Sager fra Kong Frederiks Tid, som skulde have været afgjort paa den

¹⁾ Et Forsøg herpaa strandede ogsaa paa det norske Rigmøde i Bud i August 1533; i det mindste lød det første af de *•Hverv og Ærinder•*, som af Erkebispens forelagdes Herredagen: *•om nu skal handles om nogen Herre og Konning•*. Pal.-Müller, Grevens Fejde 2, 48.

fælles dansk-norske Herredag. Man kan maaske strides om, med hvad Ret Norges Hovedslotte i Kong Frederiks Levetid vare komne i danskfødte Stormænds Hænder, som ikke en Gang vare «indgiftede» i Norge; thi den norske Haandfæstnings uklare Udtryk og vaklende Bestemmelser hjemlede under visse Betingelser Kongen større Frihed i denne Henseende ¹⁾; men det er ubestrideligt, at efter Kongens Død havde det danske Rigsraad ingen Ret til at tage Bestemmelser om Bergenhus eller de andre Kronlen i Norge, om saa end Eske Bilde og de andre danske Mænd havde indgaaet nok saa bindende Forpligtelser om at holde Slotslovene efter Kongens Død «til Danmarks Riges Raads Haand». Men det var en politisk Nødvendighed, at disse Slotte vare i paalidelige Mænds Hænder, og det maa indrømmes, at det danske Rigsraad i denne Henseende udtrykte sig saa læmpelig som muligt, idet de blot «begjærede», at Forholdet med Kronens Slotte maatte blive uforandret indtil videre.

Den 18 Juni var saaledes Kongevalgets Udsættelse slaaet fast; at ogsaa Religionssagen i de samme Dage var afgjort efter Biskoppernes Ønsker, viser det Svar paa Fremstillingens forskjellige Punkter, som Raadet et Par Dage efter afgav ²⁾).

¹⁾ Frd. 1 norske Hdf. Art. 25: Kongen lover ikke at give nogen udenlandsk Mand noget af Rigers Slotte eller Forleninger, uden Riget saadant Anfald finge, at det nødt og behov gjøres; da ville vi det gjøre efter Norges Riges Raads Samtykke og da forlene dem med Norges Riges Len, som have gjort os og Riget Tjeneste. — Efter denne Bestemmelse kunde unægtelig Døren for Kongens Indgreb vanskelig lukkes; Norge havde jo jævnlig været udsat for Angreb af Kong Kristierns Kæpene, for ikke at tale om Begivenhederne 1532. — At i det mindste Klavs Bildes Forlening med Båhus og Vigen i Aaret 1532 har faaet det norske Raads Stadfæstelse, fremgaar af Norske Saml. I, 345 og 46.

²⁾ Senest den 24 Juni, se Tillæg 10.

Paa den første Artikkel i Fremstillingen svares meget kort, at Sagen om Kongevalget var udsat paa Grund af Forbundet med Norge, hvorfor Raadet nu i disse Dage har skrevet til det norske Raad.

Paa den anden Artikkel i Fremstillingen, der gik ud paa, at Raadet skulde sørge for «en god Skikkelse og et godt Regimente», og at dette ikke kunde ske uden Enighed i Raadet og Overholdelsen af alle Privilegier, lyder Svaret ganske i katholsk Aand, at de have «endrægtig samtykket og besluttet, at den Kontrakt og Reces, som var gjort i Odense Aar 1527 mellem Prælaterne og den menige Gejstlighed paa den ene Side og Adlen og Rigets Indbyggere paa den anden Side, skal nu herefter rettelig holdes og fuldgyøres i alle sine Punkter og Artikler; hvad Brøst som er sket Rigens Prælater og Gejstlighed mod Odense Reces og paa anden Maade mod Recesser, Breve og Besegling nu i nogle Aar, skal reformeres «efter det Brevs Lydelse, som nu er forrammet derom.» Herom var man altsaa allerede bleven enig, og en foreløbig Beslutning herom var altsaa allerede bleven tagen, om den muligvis endnu ikke var bleven opsat i Brevform. Derpaa fortsættes:

«Desligeste skulle Prælaterne skikke sig efter deres biskoppelige Embede, som gode kristne Prælater have gjort før dem. De skulle i den hellige Kirke tilskikke gode Præstemænd, som skulle lære og prædike det hellige Evangelium og holde Messe og anden Gudstjeneste efter den gamle gode kristelige Skik, som hidtil har været i Kristendommen, indtil menige Kristendommens Raad gjør en anden Skikkelse derpaa.»

Odense Reces, som ikke udtrykkelig nævnes i Fremstillingen, er saaledes rykket frem i Forgrunden som en Hovedsag. Det stemmer overens med Skildringen af de

heftige Debatter i Religionssagen, som vi endnu have ¹⁾. Gejstligheden synes at have rettet et Hovedslag mod de evangeliske Prædikanter. De forlangte, at de «bortløbne» Munke og Nonner skulde føres tilbage til deres Klostre, og saafremt de havde giftet sig, skulde de tvinges til at holde deres Klosterløfte; de øvrige, som vare faldne fra Kirken, skulde straffes med Kirkens Band eller med andre haarde Straffe. Alt Kirkens Gods skulde selvfølgelig gives tilbage. — Kunde det sættes igjennem, var det ude med Lutherdommens Sag; men i denne Henseende viste der sig en lunken Stemning i Raadet. Det vilde desuden have været at bringe Sagen tilbage til et tidligere Stadium end Odense Reces af 1527; thi paa denne Herredag havde Prælaterne netop søgt at sætte de samme Fordringer igjennem, men havde maattet opgive det paa Grund af Kongens sejge Modstand og de verdslige Raaders Upaalidelighed, saa at Spørgsmaalet om Præster og Nonner ikke var blevet medoptaget i den paa Herredagen udstedte Reces. — Da rettede Prælaterne et voldsomt Angreb paa selve Odense Reces, som de forlangte helt afskaffet, eller ogsaa «overholdt i alle dens Punkter» ²⁾. Og det kan ikke betvivles, at Odense Reces ikke var bleven overholdt. Tienden var langt fra bleven ydet; tvertimod havde denne Sag vakt stærkt Røre, navnlig i flere Egne af Jylland; Gejstlighedens Gods havde man forgrebet sig paa; det kunde ikke benægtes, siden netop hele Stormen mod Tiggerklostrene, for ikke at tale om Kirkernes Nedrivelse i Viborg, var begyndt efter 1527. Og hvad hjalp desuden Tilsikringen af Biskop-

¹⁾ Krag, Annales p 4—6; smlgn. Skib. Krøn. og Indledningen til Recessen af 3 Juli.

²⁾ Indledningen til Recessen af 3 Juli (Tillæg 17).

pernes Jurisdiktion «med Skrift og Penitense», naar den verdslige Arm tog dem i Beskyttelse, som de kirkelige Straffe netop skulde rettes imod; ja selv en «Bandstraale» brød de evangeliske Præster sig meget lidt om under de daværende Forhold, beskyttede af Kongen og Menighederne. Det var derfor ikke til at undres over, at Prælaterne fordrede Odense Reces afskaffet, siden man ikke overholdt den, og fordrede fuldstændig frie Hænder. Netop dette Punkt fremkaldte derfor de heftigste Scener. Mogens Goje hævdede stærkt den religiøse Tolerances Sag og forlangte Sagens Afgjørelse opsat, indtil en Konge var bleven valgt; «en af en Konge given Frihed», lader Krag ham sige, «kan ikke tages tilbage uden af en Konge». Men selv den katholske Adel kunde ikke være tjent med, at de ved Odense Reces vundne Fordele skulde gaa tabte; desuden maatte man frygte for en Folkeopstand, hvis man gik alt for vidt i katholsk Retning. Der dannedes da et Midterparti, der mente, at man maatte gjøre Prælaterne nogle Indrømmelser, hvilket Mogens Goje og hans «Tilhængere» modstræbende gik ind paa for ikke at ligge helt under i Kampen. — Man enedes da om at overholde Odense Reces; men da der tillige maatte tages Bestemmelse om, hvorledes man skulde forholde sig i de Tilfælde, hvor tidligere Overtrædelser havde fundet Sted, aftalte man altsaa «det nu berammede» Brev om, hvorledes de «Brøst og Mangler» skulde reformeres, der stred mod Odense Reces eller andre Recesser og Breve. — Hvorvidt man i denne Henseende er gaaet paa Sagens daværende Standpunkt, er vanskeligt at afgjøre, saa længe man ikke kjender dette «nu berammede Brev» i dets oprindelige Form. Kun saa meget synes man at kunne slutte af Ordlyden i «Svaret», at der ikke derved er taget nogen Bestemmelse mod de daværende evangeliske

Præsters Lærefrihed; thi denne stred ikke mod en Reces, men var fastslaaet i den af Rigsraadet samtykkede kongelige Ordinans af 1530, hvis Gyldighed ikke kunde rokkes herved, og ellers kan man heller ikke godt indse, hvorledes Mogens Geje og Erik Banner og «deres Tilhængere» kunde gaa ind derpaa. Men havde Prælaterne saaledes ikke udtrykkelig faaet Lærefriheden afskaffet, var det af desto større Betydning at faa den indskrænket for Fremtiden, og hertil sigter uden Tvivl Bestemmelserne om, at Biskopperne skulde «skikke sig efter deres biskoppelige Embede, som Gud haver kaldet dem til», og skikke gode Præstemænd, der skulde lære og prædike, «efter den gode gamle kristelige Skik». Derved vare de Forpligtelser, som de af Kongen udnævnte Biskopper havde maattet paatage sig, ryddede til Side, og man havde sikret sig imod, at en og anden af disse nymodens Biskopper muligvis kunde finde paa at beskikke lutherske Præster.

Det er aabenbart det egentlige gamle katholske Bispeparti, som har sat disse Bestemmelser igjennem, om de end ikke havde opnaaet alt, hvad de ønskede; de havde ganske vist sat en Stopper for Reformationens videre Udbredelse, men egentlig ikke kunnet hindre de alt vundne Resultater. Deri ligger Muligheden for, at det lutherske Parti havde kunnet slutte sig hertil; derimod kunde de trufne Bestemmelser ramme de «lutherske» Biskopper haardt, — hvis de havde nogen virkelig Overbevisning, eller hvis Tiderne skulle forandre sig, saa at en luthersk Konge vilde kræve dem til Regnskab, fordi de havde brudt deres Forpligtelser «til Kong Frederik og den af hans Sønner, som blev valgt til Konge efter hans Død». Blev Hertug Kristian ved Tidernes Ugunst alligevel Konge i Danmark, kunde det se farligt nok ud for Joachim Rønnow, —

hvis han ellers vilde overholde den nye Forpligtelse mere end de gamle, og virkelig fra nu af kun indsætte gode Katholiker til Præster.

Heller ikke paa Fremstillingens tredie Artikkel, om Kirke- og Klostergodsets Restitution, havde Rigsraadet villet gaa ubetinget ind i den Udstrækning, som Prælaterne havde fordret. Vel bestemtes det i Almindelighed, at Viborg Domkirke skulde restitueres, og at alle Domkirker, Herreklostre, Jomfruklostre, Helliggejsthuse og Sognekirker skulde blive ved Magt; og at det var Rigsraadets Mening at sætte denne Bestemmelse i Værk, havde det allerede vist ved nogle Dage før (17 Juni) at afsige den Dom, at Helligaandshuset i Aalborg, som ved Paasketid 1530 paa Kong Frederiks Befaling var bleven forstyrret af Lensmanden Axel Gøje, atter skulde restitueres, dog uden at Axel Gøje droges til Regnskab herfor, da han kun havde adlydt højere Ordre, og derved, at Rigsraadet allerede under 6 Maj havde indstævnet Halmstad Borgemestre og Raad til et Møde paa Herredagen for Erkebispens, fordi de havde nedrevet St. Jørgens Gaard der i Byen.¹⁾ Ligesaa skulde der i de Tiggerklostre, som endnu vare ved Magt, holdes Messer, Prædiken og Gudstjeneste, «som det er funderet». Men derimod er Rigsraadet ikke gaaet ind paa Prælaternes Forlangende om, at alle verdslige Forleninger af Herreklostrene skulde ophøre, og Besidderne forsørges med Kronens Len isteden. Kun om Jomfruklostrene hedder det, at de Adelsmænd, som have dem i Forlening, skulde sørge for, at Gudstjenesten holdtes vedlige,

¹⁾ Det mærkelige Brev af 17 Juni om Helligaandshusets Restitution meddeles som Tillæg 5 c. — Rigsraadets Brev af 6 Maj (Tirsdag efter Inventionis crucis) findes anført i Allens Exc. efter Lunde Kapitels Registratur, hvor det nævnes.

og at Jomfruerne underholdtes efter Fundatsernes Lydelse, «at Jomfruernes Tal ikke formindskes eller Gudstjenesten nedlægges, som nu desværre mangesteds sker». Hvor ikke saa holdes for dens Forsømmelses Skyld, som har Klostret, skal han have samme Kloster forbrudt¹⁾ — Selv Tiggerklostrenes Restitution kunde Prælaterne ikke sætte igjennem. Der bestemtes kun, at der paa næste Herredag skulde handles om de forstyrrede Tiggerklostre, om de ikke forinden vare komne til deres Magt. I Mellemtiden maatte ingen forstyrres eller nedbrydes helt eller halvt; hvo som handlede derimod, skulde stande Raadet til Rette. — Her var saaledes et Punkt, hvor Prælaterne ikke en Gang havde kunnet faa deres katholske Venner i Raadet med sig. Klosterforleningen var Adlen alt for indbringende til, at den vilde give Slip derpaa, og det var ikke saa underligt, at Raadet ikke vilde gaa ind derpaa, thi adskillige af Raadsherrerne havde selv saadanne Forleninger; ja en af Bispepartiets trofasteste Støtter, Anders Bilde, fik selv faa Dage efter Bekræftelse paa et Livsbrev paa Dalby Kloster i Skaane!²⁾

Paa de øvrige i Fremstillingen fremsatte Punkter i verdslig Henseende gik man ind. Den samme Mistænksomhed mod Holstenerne og Sverig spores i Svaret; Ribe By og Slot skulde befæstes «paa det allerstærkeste», ligesaa Varbjerg og Halmstad, og der skulde afgaa Brev til

¹⁾ Et interessant Exempel paa den skandaløse Maade, hvorpaa Jomfruklostrene behandlede, haves i den i N. kirkeh. Saml. 5, 761 aftrykte Dom mod Kantor Niels Fris i Viborg i Anledning af Sebber Kloster; smlg. smsts. S. 567 og 728. At Biskopperne selv forlenede verdslige Adelsmænd med de dem underlagte Klostre, se smsts. S. 764

²⁾ Tillæg 23. — Axel Brahe var forlenet med Børringe Kloster i Skaane.

Viborg Landsting, at alle i Jylland, Prælater, Adel, Kjobstæder og Almue, skulde sidde rede Dag og Nat med deres Rustning.

Først efter at man saaledes var kommen til en Beslutning om de vigtigste indre Spørgsmaal, Kongevalgets Udsættelse og «den hellige Kirkes langsomme Bestand», som det fra nu at kaldes i Rigsraadets Breve, tog man de udenlandske Sager for, eller rettere sagt Forholdet til Hertug Kristian og derigjennem til Slesvig; thi Wullenwever lod man endnu stadig vente paa Svar¹⁾. Man kunde nu henvise Hertugens Udsendinge til de fattede Beslutninger: Kongevalget var udsat af Hensyn til «det gamle Forbund» med Norge; Raadet skulde forøvrigt nok vise sig «som ærlige Mænd bør» og i Forening med Normændene tage en af den afdøde Konges Sønner. Hvad de kongelige Borns Underhold angik, maatte Enkedronningen og Hertugen betænke, at Danmark var et Valgrige, saa at «Rigens Raad vil være ubesvaret derudi», med Undtagelse af Hertug Hans, som nu er i Riget. Hvad de Forbund angik, som vare sluttede med tyske Fyrster, saa vil Raadet holde de Forbund, «som ere skete med deres Raad og Samtykke» — med andre Ord, man vilde ikke vide noget af Kong Frederiks og Hertug Kristians Forbund med Landgrev Filip og de øvrige protestantiske Fyrster af det schmalkaldiske Forbund²⁾. Kong Frederiks Breve vilde man holde, forsaavidt de ikke stred mod hans kongelige Ed og Reces eller mod andre Breve, som han selv havde udgivet. Enhver,

¹⁾ Smlgn. Tillæg 8.

²⁾ Om disse Forbund henvises til Paludan-Müller, Grevens Feide I, 265 ff.; Waitz, Wullenwever I, 148 ff., 323—31. — Derimod var Forbundet af 21 Juli 1532 med Hertug Albrecht af Preussen stadfæstet af det samtlige Rigsraad; aftrykt hos Waitz, I, 350; smlgn. Paludan-Müller I, 48.

der kjender noget til den Tids Herredagsforhandlinger, ser strax, at der her navnlig sigtes til Bestemmelserne mod «det lutherske Kjætteri», som fandtes i Kong Frederiks Haandfæstning, og til de kongelige Beskjærmelsesbreve for de lutherske Præster, saa vel som til andre Regjeringsforanstaltninger i luthersk Aand af den afdøde Konge. En Del af dem havde man jo desuden faa Dage før ved Beslutningen i Religionssagen ligefrem ophævet, og en praktisk Fortolkning af disse Ord havde man jo desuden givet ved Herredagsdommen af 17 Juni, hvorved Helligaandshuset i Aalborg restitueredes, uagtet Nedlæggelsen var foretaget ifølge et Kongebrev, og ved en lignende Dom af 16 Juni, hvorved Rigsraadet tilkjendte Biskop Knud Gyldenstjerne Herligheden over de Kirketjenere paa Lolland og Falster, som tidligere havde hørt til Bispedømmet, indtil de «for nogen føje Tid siden» vare blevne tvungne til at give sig under de kgl. Lensmænd; thi dette var efter al Sandsynlighed ogsaa sket efter kongelig Ordre¹⁾. Men et haanligere Svar til den afdøde Konges Son kan vel neppe tænkes, hvorved hans Fader i Grunden lige ud erklæredes for en Meneder. Det var et bestemt Fingerpeg til Hertug Kristian om, at han aldrig med Rigsraadets Samtykke kunde vente at blive Konge i Danmark, med mindre han forpligtede sig til «at holde den hellige Kirke og Prælater ved Lov og Ret, Friheder og Privilegier, ligesom Kong Frederik har lovet og svoret», som det allerede hedder i det Brev, hvorved Rigsraadet lovede at tage en af Kongens Sonner efter hans Død, — og saa vilde holde denne Forpligtelse bedre end hans Fader havde gjort. At Hertug Kristian hverken vilde eller

¹⁾ Herredagsdommen af 16 Juni meddeles som Tillæg 5 b. Den er medbeseglet af Mogens Gøje. — Lignende Tilfælde i Viborg Stift har jeg omtalt i Ny kirkehist. Samling. 5, S. 706—9.

kunde indgaa en saadan Forpligtelse, vidste man godt, især efter hvad der var foregaaet paa Landdagen i Kiel, og det kunde Rigsraadet ikke være uvidende om den 28 Juni, da Svaret blev givet; havde Wulf Pogvisk ikke fortalt det, saa havde man i al Fald nu faaet Underretning derom gennem Biskop Gotskalk Alefelds Brev, som nu maatte være i Bispernes Hænder.

Meget forekommende mod Hertug Kristian var dette Svar ikke. Hans Opfordring om i det mindste at skaffe Riget en fast Regjering i Mellemtiden og hans Tilbud om at deltage i Regeringen under Broderens Mindreaarighed, hvis man vilde vælge denne, blev forbigaaet med fuldstændig Tavshed, og i lignende Aand var det Svar holdt, som man samtidig gav Wulf Pogvisk paa Enkedronningens Vegne; Rigsraadet benyttede blot Lejligheden til i Overensstemmelse med Raadets Beslutning om, at de til hendes Underhold lagte Len skulde gives til danske Mænd, at bede Dronningen om, at Ravnsborg og Aalholm Slot maatte gives de to Rigsraader Niels Lunge og Johan Oxe, idet Raadet ikke vilde erkjende Gyldigheden af de Pengesfordringer, som Holsteneren Jørgen v. der Wisch havde paa Aalholm Len, da det stammede fra det i sin Tid af Kong Frederik gjorde Opbud af Adlen i Holsten, hvilket ikke kom Danmarks Rige ved.¹⁾

¹⁾ Til Dronningens Underhold var i Aaret 1525 udlagt 1) Nykjøbing Slot, som Rigsraad Knud Pedersen Gyldenstjerne havde i Forlening, 2) Aalholm, som Jørgen v. der Wisch havde i Forlening endnu 1534 (Hvitfeld, S. 1423), og 3) Ravnsborg, som Rigsraad Johan Oxe havde som Pantelen (Nye danske Mag. 5, S. 89). Rigsraadets Brev paa Livgedinget indeholder udtrykkelig den Bestemmelse, at danske Mænd skulle beholde Slottene i Forlening; det er derfor i sin Orden, at Rigsraadet gjør denne Fordring gjældende overfor Dronningen.

Hvad Forholdet til Slesvig angik, søgte man endnu at udsætte Afgjørelsen uden dog rent at ville afbryde Forhandlingerne derom, idet man svarede, »at om det Forbund, som Hertug Kristian havde forhandlet med Prælaterne og Adlen i Holsten om at indgaa, kunde intet svares, før man havde ydermere forhandlet med Hertugens Sendebud«; opkom der Tvedragt mellem Riget og »Fyrstendømmet«, skulde det indstilles for Rigets og Fyrstendømmernes Raad, at Venskab og godt Naboskab kunde holdes mellem Riget og Fyrstendømmerne. Man udtalte dog saaledes heri Onsket om et godt Naboskab til Hertugen; men hvorledes Forholdet nærmere skulde ordnes, var man altsaa endnu ikke kommet til en Forstaaelse om, ligesom man slet ikke endnu havde ytret sig om Forholdet til Nederlandene. Man har muligt endnu haft en Tanke om, først at ville høre Wullenwever, og at det skulde kunne lykkes, ligesom i Kong Frederiks Dage, at kunne udsætte en bestemt Afgjørelse og holde det gaaende med begge Parter. Af denne Illusion kom man imidlertid snart ud. Forhandlingerne med Hertugens Sendebud fortsattes i de nærmest følgende Dage, og efter at man den 29 Juni havde udstedt et Brev til Almuen, hvori man, overensstemmende med Rigsraadets Resolution, paabød Almuen at tiende efter Odense Reces »til den hellige Kirkes Gavn, Nytte og langsomme Bestand¹⁾«, — indgaves der den 1 Juli et bestemt formuleret Forslag til en **Union med Hertugdømmerne** af følgende Indhold:

Der skal være naboligt Venskab mellem Kongen, Rigsraadet, Adlen og Indbyggerne i Danmark paa den ene Side, Hertugerne af Slesvig og Holsten med disse Landes Adel og Indbyggere paa den anden Side. — Opstaar der

¹⁾ Tillæg 13.

Strid mellem Kongen og Hertugerne enten om Land eller Folk, lidet eller meget, hvad som helst det være kan, skal Sagen afgjøres ved en Voldgiftskjendelse af 8 af hver Parts Raader, som to Maaneder efter at vedkommende Part har beklaget sig over den forment Uret, skulle samles i Kolding; i Forvejen skal der vælges en Opmand, der skal afgjøre Sagen, hvis de 16 ikke kunne blive enige; hvad et Flertal af 12, eller i Mangel af Enighed Opmanden, saaledes afgjør, skal staa ved Magt uden Appel. — Ingen af Parterne maa huse den anden Parts aabenbare Fjender; men paa det at hver af de to Parters Indbyggere «maa blive desbedre ved Lov og Ret», kan enhver Undersaat, gejstlig eller verdslig, adelig eller uadelig, ingen som helst undtagen, af hvad Stand han end er, naar han forurettes af sin egen Herre eller nogen Undersaat, søge Lejde hos den anden Part og tilbyde sig at lide Ret i hvad Sag, det være kunde, Liv, Ære eller Gods anrørende, ingen Sag undtagen i nogen Maade. Da skal den Part, hvis Hjælp søges, strax tilskrive den anden Part, og inden to Maaneders Forløb skulle de 8 Raader, fire fra hver Side, møde i Kolding for at afsige en Kjendelse, fra hvilken ingen Appel kan finde Sted; hvad et Flertal af 6 dommer, skal staa ved Magt; hvis Enighed ikke kan opnaas, skal en i Forvejen udnævnt Voldgiftsmand afsige Kjendelsen. Dog maa ingen af de to Parters Undersaatte søge saadan Hjælp, uden han i Forvejen har søgt sin Ret for sine tilbørlige Dommere i Kongeriget eller Hertugdømmerne.

Dette var det første Hovedpunkt af Unionsforslaget. Herved var altsaa, foruden en fælles Overdomstol for fælles — om man vil, internationale — Sager, tillige indsat en Slags fælles Overdomstol for begge Parters Undersaatte, der under visse Omstændigheder kunde have faaet over-

ordentlig stor Betydning. Sæt at en Protestant følte sig forurettet ved det katholsksindede Rigsraads eller de katholske Biskoppers Kjendelser; han maatte da have kunnet indanke sin Sag for den fælles Overappellationsret, hvor han maaske kunde vente et andet Syn paa Sagen, især da kun 6 af Rettens 8 Medlemmer behøvede at være enige. Under visse Omstændigheder kunde denne Bestemmelse blive overordentlig farlig for de danske Prælater, hvis de ikke kunde sørge for, at det blev aldeles klart, hvad der i Religionssagen var Lov og Ret i Landet, inden de gik ind paa Unionstraktaten. Holstenerne derimod havde forstaaet fuldstændig at sikre Lutherdommens Sag i Hertugdømmerne, saa at Hertugdømmernes Prælater ikke kunde indanke deres Sager for den fælles Overdomstol; thi det hedder udtrykkelig i Udkastet: «Dog skal den Handel, som vedrører Gejstligheden i Fyrstendømmerne efter den Recesses Lydelse, som blev vedtaget paa sidste Landdag i Kiel, blive ved Magt, og Hertugerne i Slesvig og Holsten skulle ikke være forpligtede til at svare derfor.» Stakkels Biskop Alefeld! Han havde ventet Hjælp og Trøst for den gamle Kirkes Sag hos det danske Rigsraad og henvist til, at Slesvig som et dansk Len hørte til Nordens Kirke. Vedtog det danske Rigsraad dette Udkast uforandret, havde han faaet Svar paa sit Hjertesuk; man skulde næsten tro, at de holstenske Sendemænd havde faaet Nys om Indholdet af hans hemmelige Brev og nu havde villet spærre ham enhver Udvej, og stor maatte de danske Biskoppers Skræk for Hertug Kristian være, hvis de helt skulde fraskrive sig selv ethvert Middel til at styrke den gamle Kirkes Sag i Hertugdømmerne, uden at kunne sikre sig selv for det modsatte.

Det andet Hovedafsnit af Unionsudkastet angaar Konge-

rigets og Hertugdømmernes gjensidige Stilling i Krigstilfælde: Ingen af de to Parter maa begynde Krig uden den anden Parts Raad eller Vidende. Bliver nogen af Parterne angreben af hvem som helst, skal den anden Part komme den angrebne til Hjælp med et vist Antal Ryttere¹⁾. Men dersom Angrebet sker med saa stor en Magt, at en overhængende Fare er tilstede, skal den anden Part ile den angrebne til Hjælp med hele sin Magt, med mindre han selv bliver angreben samtidigt i sit eget Land, og da Danmarks Rige er adskilt ved Vande og Strømme, saa det tager Tid at faa dets Magt samlet, skal den ene Landsdel ikke vente efter den anden med at sende sin Hjælp til Hertugdømmerne, men hver Landsdel skal uden Ophold indfinde sig med sine Tropper.

Dette Forbund skal staa saa længe, som Kong Frederiks Blod er og bliver Konger i Danmark, og siden fremdeles til evig Tid. Men den Ret, som Danmarks Konge paa den ene Side, Hertugerne af Slesvig og Holsten paa den anden Side have eller have kunne til Slesvigs Fyrstendømme, skal være uforkrænket ved dette Forbund, lige saa lidt som Forbundet skal anses for krænket ved slig Paatale eller anden Rettergang.

Allerede fra den 1ste Juli er det Udkast fra dansk Side dateret, som nu kjendes; hvorledes det oprindelige Forslag, der indleveredes fra holstensk Side, har lydt, er nu ukjendt; men Rigsraadet gik ikke strax ind derpaa; dette skete efter en paalidelig Kilde først Mandagen d. 7 Juli²⁾;

¹⁾ I den endelige Unionstraktat af 5 Decbr. fastsattes Antallet til 300 Ryttere for Kongeriget, 150 for Hertugdømmerne; de samme Tal ere indførte i de ved Tillæg 22 omtalte Udkast, hvorimod Tallene endnu staa in blanco i Udkastet af 1 Juli.

²⁾ Se nærmere ved Tillæg 22.

thi i Mellemtiden drog man, som vi snart skulle se, atter Religionssagen frem og gav derved Rigsraadets Resolution en Udvidelse af meget betænkelig Art, hvorved Biskoppernes Myndighed blev end mere eneraadende end i Resolutionen. Dog maa man vistnok allerede den 1ste Juli være kommen saa vidt, at man ikke længere kunde slippe fra Holstenerne, og i Realiteten være gaaet ind paa Forslaget, siden man senere daterede det fra denne Dag. Man gik saaledes i et og alt ind paa Holstenernes Forslag, hvorved Slesvig og Holsten stilledes som et hele ligeoverfor det øvrige Rige, som en Magt, med hvilken man sluttede Forbund under lige Vilkaar. Vel indeholdt Forslaget en svag Anerkjendelse af Slesvigs Lenspligt til det danske Rige, og vel var det endnu ikke en bindende Traktat, forsynet med det danske Rigsraads Segl, saa at det jo var muligt, at uforudsete Omstændigheder kunde hidføre en Forandring, inden den endelige Ratifikation fandt Sted; men denne Mulighed til atter at kunne trække sig tilbage var overordentlig ringe. Vel havde man derved ingenlunde anerkjendt Nødvendigheden af at tage Hertug Kristian til Konge; tvertimod havde man endnu formelt frie Hænder til at vælge Hertug Hans, der efter Hyldingsakten i Kiel af Navn var Medregent i Hertugdømmerne, og at dette endnu stadig var Ove Bildes og hans Slægts Tanke, fremgaar af det tidligere nævnte Brev fra Ove Bilde til Hertug Hans kort før Herredagen det næste Aar skulde sammentræde ¹⁾; men Hertug Kristian var den faktiske Regent i Hertugdømmerne, hvilket under visse Forudsætninger kunde give ham en Vægt, som man ikke kunde slippe fra. Og dog er det utvivlsomt, at netop det katolske Parti ikke har været blind for den Fare, som truede

¹⁾ Smulgn. ovenfor S. 329 Not. 1.

Sønderjyllands Forbindelse med Danmarks Rige. Det gjælder i al Fald den gamle Biskop Jens Andersen Beldenak, der nogen Tid efter — dog maaske snarest i Forsummeren det følgende Aar — fra sin ufrivillige Landflygtighed i Lybæk fandt Lejlighed til at sende Ove Bilde nogle højst mærkelige Ytringer om Situationen, hvilke denne atter meddelte til andre. Først indskærper Jens Andersen stærkt, at Danmark er et frit Valgrige og ikke har nogen Verdens Øverste over sig, som kan enten stadfæste eller straffe det Valg, som Danmarks Riges Raad træffer; naar en dansk Konge er død, er Valget derfor helt frit fra dansk Side, og om de aldrig ville kaare nogen Konge, da staar det dem frit for; derfor er det raadeligst, at Raadet endnu opsætter Valget saa længe som muligt og navnlig tager sig i Agt for Hertug Kristians Valg; thi hver Mand véd hans Lejlighed og Vilkaar. Og hvad det Forbund angaar, som nu nylig er gjort mellem de Danske og de Holster, da kan det ikke strække sig videre end til et naturligt Naboskab og at hver Nabo skal gjøre den anden ret Skjæl, og efter Forbundets Lydelse vide Holstenerne nok selv, at Sønderjylland hører til Danmark og ikke til Holsten. Men hvis Hertugen ikke vil tage mod Forlening af den danske Krone paa saadanne Vilkaar, at han skal være Rigets tro Mand lige som en anden indbaaren Rigets Mand, da er det kun hans Tanke at fravriste Danmark Sønderjylland; da maa Raadet »give sig ind til Gud og til det naturlige Naboskab, som Gud haver skicket Riget udi med de Lybske og de andre vendiske Stæder; naar de erfare Troskab af Rigens Raad, skal de nok hjælpe.» — »Hverken gamle Kong Kristiern eller Kong Hans eller Kong Kristiern, som endnu lever, eller Kong Frederik«, saaledes slutter Biskoppen sit Indlæg, »kunde hævde noget fra Riget;

thi de vare udvalgte Konger til at forbedre Riget, ikke til at forarge det¹⁾).

Der gaar en mandig Tone gennem dette Forslag, som det gjør godt at se i Modsætning til al den ynkelige Ubestemthed, som Herredagsforhandlingerne udvise i de udenrigske Forhold; det er en bestemt og energisk Protest mod den slesvigholstenske Politik, som Kristiern I. og Frederik I. stadig havde fulgt; men dette Raad svarede ikke længere til Forholdene; det kom fra en Mand, som ikke var inde i de politiske Forhandlingers hemmelige Traade, og som hverken kan have kjendt til Holstenernes Underhandlinger med det burgundiske Hof eller til Wullenwevers højtflyvende Planer, som neppe tillode det danske Rigsraad et Valg, hvor meget end maaske en og anden kunde have ønsket et Forbund med de Lybske imod Hertug Kristian.

Ved hvilke Grunde og Forestillinger Melchior Ranzov har bevæget det danske Rigsraad til at gaa ind paa Unionsforslaget, er ukjendt. Senere paastod Lybækkerne, at Holstenerne havde tvunget Rigsraadet til at gaa over paa deres Side ved Truslen om at aabne Fængslet for Kristiern den anden og sætte ham paa Tronen²⁾. At de holstenske Ud-

¹⁾ Artikler, som Bispen af Fyn sendte Ove Bilde. — Mine Grunde for at henføre disse Artikler til Jens Andersen og til det ovenfor angivne Tidspunkt, har jeg anført ved Tillæg 44.

²⁾ Paludan-Müller, Grevens Fejde I, 199 ff; smlgn. Lybækkernes Manifest om Grunden til Krigen i Aktstykker til Grevefejden I, 183. — I sin Retfærdiggjørelsesskrivelse af 11 Januar 1536 til Hertug Henrik af Brunsvig ytrer Wullenwever om de holstenske Sendebud blandt andet: »Den det wasz de sinn darfann, dat se ene nenesz wegesz wulden raden, dat se syck der fan Lub. schulden bekummeren, ut orsaken Key. Maj. were gheneget de stat van Lub. te strafen umme der Luttersken sake wyllen; wulden se wyslyck donn, dar schulden se thoe helpen unde bethalen den vann Lub. denn homott den se faken dem ryke dan hedden (osv.): Waitz, Wullenwever III, 499. — Reimar

sendinge have underhandlet med Raadet om den fangne Konge, er sikkert nok; thi Hertugen havde forespurgt Raadet, hvad man skulde svare paa de tydske Kurfyrsters Skrivelser i den fangne Konges Sag; men Raadet havde i sit Svar til Sendebuddene afvist Sagen med den Undskyldning, at i dette Anliggende stod Raadet ikke ene, da det ogsaa angik Kong Gustav og de vendiske Stæder; derfor »trøstede de sig ikke til at gjøre nogen anden Skikkelse derpaa, end som nu er.» At Kong Kristiern atter skulde blive fri, var noget, som Raadet selvfølgelig allermost maatte frygte for; hvis denne Trusel virkelig skulde være bleven fremsat af Holstenerne med tilbørlig Fynd og Klem, maatte dens Virkning ganske vist blive stor; men den synes at stemme saa lidet med Holstenernes egen Interesse, at man maa være noget varsom med at fæste ubetinget Lid til den, saa længe denne Forklaring kun lyder fra deres bitreste Fjenders Side. Og det er ingeniunde nødvendigt at tage sin Tilflugt til den for at forklare Rigsraadets Holdning. To Grunde have væsentlig hjulpet hertil: de jyske Rigsraaders Frygt for et Angreb fra holstensk Side, som var kommet saa stærkt til Orde baade paa Mødet i Karup i Maj og i Herredagens tidligere Forhandlinger, og dernæst Bestræbelsen for at undgaa ligefrem Krig i dette Øjeblik. Wullenwevers Fordring kjendte Rigsraadet; han havde jo allerede, inden Raadets Forhandlinger

Kock (Fol. 410—11) vil vide, at ogsaa Mogens Gøje oprindelig var stemt for at gaa ind paa Lybækkernes Fordringer: »Idt was in dem ricksrade ein olth riddere mit namen her Manus Ghode. Dusse was des rickes hoffmester vnnd nu na afgaunge des konings de auerste: dusse hedde denn hernn vann Lubeck gerne gheholdenn, was in datt vorighe yar in denn artickelenn was tho gesacht»; det afvendtes ved Uttenhofens, Johan og Melchior Ranzovs Indflydelse. Dette er lige saa usandsynligt som Vezes Antagelse om Mogens Gøjes Stemning for Kejseren.

vare begyndte, henvendt sig til det med den bestemte For-
dring om Ratifikation af Traktaten af 2 Maj 1532, hvil-
ket var ensbetydende med en Krigserklæring mod det bur-
gundiske Hof. Hertil kom Wullenwevers hele overmodige
Opførsel under Herredagen, hans Forbindelse med Hoved-
stadens lutherske Demokrati, som vel endnu holdtes hemme-
lig, men hvorom Raadet vel neppe kunde være helt uvi-
dende; i al Fald kom de snart til at føle Virkningen deraf,
endnu inden de havde givet ham et bestemt Svar paa hans
Henvendelse. Dertil kom, at Forholdet til Kong Gustav
begyndte at klare sig. Vel havde man endnu ingen be-
stemt Underretning fra ham selv om, hvad Parti han vilde
tage under en Krig i Østersøens Vande; hans Brev af 5
Maj, som nu maatte være i Rigsraadets Hænder, viste
imidlertid, at Lybækkerne søgte at drage ham over til sig,
men at han i al Fald ikke havde taget noget Parti endnu,
ja endog syntes meget utilbøjelig til at slutte sig til Lybæk.
Selv om Rigsraadet ikke fra ham selv havde faaet en be-
stemt Underretning om, at han havde givet Lybækkerne
Afslag, saa fik de det imidlertid at vide af Wullenwevers
egne hovmodige Ytringer, der aabenlyst hos Rigsraaden
Johan Urne berømmede sig af, «at han vilde gjæste Kong
Gustav inden Fastelavn næstkommende og bringe ham en
en slig «Mummeskantz», som ikke skulde være svag» ¹⁾.
Desuden ankom Kong Gustavs Brev af 1 Juni i de samme
Dage til Kjøbenhavn, overbragt, som det synes, af den
svenske Rigsraad Peder Nielsen Grip. Vel var dette Brev
noget pirreligt; men at Rigsraadet folte Nødvendigheden af
at komme paa en god Fod med Kong Gustav, viser Virk-
ningen af Brevet, idet Rigsraadet i den Anledning hen-
vendte sig til det norske Raad for at afhjælpe de Klager,

¹⁾ Aktstykker osv. I, 26.

som Kong Gustav fremkom med i Anledning af Peder Nielsen Grips og andre svenske Adelsmænds Arvefordringer i Norge, og tillige i Overensstemmelse med Kong Gustavs Klage over, at hans aabenbare Fjender fandt Tilhold i Danmark, lod Gustav Trolle afgive en skriftlig Erklæring om, at han ikke vilde give sig bort fra Danmarks Rige uden Raadets Samtykke og hverken med Ord eller Gjerning «arge ind paa Kong Gustav i Sverrig» eller paa Danmarks Rige¹⁾.

Var en Tilslutning til Wullenwever saaledes utvivlsomt ensbetydende med Krig, i det gunstigste Tilfælde med det burgundiske Hof alene, men med et fjendtligt Forhold til Sverrig og Holsten og sandsynligvis ogsaa til de østersoiske Stæder Danzig, Reval osv., saa var det derimod endnu muligt at kunne undgaa Krigen ved at slutte sig nærmere til Hertug Kristian og det burgundiske Hof. Melchior Ranzov havde i Traktaten med Burgund udtrykkelig forbeholdt Hertugen og de to Riger Danmark og Norge Neutralitet under Hollændernes nuværende Krig med Lybæk. At lokalisere Krigen saa vidt muligt, maatte være en Hovedopgave for det danske Rigsraad. Sluttede Danmark sig derimod til Lybæk og paatog sig at føre en Krig for Lybæks Enevælde i Østersoen med bestemt Forpligtelse til at lukke Sundet for den frie Sejlads, alt i Lybæks Interesse, saa var en Koalition i den frie Handels Interesse neppe til at undgaa. Og en Krig med Kejseren, den katholske Hovedmagt, kunde da allermindst det katholske Bispeparti have nogen Interesse af. For dem stod Krigen mellem Lybæk og Kejserens Undersaatter som en Strid mellem Kjættene og Retroende²⁾. Efter at Hertug Kristian havde sluttet sig til

¹⁾ Tillæg 25 og 28. Smign. ovenfor S. 265—66.

²⁾ Skib. Krøn, Script. II, 595, Rørdams Udg. S. 98. At ogsaa Holstenerne have fremhævet denne Synsmaade af Sagen, fremgaar

Burgunderne, havde man kun Valget mellem at slutte sig til Holstenernes lutherske Aristokrati eller til Lybæks lutherske Demokrati, der tillige vilde have bragt hele det danske Rige i en uværdig Afhængighed af den stolte Hansestad. Af to Onder valgte man det, man ansaa for det mindste; man sluttede Unionen med Hertugdømmerne, hvorved man sikredes for enhver Fare fra den Kant. Og hvor meget man end kan beklage, at Hertugdømmerne, og da navnlig Sønderjylland, derved stilledes i et løsere Forhold til det danske Rige, saa maa man vel betænke, at Unionstraktaten i Virkeligheden kun fastslog, hvad der allerede i længere Tid havde været Tilfældet, og at den kun bragte Sagen et Haneffjed videre paa det Indrømmelsernes Skraaplan, hvorpaa man allerede befandt sig. Den var en nødvendig Konsekvens af den slesvigholstenske Politik, man med eller mod sin Villie var slaaet ind paa ved at vælge Hertug Frederik til Konge. Man har i vore Dage baade fra dansk og slesvigholstensk Side stærkt fremhævet denne Traktat som et Skridt af gennemgribende Betydning i slesvigholstensk Retning, og teoretisk set er det rigtigt, men praktisk set, tager Sagen sig helt anderledes ud. Det var saa langt fra, at Slesvig ved Hertug Frederiks Udnævnelse til dansk Konge var bragt det danske Rige nærmere, at det tvertimod var blevet endmere løsrevet derfra. Hertugdømmerne betragtedes som en Statsenhed for sig selv; det viste sig ved de Privilegier, som Kong Frederik strax efter sin Tronbestigelse paa ny udstedte for Hertugdømmerne; det var den samme Tanke, som var fremkommet ved Delingsprojektet med Kristiern II. og hans Søn

af Wullenwevers Ytringer ovenfor S. 348 Not. 2. — Det var ogsaa herpaa, at Joh. Veze næste Aar grundede sine Forhaabninger om at sætte Pfalzgreve Frederiks Valg igjennem; smlgn. ovenfor S. 327—28.

ved Lybækkermødet 1525, og som det danske Rigsraad var gaaet ind paa; det viste sig ved de i Kong Frederiks Tid sluttede, af Rigsraadet billigede, Traktater med fremmede Magter, f. Ex. i Traktaten med Hertug Albrecht af Preussen af 21 Juli 1532, og da navnlig i selve Traktaten med Lybæk af 2 Maj, hvori der findes Bestemmelser om, hvorledes Stridigheder mellem de tre kontraherende Parter, Kongeriget, Hertugdømmerne og Lybæk, skulde bilægges i de ti Aar. Forbundet skulde vare; opkom der Strid mellem Danmark og Fyrstendømmerne, skulde hver af de to stridige Parter vælge to Opmænd fra Lybæk og Hamborg, som skulde afgjøre Striden ved Mægling eller Dom; paa samme Maade skulde al Strid mellem Danmarks Rige og Lybæk afgjøres ved 4 af Hertugdømmernes Raader, og mellem Hertugdømmerne og Lybæk af 4 Medlemmer af det danske Rigsraad. Men dette var allerede en faktisk anerkjendt Ligeberettelse, og naar man nu ved Unionstraktaten gik det Skridt videre, at Kongeriget og Hertugdømmerne selv kom til at slutte en Traktat indbyrdes, saa var det kun en nødvendig Konsekvens af, at man ikke i Tide havde sørget for at faa Tronfølgerspørgsmaalet afgjort, og at man ikke vilde vælge en Konge strax. Hvad der var udsaaet i 1523, modnedes i Julidagene 1533. Man prisgav ikke Slesvig mere, end man faktisk allerede tidligere havde gjort, og naar man næste Aar, som man jo maatte vente vilde ske — thi at Wullenwever i Mellemtiden skulde fatte den dristige Tanke at rejse den fangne Konges Fane, var efter Lybæks og Wullenwevers egen tidligere Holdning i Kong Kristierns Sag noget, som end ikke det mest skarpsynede Medlem af Rigsraadet kunde forudse — naar man altsaa næste Aar valgte en af Kong Frederiks, i Hertugdømmerne hyldede Sønner, hvad enten det blev Hertug Hans eller Hertug

Kristian, saa stod Sagen paa samme Punkt som i de tidligere oldenborgske Kongers Dage. Det er saaledes meget uvist, om Rigsraadet har haft en klar Forestilling om, at der ved Unionstraktaten foretoges noget nyt, hvorved Slesvig stilledes i et nyt Forhold til det danske Rige. Selv «Biskoppen af Fyn» synes ikke at se noget egentligt nyt heri, men hævder udtrykkelig, at Slesvig netop ifølge Unionstraktaten erkjendes for et Led af det danske Rige, hvilket Hertug Kristian ikke havde benægtet, og hans Protest gjælder mere hele Fortidens slesvig holstenske Politik end selve Traktaten, og de Følger, som en fortsat slesvig-holstensk Politik kunde have for det danske Rige. Men i dette Øjeblik at bryde med Fortiden, vilde kun have ført det danske Rige ud paa Glatis. Og desuden maa man erkjende, at et Unionsforhold til Hertugdømmerne i det Øjeblik ingenlunde syntes saa farligt, som det senere blev. Lige saa vist som en Personal-Union med Hertugdømmerne i vore Dage vilde have bragt hele det danske Rige i et fuldstændigt afhængigt Vasallforhold til det tyske Rige, lige saa liden Fare var der derfor i hin Tid. Dertil var det daværende tyske Kejserrige alt for svagt. Om end de tyske Fyrster først langt senere fik deres Souverænitet traktatmæssig anerkjendt, saa vare de dog i det Øjeblik næsten uafhængige. Det bedste Bevis herpaa er netop den paafølgende Grevefejde, hvor Holstenere og Lybækkere, Meklenborgere og Nederlændere, alle til Hobe Kejser Karl 5tes Undersaatter, fejde mod hverandre, uden at Centralmagten kan forhindre det. Hertugdømmernes tyske Aristokrati havde den danske Adel endnu baade Villie og Evne til at holde ude fra det egentlige Danmark — i Slesvig havde den allerede længe været afmægtig —; langt farligere for det danske Riges Uafhængighed og Nationalitet vare Hansestædernes tyske

Kjøbmænd og Pebersvende, naar Norden først laa lænkebunden for Lybæks Fodder, og det var Wullenwevers Tanke.

Den 7 Juli vedtog Rigsraadet Udkastet til Unionstraktaten; man bestemte tillige at sende Gesandter til Hertug Kristian for at underhandle nærmere om Traktatens Ratifikation og tillige at sende Sendebud til den nederlandske Regjering for i Forening med Melchior Ranzov at underhandle videre paa det givne Grundlag. Om man imidlertid har besluttet dette samtidig med Unionstraktatens Vedtagelse, eller om man endnu har udsat den endelige Bestemmelse herom i nogen Tid, er noget tvivlsomt. At der efter Vedtagelsen af Unionstraktaten og efter at Hertug Kristians Underhandlinger med det burgundiske Hof allerede vare saa vidt fremskredne, ikke kunde være Tale om en ubetinget Vedtagelse af Lybækkertraktaten af 2 Maj, der forudsatte et treenigt Forbund mellem Kongerigerne, Hertugdømmerne og Lybækkerne med de vendiske Stæder, var utvivlsomt; men man frygtede for at tage en endelig Bestemmelse — og udsatte den endnu i nogle Dage for imidlertid med fornyet Kraft at kaste sig over sine mange «Præstesager» og for at gjøre Unionstraktatens Bestemmelser saa uskadelige som muligt overfor Rigets indre Anliggender i den kongeløse Tid. Vi skulle da nu se, hvad Rigsraadet havde brugt Tiden til mellem den 1ste Juli, da Unionstraktaten er dateret, og den 7de Juli, da Raadet endelig vedtog den ¹⁾.

¹⁾ Af den som Tillæg meddelte Fortegnelse over de af Rigsraadet udstedte Breve synes at fremgaa, at de egentlige Forhandlinger om Valget mellem Burgund og Lybæk maa være foregaaede efter den 7 Juli, rimeligst i Dagene mellem 10 og 13 Juli, da man ellers ikke sporer den mindste Virksomhed fra Raadets Side.

IV.

Recesserne af 3die og 4de Juli. Rigets Retsforfatning. Indsættelse af Stiftsdomstole. Disses Indretning i ældre Tid.

Ved Rigsraadets Resolution, der afgaves omtrent den 24 Juni, skulde man tro, at Religionssagen var bragt godt og vel ud af Forhandlingerne, saa at der kun stod tilbage at lade en Skriver tegne det hele op paa Papir eller Pergament og saa at sætte sit Segl under. Men da dette sidste skulde ske, viste det sig, at der var foretaget saa væsentlige Forandringer deri, at Aanden og Tonen var bleven helt forandret. Inden det nærmere undersøges, hvorledes dette var gaaet til, maa vi først undersøge de foretagne Forandringer.

I Rigsraadets Svar paa Propositionen hed det, som vi tidligere have set, at de Brøst og Mangler, som vare skete mod Odense Reces, skulde reformeres «efter det Brevs Lydelse, som nu er forrammet derom». Dette Brev forelagdes Rigsraadet til Besegling den 3 Juli, bekjendt under Navnet af den 1ste Reces fra Herredagen. — Indledningen er holdt i en stærk hierarkisk Tone. Det kundgøres for alle og enhver, at Rigsraadet er forsamlet for at nedlægge den Tvedragt, som desværre har været i Riget i nogle Aar, og igjen indføre et godt kristeligt Regimente, Ordinans og Skikkelse efter et kristeligt Skjel, Lov og Retfærdighed. Bisperne og Prælaterne havde da klaget over, at den «Kontrakt og Reces», som var indgaaet i Odense 1527, ikke var bleven holdt i alle dens Punkter; de havde da krævet deres Brev og Besegling tilbage paa nogle Punkter om Jurisdiktionen, som da blev givet Kronen og Adlen. For at forebygge Tvedragt var Raadet da, «alle

samdrægteligen», blevet enigt om, at Odense Reces i alle dens Punkter skulde holdes ubrødelig af Raadet, Adlen og alle Rigets Indbyggere.

Efter at man saaledes havde kundgjort for Alverden, at der havde været stor Uenighed i Raadet — noget, som rigtignok alle vidste, men som dog tager sig underlig ud i en offentlig Kundgjørelse — gaar man over til de enkelte Punkter, som Raadet «endrægtelig» havde samtykket og som skulde ubrødelig holdes af alle i Kraft af dette Brev: men heri viser sig netop højst mærkelige Afvigelser fra, hvad Raadet i sin Resolution bevislig var gaaet ind paa.

Først nævnes det Tilsagn, som Biskopperne havde givet om «at skikke og have sig efter deres biskoppelige Embede, som Gud haver dennem tilføjet»; men medens der i Resolutionen blot i Almindelighed tilføjes: «som gode kristne Prælater have gjort for dem», uden videre Tillæg, er det blevet forandret til: «som andre gode Biskopper før dem udi Danmark gjort have, om de ville nyde og opbære gejstlig Rente». Hvis disse sidste Ord ikke tilfældigvis ere udfaldne af den Redaktion af Rigsraadets Resolution, som vi nu have, er det rigtignok at give Rigsraadets Svar en mærkelig Udvidelse; thi herved truedes jo de Biskopper, som ikke røgtede deres Embede forsvarligt efter gammel Skik, med Afsættelse eller i al Fald med at berøves deres Indtægter. Hvortil det hele sigter, er noget dunkelt; man kunde ved første Øjekast fristes til heri at se en betænkelig Trusel mod «Amfibierne», f. Ex. Joachim Rønnow og Knud Gyldenstjerne; men da samme Artikel findes i den anden Reces af 4 Juli, men der med en anden mærkelig Tilføjelse, som kun kan tilskrives den verdslige Adels Indflydelse, er det vel rimeligst, at denne Trusel hid-

rører fra samme Kant og nærmest er at anse for en Tilbagevisning fra den verdslige Adels Side af Biskoppernes Overgreb i verdslig Henseende. — En anden endnu større og langt betænkeligere Udvidelse fik Slutningen af samme Artikkel om Præsternes Beskikkelse, hvorved hele Aanden i dette Punkt blev fuldstændigt forandret, idet det er kommet til at lyde, at «hver Biskop i sit Stift skal alene have Fuldmagt til at skikke Præster og Prædikere, som skulle opholde Messer og Gudstjeneste efter kristelig Skik og lære deres Sognefolk at leve efter det hellige Evangelium»; men medens Svaret tilføjer: «indtil menige Kristendoms Raad gjør anden Skikkelse derpaa», udelades disse Ord, og i Stedet derfor sættes, at Præsterne i saa Henseende ikke maa «anse Frygt, Fare eller noget Menneskes Vild, som kan drage dem derfra, men skulle heri gjøre, som de ville svare for Gud». — Ingen af Adel, Kjøbstadmænd eller Almue maa derfor selv tage sig nogen Sognepræst eller Prædiker. Kronen, Adlen eller hvem der ellers har Patronatsret, maa nok beholde den, men de Personer, de præsenterer, skulle indsættes af Stiftets Biskop. «Gjør nogen herimod, skal han stande til Rette for Danmarks Riges Raad som den, der ikke vil holde Danmarks Riges Raads Skikkelse, og den Præst, som handler herimod, skal straffes som den, der bruger Vold. Tiltager nogen sig at skikke Sognepræst eller Prædiker anderledes end med Bispens Samtykke, skal han derfor forfølges til Tinge og straffes for Vold efter Loven. Er nogen Sognepræst saa uduelig eller uskikkelig i Levned eller Vilkaar baade paa Verdens og Sjælens Vegne, at Almuen ikke kan nøjes med ham, skulle de give Stiftets Biskop det til Kjende, og han skal da være forpligtet til at skikke dem en duelig

Præst, «som kan lære dem Guds Ord og deres Sjæls Salighed» ¹⁾).

Kunde disse Bestemmelser føres igjennem i Livet, var det ude med al fri evangelisk Prædiken her i Landet. Frederik den førstes Bestemmelse i Ordinansen af 1530 om Ordets frie Forkyndelse var derved skudt til Side. De kongelige Beskærmelsesbreve havde tabt deres Magt; enhver, der prædikede Evangeliet i Kraft af dem, kunde nu frygte for at drages for Bispens Domstol, og de, der havde «beskikket» en Prædiker, kunde frygte for at drages for de verdslige Domstole ²⁾; ja selv de Adelsmænd, der holdt Huskapellaner, kunde frygte for at blive dragne til Ansvar, Mogens Gøje ikke mindst; hans Kapellaner havde spillet en ret betydelig Rolle ved flere Lejligheder ³⁾. — Det var saaledes i stærk hierarkisk Aand lagt helt i Bispens Haand at afgjøre Religionssagen. Enhver Biskop i sit Stift havde det i sin Magt at bringe Evangeliet til helt at forstumme. Men paa den anden Side maa det ikke lades ude af Syne, at Biskopperne ved Recessen af 3 Juli ikke i den Grad som efter Rigsraadets Svar strængt forpligtede sig til at ansætte katolske Præster. Karakteristisk er det i denne Henseende, at af Resolutionens Udtryk: «efter den gamle gode kristelige Skik, som i Kristendommen hidtil været haver», ere de udhævede Ord udeladte, ligesom ogsaa Tilføjelsen om, at det gamle skulde bestaa indtil et almindeligt Konciliums Afgjørelse. Prælaterne fik derved friere Hænder med Hensyn til Kirkelæren.

¹⁾ Recessen af 3 Juli meddeles som Tillæg 17.

²⁾ Betydningen af Recessens Straffebestemmelser ville blive omtalte i Anledning af Hans Tavsens Sag.

³⁾ Om Mogens Gøjes Huskapellaner (Peder Tomesen, Niels Kristiernsen) henvises til Ny kirkehist. Saml. 5, 559 og 792.

Ved et dristigt Kup var saaledes i dette Punkt Rigsraadets Beslutning bleven fuldstændigt forandret. Fra et Forsøg fra det rent katholske Partis Side paa at binde Hænderne paa Biskopperne selv, uden at det i dette af Midterpartiet frembragte Kompromis var lykkedes at hindre den evangeliske Lære helt og holdent, var nu hele Myndigheden lagt i Biskoppens Haand, men saaledes, at det forbeholdtes ham at tilmaale Ordets Forkyndelse efter hans eget Forgodbefindende.

I det næste Punkt, om Tienden, bekræftes Odense Recesses Bestemmelser herom; men tillige fastsættes Straffebestemmelser for de gjenstridige, idet der, naar Tvistemaal finder Sted, skal med skjellige Mænd ransages efter, om der er tiendet retfærdigt; findes nogen Skyld, skal der straffes som over dem, «der dølge paa noget Gods». De, som forsvare dem, der ikke yde Tienden retfærdigt, «som ske kunde for Trætte og Uvillie, som enten Biskoppen eller Præsten eller dem imellem er eller komme kan», skulle tiltales som de, der ikke ville holde Brev og Segl og foragte Danmarks Riges Raads Skikkelse. Opkommer der nogen Trætte, skal hver Mand tale sig til Rette efter Loven og ikke egenmægtigt omkaste det bestaaende, indtil Guds Lov kan komme til sin Ret, og indtil en kristelig Skikkelse er gjort. — Strænge Straffebestemmelser vare saaledes indsatte baade mod de ulydige Bønder og mod de Adelsmænd, som toge dem i Beskyttelse — om Adlens egen Tiendepligt af dens Sædegaarde er der lige saa lidt Tale som i Odense Reces —, og at dette ikke var en tom Trusel, men at Rigsraadet virkelig havde i Sinde at gennemføre denne Bestemmelse, fremgaar af de i denne Anledning af Rigsraadet udstedte Breve. Allerede under 29 Juni var der udgaaet

Breve til Almuen i de forskjellige Stifter, hvori det kundgjordes, at Rigsraadet havde «endrægtig» besluttet, at den hellige Kirke altid herefter skal nyde sin Tiende efter Odense Reces, hvorfor det befales, at Almuen skal yde baade Kirke-, Biske-, og Præstetienden redelig, da de ellers ville blive straffede som de, «der ej ville lyde Raadets Brev». Men langt strængere lyde Ordene i et samme Dag som Recessen (3 Juli) til Lensmændene udstedt Brev, hvori Raadet «strængelig byder» disse, naar Klager forebringes dem om Almuens Uvillighed til at tiende retfærdigt, da at fare til vedkommendes Gaard, opkaste hans Lader og undersøge, om han har tiendet retfærdigt; hvor saa ej findes, skal Lensmanden paa Raadets Vegne have Fuldmagt til at straffe den Skyldige «som for andet Tyveri». Disse strængere Bestemmelser mod Almuen, hvorved enhver ordentlig Retsforfølgelse udelukkedes, og hvorefter den skyldige havde sin Hals og Hovedlod forbrudt, naar Beløbet var af en halv Marks Værdi eller mere, synes saaledes at være indkomne senere, hvorimod den oprindelige Bestemmelse om, at den skyldige skulde straffes som den, «der vore Breve ej lyde vil», i Recessen er indsat som Trusel mod de Adelsmænd, som tage Almuen i Beskyttelse. Men om alle nu vilde sætte deres Segl under, vil det følgende vise¹⁾.

Umiddelbart derefter følger i Recessen en Bestemmelse om, at Sognedegnene skulle beholde deres «skjellige Rente»; hvor der trættes herom, skal Lensmanden og Officielen forlige Parterne. Om denne Bestemmelse allerede

¹⁾ Om Brevene til Lensmændene henvises til Tillæg 16. — Jydske Lov 2, 97.

fandtes i «det berammede Brev», eller senere er indsat, er nu vanskeligt at afgjøre.

Det følgende Punkt i Recessen omhandler, hvorledes der skal forholdes med Kirkegodset. — Rigsraadets Resolution indeholdt kun den Bestemmelse, at alt det Gods, som var taget fra Gejstligheden uden Lov og Dom, skulde gives tilbage; den, der mente at have nogen Ret dertil, skulde søge retslig Afgjørelse. — Recessen indeholder først en almindelig Bekræftelse paa alt kirkeligt Gods efter Kong Valdemars Lov og Odense Reces, dog paa saadant Vilkaar, at de Messer og den Gudstjeneste, som Godset er bestemt til, holdes ved Magt¹⁾, og at den Skikkelse, som gjordes paa Nyborg Herredag (1528) om Kirkejorder, skal vedblive at gjælde²⁾. — Derefter følger Bestemmelsen om, at alt det fra Kirken tagne Gods skal gives tilbage «uden ydermere Skudsmaal eller Forhaling»; «hvo der vil have Gods, vinde sig det til efter Loven»; «hvo anderledes herefter gjør, skal forfølges for Vold og bøde derfor som vedbør»³⁾.

Artiklerne om Viborg Domkirkes Restitution og om Herreklostrene, Jomfruklostrene og Tiggerklostrene, om Helliggejsthuse og Sognekirker optoges efter Raadets Resolution, dog med den Forskjel, at Bestemmelsen om, at den, der i Mellemtiden mellem denne og den følgende Herredag næste Aar, da Spørgsmaalet om de nedbrudte Tiggerklostres Restitution skulde endelig ordnes,

¹⁾ Samme Dag (3 Juli) afsagde Rigsraadet en Dom, hvorved Alterpræsten Hr. Henning ved Guds Legems Alter i St. Mikkel's Kirke i Slagelse kjendes pligtig at gjenopføre det nedbrudte Alter, og hvorved der frakjendes Adelsmanden Otte Tegenhus Ret til at inddrage en Gaard, hans Forældre havde givet hertil for Sjælemesser. (Se Tillægene under 3 Juli).

²⁾ Se Brevet om de jordegne Bønderguarde i Ny dske Mag 5, 312.

³⁾ Ny dske Mag. 2, 212 og 214.

forgreb sig paa Tiggerklostrene, skal staa Rigsraadet til Ansvar; er udeladt (hvilket det dog neppe var nødvendigt at tilføje ifølge Recessens Slutningsord, men faldt af sig selv), og at ligeledes Bestemmelsen om, at de Forstandere for Jomfruklostrene, som ikke opfyldte deres Pligt, skulde have forbrudt Klostrene, er forandret til det svagere «saa fremt de ej derfor ville stande til Rette». I den Henseende er Udtrykket i Recessen altsaa blevet betydeligt formildet, og man havde i saa Henseende opnaaet meget lidt i Sammenligning med Propositionens stærke Fordring, at al verdslig Forlening af Herre- og Jomfruklostre strax skulde ophøre. Men, som ovenfor berørt, hvor kunde Prælaterne ogsaa nogensinde have ventet at sætte denne Bestemmelse igjennem, der stred aldeles mod deres katholske Venners verdslige Interesse? Fire Dage efter gav ogsaa hele det katholske Rigsraad — det protestantiske Mindretal har derimod af Grunde, vi senere skulle omtale, ikke sat deres Segl under — Hr. Anders Bilde Livsbrev paa Dalby Kloster i Skaane ¹⁾).

De øvrige Artikler i Recessen af 3 Juli omtales ikke i Rigsraadets Resolution, men have maaske været indbefattede i det foreløbigt «berammede Brev». 1) Alle Sjølegaver og Testamenter til Præster eller Sognekirker, som ikke gives mod Loven, skulle ikke formenes dem af nogen; «dog skal ingen trænges til at give mere, end Gud skyder ham i Hu.» — 2) Universitetet skal atter oprettes «til det hellige Evangeliums, Guds Ords og Kristendommens Opholdelse». Lige saa skulle andre Skoler, navnlig Domskolerne, holdes ved Magt, hvor Børn og unge Personer kunne opdrages i «retsindig» Lærdom. — At det var af

¹⁾ Tillæg 22.

Vigtighed for Prælaterne, at det katholsksindede Universitet gjenoprettedes, især efter at man havde maattet love at sørge for dueligere Præster, er en Selvfølge. Det var ogsaa det eneste Middel til at modvirke de evangeliske Højskoler (Præsteskoler) i Malmø og Viborg, hvis Existens forøvrigt truedes ved Recessens Bestemmelser; thi ogsaa disse grundede sig jo paa kgl. Beskærmelsesbreve ¹⁾).

Recessen ender med en højtidelig Forpligtelse af Raadets Medlemmer, gejstlige og verdslige, om at ville holde dette deres aabne Brev i alle dets Punkter og Artikler, og hvis nogen vilde djærvnes voldeligen derimod at gjøre, da at straffe ham efter Loven.

Baade i Begyndelsen og Slutningen fremtræder Brevet saaledes som en højtidelig, mellem to stridige Parter indgaaet Kontrakt, som begge Parter ere pligtige at holde, men ikke som en til Folkets Efterlevelse udstedt Forordning, saa at det kun meget uegentlig kan kaldes «en Reces». Men det blev da et Spørgsmaal, om alle Raadets Medlemmer, trods den Endrægtighed, som paaberaabes i Begyndelsen, og trods de 37 Navne, som Skriveren har indført i Begyndelsen, efter de væsentlige Forandringer, der vare indførte deri, efter at Raadets Resolution var afgivet, vilde føle sig bundne til at sætte deres Segl under og saaledes vedkjende sig den indgaaede Kontrakt. Inden vi gaa over til Betragtningen af denne Side af Sagen, bliver det dog nødvendigt nærmere at undersøge Indholdet af den saakaldte anden Reces, som Raadet udstedte Dagen efter (4 Juli), og som staar i meget nøje Forhold til den første.

¹⁾ Om Præsteskolen i Viborg bestod endnu, efter at dens Stifter Jørgen Sadolin var kaldet til Odense, er dog tvivlsomt; smlgn. Rørdam, M. J. Sadolin S. 10. Dog turde muligvis hans Medhjælper, Broder Tøger Jensen, have fortsat den.

Recessen af 4 Juli fremtræder strax i Indledningen som en Kundgjørelse for Folket om Raadets Beslutninger i det hele taget, og ender derfor ogsaa med et Bud om, »at alle dens Punkter og Artikler skulle holdes ubrødeligen«, altsaa af alle. Den slutter sig nøje til Raadets Resolution og indeholder derfor adskilligt mere end det den foregaaende Dag udstedte Brev, der kun angik Religions-sagen. Den er at betragte som den egentlige af Raadet udstedte, for Folket kundgjorte Reces, med Anvisning om, hvorledes Raadet som Landets lovlige Regjering i den kongeløse Tid vilde styre dette i kirkelig og retslig Henseende¹⁾. — Det kundgjøres derfor for alle, at da en Konge »for adskillige redelige Aarsagers Skyld« ikke for Tiden kan kaares, hænger Regimentet indtil videre hos Raadet, som da har besluttet at gjøre en god kristelig Skikkelse i Riget for at forebygge al Uenighed. Raadet har da for det første besluttet, at Odense »Kontrakt og Reces« skal holdes i alle sine Punkter. Hele Motiveringen heraf er taget saa godt som ordret ud af Raadets Resolution, hele den lange Snak om Uenigheden i Raadet, som fandtes i Brevet af 3 Juli, men som aabenbart heller ikke passede i et Lovbud, er helt forbigaaet. Ogsaa selve Beslutningens Ordlyd stemmer aldeles overens med Resolutionen, dog med én mærkelig Forandring til Slutning, idet den er kommen til at lyde: »og hvad Brøst Rigens Prælater og Gejstlighed er sket mod Reces, Brev og Besegling nu

¹⁾ Betegnende i denne Henseende er den samtidige Paaskrift, som Recessen af 4 Juli har paa Originaldokumentet: »Dan. Riiges breff oc samtycke paa then Recess, som giort war udj Otthennsze anno 27. (Tillæg 18); Recessen af 3 Juli kaldes paa Originaldokumentet: »Then recess, som gick mellom Prelatherne och Dan. Raadt werdzlighe wdj Kiøbnehaffn. (Tillæg 17).

udi nogle Aar forleden, skal reformeres og skikkes efter — nu skulde man overensstemmende med Resolutionens Ytring: »det nu berammede Brev«, have ventet: »efter det derom (under 3 Juli) udstedte Brev«, men i dets Sted er der sat: »efter forskrevne Odense Recesses Lydelse«¹⁾.

Dette er en bestemt Forandring af Udtrykket af en meget betænkelig Art; thi derved er selve Odense Reces i alle Henseender lagt til Grund, og alt, hvad der ikke fandtes i den, maa med det samme anses for ugyldigt. Og dog forbavses man over, at det den foregaaende Dag udstedte Brev slet ikke paaberaabes, siden dette dog indeholdt de nærmere Bestemmelser om de Brøst og Mangler, som skulde reformeres, og de Straffebestemmelser, Overtræderne skulde hjemfalde til. Det er, som om man vilde holde denne indbyrdes Overenskomst hemmelig for sig selv²⁾. Og hvad vil det saa egentlig sige, at alt, hvad der i nogle Aar er sket »i anden Maade mod Reces, Brev og Besegling«, skal reformeres efter Odense Recesses Lydelse? Er derved den københavnske, af Rigsraadet vedtagne og beseglede Ordinans af 1530 om den frie Prædiken afskaffet eller ikke? At dette ikke var Tilfældet, var i al Fald en Fortolkning, som kunde gjøres gjældende, siden denne Bestemmelse ikke stred mod Brev og Besegling; men saa kan dette Punkt i Recessen af 4 Juli egentlig ikke bringes i Samklang med den Dagen før afsluttede Kontrakts Bestemmelse om, at Bisperne alene

¹⁾ Ny dske Mag. 2, 201; Rosenvinge Gl. dske Love 4, 151—52.

²⁾ Smilgn. Hans Refs mærkelige Ytringer til Erkebiskop Olaf, om ikke »at lade hver Mand se« Bestemmelserne i Recessen af 3 Juli, i Tillæg 43. — Først i de sidste Dage af Aaret sendte Tyge Krabbe som Rigets Marsk en Kopi af Recessen af 3 Juli til Malmø Raad for at gjøre dem bekendte med Indholdet (»aus guter Meinung uns solches entdecke«). Danske Samlinger 1, 374. 382.

skulle beskikke Præster. Det er et nyt Bevis paa, hvor uklart man i hine Dage affattede Lovbestemmelser, her som i alle Unionstraktaterne, saa at man tilsidst neppe nok vidste, hvad der var Lov og Ret i Landet.

Den anden Artikkel i Recessen af 4 Juli, om Biskoppernes og Prælaternes Opførsel, er ligeledes optagen efter Rigsraadets Resolution, med samme Tilføjelse som i Kontrakten af 3 Juli: «om de ville nyde deres gejstlige Rente». Derimod er hele den lange Slutning om Præsternes Enebeskikkelse af Biskopperne, samt hele den øvrige Del af Recessen af 3 Juli, helt udeladt, formodentlig vel altsaa, fordi man ansaa alt dette for medindbefattet i Bestemmelsen om, at alt skulde ændres efter Odense Recesses Lydelse, eller betragtede det som rene Regjeringsforanstaltninger, der egentlig kun vedkom Raadets Medlemmer og Embedsmændene. — Derimod er der tilføjet noget helt nyt, som slet ikke spores i Rigsraadets Resolution, i Recessens

3die Artikkel: «Skal og ingen Biskop med Vold og Vælde overfalde nogen Riddersmandsmand, og heller ikke nogen af Adlen med Vold og Vælde overfalde nogen af Bisperne, men hver skal bruge Lov og Ret med hverandre, og hvilken der gjør noget Oprør eller Forsamling mod den anden, skal tilbørlig straffes derfor efter Loven».

Hvorledes denne Artikkel er kommet ind, vides ikke: den følger umiddelbart efter Ordene om, hvorledes Biskopperne skulle skikke sig efter deres biskoppelige Embede, og fremtræder nærmest som en yderligere Udvikling heraf og synes saaledes ifølge hele sin Form at være en Forpligtelse, der er kommet ind paa Grund af Biskoppernes Overgreb og paa Adlens Fordring. — I og for sig synes Sagen at falde af sig selv men at det var nødvendigt at sætte en saadan Forsikring

ind i en Reces, viser, til hvilke Yderligheder det spændte Forhold mellem de myndige Prælater og Adlen var naaet under Reformationstidens Kampe. Stærke ere ogsaa de Beskyldninger, som senere, da Biskopperne vare styrtede, lyde mod dem i denne Henseende fra det sejrrige Partis Side. «Hver Mand i Riget, og besynderligen Adlen og Ridderskabet, som have Gods iblandt deres Gods, er vel vidende, hvilket ulideligt Tyranni og ufordragelig Handel Biskopperne bruge imod Adlen, Borgere og Bønder, om de komme i nogen nabolig Trætte eller Uvillie mod dem, med Dødsslag, Bordag og Saarelse, jage dem fra Herredsting og Ret og ingen Dom ville lide eller fuldgyøre» (osv.). Saaledes lyde Ordene i Kong Kristians Klagemaal imod Biskopperne; navnlig sigtes her til Joachim Rønnow, der i en Strid med Holger Rosenkrans lod dennes Skriver myrde paa Bjerger Ting, og flere andre lignende Beskyldninger rejses dels mod Rønnow og dels mod Jver Munk i Ribe, skjønt de nærmere Omstændigheder ved disse Sager ere ukjendte¹⁾. Det er sandsynligvis disse og maaske flere lignende Tilfælde, der have hidført denne Artikkels Indsættelse, men det er da klart, at denne Tilføjelse, som slet ikke spores i Rigsraadets Resolution, ikke kan hidrøre fra Biskopperne selv, men maa skyldes bestemte Forhandlinger paa et noget senere Stadium af Herredagen, men som vi nu ikke længere have Efterretninger om.

De øvrige Bestemmelser i Recessen af 4 Juli angaa navnlig Retstilstanden i Riget; men da der ogsaa heri spores stærke Forsøg fra Biskoppernes Side paa at drage hele den øvre Retspleje over til sig, afhandles de mest passende paa dette Sted.

¹⁾ Ny dske Mag. 3, 13; 19; 26. (Rørdams Udg. 160; 171; 186).

I Propositionen opfordredes Raadet til at sørge for, at der skikkedes hver Mand Lov og Ret over hele Riget: alle Sager skulde først høres til Herredsting og Landsting: kunde man der ikke vederfares Lov og Ret, skulde Sagerne indstævnes for det Rettertting, som Biskoppen i hvert Stift med nogle Rigsraader og nogle af de bedste gode Mænd i Stiftet skulde sidde paa visse Tider af Aaret, «som tilforn plejede at ske af gammel Tid i andre Herrers og Kongers Tid». Var nogen Sag Biskoppen og hans Bisiddere for svær, skulde den indsættes for Rigsraadet paa første almindelige Herredag. De Fogeder, som ikke vilde dømme retfærdigt, skulde strax afsættes¹⁾. Overensstemmende med Rigsraadets Svar bestemmes da i Recessen, at Lensmændene skulle indsætte «gode retfærdige Mænd» til Herredsfogeder, som skulle dømme i alle Sager, som henhøre under Herredstinget, uden lang Forhaling, og som skulle give deres Dom beskreven, som de ville forsvare for Gud og være bekjendte for Danmarks Riges Raad, et Paalæg, der synes at ligge saa nær, at der ikke kunde være nogen Tvivl herom, og dog fandtes ingen Bestemmelse om Dommenes skriftlige Affattelse for i Kristiern den andens Love; i Frederik 1stes Haandfæstning fattes den atter, men optoges nu igjen og kom ligeledes ind i Kristian 3dies Love²⁾. — Herredsfogederne maa ikke lade sig forhindre af Kronens Lensmænd i at dømme retfærdigt uden al Vild (Gunst); gjør nogen herimod, skal han afsættes og tilbørlig straffes, — en Bestemmelse, der viser, hvor mislig de bondefødte, af Lensmanden indsatte Herredsfogeders Stilling allerede nu begyndte at blive, et Forhold, som senere, da Herredsfogederne næsten udeluk-

¹⁾ Ny dske Mag. 2, 208.

²⁾ Kristiern 2 gejstlige Lov cap. 39; Kr. 3 kbhvn. Reces 1537, cap. 17—18.

kende toges blandt Kronens Fæstebønder, blev endnu vanskeligere¹⁾. — Er nogen Sag Herredsfogeden for svær, saa han ikke trøster sig til at dømme retfærdigt, skal han indsætte den for Landstinget. For Landsdommernes Vedkommende fastsættes derpaa det samme som for Herredsfogeden; dømmer han uretfærdigt, skal han afsættes og (som Adelsmand) stande til Rette for Rigsraadet; er nogen Sag Landsdommeren for svær, skal han indsætte den for Rigsraadet med Undtagelse af de Jorddele, som efter Loven skal forfølges for Herredsting og Landsting og ind for Rigens Kansler med Rigens Ret. — Derpaa tilføjes: »Skal og hver Biskop i sit Stift med Rigens Raad og gode Mænd i samme Stift tvende Gange om Aaret sidde Retterting og skikke hver Mand der i Stiftet, som kommer for dem, Lov, Skjel og Ret»²⁾.

Der var aabenbart i Propositionen en Bestræbelse efter at fastslaa bestemte Stiftsdomstole med hver Biskop i Spidsen, med udstrakt Myndighed til at dømme som kongelige Retterting, hvortil Sagerne fra Landstingene skulde indankes, men som Rigsraadet ikke ganske har villet gaa ind paa, idet Raadet hævder, at Landstingene skulle indsætte Sagerne umiddelbart for Rigsraadet, da Biskopperne ellers vilde faa en højst vigtig Indflydelse paa den verdslige Retspleje med betydelig Indskrænkning i selve Kongens og Rigsraadets dømmende Myndighed. Biskopperne have selv indstillet sig for Historiens Domstol; det bliver da nødvendigt at følge Forholdets Udvikling i »fremfarne Herrers og Kongers Tid» for at se, hvorvidt de have Ret i deres Paa-stand, at saadanne Bisperetter vare en god gammel Skik.

¹⁾ Om Herredsfogedernes Stilling paa denne Tid henvises til Jydsk topogr. Selskabs Samlinger 2, 340; 357.

²⁾ Ny dske Mag. 2, 214; Rosenvinge, Gl. dske Love 4, 152—53.

«Kongens Retterting» havde i Middelalderen uddannet sig til en folkelig og yndet Domstol, hvor den menige Mand lettere kunde vente at finde Retfærdighed end ved de almindelige Domstole, som under Stormandsvældens Udvikling snart kom i større Afhængighed af Adel og Gejstlighed¹⁾. At denne Domstol i ældre Tid ogsaa har dømt i første Instans, synes utvivlsomt. Saa snart Haandfæstningernes Tid begynder, træffer man ogsaa strax Bestemmelser herimod. Allerede i Erik Glippings Haandfæstning af 29 Juli 1282 forbydes det at opnaa kongelige Breve mod nogen, med mindre Sagen først har været for de almindelige Ting²⁾. I Kristoffer 2dens Haandfæstning fastslaas udtrykkelig, at ingen maa stævnes umiddelbart (immediate) for Kongens Retterting; Sagerne skulle først paadømmes ved Herredsting, derpaa ved Landsting; er man ikke tilfreds med Landstingets Afgjørelse, kan Sagen stævnes for Kongen; har man ikke der fundet Retfærdighed, kan den indankes for det almindelige Danehof. Det fastsættes tillige, at ingen maa stævnes for Kongens Retterting udenfor sin Landsdel (extra terminum suæ terræ), og at der skal dømmes efter vedkommende Landsdels Love. Allerede Valdemar Eriksons Haandfæstning af 1326 føjer til, at naar Kongen lader sit Retterting holde, skal han til Bisiddere indsætte Mænd fra vedkommende Landsdel, som ere kyndige i denne Landsdels Lov og Ret.

Her var saaledes fastslaaet fire Instanser for Retsplejen, idet Danehoffet som den almindelige Rigsdag blev

¹⁾ J. E. Larsen: Om de danske Kongers personlige Deltagelse i Retsplejen, Historisk Tidsskrift 1, 344 ff.

²⁾ «Nisi causa prius fuerit in placito (Variant: in placitis, dansk Oversættelse: aa sine ting) ventilata et discussa». Geh. Ark. Aarsberetn. II, 5.

Rigets øverste Domstol, medens Kongens Retterting var blevet 3die Instans. Hvorvidt dette har holdt sig i den følgende Tid, er uvist. I Valdemar Atterdags foreløbige Brev af 6te Januar 1341 og i hans Haandfæstning af 1360 saa vel som i Kong Olufs Haandfæstning af 3 Maj 1376 mangler Bestemmelsen om, at Sagerne først skulle paa-dømmes paa Herreds- og Landstingene, saa at man herefter skulde tro, at Kongerne nu igjen kunde dømme i første Instans paa deres Retterting, men paa den anden Side indeholde disse Forskrivninger saa almindelige Bekræftelser paa Forgængernes Love og Privilegier, at Bestemmelsen derimod muligt kan skjulesigderunder. Unionsforholdene medførte imidlertid i dette Forhold som i saa mange andre væsentlige Forandringer. Danehoffets Plads indtoges af Rigsraadsmoder eller Herredage; Kongens Retterting, hvor Kongen dømte i Forening med det samlede Raad eller med et Udvalg af Raadet, blev saaledes af sig selv overste Instans. Men samtidig dermed udviklede sig atter en Slags Domstol, idet Kongernes hyppige Fraværelse i de forskjellige Lande medførte, at de jævnligere end tidligere maatte lade andre sidde Retterting i deres Sted.

At Kongerne ikke altid kunde være personlig tilstede paa Rettertingene, var naturligt; i ældre Tider paahvilede denne Forretning da navnlig Drosten eller Marsken som Kongens Stedfortræder ¹⁾, og at Kongerne i enkelte Tilfælde ogsaa have brugt andre betroede Mænd til at sidde Retterting paa deres Vegne, navnlig Biskopperne, er der tidligt Spor til ²⁾. I og for sig var dette ganske naturligt, da Biskopperne i Forvejen havde en vigtig gejstlig Jurisdiktion

¹⁾ Valdemar Atterdags Hdf. af 1360, Art. 18; Kong Olufs Art. 33.

²⁾ Larsen, Hist. Tidsskr. 1, 348 Not.

og i hine Tider vistnok i Reglen være dem, der kjendte bedst til Lov og Ret; men den Fare laa nær, at Biskopperne saaledes lidt efter lidt ved Siden af deres gejstlige Dommermagt tillige skulde faa en vigtig Indflydelse paa den verdslige Ret og muligt indskrænke Kongerne i Udøvelsen af et af deres vigtigste Hverv; navnlig vilde dette ske, om hver Biskop i sit Stift fik en saadan Rettighed én Gang for alle, ikke blot i enkelte Tilfælde eller specielle Sager.

Et af de første, om end kun svage Spor hertil findes allerede i den af Dronning Margrete i Aaret 1396 nedsatte Ret, der skulde dømme om det Gods, som i de urolige Tider var kommet fra Kronen eller andre. I Spidsen for Retten staar Biskoppen af Sjælland som Kongens Kansler, «der sætter Embedsmænd i sit Sted», og den sammensættes af 6 Adelsmænd og 6 Bønder i Forening med Landsdommeren og Biskoppen i hvert Stift; Retten skulde for Jyllands Vedkommende først sættes i Viborg første Søndag i Fasten, derpaa hver halve Maaned i de andre Sysler, indtil man kom hele Jylland rundt. Forøvrigt fremtræder Stiftets Biskop endnu ikke i denne Ret som Hovedperson; han er væsentlig tagen med «for at dømme paa Kirkens Vegne», som det udtrykkelig siges i en af de samtidige svenske Domme¹⁾. Det hele var en halv svensk Indretning, svarende til de i Sverig bestaaende «Räfsting» og «Rättareting», af hvilke det første var «et kongeligt Lands-ting», der i det mindste skulde holdes en Gang aarligt i

¹⁾ Hvitfeld S. 606 fol. At den noget utydelige Bestemmelse om Rettens Sammensætning maa forstaas paa den ovenanførte Maade viser Sammenligningen med de tilsvarende i Sverig indsatte Retterting; smlg. Hvitfeld S. 601, og de af Hvitfeld S. 607 og 614 indførte Domme; i Sverig træder Lagmanden i Landsdommerens Sted.

hvert Landskab af Kongen selv eller hans Stedfortræder, og hvortil Nævnden toges af Landskabet, det sidste var «saa at sige et kongeligt Herredsting», hvortil Nævnden toges af Herredet og skulde bestaa halvt af Hovmænd og halvt af Bønder ¹⁾.

Under Erik af Pommern bliver det mere almindeligt, at Bisperne sidde Retterting paa Kongens Vegne ²⁾. Hans hyppige Fraværelse under de urolige Forhold har formodentlig bidraget hertil, hvorfor det ogsaa senere var et af Rigsraadets Klagepunkter imod ham, at han ikke havde holdt «Hovedret» paa noget Danehof og der skikket hver Mand Lov og Ret, som han var pligtig ³⁾. Der foltes allerede nu en Trang til en fastere Ordning af dette Forhold, hvorfor det er meget betegnende, at det netop i Udkastet til den fornyede Kalmarunion 1436 fastslaas, at de kongelige Embedsmænd, Drosten og Marsken, hver i sit Rige «skal have Magt til at styre over alle andre Dommere i alle Domme, som om Kongen selv var nær»; men dette Udkast fik som bekjendt aldrig Lovskraft ⁴⁾. Om der er truffet nærmere Bestemmelser om dette Forhold under Kristoffer af Bayern, er ukjendt, da man ikke kjender denne

¹⁾ Gejer, Svenska Folkets Historia, I, 306; 314. — Til den danske Rets Virksomhed findes flere Spor; saaledes sad Bisp Peder i Roskilde Retterting i Kjøge 21 Marts, i Næstved 3 April og i Slangerup 6 Maj 1397 og dømte i Jordegodssager. Dske. Mag. 4, 300—301.

²⁾ Saaledes sidder Erkebiskop Peder og 3 Adelsmænd Retterting i Helsingborg 1401, og i Aarene 1414, 1419 og 1425 sidder Biskop Jens Andersen i Roskilde med flere Retterting i Kallundborg og Kjøbenhavn paa Kongens Vegne og efter hans Befaling, Hvitfeld S. 620, Dske. Mag. 1, 367, 5, 325. Dog maa man her lægge Mærke til, at Biskop Jens var Rigets øverste Kansler (Larsen, Hist. Tidsskr. 1, 283).

³⁾ Hvitfeld S. 823; lignende Klager fra Sverig S. 781.

⁴⁾ Geh. Ark. Aarsberetning II, 33.

Konges danske Haandfæstning. Heller ikke i Kristiern den førstes kortfattede Haandfæstning findes endnu nogen Bestemmelse herom; men det var nødvendigt, at Sagen ordnedes paa en eller anden Maade, især nu, da Kongens Omraade, i det mindste til enkelte Tider, var saa stort som fra Finland og Nordkap indtil Elben. I Forliget med Hertugdømmerne i Ribe 1460 fastsættes derfor atter, at Hertugdømmernes Drost og Marsk skulle holde Ting; men i Forliget i Kiel samme Aar bestemmes, at Biskoppen i Slesvig i Kongens Fraværelse skal sidde Retterting i Slesvig, Biskoppen i Lybæk i Holsten ¹⁾).

For Hertugdømmernes Vedkommende var der saaledes allerede nu fastslaaet en Slags »Stiftsdomstol» med Bisperne i Spidsen. Men ogsaa i Kongeriget brugtes Biskopperne meget i denne Konges Tid, selv til den verdslige Retspleje. At Biskop Jens i Aarhus tilligemed 7 Riddere og 5 Væbnere d. 8 Marts 1474 sidder Retterting i Vejle, altsaa uden for sit Stift, og afgjør et stridigt Retsspørgsmaal, beviser i og for sig mindre, da Kongen den Gang var fraværende paa sin Romerrejse ²⁾); men en bestemt Stiftsdomstol spores i Slutningen af denne Konges Tid i Børglum, idet Biskop Jep Fris, Provst Niels Stigson og Kannik Matthias Henriksøn sammesteds tillige med fire Adelsmænd d. 30 April 1481 paa Viborg Kapitels Forlangende afgive en Kjendelse om, hvorvidt Inderster paa Læsø kunne være Sandemænd, med flere lignende Retsspørgsmaal. Læsø hørte til Børglum Bispedømme, men ejedes af Viborg Kapitel; det gjør derfor fuldstændig Indtryk af en vedvarende Domstol, som Kapitlet henvender sig til

¹⁾ Hvitfeldt S. 886; 888.

²⁾ Rosenvinge, gl. Domme I, 13.

i stridige Retsspørgsmaal, som angaa Kapitlets Birkeret paa Læsø. Og selv om det skulde være »Biskop og Bygdemænd», som afsige denne Kjendelse, der tildels angaar Sandemænd og deres Tog, vilde det afgive Vidnesbyrd om, hvilken betydelig Indflydelse Biskopperne havde faaet paa den verdslige Rettergang, og hvor nær det laa at udvide Bispernes Magt til hele den borgerlige Retspleje¹⁾.

Hvad der saaledes ad en vis naturlig Vej havde arbejdet sig frem ifølge Tidens Udvikling, fik endelig retslig Stadfæstelse ved Kong Hanses Haandfæstning af 1 Februar 1483: »Item skulle vi efter vore Raads Raad tilskikke gode Mænd af vort Raad, helst de retviseste og klogeste, at lade holde Retterting over alle Rigerne, og de samme skulle have Fuldmagt at ransage og dømme om alle Kronens, Kirkens og Ridderskabets Gods og Ejendele, og der skal hver Biskop i sit Bispedømme være en af de samme gode Mænd, eller en eller to af hans Kirkes Prælater, til at dømme Kirken eller hendes Personer noget til eller fra.» — Desuden fastsattes det, at naar Kongen drog fra et Rige til et andet, skulde han i sin Fraværelse tilskikke fire af Rigens Raad i det Rige til at skikke hver Mand Lov og Ret, dog at ingen derved droges fra Herredsting, Landsting eller Rigens Kansler²⁾. — Mærkeligt nok kommer saaledes denne gamle

¹⁾ Aktstykke i Viborg Stiftsarkiv (Læsø). — 1470, Fredag efter Faste, sidder Erkebispen Retterting i Lund, men Kongen er her selv Klager (Dske. Mag. 1, 267). — Noget forskjelligt er det ligeledes, naar Kongen indsætter en særlig Kommission i en særlig Sag; naar en saadan Kommission nedsættes ved Strid om gejstligt Gods, tages stadig flere Gejstlige med, navnlig vedkommende Biskopper; men Sagen paadømmes efter verdslig Ret, og Kommissionen »staar til Regnskab» for Kongen. (Flere Exemppler herpaa i Viborg Stiftsarkiv).

²⁾ Kong Hanses Hdf. Art. 18 og 38.

Bestemmelse fra de tidligste Haandfæstninger atter ind, samtidig med at der tilstræbes at give de højeste Domstole en fastere Form.

At det er stiftsvis inddelte Retterting, som Rigsraadet har haft for Øje i Haandfæstningens 18de Artikkel, og at netop Hensynet til Kongens hyppige Fraværelse paa Grund af Unionsforholdene har gjort sig gjældende i denne fælles dansk-norske Haandfæstning, der ogsaa var bestemt til at gjælde for Sverig, synes utvivlsomt; men endnu ere Biskopperne kun tagne med for Kirkens Skyld, ligesom det udtrykkelig hed i den i Sverig af en lignende Domstol afsagte Dom af 1397, som ovenfor er anført ¹⁾. Men var det Meningen, at der stiftsvis skulde indsættes saadanne Overdomstole, navnlig til at dømme i alle Ejendomsforhold, var Affattelsen af Artikkel 18 unægtelig uklar. Der stod strængt taget ikke udtrykkelig, at disse Mænd skulde have Fuldmagt til at dømme paa Kongens Vegne og i hans Fraværelse, saa at den Fortolkning, om end nødtvungent, maaske kunde gjøres gjældende, at selve det kongelige Retterting i Kongens egen Nærværelse skulde have en saadan Sammensætning. Saa meget er i ethvert Tilfælde vist, at Rigsraadet efter Kong Hanses Død udtrykkelig klagede over, «at den 18de Artikkel, at nogle af Rigens Raad skulde tilskikkes at sidde Retterting, ikke var holdt, og at der derfor var sket mange Riddersmændsmænd Uret baade paa Skove, Fiskeri og Jagt, og at Fogederne gave

¹⁾ I den kalmarske Reces af 7 Septbr. 1483, hvorved Haandfæstningen vedtoges for Sverig, lød Artiklen efter Hvitfeldts Udtog S. 977: «Kongen skal lade holde Retterting aarlig i hvert Rige, og til de Retterting skal han lade skikke Bisper, Prælater og Rigens Raad at dømme Kirken eller hendes Personer noget til eller fra efter Loven».

Herskabet med, at de selv skulde høre Sager for Faldsmaals Skyld»¹⁾. Efter denne sidste Ytring skulde man nærmest antage, at Meningen med Artikkel 18 havde været at unddrage alle Sager, der angik Kronens, Adlens eller Kirkens Jordegods, fra Herredstingene og de lavere Instanser, men at Sagen er falden ved stiltiende Modstand fra Kongens Side, og derved var denne Bestræbelse fra Adlens Side paa at unddrage sig Herredstingene i Ejendomssager i Virkeligheden dødsdømt; thi at Herredstinget i de følgende Tider ubestrideligt vedblev at være Adelsmandens Værneting ogsaa i Processer om Jord, derpaa afgiver ethvert betydeligere Godsarkiv tilstrækkelige Vidnesbyrd. — Heller ikke er det let at paavise sikre Spor til saadanne Domstole under Kong Hans, hvorimod Kongen jævnlig selv sidder Retterting, og da synes det at have været almindeligt at tage en eller flere Prælater til Bisiddere i de Sager, der angik Kirkens eller dens Personers Gods²⁾.

Var Artikkel 18 i Kong Hanses Haandfæstning bleven omgaaet, var det nødvendigt at give den en bestemtere Form i Kong Kristiern den andens Haandfæstning, hvor den kom til at lyde: «Hver Biskop skal selvfjerde

¹⁾ Rigsraadets Besværing, aftrykt hos Allen, 2, 590.

²⁾ F. Ex. Hüberts Aktstykker til Aarhus I, Nr. 41; 42; 58. — 1494 dømmer Kong Hans paa Retterting i Viborg i Nærværelse af Bisperne i Børglum og Aarhus tillige med en Del verdslige Raader i en Sag mellem Helligkors Alter i Viborg Domkirke og en Borger i Viborg (Dok. i Viborg Stiftsarkiv); 1503, 10 Februar, afgjør Kongen paa Retterting i Viborg i Forening med Bisperne i Viborg og Børglum og flere verdslige Raader en Strid mellem Viborg By og Kapitel om Viborg Mark (smsts.). — Ogsaa naar kgl. Kommissioner nedsættes om gejstlige Jordegodssager, tages gejstlige Mænd med; saaledes overdrager Kongen 1498 Biskoppen i Viborg med et Par verdslige Raader at undersøge og paakjende samme Sag (Dske. Mag. IV, 2, 264, Nr. 13, smlgn. Nr. 18). — Smlgn. Dske. Mag. 1 R. 6 Bd. 121 ff.

med gode Mænd, som ham vorder tilskikket af os og Rigens Raad, sidde Retterting tvende Tider om Aaret i hans Stift og høre og rette de Sager og Brøst, som der paa Færde ere, dog vor og Kronens Ret, som deriblandt falde kan, uforkrænket, og skulle de Fuldmagt have at dømme om alle de Sager, dem komme for, uden vi er selv personlig tilstede, dog at de ingen drage fra Herredsting, Landsting eller Rigens Kansler, uden de ville selv velvilligen give dem i Rette for dem, og kommer der nogen Sag, som nogen af de fire anrørendes er, da skulle de tage en anden i hans Sted igjen og skikke Ret i Sagen¹⁾.

Endelig syntes Maalet naaet; endelig var der fastslaaet bestemte Stiftsdomstole, hvor hver Biskop i sit Stift var Hovedmanden; han er ikke, som i Kong Hanses Haandfæstning, blot nærmest taget med for Kirkens Skyld; Rettens Omraade er ligeledes blevet betydeligt udvidet, idet den har faaet Fuldmagt til at dømme i alle Sager, ikke blot i Ejendomssager, og Retten skal holdes to Gange aarlig, altsaa være en fast, vedvarende Domstol, der kun ophører, naar Kongen selv er personlig tilstede. Karakteristisk er den Bestemmelse med Hensyn til de lavere Instanser, at Retten ikke selv maa drage Sagerne fra de lavere Ting, medmindre Sagerne frivilligt gives i Rette for dem, hvorved det synes at være Parternes egen Sag, om de vilde lade denne Domstol dømme som første Instans. — At Kongen har gjort Indsigelse mod denne Artikkel i Haandfæstningen, er der ikke noget Spor til; derimod vide vi, at han til en anden Artikkel i Haandfæstningen, at Kongen selv ved sine Breve ikke maatte drage nogen fra sit Hjemting eller

¹⁾ Kristiern d. andens Hdf. Art. 11.

Rigens Kansler, har foreslaaet den Tilføjeelse: «uden naar vi selv med Rigens Raad tilstede ere og sidde Retterting», altsaa et Forsøg paa igjen at lade det kongelige Retterting dømme i første Instans. Dog blev denne Tilføjeelse ikke optagen i Haandfæstningens endelige Redaktion; Rigsraadet er altsaa ikke gaaet ind paa denne Fortolkning af Udkastets Bestemmelse; men muligt er det, at denne Kongens Indblanding har faaet Indflydelse paa Artiklen om Stiftsdomstolenes indskrænkede Ret til i visse Tilfælde at dømme i første Instans ¹⁾. — Den Bestemmelse i Kong Hanses Haandfæstning, at Kongen skulde indsætte fire Rigsraader til at skikke hver Mand Lov og Ret, naar han drog til et af de andre Riger, bortfaldt nu; den var bleven overflødig og var smeltet ind under Bestemmelsen om Stiftsdomstolene.

Denne Artikel i Kong Kristierns Haandfæstning synes lige saa lidt at være bleven overholdt som saa mange andre Artikler i denne Konges Haandfæstning, som han i Øjeblikket havde maattet gaa ind paa for at sikre sig Kronen. Noget sikkert Exempel paa en saadan Domstols Virken kan for Øjeblikket neppe paavises, og senere klagede Rigsraadet udtrykkelig over, at Kong Kristiern havde begyndt at forlægge hver Mands Ret og Øvrighed ved at lade Folk drage omkring og holde Retterting ²⁾. Det viser netop, at det har været Domstolens vedvarende og faststaaende Karakter, som Kongen har anset for et Indgreb i Kongens

¹⁾ Kristiern 2dens Svar paa Udkastet til Haandfæstningen, Allen 2, 593; Hdf. Art. 34, Geh. Ark. Aarsberetning II, 61. — Det norske Rigsraads Besvælinger i denne Anledning, s. Allen 2, 68.

²⁾ Ny dske. Mag. 5, 47. Exempel paa en saadan omvankende Ret i Aaret 1522 have maaske i «Ældste Arkivregistraturer» 2, 235: Mogens Gøje, Erik Banner med flere dømme mellem Biskop Jørgen Fris og Peder Mikkelsen om en Eng — hvis det ikke er en kgl. Kommission.

egen dømmende Myndighed, og at han derfor ved selvskikkede Rettertingsdommere har søgt at omgaa Haandfæstningens Bestemmelse. At give Biskopperne en saa udstrakt Indflydelse paa den verdslige Dommermagt, som denne Bestemmelse truede med at fastslaa, stred altfor meget mod Kongens egen Stræben efter Magten. Da Kongens egne indgribende Love udkom, indsattes derfor som bekjendt en af Kongen selv udnævnt Kammerret, som skulde have stadig Sæde i Roskilde og bestaa af 4 Doktorer eller Mestre. Vel var dens nærmeste Maal at være en overste gejstlig Ret, for hvilken alle gejstlige Sager skulde endes, saa at ingen gejstlig Sag herefter skulde inddrages for Paven i Rom; men det fastsattes tillige, at man skulde have Ret til at indanke alle Sager fra Lands-ting, Prælater og Kjøbstadsretter for denne Domstol, hvorfra Sagen da atter kunde indankes for Kongen og Raadet. »Stiftsretterne» vare afskaffede, og Kammerretten traadt i deres Sted, i god Overensstemmelse med, at ogsaa alle gejstlige Sager med Undtagelse af Ægteskabssager bleve fratagne Biskopperne, idet de tillige mistede den Ret, de havde til i Forening med »Bygdemænd» at fælde Sandemænd, Ransnævninge og alle andre edsvorne Mænd; »med mindre Kongen selv er personlig tilstede, eller de, som dertil skikket vorde», føjes meget betegnende til. — Ved denne Ordning blev der i Virkeligheden atter fastslaaet fire Instanser, idet Sagerne fra Herredsting (Byting) kunde stævnes for Landstinget (for Byernes Vedkommende for egne Overdomstole), derfra for Kammerretten og endelig for Kongen og Raadet ¹⁾).

¹⁾ Kristiern 2dens gejstlige Lov Kap. 19; 21; smlgn. den verdslige Lov Kap 77—81 (Rosenvinge, gl. dske. Love IV).

Med ét Slag var Biskoppernes store dømmende Myn-
dighed slaaet til Jorden. De »Stiftsretter«, de havde kæmpet
saa tappert for, kunde ikke trænge igjennem. Vel blev
Kristiern 2den kort efter jaget bort ved en Bisperevolution;
man skulde da have troet, at »Stiftsretterne« havde rejst
sig igjen; men mærkelig nok fattes i Frederik den før-
stes Haandfæstning enhver Bestemmelse herom, hvorimod
der fra de tidligere Haandfæstninger gjenoptoges Bestem-
melsen om, »at hver Biskop og Prælat skulde bruge den
hellige Kirkes Ret og deres Jurisdiktion saa frit, som de af
Arilds Tid havde brugt«, dog med den nye Tilføjelse, at
de Sager, som burde »handles til Landsting og Herreds-
ting«, ikke maatte drages derfra. Bestemmelsen om, at
Biskop og Bygdemænd skulde have Ret til at fælde Nævnd,
indsattes atter, ligesaa den almindelige Bestemmelse om, at
Kongen ikke ved sine Breve maatte drage nogen fra Hjem-
tingene. Men nogen nærmere Ordning af de kongelige
Retterting omtales ikke. Denne Haandfæstning var siden
lang Tid den første, der kun gjaldt for Danmark; det lader, som
om de halvt svenske Stiftsdomstole ere gaaede stiltiende ud
samtidig med Unionen. Kongens Landomraade var i Øje-
blikket mindre udstrakt og Trangen til dem derfor ogsaa
mindre ¹⁾).

Men Biskopperne kunde ikke glemme den Adgang til
Stiftsretter, som de tidligere havde søgt at tilkæmpe sig.
Flere Gange i Kong Frederiks Tid kommer Sagen paa Bane
som et Stridspunkt. Kongen lod i sin Fraværelse verds-
lige Raader drage om fra Sted til Sted for at holde Ret-
terting. Allerede paa Herredagen i Kolding 1525 beklagede

¹⁾ Frederik 1stes danske Hdf. Art. 7, 2, 34, 44. — Heller ikke i
den norske Hdf. findes nogen Bestemmelse om Rettertingene.

han sig over, at de Mænd af hans og Rigens Raad, som han med Rigsraadets Samtykke havde givet Befaling til at drage om i Jylland at høre Sager, «ikke maatte drage den Rejse», efter at Kongen selv havde forladt Landet. Meget bittert tilføjer han, at han da ikke vidste, om han var Konge, eller om andre vare det, naar han ikke en Gang kunde lade Fattigmand vederfares Ret og Skjel. Raadet svarede derpaa, at det var i sin Orden, at Retterting holdtes; men at nogen drog om og satte Retterting, havde aldrig været Skik, før Kong Kristiern havde indført det; derimod var det en god gammel Skik, at Kongen i sin Fraværelse skrev til vedkommende Landsdels Raader eller til hver Biskop med Raadet og Ridderskabet i hans Stift om at sidde Retterting ¹⁾. — Dog fastholdt Kongen sin Skik; saaledes holdt i Aarene 1528 og 29 Rigshofmesteren Mogens Goje, Rigsraad Erik Banner, Væbner Jens Hvas til Kaas og den kgl. Sekretær Mester Johan Fris til Hesselagergaard Retterting paa forskellige Steder i Jylland. Firtallet er saaledes bevaret i Retten fra Stiftsretternes Tid; men her er intet Hensyn taget til Stiftsinddelingen, ja Johan Fris er ikke en Gang fra Jylland, saa at den gamle Bestemmelse fra de første Haandfæstninger, at Bisidderne ved de kgl. Retterting skulde tages fra vedkommende Landsdel, ikke en Gang er nøjagtigt overholdt ²⁾. Disse Mænds Hverv har selvfølgelig kun haft en provisorisk Karaktér; thi i December 1531, da Rigsraadet var samlet i Kjøbenhavn paa Grund af de truende Udsigter fra Kristiern den 2den, opfordrede Kongen Raadet til, eftersom han paa den Tid ikke kunde

¹⁾ Ny dske Mag. 5, 38; 47.

²⁾ Om denne Rets Sammensætning og Virksomhed henvises til mine Bemærkninger i Ny kirkehist Saml. 5, 548—49; 553 og de der anførte Bevissteder.

komme ind i Riget, »at forordne nogle af Rigens Raad udi hvert Land, Sjælland, Skaane, Fyn og Jylland, til i Kongens Fraværelse at skikke hver Mand Lov og Ret, og at Raadet i Tide vilde lade det forkynde ved Landstingene, at hver Mand kunde vide at rette sig derefter.» Raadet greb med Glæde Lejligheden og udnævnte strax kongelige Retterting — aldeles stiftsvis, idet i de større Stifter Sjælland og Skaane hver Biskop og 3 Rigsraader, i de øvrige hver Biskop og 2 Rigsraader eller i Mangel heraf andre »gode Mænd» toges til Dommere¹⁾. Det er imidlertid øjensynligt, at en saadan Indretning af Domstolene neppe har været Kongens Mening, naar han bød Rigsraadet at tilskikke nogle Rigsraader »af hvert Land», og at Retten har faaet en noget forskjellig Karakter fra den i Aarene 1525, 1528 og 1529 omdragende Ret. — Hvorlænge denne Ret har vedvaret, er uvist²⁾; den havde en fuldstændig provisorisk Karakter; Forholdet maa vist nærmest tænkes saaledes, at dens Virketid var endt, naar de Sager, som indankedes for den, vare paadømte. Saa meget fremgaar af

¹⁾ Dette sidste var f. Ex. i Viborg Stift en Nødvendighed; thi foruden Biskoppen fandtes ingen andre Raader i hele Stiftet. Landsdommer Mogens Munk blev nemlig som Lensmand paa Volstrup regnet til Ribe Stift og indsat i Retten der; Tyge Krabbe til Bustrup regnedes som Lensmand paa Helsingborg til Skaane, Peder Lykke til Nørland som Lensmand paa Nyborg til Fyn og indsattes i Retterne der. Stiftsretten i Viborg kom da til at bestaa af Biskoppen og de to Adelsmænd Jens Hvas til Kaas og Jep Fris, Lensmand paa Skivehus. Ny dske Mag. 6, 121; 130.

²⁾ 1532 dømte Bisp Styge Krumpen »med flere gode Mænd» mellem Biskop Jørgen Fris paa den ene Side og Jens Hansen i Molbjerg paa den anden Side om en Gaard, som tilhørte Hornum Kirke i Viborg Stift. (Ældste Arkivregist. 2, 305, Nr. 114 og 118.) Dette er muligt en saadan Rettertingsdom, idet Styge Krumpen er traadt i Jørgen Frises Sted, da denne selv var Part i Sagen.

Herredagsforhandlingerne 1533, at Retten da ikke bestod længere; ellers havde man ingen Anledning haft til at fastslaa den samme Ordning paa ny ¹⁾).

Saaledes stod altsaa Sagen i Aaret 1533: Trods alle Bispernes Bestræbelser for at drage en Del af den kongelige Dommermyndighed over til sig gennem vedvarende Stiftsdomstole, var det aldrig gaaet igjennem. I ét Øjeblik syntes Maalet naaet, da Kong Kristiern den andens Haandfæstning blev vedtaget; men netop som Bisperne med sikker Haand greb efter deres Bytte, slap det dem ud af Hænderne. Nu var altsaa Tiden kommen, da Maalet atter skulde naas. Man vendte tilbage til Bestemmelsen i Kristiern den 2dens Haandfæstning om stadige Retter, der under Biskoppernes Forsæde skulde samles to Gange aarlig; man søgte at drage saa meget som muligt over til sig ved den Bestemmelse, at kun de Sager, der vare Stiftsretterne «for svare», skulde indankes af dem selv for det samlede Rigsraad. Men i det afgjørende Øjeblik svigtede det verdslige Raad; man vedtog, at halvaarlige Stiftsretter skulde holdes; men man hævdede de tre tidligere Instansers Betydning ved den Bestemmelse, at Landsdommeren skulde indsætte de «svære» Sager lige

¹⁾ Det maa fastholdes, at Retten kun skulde holdes, naar Kongen var forhindret fra at drage om selv; derfor kunne saadanne Retter — for Jyllands Vedkommende — kun paavises i visse Aar. I Jylland rejste Kongen i Aarene 1523 og 1524 (28 Oktbr. i Viborg, Ny kirkehist. Saml. 5, 718; Ældste Arkivreg. 2, 233), men ikke i 1525, hvorfor der i dette Aar findes omdragende Rigsraader, derimod 1526 (to Kongedomme, afsagte i Aalborg 23 Oktbr. s. Ældste Arkivreg. 2, 319; 326; neppe i 1527, hvorimod det samlede Raad afsiger Domme i Viborg i dette Aar (Smsts. 2, 305); heller ikke 1528 og 29, hvorfor der atter i disse Aar findes omdragende Retterting; 1530 Herredag i Kbhvn., 1531—32 Stiftsretter. — Om Kongen 1532 er kommen til Jylland, er mig ubekjendt; dog synes det at fremgaa af Ny kirkeh. Saml. 5, 560, at han havde det i Sinde.

for Rigsraadet med Forbigaaelse af Stiftsretterne. Disse Stilling blev derved lige saa vaklende og uklar som tidligere; det lader til, at det afhang af vedkommende Parts eget Forholdtfindende, om han vilde indanke sin Sag fra Landstingene for Stiftsretterne, eller om han med Forbigaaelse af disse vilde indanke Sagen umiddelbart for det samlede Raad som Rigets højeste Ret.

Om disse Retter virkelig ere traadte i Kraft, eller om de ligesom deres Forgængere væsentlig kom til at staa paa Papiret, er nu vanskeligt at afgjøre ¹⁾. Med Grevefejden var deres Rolle i hvert Fald udspillet. Da Hertug Kristian blev hyldet i Horsens 18 Aug. 1534, ordnedes Sagen paa en helt anden Maade, idet Jens Hvas, Jep Fris og Jens Tomesen indsattes til Bisiddere ved Landstinget for at dømme i Forening med Landsdommeren, og der tillagdes dem en udstrakt Fuldmagt til at dømme i alle Sager, som angik Jordegods. Det betegnes som en midlertidig Ordning, indtil der gjordes «en Skikkelse» derom. I Kristian den tredies københavnske Reces af 1537 fastslaas atter de tre sædvanlige Instanser, Herredsting, Landsting, Kongen og Raadet; men Klagerne over, at Sagerne ikke altid først behandledes paa de lavere Ting, vedblev helt ind i Frederik

¹⁾ I Viborg Stift spores dog en saadan Domstol i Aaret 1534, idet Jørgen Fris, Prædbjörn Podebusk og Peder Lykke, som da var bleven Lensmand i Aalborg, afsige en Dom mellem Glob i Salling og Erik Nielsen til Kye paa den ene og Lynnerup Kirkeværger paa den anden Side om en Lynnerup Kirke tilhørende Eng; en Landstingsdom underkjendes (Ældste Arkivreg. II). Man ser, at Retten er helt forskjellig fra 1531; den bestod nu af 3 Rigsraader, medens Johan Fris og den Biskoppen ubehagelige Jens Hvas ere udeladte. Dog er det muligvis en speciel Kommission. En lignende af Rigsraadet nedsat overordentlig Kommission fra Maj 1534 omtales i Jydske-top. Saml. 2, 376.

2dens Tid. Kongernes Rejser bleve stadig hyppigere; derved undgik man bedst alle slige Domstole²⁾.

De øvrige Artikler i Recessen af 4 Juli ere gaaede igjennem uden Forandring i samme Form, som de allerede havde haft i Propositionen, saaledes Bestemmelsen om, at hvilken Mand, jordegen Bønde eller andre, som herefter vilde vinde Jord fra Kronen, Kirken, Adlen eller andre, skulde vinde det efter Loven «og ikke med saadanne nye Paafund med Gransken eller med Syn, som nu i stakket Tid begyndt er». Det er bekjendt nok, at Kongen allerede i Aaret 1528 havde maattet byde de jyske Bønder «at vinde det Kirkens Gods tilbage, som tidligere havde ligget til deres Gaarde, med Lov og ellers ej befatte sig dermed»³⁾. — Det fastsloges atter udtrykkelig, at «Biskop og Bygdemænd» skulde dømme og straffe de mange ulovlige «Lover» (Eder), som aflagdes. Dette var saaledes en udtrykkelig Hævdelse af Biskoppernes og Bygdemændenes Ret til at fælde Sandemænd og andre Nævnd, som vel var bleven gjenoptagen i Frederik 1stes Haandfæstning og atter bleven bekræftet i Odense Reces 1527; men ogsaa heri havde Kong Frederik grebet ind og havde søgt at lægge en Dæmper paa flere Biskoppers Lyst til at drage saa mange Sager som muligt ind under «Biskop og Bygdemænd»³⁾.

Recessen slutter med en højtidelig Erklæring om, at alle skulle komme hverandre til Hjælp, hvis noget fjendtligt Angreb indtræffer.

¹⁾ Krist. 3 Kbhvn. Reces, Rosenvinge 4, 167. Fr. 2 Kallundb. Reces smsts. S. 290.

²⁾ Ny dske Mag. 5, 310—312.

³⁾ Rosenvinge 4, 153—154. — Ny dske Mag. 2, 208—209; 214—15. — Om Kong Frederiks Brev til Styge Krumpen og Jørgen Fris om «Biskop og Bygdemænd», se Ny kirkeh. Saml. 5, 719—20.

V.

Brud i Rigsraadet. Mogens Gøje og hans Tilhængere. Forenelingerne. Brev til Paven.

Saadant var altsaa Indholdet af de to vigtige Beslutninger, som Rigsraadet den 3 og 4 Juli gav Lovskraft, den ene under Form af en Kontrakt mellem Raadets egne, indbyrdes uenige Medlemmer, den anden under Form af en til Efterlevelse for Folket udstedt almindelig Reces. Man havde søgt at sikre sig, saa godt man kunde, i kirkelig og retslig Henseende mod de Bestemmelser, der fændtes i Unionsforslaget, og mod den Indflydelse, som den luthersksindede Hertug eller hans Raader derigjennem kunde faa paa det danske Riges Anliggender, navnlig ved Bestemmelsen om en fælles Overdomstol. Man havde i Recessen af 3 Juli netop søgt at modvirke alt det, som Hertugen havde faaet vedtaget i Religionssagen paa Landdagen i Kiel d. 8 Juni. Hertugen havde hævdet Ordets frie Forkyndelse og i en Overenskomst med den slesvigske Biskop betinget sig uhindret Ret til at indsætte lutherske Prædikanter i al Fald i en stor Del af Hertugdømmets Kirker efter sit Behag og uden nogen Indsigelse; det danske Rigsraad havde tvertimod i det sidste Øjeblik faaet indsat den Bestemmelse, at Biskopperne alene skulde have Ret til at beskikke Præster; Hertugen havde grebet ind i Ordningen af Slesvig Domkirkes Gudstjeneste; Rigsraadet havde givet Viborg Domkirke tilbage til den katholske Gudstjeneste; Hertugen havde faaet Bispetienden afskaffet; de danske Biskopper havde netop faaet en fornyet Bekræftelse paa denne Rettighed; Hertugen havde i Landdagsbeslutningen faaet indført en Ytring om, at hele Ordningen af Religionsvæsenet skulde være foreløbig, for Slesvigs Vedkommende, indtil en almin-

delig Reformation var indført i Danmark, for Holstens Vedkommende, indtil en almindelig Reformation var indført i det tyske Rige; Biskopperne havde i det sidste Øjeblik faaet de Ytringer om «et almindeligt Konciliums Afgjørelse», som fandtes i Rigsraadets første Svar, helt strøgne. Kort sagt, man havde søgt at sikre sig saa godt som muligt — og gik derpaa den 7 Juli endelig ind paa Unionsforslaget!

Hvorledes de ikke ubetydelige Forandringer, som ere foretagne i Recessen af 3 Juli, ere komne i Stand, er meget dunkelt. Efter en protestantisk Beretning skulde det grunde sig paa ligefrem Svig fra Biskoppernes Side, idet de hemmeligt og egenmægtigt havde forandret Udtrykkene og indskudt nye Afsnit¹⁾. Dette lyder dog næsten utroligt; det vilde jo være en ligefrem Kjæltringestreg, og selv om man kunde fristes til at tiltro Biskoppernes Lyst «til at være Konger i deres Stift» alt, saa vilde det dog være højst mærkeligt, om denne ligefremme Svig ikke senere i Klageskriftet

¹⁾ Krag, Annales p. 6. Dog er det meget tvivlsomt, hvorvidt Krag selv har haft Recessen af 3 Juli for sig, og endnu mere tvivlsomt om han har kjendt Rigsraadets første Resolution. Efter at have givet et Uddrag af Recessen, fortsætter han: «Atque ista summam fere senatusconsulto continebantur, cujus plura capita erant, singula fere superioribus poenis sancita; sed quia redigendo in tabulas publicas multa antistitum astu erant interpolata, multa inserta contra patrum decreta (osv.)». Afvigelserne angiver han slet ikke. Den originale Reces er ikke inddelt i «capita» (Kapitler); dette er derimod Tilfældet med Hvitfeldts Uddrag deraf, aabenbart foretaget af Hvitfeld selv (eller hans Kilde?). Skulde Krag kun kiende den fra Hvitfeld (eller en fælles Kilde)? Noget bestemt Spor til, at Krag har kjendt Resolutionen, som Paludan-Müller antager (Hist. Tidsskr. 3 R., 6, 372), kan jeg ikke finde, heller ikke Resolutionen om Kongevalget; thi hvad Krag har derom p. 10 (Udsættelsen af Hensyn til Norge), kan han have taget fra Brevet af 14 Juli (Ny dske Mag. 2, 367), som han selv citerer.

skulde være omtalt med et eneste Ord; det var en saa graverende Omstændighed for Biskopperne, at den af sig selv maatte frembyde sig som et af de alvorligste Klagepunkter. Dertil kommer, som vi ovenfor have søgt at bevise, at de foretagne Forandringer ingenlunde indskrænke sig til saadanne Punkter, der udelukkende vare til Fordel for Biskopperne. Den skærpede Affattelse af Artiklen om »det biskoppelige Embede«, Indskydelsen i Recessen af 4 Juli om Biskoppernes og Adlens Forpligtelse til at overholde Lands Lov og Ret uden at gribe til Vold og Overlast, Formildelsen af Udtrykket om de verdslige Klosterforstanderes Ansvar, alt dette synes det dog, at Prælaterne ikke kunde have nogen Interesse af at faa forandret saaledes, som sket er. Alt dette tyder snarere paa fornyede Forhandlinger i Raadet, hvorved det er lykkedes Prælaterne at faa et større Parti over paa deres Side ved smaa Indrømmelser i andre Retninger. Prælaterne have neppe haft noget imod at gaa ind paa Forslaget i dets nye Skikkelse; om det end stillede Spørgsmaalet om Kirkelæren noget mere ubestemt, gav det dog hver enkelt af dem de bedste Midler i Hænde til selv at stilles helt frit, og om de havde Lyst dertil, at kue den nye Lære og dens Tilhængere hver i sit Stift; det gav dem Bekræftelse paa deres Kirkegods og deres Tiender og gjorde dem hver især til Smaakonger i deres Stift; det var dog det, som det til syvende og sidst kom dem an paa, og saa brød man sig ikke saa meget om, af hvad Art den Lære var, som Rønnovs eller Knud Gyldenstjernes eller Oluf Munks Præster prædikede.

Var det saaledes de katholske Prælater en let Sag at gaa paa Kjob med deres Samvittighed i Religionssagen, var der andre Mænd i Raadet, af hvem man ikke kunde vente sligt, og da navnlig **Mogens Geje** og **Erik Banner**. Nød-

tvungne vare disse Mænd — efter Krag's Fremstilling — gaaede ind paa Rigsraadets tidligere Beslutninger i Religionssagen; hvad de imidlertid egentlig vare gaaede ind paa, er nu umuligt at afgjøre, da man ikke tilfulde kjender det oprindelige Indhold af »det nu berammede Brev«, som omtales i Rigsraadets Resolution; man véd ikke en Gang med Vished, om Indholdet heraf den Gang har været opsat i skriftlig Form, eller om det kun løselig har været Gjenstand for mundtlige Forhandlinger. Men nu at skulle besegle en Kontrakt, der lagde hele Reformationens Sag i Biskoppernes Haand, — der indeholdt de strængeste Straffebestemmelser mod de Adelsmænd, der havde egne lutherske Præster, muligt at skulle se alle de Tiggerklostre gjenoprettede, i hvis Nedlæggelse han selv havde haft den største Del, og muligt selv at skulle straffe paa det strængeste de Præster, han selv tidligere havde beskyttet — det kunde man ikke forlange af Mogens Gøje; det vilde have været et saa fuldstændigt Brud med hele hans Fortid, at hele hans store Indflydelse derved vilde være bleven rokket i sin Grundvold. Selv om muligt han og Erik Banner kunde lægge en Dæmper paa Joachim Ronnov's Iver ifølge det Forhold, hvori de stode til ham som Forlovere, selv om Knud Gyldenstjerne og Oluf Munk, naar hans gamle Farbroder døde, maaske ikke vilde lægge den evangeliske Læres Forkyndelse stor Hindring i Vejen i visse Retninger, saa var dette dog i og for sig usikkert, og de andre Bisper havde i ethvert Tilfælde en af Rigsraadet given retslig Beføjelse til at kue enhver reformatorisk Rørelse; og at de havde Lysten dertil, kunde ingen være i Tvivl om; om de havde Evne dertil lige over for Befolkningen, maatte Fremtiden vise. Det var blevet en Naadesag af vedkommende Biskop, om Mogens Gøje kunde beholde sin egen lutherske Huskapellan, der

uddelte ham Nadveren paa luthersk Vis. Enhver Bestemmelse i Recessen af 3 Juli var et Slag lige i Mogens Gøjes Ansigt. Mogens Gøje besluttede sig da til, ikke at ville besegle Recessen af 3 Juli, og det er ikke usandsynligt, hvad Paulus Eliæ fortæller, at hans Betæneligheder ved dette Skridt ere blevne overvundne ved Erik Banners Veltalenhed. Det er ligesom om den roligere Mogens Gøje har behøvet denne Tilskyndelse for helt at bryde med Rigsraadet og endelig tage en afgjørende Beslutning, hvis Følger ikke vare til at beregne. Erik Banner havde heller ikke, saaledes som Mogens Gøje, sat sit Segl under Brevet til Norge om Kongevalgets Udsættelse.

At Gøje og Banner ikke have beseglet Recessen af 3 Juli, er sikkert nok; men om deres Adfærd ved denne Lejlighed og de nærmere Omstændigheder derved, er der en Uklarhed i Beretningerne, som det er vanskeligt tilfulde at sprede. Ifølge den katholske Kilde skulde de hemmelig have unddraget sig for ikke at nødes til at give deres Samtykke, og det synes efter samme Kilde, som om de med det samme have forladt Herredagen. Men denne Beretning giver ikke nogen fuldstændig Beskrivelse af Herredagens Forhandlinger; Forfatteren (Povl Helgesen) har væsentlig kun haft for Øje den senere Forfølgelse mod Hans Tavsén, hvorved han selv spillede en saa fremtrædende Rolle; han skynder sig bort fra de foregaaende Forhandlinger for at komme til det, der for ham er Hovedsagen. Noget fuldyldigt Bevis for, at Gøje og Banner allerede have forladt Herredagen den 3 Juli, kan ikke hentes ud af denne Beretning ¹⁾. Dog bekræftes den i en vis Henseende ved en

¹⁾ Skib. Krønike Scriptores, II, 592; Rørdams Udg. S. 90: «D. Magnus Gøje, primarius eques, ne huic tractatui cogeretur consentire,

protestantisk Beretning, nemlig ved det Brev, hvorved Malmø Borgemestre og Raad i Aaret 1535 afsloge at anerkjende Hertug Kristian som Konge: «Den Tid vi gjerne vilde have handlet med eders Naade, da maatte det os ikke vederfares, thi vi bleve hødt og truet med Sværd og Hjul derfra, og somme af Danmarks Riges Raad og Adeling, som eders Naade gjerne vilde have haft til Konge i Danmark med os, takkede Gud, at de undkom, og rede hemmeligen fra dem om Natten, fordi de ikke vilde samtykke og besegle den uredelige og ukristelige Reces, som de lode samme Tid udgaa over Guds Ords Forkyndere og Opholdere»¹⁾. — Her sættes Opbruddet saaledes utvivlsomt i Forbindelse med Recessen af 3 Juli; men det sættes tillige paa en ejendommelig Maade i Forbindelse med Kongevalget. Denne Beretning stemmer for saa vidt overens med Povl Helgesen, som den lader Opbruddet ske hemmeligt om Natten, men den forudsætter overordentlig heftige Forhandlinger i Raadet i Anledning af Vægringen. Den stammer imidlertid fra Mænd (Jørgen Kock), som selv vare tilstede under Herredagen, og

clam se subduxit assumpto secum gnatone suo (s: sin Jesper Old-fux) D. Erico Eri, ejus clanculariis persvasionibus, cum esset pertinacissimus Lutheranice factionis adjutor ac defensor, factus est induratio ac intractabilior. Acta est autem res miro artificio, sed maxima insinceritate, quoniam Magnus ille Gøye absens erat presentissimus. Efter et stærkt Udfald mod nogle «pseudopiscopi» (Rønnov og Gyldenstjerne), der i Tros- og Religionssager (in rebus fidei et religionis) afvege fra de sande Biskopper, gaar Povl Helgesen derpaa over til Tavsens Sag og Rønnovs og Mogens Gøjes senere Forhold hertil. Udtrykket: «absens erat presentissimus» sigter vistnok nærmest til Mogens Gøjes senere Skridt til Forsvar for Tavsens (Forpligtelsesbrevet til Rønnov).

¹⁾ Ny dske Mag. 5, 226.

som paa den Tid stode i et nærmere Forhold til flere af Raadets Medlemmer, og den er skrevet til Hertug Kristian paa en Tid, da Mogens Gøje og Erik Banner alt havde sluttet sig til Hertugen, saa at man neppe kan antage, at Brevskriveren vilde fordriste sig til en bevislig urigtig Fremstilling. — Atter noget anderledes lyder Fortællingen i den anden samtidige protestantiske Beretning, Klageskriftet, og da man vel nok tør anse den for ikke at være helt upaavirket af Mogens Gøjes og Erik Banners egne Fremstillinger af Sagen¹⁾, og den desuden hovedsagelig ligger til Grund for de senere Bearbejdedes (Hvitfeldts og Krag's) Beretning, bliver det nødvendigt nærmere at undersøge dens Ordlyd.

Efter at have omtalt, hvorledes «meste Parten af Rígens Raad og besynderlig Biskopperne» efter Kong Frederiks Død havde indtrængt deres Slægtninge i Raadet¹⁾, fortsætter Klageskrifter: «De have og samme Tid i Kjøbenhavn delt, byttet og pantet meste Delen af alt Ríget, alle Kronens Slotte og Len imellem dem at beholde deres Livstid, en Part paa nogle Aar, en Part paa deres Børn forbrevet og forskrevet, hvilket alt er sket den menige Adel og Ridderskabet til Skade, paa det at de og deres Børn herefter ikke skulde komme til nogen Forlening, og have udi saa Maade [ikke] forlenet²⁾ de Personer, som Ríget kunde gjøre Tjeneste. De have og saa groveligen og uskikkeligen omgaaet med samme Handel, at den menige Mand har formærket og forstaaet det, og det er blevet mærket over al

¹⁾ Smígn. Rørdams Indledning til Klageskriftet, Hist. Kildeskrifter, 1, 136.

²⁾ Ovenfor S. 277

³⁾ «Ikke» indskydes af Rørdam, muligt er der dog en Fejlskrift i Ordet «forlenet».

Kjøbenhavns Stad, at man ikke kunde faa saa meget Vox til Fals for Penge, som Rigens Raad havde Behov til deres Forleninger. Deraf da nogle af Rigens Raad ere blevne uvillige, ved Navn Hr. Mogens Gøje og Erik Banner, idet de have set og forfaret, at deres Raad og gode Meninger ikke maatte høres eller noget gjælde, at de derom havde set, at Riget havde faaet et Hoved, men ere af Bisperne og deres Parti undertrykkede, og ere bortredne af Staden og have aabenlyst sagt, at de vare komne der at udvælge Riget en Konning; de befunde da ikke andet, end at man byttede og partede Riget og udrettede deres Præstesager. Man har heller ikke været tilfreds med Kronens Slotte og Len, men man har og besluttet, at intet Bispedømme, Præstedømme, Degnedømme eller andre Prælaturer og Digniteter skulde blive forlenet nogen Borgers eller Bondes Søn (osv.)¹⁾.

Af disse tre samtidige Kilder faar man det Indtryk, at der maa have været meget heftige Optrin i Rigsraadet, og at disse have haft til Følge, at Mogens Gøje, Erik Banner og nogle flere have forladt Herredagen, men Klageskriftet antyder tillige, at det ikke blot er «Præstesagerne», men ogsaa den Maade, hvorpaa Rigsraadet egenmægtigt skaltede og valtede med Kronens Len i den kongeløse Tid, som medførte Bruddet. Hvad Dag — eller rettere Nat — dette Opbrud skete, er vanskeligt at afgjøre efter disse Kilder; thi om det end synes utvivlsomt, at Beseglingen af Recessen af 3 Juli har været den sidste Anledning hertil, saa er det jo dog muligt, at Recessen, skjønt dateret den 3 Juli, først senere er fremlagt til Besegling²⁾. — Helt ander-

¹⁾ Klageskriftet, Ny dske Mag. 3, 7—8; Rørdams Udg. S. 150—1.

²⁾ En Antydning heraf ved Recessen af 4 Juli, se ved Tillæg 18.

ledes tager Sagen sig ud hos Hvitfeld og Krag; thi disse adskille meget bestemt Vægningen ved Beseglingen af Recessen, som Hvitfeld ogsaa udstrækker til «flere af deres Tilhængere af de verdslige», og Mogens Gøjes, Erik Banners og den luthersksindede menige Adels Opbrud, hvilket de henlægge til et langt senere Tidspunkt af Herredagen, til Dagen den 13 eller 14 Juli, og de motivere da Opbruddet paa en helt anden Maade, hvortil de dog synes forledede ved Klageskriftets Udtryk¹⁾. Og der kunde være meget, der talte for at sætte Opbruddet noget senere end den 3 Juli; den endelige Afgjørelse af de udenrigske Sager forestod endnu; man havde endnu ikke truffet noget bestemt Valg mellem Nederlandene og Wullenwever; og der var ikke ret mange af Raadets Medlemmer, der i den Grad vare inde i de tidligere Tiders Forhandlinger om disse Sager som Mogens Gøje, der selv havde været blandt de Mænd, der paa det store Møde i Kjøbenhavn i Sommeren 1532 havde forhandlet med de lybske Udsendinge om Traktaten af 2 Maj. Det kunde da næsten synes uforsvarligt, om Mogens Gøje ikke skulde være bleven, indtil man var kommen til en endelig Afgjørelse i de udenrigske Forhold, i al Fald indtil Svaret til Wullenwever var fastslaaet; det skulde da være, at den malmøske Beretning havde Ret i

¹⁾ At Hvitfeld (eller hans Kilde) har fulgt Klageskriftet, men fuldkommen misforstaaet dets Udtryk, idet han har anset Kongevalgets Udsættelse (eller maaske rettere Forligsbrevet af 13 Juli) for Grunden til Bruddet, og at dette atter har haft Indflydelse paa hans og senere Forfatteres Behandling af Herredagens Historie, idet han derved er kommen til at stille Beslutningen om Kongevalgets Udsættelse bag efter Religionssagens Afgjørelse, — er tidligere blevet berørt, men vil formentlig tydeligt fremgaa af en Sammenstilling af Klageskriftets ovenfor anførte Ord med Hvitfelds (S. 1398—99): «Derfor at ingen Konge blev kejst, men Valget er opsat, drog Hr. Mogens

sin Paastand, at Raadets Holdning var saa truende, at det lutherske Parti end ikke følte sig sikkert; men dette er dog i og for sig ubevisligt. Dertil kommer, at Raadets Forhandlinger, som vi senere skulle se, netop i Dagene den 13 og 14 Juli antog en meget heftig Karakter, der medførte en yderligere Oplosning og endnu større Splid, ligesom det netop var paa disse Dage, at baade Kjøbenhavns og Malmøs Borgemestre og Raad bleve kaldte for Rigsraadet. Under denne Kildernes Usikkerhed staar der da

Gøje, Erik Banner og flere ilde tilfredse fra denne Herredag og skiltes fra Bisperne og de andre Raad Uvenner, sagde offentlig, at de vare komne did for at vælge en Konge, men saa, at Bisperne nu havde mere udj Agt deres egne Præstesager at udrette end Rigets Nødtørft, som ikke kunde være uden Hoved, hvorfor de derved offentlig protesterede og vilde være undskyldte, om nogen Skade eller Fordærv Riget deraf paakom, hvormed de og ere bortdragne af Byen, og de fleste af gemene Adel fulgte dem. Siden begyndte Bisperne og deres Anhang deres Præstesager at fordre og foretage (osv. Herpaa omtales Hans Tavsens Sag). — Krag's Beretning (Annal. S. 17) ligner Hvitfeldts meget i Angivelsen af Gøjes og Banners Ord (•Videre se nihil a patribus agi, quod in rem publicam pertineat. Indicta enim fuisse comitia regi creando, sed antistites nihil minus curæ habuisse, potiusque suas res egisse. Si itaque per interregnum rei publicæ aliquid secius accideret, nolle eum alienæ culpæ reatum sustinere, nec sibi crimini dari, quod præstare non possent). Men Krag sætter ikke Opbruddet i Forbindelse med Kongesagen, men med Biskoppernes Bestræbelser for at straffe Kjætteerne overensstemmende med Recessen af 3 Juli, og gaar derpaa over til Fremstillingen af Tavsens Sag. — Man kunde fristes til at antage, at Krag foruden Hvitfeldt (eller rettere deres fælles Kilde) ogsaa har haft selve Klageskriftet for sig, som han i det hele har benyttet meget, og da forstaaet dets Udtryk paa sin Vis. — At forøvrigt Krag, selv om han slet ikke skulde have benyttet Hvitfeldt, alligevel maatte komme til at stille Kongevalgssagen efter Religionssagens Behandling, fordi han ikke synes at have kjendt anden Beslutning i Valgsagen end Brevet af 13 Juli, som han selv anfører, er berørt ovenfor (S. 320, Anm. 1).

kun den Udvej tilbage at undersøge Beseglingsforholdet ved de Breve, vi endnu have fra denne Tid, og derigjennem at se at komme til et Resultat, baade med Hensyn til, naar Opbruddet kan antages at have fundet Sted, og hvilke «Tilhængere» der synes at have fulgt Mogens Gøje og Erik Banner, og det vil da vise sig, at Forlenings-spørgsmaalet, saaledes som Klageskriftet antyder, ikke har spillet en uvæsentlig Rolle her.

Hvorvidt den i Klageskriftet indeholdte Beskyldning om Rigsraadets Adfærd med Kronens Len er grundet i hele sin Udstrækning, kan nu neppe tilfulde afgjøres. Blandt de Sager, der vare forelagte Rigsraadet til Overvejelse, var ogsaa Forlenings-spørgsmaalet, idet Raadet opfordredes til at gjøre «en Skikkelse» om alle Rigets Slotte, saa at alle Slotslovene holdtes til Rigsraadets Haand, indtil Riget fik en Konge igjen, dog med Undtagelse af de Slotte, som vare tillagte Enkedronningen til Underhold. Desuden opfordredes Raadet til at overveje, hvilke af Kronens Slotte og Len, som da «vare fri til Kronen», herefter skulde ligge til Kronens Fadebur som aarlige Regnskabslen «til at opholde Rigets Tynge og Tjeneste med»; desuden vilde det være tjenligt, om indfødte Mænd af Rigets Adel, som Riget kunde vente sig Ære og Tjeneste af, fik nogle af Kronens Slotte og Len i Forlening paa Tjeneste og Afgift, samt at der toges en Bestemmelse om, hvorledes man skulde forholde sig med de Slotte, hvor Lensmanden afgik ved Døden¹⁾. — Under Forudsætning af et længere Interregnum var det en naturlig Følge, at der maatte tages Bestemmelser om disse Forhold. At Slotslovene efter Kongens Død holdtes til Rigsraadets Haand, indtil den nye Konges

¹⁾ Propositionen i Ny dske Mag. 2, 204—5.

Kroning, var desuden en forfatningsmæssig Bestemmelse, der udtrykkelig fandtes i den afdøde Konges Haandfæstning. Lige saa nødvendigt var det, at der under et Interregnum toges en Bestemmelse om Indtægterne af de Slotte, der som Regnskabslen laa til Kongens Fadebur. Rigsraadet bestemte da, at Kjøbenhavn, Kallundborg, Vordingborg og Tryggevælde i Sjælland, Næsbyhovd og Askeberg i Fyn, Kolding, Kallø og Aalborg Slotte tillige med nogle Herreder i Jylland skulde være Regnskabslen, hvoraf der skulde stilles 1310 Karle med Heste, Harnisk og Glavind til Rigets Tjeneste¹⁾; ligeledes toges Bestemmelse om, hvorledes Kronindtægterne og Toldafgifterne skulde opbæres og anvendes til Rigets Bedste til Underhold af Hofsinder, Landsknægte osv., og hvis nogen Lensmand døde, skulde Slottet holdes til Raadets Haand, indtil Raadet atter samledes og kunde tage Bestemmelse om Forleningen.

Alt dette kunde kun betragtes som midlertidige, ved Forholdenes Natur hidførte Bestemmelser. Hvis Rigsraadet derimod vilde benytte sig af sin øjeblikkelige Magtstilling til at foretage vilkaarlige Forandringer med Lenene, hvorved dets egne Medlemmer sikrede sig personlige Fordele, eller hvorved Kronens Indtægter formindskedes, saa var det et Indgreb i Kronens Ret af en betænkelig Art; thi derved bandt man paa en utilbørlig Maade den tilkommende Konges Haand, og at man var pligtig til at tage en af den afdøde Konges Sønner, naar det saa end blev, kunde man ikke fragaa. Navnlig maatte enhver Forlening paa Livstid, eller hvorved Lenet i Forvejen gaves til den daværende

¹⁾ Saaledes synes Udtrykkene i Ny dske Mag. 2, 212 at maatte forstaas.

Besidders Søn, under de daværende Omstændigheder tage sig meget betænkelig ud. Ganske frikjendes i denne Henseende kan Rigsraadet ikke. Blandt de Regnskabslen, som i den afdøde Konges Tid laa til Fadeburet, savnes saaledes foruden Nykjøbing Slot paa Falster, der hørte til Enkedronningens Underhold, ogsaa Nyborg Slot, hvor Hertug Hans havde sit Ophold. Her havde endnu kort før Herredagen Rigsraad Peder Lykke været Lensmand; men under Herredagen blev det som Afgiftslen givet til Hertug Hanses Hovmester Oluf Rosenkrans, der tillige var Lensmand paa Abrahamstrup (Jægerspris), eller blev maaske tillagt Hertugen selv til Underhold. Vel lagdes isteden derfor Askeberg i Fyn til Kronen som Regnskabslen; men dette var et for Kronen ugunstigt Bytte. Peder Lykke forflyttedes da til Aalborghus, hvor Mogens Gøjes Søn Axel tidligere havde været Lensmand. Grunden til denne Omflytning var naturligvis Omsorgen for Hertug Hans; det var i og for sig naturligt, at Oluf Rosenkrans som hans Hovmester fik det Slot i Forlening, hvor han opholdt sig, tilmed da Rosenkrans efter Kongebrevet af 6 Decbr. 1532 skulde opholde sig hos ham, og det er et utvetydigt Bevis paa, at man fuldt og fast stolede paa Oluf Rosenkrans, som saaledes kom i Besiddelse af en af Rigets Hovedfæstninger. Under Herredagen viste Rosenkrans sig ogsaa som Biskoppernes beredvillige Tjener ¹⁾).

¹⁾ Hvitfeld S. 1401 lader baade Nyborg og Næsbyhoved gives i Forlening til Hertug Hans, og Oluf Rosenkrans samtidig af Rigsraadet indsættes til hans Hovmester og Peder Svave til hans Tugtemester, at han kunde blive katholsk opdragen! At dette er en stor Misforstaaelse, er tidligere (S. 252 Anm.) omtalt. — Det samme gjentages af Krag (S. 16), der her synes at have fulgt Hvitfeld eller vel snarere en fælles Kilde, som de imidlertid begge maa have misforstaaet. — Peder Lykke omtales endnu som

Forleningen af Nyborg Slot maa have gjort Opsigt, siden Fortællingen herom har fundet Vej til de senere Skribenter. Ja de gaa endog saa vidt, at de heri se et Forsøg fra Rigsraadets Side paa at sikre Hertug Hans Besiddelsen af Kronen¹⁾, og at de paastaa, at Rigets Indtægter ved Rigsraadets Foranstaltninger led et saadant Tab, at den aarlige Indtægt ikke svarede til Udgiften, saa man maatte tage sin Tilflugt til nye Skattepaalæg, hvorved Stemningen hos Befolkningen blev endnu mere ophidset, især da der til stor Skade for Handelen blev lagt betydelig Told paa flere Udførselsgjenstande. Men alt dette spores der ikke noget til i de Forhandlinger paa Herredagen, som vi nu kjende noget til, saa det maa henstaa uafgjort, hvorvidt Beskyldningerne ere grundede eller i høj Grad overdrevne²⁾. Nogle enkelte Breve, som angaa Forleninger eller lignende Forhold, ere dog komne til os, og ved at undersøge Beseglingsforholdet ved disse og andre under Herredagen udstedte Breve er det muligt at komme til et nogenlunde sikkert Resultat om, hvilke Sager der have vakt Betænkelighed hos

Høvedsmand paa Nyborg i et Brev af 5 Febr. 1533 i Geh. Ark. Diplom., som Lensmand paa Aalborg i Tillæg 35. — Om Forholdet med Lenene henvises forøvrigt til Ny dsk. Mag. 2, 212, sammenholdt med 6, 275 og 317.

¹⁾ Smlgn. Hans Refs Ytring i Tillæg 43.

²⁾ Krag, *Annales*, S. 17—18. Krag's Kilde er muligvis atter her Klageskriftet, Ny dske Mag. 3, 12 (Rørdams Udg. S. 158): «Kronens Slotte og Len vilde de skikke udi Rigens Raads Hænder, og paa det at Kongen ikke skulde raabe eller skrige, have de villet sætte 2 Gylden Told paa hver Læst Gods, som af Riget føres skulde». — «Saadant vide vi at bevise med nogle Borgere, med hvilke derom er handlet». Disse Ytringer tyde dog nærmest paa, at det er blevet ved Forsøget. — At der er underhandlet med Borgerne, og at disse have besværet sig for Raadet over den Told, som Hertug Kristian krævede paa Gottorp, fremgaar af Tillæg 31.

enkelte af Raadets Medlemmer. Selvfølgelig maa en saadan Undersøgelse føres med Varsomhed; ofte staar man raadvild og usikker, idet ved Tilfældets Lune netop det Segl er faldet bort, hvis Tilstedeværelse eller Ikketilstedeværelse man ønskede at eftervise; man kan se, at Voxet har været klæbet paa Brevet eller har hængt ved Seglremmen; men selve Voxet mangler, saa man lades i Uvished om, hvorvidt Signetet nogensinde har været trykt deri, eller om det har hængt blindt, uden at vedkommende Rigsraad ved Signetets Indtrykning saa at sige har stemplet Indholdet af Brevet som sit. Og selv om et Segl er blindt, følger ingeniunde altid deraf, at Rigsraaden har vægret sig ved at vedkjende sig Indholdet; det kan grunde sig paa en tilfældig Fraværelse paa den Dag, da Beseglingen foregik. Naar derfor en Mands Segltryk snart findes, snart mangler, uden at man kan finde en bestemt udtalt Tanke deri, beviser det ikke ret meget. Men naar der saa at sige er System i Galskaben, naar de samme Mænds Segltryk pludselig forsvinde eller i al Fald forsvinde fra en bestemt Art af Breve, og maaske andre ydre eller indre Omstændigheder træde til med bestemte Vink, saa faar Sagen et helt andet Udseende; ja selv de ubetydeligste Breve, hvis Indhold slet ikke synes at kunne have haft Indflydelse paa Partistillingen, kunne her faa særlig Vægt; thi naar bestemte Mænds Segltryk gjennemgaaende heller ikke findes under dem, synes det at være et utvivlsomt Vidnesbyrd om, at disse Mænd slet ikke længere have deltaget i Forhandlingerne.

Allerede den 24 Juni havde Raadet tilladt Anders Bilde at nyde, bruge og beholde Kallehave By «i Værn og Forsvar at have», dog at Bønderne skulde vedblive at yde en Del af Afgifterne til Vordingborg Slot, som de

plejede. Her synes saaledes at være et Tilfælde, hvor en Rigsraad har benyttet sig af den kongeløse Tid til at tilvende sig Fordele paa Kronens Bekostning; dog er det uklart efter Brevets Udtryk, om Anders Bilde ikke tidligere har haft Byen og kun har faaet fornyet Bekræftelse herpaa; men selv dette var strængt taget et Indgreb i Kronens Ret. — Alle Rigsraadernes Navne ere af Skriveren opførte i Begyndelsen af Brevet (med Undtagelse af Anders Bildes eget); en Del af Sigillerne ere bortfaldne, saa det ikke kan afgjøres, om Mogens Gøje og Erik Banner have beseglet; men Niels Lunge, Erik Krummedige og Ejler Rønno have ikke trykket deres Segl i Voxet. Med Hensyn til den førstnævnte er Forholdet uklart; de to sidste faa Betydning for det følgende¹⁾. — Atter en Gang senere, den 7 Juli, fik Anders Bilde fornyet Bekræftelse paa en kgl. Forlening, nemlig Dalby Kloster; ogsaa her er Beseglingsforholdet mangelfuldt; saa meget kan dog med Vished siges, at foruden Erik Krummedige og Ejler Rønno have heller ikke Mogens Gøje, Erik Banner, Axel Ugerup, Mogens Munk og Klavs Podebusk sat deres Segl under. — I det hele viste Anders Bilde sig under Herredagen meget ivrig i at sørge for sig og sin nærmeste Slægt; Dagen efter søgte han dels personlig dels gennem Ove Bilde at skaffe sin kjære Søn Bent et indbringende Prælatdomme i Norge²⁾.

¹⁾ Med Hensyn til de specielle Forhold ved Beseglingen henvises en Gang for alle til Tillægene.

²⁾ Tillæg 24 og 26. — Denne Søn, der nylig var vendt tilbage fra Paris, var Anders Bilde meget begjærlig efter at faa anbragt i Kirkens Tjeneste. 1532 havde han faaet Løfte af Jørgen Fris om at faa ham anbragt i Viborg, hvilket dog ikke blev til noget (Ny kirkeh. Saml. 5, 720), og tilsidst havnede han i Degnedøm-

Langt værre stod det sig i denne Henseende med Roskilde Biskop, **Joachim Rønno**. Vi have allerede tidligere omtalt, hvorledes han ikke tænkte paa mindre end at drage Kjøbenhavns Slot til Bispesædet igjen, ja at han endog aabenlyst ytrede, at han aldrig vilde have nogen Konge i Riget, før han var tilfredsstillet med Penge for sine Rettigheder. Dette var saa meget mere oprørende, som «han selv var Rigens Kansler, der fremfor alle andre skulde have haandhævet Rigens Ret og Rettighed af sin højeste Magt og Formue». Og da saa «nogle gode ærlige Mænd af Rigens Raad» foreholdt ham det utilberlige i at drage Hovedstaden Kjøbenhavn fra Riget paa denne Tid, og opfordrede ham til, hvis han virkelig mente at have nogen Ret, da at opsætte Sagen, «til Riget finge en Konning igjen, som kunde forsvare Kronens Ret», saa afviste han dem kun med «mange spidsige, trodsige, pukkerige og uskikkelige Ord og Tale». Saaledes omtrent lyder Beretningen hos Rønnovs Fjender, de protestantiske saavel som de ivrigt katholske; men der er ingen Grund til at tvivle om Sandheden deraf¹⁾. Dog lader det til, at denne Sag endog har været «Bispernes Anhang» for stiv²⁾; vi ville i det mindste antage det for

met i Kbhvn. som Grev Kristoffers Mand (Rørdam, Kbhvn.s Kirker, S. 111). — Et nyligt ledigtblevet Kannikedomme i Aarhus skjænkede Ove Bilde ham ved Brev af 1 Oktbr. 1533. Rørdams Hist. Kildeskr. I, 437—38.

¹⁾ Klageskriftet, Ny dske Mag. 3, 18 (Rørdams Udg. S. 169—70), der sætter Sagen ind for selve Rigsraadets, saavel som flere danske og tyske Mænds Vidnesbyrd, saa det her maa staa til Troende, og den Skib-Krønike, Script. II, 594—95).

²⁾ Herpaa tyder ogsaa den Skib-Krønike S. 95 (Rørdams Udg.), hvoraf ses, at navnlig (præcipue) Broderen Ejler Rønno tillige med dennes Svigerfader Tyge Krabbe og Svoger Johan Urne ved en lignende Lejlighed søgte at dæmpe Rønnovs Voldsomhed.

deres Æres Skyld, indtil det modsatte bevises. Men de samme «gode og ærlige Mænd af Rigens Raad», som i denne vigtige Sag havde en saa levende Følelse af det hæslige i at træde Kronens Ret for nær i den kongelose Tid, vilde heller ikke godkjende andre Overgreb mod Kronens Ret, som Rigets Storkansler tillod sig; thi Rønnov vilde gjerne have det mindre, naar han ikke kunde faa det større.

2 Juli, altsaa Dagen for den første Reces er dateret, fik Joachim Rønnov paa Kjøbenhavns Raadstue en Rigsraadsdom, at han maatte jage i sine Enemærkeskove paa Langeland, som andre gode Mænd andet Steds i Riget havde Ret til, da Kronens Foged havde hindret ham deri. — Mogens Gojes, Erik Banners, Ejler Rønnovs og Erik Krummediges Navne nævnes end ikke i Brevets Begyndelse, saa de ikke have deltaget i Dommens Afsigelse. — Biskop Knud Gyldenstjerne nævnes blandt Dommerne; men hans Segl er blindt, saa han rimeligvis ikke har været tilstede eller ikke har villet besegle¹⁾. 3 Dage efter, den 5 Juli, altsaa Dagen efter at den sidste Reces er dateret, udvirkede Rønnov sig atter en Gunstbevisning af en ejendommelig Art, hvorved Tanken uvilkaarlig ledes hen paa Klageskriftets ovenanførte Ord. Haraldsborg ved Roskilde var et kongeligt Len, som Biskop Lage Urne i sin Tid havde faaet i Pant af Kronen for sin Livstid uden al Afgift og paa det Vilkaar, at det først et Aar

¹⁾ Et andet Brev af samme Dag (2 Juli), hvorved Rigsraadet forlener Rigsraad Johan Urne og hans Arvinger med Rugaard som et arveligt Pantelen, efter at han havde indløst det af Jørgen Kvitzov, meddeles blandt Tillægene. Skriveren har opført alle Rigsraadernes Navne i Brevet, men Beseglingsforholdet er ukjendt.

efter Lage Urnes Dod maatte gjenindloses fra hans Efterfølger. Men da Rønnoy blev Biskop, havde Kongen ved et Forleningsbrev af 29 Juni 1529 overladt denne Slottet og Lenet paa sex samfulde Aar mod en aarlig Afgift af 1 Læst Havre. Nu, i den kongeløse Tid, inden de sex Aar endnu vare udløbne, forlenede Rigsraadet Rønnoy hermed paa Livstid — «som Pantebrevet derpaa indeholder», tilføjes der i Rigsraadets Brev; men Pantebrevet indeholdt slet intet om, at Lenet skulde gives Lage Urnes Efterfølger paa Livstid; ifølge det oprindelige Pantebrev havde Kronen fuld Ret til at indløse Lenet et Aar efter Rønnoys Indsættelse til Biskop. Det var en vilkaarlig Fortolkning af Pantebrevet til Fordel for Rønnoy og til Skade for Kronen. — 35 Navne ere af Skriveren nævnte i dette Brev, idet Ejler Rønnoys og Erik Krummediges Navne atter mangle. Mogens Gøjes og Erik Banners Navne har Skriveren opført; men ved Tilfældets Lune ere Seglene faldne bort, saa det ikke kan afgjøres, hvorvidt de have beseglet eller ikke. Dog kan man temlig roligt antage, at det ikke har været Tilfældet ¹⁾).

Midt imellem disse sidst anførte Breves Udstedelse falder Vedtagelsen af Recesserne. Recessen af 3 Juli er kun forsynet med 23 Segl. Af de gejstlige Rigsraader have selvfølgelig alle de 4 ældre Biskopper og Torben Bilde beseglet; men paa Rønnoy's Plads staar Voxet tomt, uden at der nogensinde har været trykt Signet deri, og Biskop Knud Gyldenstjerne har heller ikke beseglet; paa hans Plads har Abbed Henrik Tornekrans sat sit

¹⁾ Forleningsbrevet til Lage Urne findes i Suhms ældre Saml. 2, 1, 170—71, Forleningsbrevet til Rønnoy af 29 Juni 29 hos Knudsen, J. Rønnoy, S. 44, Forleningsbrevet af 5 Juli 1533 blandt Tillægene til denne Afhandling.

Segl, og efter ham Prior Eskild af Andvorskov. I alt have saaledes kun 7 gejstlige Medlemmer sat deres Segl under; men at man har ventet, at alle 9 vilde besegle, fremgaar tydeligt deraf, at der paa den niende Plads oprindeligt har været rødt Vox, men senere er sat grønt Vox over det røde. Paa denne Plads skulde nu Mogens Gøje have sat sit Segl, men det staar nu blindt, uden Seglindtryk. Af de verdslige Raader have følgende beseglet: Predbjørn Podebusk, alle Bilder, Tyge Krabbe, Oluf Rosenkrans, Peder Lykke, Axel Brahe, Ove og Niels Lunge, Johan Urne, den ene af Brødrene Ulfstand, Knud Pedersen Gyldenstjerne og et Par andre, hvis Segltryk ere utydelige, men af hvilke den ene vistnok er Otte Krumpen. — Der mangler altsaa, foruden Joachim Rønno, Biskop Knud Gyldenstjerne og Mogens Gøje, desuden Mads Bolle, Johan Oxe, Johan Bjørnsen, Erik Banner, en Ulfstand, Axel Ugerup, Klavs Podebusk, Mogens Munk, Niels Brok, Ejler Rønno, Erik Krummedige og Kansleren Niels Arnfeld¹⁾. Paa Papiret har der saaledes været klæbet 26 Vox hvoraf dog 3 ere blinde, og der synes aldrig at have været paatænkt at sætte flere under.

Samme Dag som Recessen er der udstedt et Brev til Lensmændene i Viborg Stift om Tiendepligten. Dette Brev slutter sig i det hele nøje til Recessen, det taler i samme høje Toner om «den hellige Kirkes Nytte, Bedste og langsomme Bestand», og indeholder de samme strænge Straffebestemmelser mod de ulydige Tiendeydere. Det vilde derfor være ganske naturligt, om de Mænd, der ikke vilde sætte

¹⁾ Dog er der nogen Usikkerhed med en enkelt af de sidste; forøvrigt henvises til Tillæg 17.

deres Segl under Recessen, heller ikke vilde besegle dette Brev; men det var ingen Nødvendighed at undlade det; man kunde jo meget godt vedkjende sig Rigsraadets Bestemmelser i Tiendesagen, fordi man ikke vilde indgaa en saadan langt videregaaende Kontrakt som Recessen af 3 Juli. Og Beseglingsforholdet er ogsaa ved dette Brev højest karakteristisk. Paa Papiret er der klæbet 29 Vox, hvoraf dog det næstsidste er blindt, og der er ikke Spor til, at der nogensinde har været flere Segl, eller at det har været Meningen at sætte flere paa Brevet. Der er altsaa 28 virkelige Segl, uden at der — paa det næstsidste nær — er levnet nogen som helst Plads for de ikkebeseglende til senere at sætte deres Segl under; man har ligefrem sprunget dem over. Af de 28 Segl ere de 10 gejstlige, alle i rødt Vox, altsaa ét flere end under noget af de andre Breve. Der er pludselig blevet indsmuglet en 8de Biskop, nemlig Oluf Munk, hvis Vaabenmærke er ganske tydeligt paa den Plads, han ifølge sin Stilling som yngst Biskop maatte indtage. Raadet maa altsaa paa denne eller en af de nærmest foregaaende Dage have optaget ham som Medlem. Det er et saa enestaaende Skridt, at det verdslige Rigsraad egenmægtigt optager i sig og som Biskop anerkjender en Mand, hvis Valg havde mødt den største Modstand hos vedkommende Domkapitel, at man neppe vilde tro sine egne Øjne, hvis man ikke kunde bevise det ved et Brev, som Rigsraadet to Dage senere (5 Juli) skrev til Ribe Kapitel, og hvori det underretter Kapitlet om, at Biskop Iver Munk i Raadets Nærværelse har udnævnt sin kjære Brodersøn Mester Oluf Munk til Medhjælper i sin Levetid og Efterfølger paa Bispesædet; Raadet har da stadfæstet Valget og anerkjendt ham som sin Medbroder i Raadet, hvorfor det beder Kapitlet om at stadfæste og samtykke Udvælgelsen!

Det var en saa ukanonisk Fremgangsmaade, at man forbavses over, at en Bispeforsamling, som ved enhver Lejlighed, og ikke mindst i Brevet til Ribe Kapitel, forer «den hellige Kirkes» Navn i Munden, og som i de samme Dage havde søgt at faa alle hæmmende Baand ryddede af Vejen, kunde gjøre sig skyldig i en saadan Dumhed. Det er et nyt Vidnesbyrd om, hvor lidt disse Mænd i Virkeligheden have brudt sig om «den hellige Kirke», og at de nærmest have haft deres egen verdslige Fordel for Øje¹⁾. — Af Raadets verdslige Medlemmer savnes under Brevet af 3 Juli til Lensmændene: Mogens Gøje, Erik Banner, Ejler Rønnov, Axel Ugerup, Mogens Munk, Mads Bølle, Oluf Rosenkrans, Johan Urne, Klavs Podebusk og Niels Brøk. Derimod have baade Joachim Rønnov og Biskop Knud Gyldenstjerne sat deres Segl under, ligeledes Johan Oxe, Johan Bjørnsen, Ulfstand og muligt endnu én af dem, hvis Segl fattedes under Kontrakten af 3 Juli (Erik Krummedige?), medens til Gjengæld Oluf Rosenkrans og Johan Urne have beseglet Recessen, men ikke Brevet til Lensmændene²⁾.

Under Recessen af 4 Juli staar der derimod Segl paa alle Pladser undtagen Gøjes og Erik Banners, saa at samtlige verdslige Rigsraader paa disse to nær

¹⁾ Brevet til Ribe Kapitel meddeles som Tillæg 20. I Klageskriftet sigtes i drøje, men velfortjente Udtryk hertil dels i det overfor S. 277 aftrykte Sted, dels i Ny dske Mag. 3, 12 og 22 (Rørdams Udg. S. 159 og navnlig S. 185).

²⁾ Endnu ét Brev af 3 Juli kjendes — Rigsraadets Dom, hvorved Guds Legems Alter i St. Mikkel's Kirke i Slagelse restitueres — men kun efter en Kopi. Mærkeligt er det dog, at Skriveren her har udeladt Mogens Gøjes, Ejler Rønnovs og Erik Krummediges Navne. (Tillæg 17 b.)

synes at have beseglet denne Reces. Derimod savnes atter Biskop Knud Gyldenstjerne; vel har Skriveren sat hans som alle de andre Rigsraaders Navne ind i Recessens Begyndelse, men paa Knud Gyldenstjernes Plads staar Oluf Munks Segl, uden at Skriveren har opført dennes Navn i Begyndelsen af Brevet. Det er atter saa at sige hemmeligt indsmuglet i Brevet, som om det skulde dække et manglende Segl. Fra nu af forsvinder Biskop Knud Gyldenstjernes Segl helt, og overalt, hvor man venter at træffe det, finder man Oluf Munks paa dets Plads, uden at denne nævnes i Begyndelsen af Brevene ¹⁾. Ligeledes forsvinder fra nu af fuldstændigt, tilligemed Mogens Gøje og Erik Banner, ogsaa Ejler Rønnow, Axel Ugerup og Mogens Munk, som ligeledes hverken have beseglet Kontrakten eller Brevet til Lensmændene; af de øvrige, som ikke have beseglet Kontrakten, stiller Forholdet sig noget usikkert med Mads Bølle og Erik Krummedige, hvis Segl rigtignok ikke senere kunne eftervises, men som dog maa antages at være blevene indtil Herredagens Slutning, og hvoraf i det mindste den første i tidligere Dage havde sluttet sig til det katholske Parti. Johan Oxe, Johan Bjørnsen, Ulfstand, Klavs Podebusk, Niels Arnfeld og Niels Brøk kunne eftervises i det følgende og have deltaget i saa udpræget katholske Skridt, at det neppe kan være religiøse Grunde, som har gjort dem betænkelige ved at indgaa Kontrakten

¹⁾ Kun i Tillæg 33 b og 38 opføres Oluf Munks Navn af Skriveren. — Ved første Øjekast kunde det synes, som om Knud Gyldenstjerne ikke havde haft sit Signet ved Haanden og havde laant Oluf Munks, men dette modbevises ved Brevet af 3 Juli til Lensmændene, hvorunder begges Segl findes. (Tillæg 16).

af 3 Juli, men dette maa enten bero paa en tilfældig Fraværelse eller tilskrives verdslige Grunde¹⁾.

Af Beseglingsforholdet faar man saaledes det Indtryk, at der i Dagene nærmest efter den 1ste Juli er foregaaet et bestemt Brud i Rigsraadet, idet Mogens Gøje og Erik Banner i et og alt have brudt med det katholske Flertal, medens Biskop Knud Gyldenstjerne og flere verdslige Rigsraader, om ikke i alle, saa dog i de fleste Sager have sluttet sig til dem; men man faar tillige det Indtryk, at Forleningsspørgsmaalet, overensstemmende med Klageskriftets Udsagn, ikke har været uden Indflydelse derpaa. Dette synes saaledes at gjælde om Erik Krummedige og Klavs Podebusk, der synes at have fulgt Gøje og Banner i Forleningsspørgsmaalene. — At Mogens Gøje og Erik Banner have forladt Herredagen i Anledning af Kontrakten af 3 Juli, om ikke selve denne Dag, saa kort før eller efter, synes at fremgaa af den Omstændighed, at deres Segl fattes under de ubetydeligste, netop i disse Dage udstedte Breve, som ikke synes at have kunnet volde den mindste Betænkelighed hverken i politisk eller i religiøs Henseende²⁾, og af samme Grund ligger det nærmest at antage, at Biskop Knud Gyldenstjerne, Ejler Rønnow, Mo-

¹⁾ Om Mads Bølle og Johan Oxe henvises til S. 288, Not. 2. — Vigtigst med Hensyn til Spørgsmaalet om Partistillingen i Religionssagen er Tillæg 29. — At alle Rigsraadernes Navne her nævnes, ikke i Begyndelsen af Brevet, men som Underskrifter, med Undtagelse af Biskop Knud Gyldenstjerne, Mogens Gøje, Erik Banner, Ejler Rønnow, Mogens Munk og Axel Ugerup, viser tydeligt, at disse Mænd da havde forladt Herredagen, eller at man i det mindste ikke har kunnet faa dem med til dette meget katholske Skridt, medens man i det mindste har ventet det af de øvrige. Smlgn. Tillæg 33 a og b.

²⁾ f. Ex. Brevet til Norge af 4 Juli (Tillæg 19) om Anders Muses Sag, for ikke at tale om de senere udstedte Breve (f. Ex. Tillæg 25, 33 og 37).

gens Munk og Axel Ugerup omtrent samtidig have fulgt Exemplet. Mærkeligst staar i denne Henseende Knud Gyldenstjerne, der hverken besegler den første eller den anden Reces — og saa forsvinder. Han kommer herved til at staa i et andet Lys end tidligere; rigtignok har han vedkjendt sig Tiendebrevet af 3 Juli; men da dette kun angik en mere verdslig Sag, kunde han, selv som evangelisk sindet Biskop, meget godt forsvare dette Skridt. Hvorledes vilde han derimod kunne have forsvaret at besegle Kontrakten af 3 Juli, samtidig med at han tog Jørgen Sadolin under sin Beskyttelse, ja et Par Dage efter, at Jørgen Sadolins Skrift om den augsborgske Konfession havde forladt Pressen, et Skrift, der saa at sige var skrevet under hans Ægide og beregnet paa at hævde Lutherdommens Betydning! De tre verdslige Raader have rigtignok, som det synes, beseglet Recessen af 4 Juli; men i hvor nøje et Forhold den end staar til Kontraksbrevet af 3 Juli, saa var dette dog i religiøs Henseende Hovedpunktet, medens hin mere angik verdslige Sager, uden at Recessen i den Form, hvori den kom til at foreligge, udtrykkelig refererede sig til Kontrakten¹⁾. Mærkeligt er det blandt disse Mænd at træffe Mogens Munk, Biskop Iver Munks Broder og Lensmand, der i de samme Dage havde faaet sin Son Oluf indtrængt i Raadet og Ribe Bispedømme, og som under hele det stærke Gjære, som Reformationen havde fremkaldt i Viborg Stift, træder helt i Skygge. Men heller ikke Oluf Munk har jo sat sit Segl under Kontrakten, og efter den Revers, han i sin Tid havde udstedt, havde han sandelig ogsaa Grund nok til at lade

¹⁾ Man maa erindre, at Recessen af 4 Juli kun refererer sig til Odense Reces af 1527 om Tiende m. m., hvorimod Kontraksbrevets Artikel om Enebesikkelsen af Præsterne ikke er medoptaget i Recessen. Smlgn. ovenfor S. 365 ff.

det være, især da han havde forpligtet sig til at tage Stadfæstelse «af hans kgl. Majestæt eller hans Naades Efterkommer», og dette samme Hensyn kan vel ogsaa have virket paa Faderen, medens den unge Hr. Oluf som nybagt Rigsraad maatte vise sin Iver og Taknemmelighed ved at deltage i Herredagens senere Forhandlinger og smugle sit Segl ind baade paa passende og upassende Steder, dog, som det synes, forsigtig nok til ikke at deltage i noget udpræget katholsk Skridt. — Ejler Rønnov kan som sin Broders Forlover have haft Grund nok til ikke at undertegne Kontraktsbrevet af 3 Juli og i det hele til at slutte sig til Mogens Gøje. Der er ingen Grund til at betvivle, at han har sluttet sig til Lutherdommen. Ingen af disse Mænd havde desuden medbeseglet Brevene til Norge om Kongevalgets Udsættelse ¹⁾).

Men nu **Joachim Rønnov**? Hvem skulde have ventet andet, end netop at finde hans Segl under Recessen af 3 Juli! Der er meget, der kunde synes at tyde paa, at de ikke ubetydelige Forandringer, som vare foretagne i Rigsraadets oprindelige Beslutning om Religionssagen, kunde skyldes Rønnov. Hele Recessen af 3 Juli er ved de foretagne Forandringer bleven gennemtrængt af samme Aand, som findes i Rønnovs tidligere Reformforslag; ja flere af de i Recessen indsatte Artikler stemme næsten ordret overens hermed, saaledes Forpligtelsen for Biskopperne til selv at sørge for dueelige Præster, naar Almuen klagede over en eller anden Præsts Uduelighed. At hævde

¹⁾ Mogens Munk var jo tillige Svigerfader til Hertug Kristians Udsending Wulf Pogvisk. Efter den malmøske Beretning at slutte (Ny dske Mag. 5, 226), var det samtidig med Bruddet i Rigsraadet, at Prælaterne og deres Tilhængere i Stridens Hede skjældte Hertugen ud for «en Lutheran og en Tyran».

Gejstligheden, eller rettere sig selv, i den ubestridte Nydelse af Kirkegodset og Tienden, at faa alt i sin Haand, saa at han selv kunde tilmaale Evangeliet efter sit Behag, at blive fri for de kgl. Beskjærmelsesbreve, det er Hovedtrækene i Rønnovs Reformforslag saa vel som i Recessen af 3 Juli. Ja selv Udeladelsen af Henvisningen til et almindeligt Koncilium er overensstemmende med Rønnovs Anskuelser; det var vistnok i de samme Dage, at han havde haft den bekjendte Samtale med en evangelisk Prædikant, hvori han paa Prædikantens Henvisning til et almindeligt Koncilium havde spurgt, «hvem han da vilde have til Dommer, den Nar af Hessen (Landgrev Filip) eller den Gjak af Holsten (Hertug Kristian), han skulde være ham Konge og Dommer nok»¹⁾. Og desuden kunde der være Grund nok for Rønnov til ikke at være tilfreds med Rigsraadets første Afgjorelse af Religions-sagen, ifølge hvilken det gjordes Biskopperne til Pligt at sørge for katholske Præsters Beskikkelse. Meget tyder saaledes paa, at Rønnov kunde have haft Del i Affattelsen af Recessen af 3 Juli²⁾; men naar han saa alligevel ikke har villet sætte sit Segl under den, kan Grunden kun være Hensynet til de stærke Forpligtelser, han havde maattet indgaa lige over for Kong Frederik og hans Søn og Efterfølger, især nu, da hans mægtigste Forlover, Mogens

¹⁾ Klagemaal, Ny dske Mag. 3, 16 (Rordams Udg. S. 166).

²⁾ Det nære Forhold mellem Rønnovs Reformforslag og Recessen af 3 Juli har ogsaa Dr. Helveg gjort opmærksom paa i Kirkeh. for Reform. II, 951, og jeg selv var allerede tidligere kommen til samme Resultat; mest betegnende er i denne Henseende Ordlyden i flere af Artiklerne. — Under den Forudsætning, at Rønnov var Hovedmanden for Recessen og havde vedkjendt sig den, er denne Afhandlings første Afdeling skreven; thi Originalen til Recessen af 3 Juli opdagede jeg desværre først, efter at denne Del af Afhandlingen var udkommen i 1ste Hefte af nærværende Bind af Hist. Tidsskrift. Herefter maa Udtrykkene ovenfor S. 304 og 309 modificeres noget.

Gøje, skilte sig fra Prælaterne og ikke lod sig bevæge til at gaa med. Jo mere det viste sig uundgaaeligt at gaa ind paa Unionsforslaget, desto farligere blev Rønnovs Stilling ifølge de strænge Forpligtelser, han og hans Forlovere havde maattet indgaa. Blev Hertug Kristian Konge, hvad der dog mulig kunde ske, eller blot hvis en af Rønnovs »Præstesager» blev indstævnet for den i Unionsforslaget fastsatte fælles Overdomstol, kunde det blive svært nok for Rønno og hans Forlovere at fri sig for Beskyldningen for Brud paa Brev og Besegling efter alt, hvad der var fastslaaet i Recessen. Betegnende er det ogsaa, at Rønno i den følgende Tid baade af Katholiker og Protestanter omtales som evangelisk sindet — paa hans Vis! ¹⁾. Rønno havde én Gang for alle solgt sig til en Slags Lutherdom, blot for at blive Biskop i Roskilde, og hvormeget han end senere sprællede for at komme ud af de Garn, hvori han var hildet, lykkedes det ham dog aldrig ganske. Og der er heller ikke Spor til, at han har misbilliget Indholdet af Recessen. Han brød ikke med Bispepartiet; han vedblev at deltage i Herredagens Forhandlinger; selv i de Sager, der i de følgende Dage fremkaldte den største Uenighed, stod han paa Bispens Side. Ja faa Dage efter sendte han sine norske

¹⁾ Skib. Kron. (Rørdams Udgave S. 93): »Frederico adhuc vivente solitus erat graviter comminari Lutheranis a morte Frederici superstitibus, quibus postea non solum pepercit, verum etiam magno favore, magnificis donis ac multis honoribus prosecutus est.» Herved kan Paulus Eliæ dog vel ikke sigte til Hans Tavsens alene; smlg. S. 95: Ab illo tempore (s: efter det mislykkede Forsøg paa at faa Kjøbenhavn til Bispestolen) coepit palam et Lutheranus et tyrannus fieri. — Rygtet om Rønnovs evangeliske Sindelag var ogsaa naaet op til Kong Gustav i Sverig; smlg. dennes Brev til Rønno af 20 Febr. 1534 i »Aktstykker til Grevefejden» I, 50. — Ogsaa Lybækkerne skildre Rønno og Gyldenstjerne som evangelisk sindede; jfr. Underhandlingerne med Kurfyrsten af Sachsen hos Waitz, Wullenwever II, 303 og 304.

Venner en Afskrift af Recessens Bestemmelser mod Lutheranerne ¹⁾. Da handlede Knud Gyldenstjerne klogere og hæderligere, idet han helt trak sig tilbage. Til helt at slutte sig til Mogens Gøje, dertil var Rønnov en alt for ærgjærrig og halv Personlighed.

Et Brud af en højst betænkelig Art var saaledes indtraadt, hvad enten man nu skal sætte det egentlige Opbrud af det evangeliske Parti nogle Dage før eller senere. Thi vel var det kun et ubetydeligt Mindretal, der saaledes havde skilt sig fra deres Medbrødre og forladt Herredagen — i det højeste 6 eller 7 Rigsraader —; men desto flere havde dog trukket sig tilbage fra Recessens Besegling og deriblandt alle de høje Rigsembeds mænd med Undtagelse af Tyge Krabbe; det var, som om det »Midterparti«, der i Begyndelsen var gaaet paa Akkord med Katholikkerne, atter begyndte at falde fra, og Recessen kom derved til at foreligge i en mislig Form, især da den ifølge sin Natur var en gjensidig Kontrakt mellem de gejstlige og verdslige Raader; thi vel udgjorde 23 Medlemmer Flertallet af de tilstedeværende Raader, men ingenlunde af Raadets samtlige Medlemmer, saa at den gamle Regel, at hvad Flertallet besluttede, skulde være gyldigt, maaske i dette Tilfælde endogsaa kunde være tvivlsom ²⁾, og det er derfor ikke uden Grund, at Hvitfeldt, og efter ham Krag, allerede bemærke dette Misforhold. At Mænd som Mogens Gøje og Erik Banner aabenlyst havde skilt sig fra det katholske Parti, kunde desuden kun virke uheldigt paa Raadets Forhold til hele det protestantiske Parti i Folket. Men det

¹⁾ Tillæg 43.

²⁾ Småkn. Kristiern 1stes Haandfæstning, Art. 6: Item schulle wy enghen merkeligh ærende foretage . . . vden meth mestendelen aff righens radhs fulbordh. (Geh. Ark. Aarsberetn. 2, 44).

er klart, at Biskopperne netop efter Opbruddet folte sig i Nydelsen af deres øjeblikkelige Sejr, selv om de endnu ikke strax vovede aabenlyst at komme frem med Recessen af 3 Juli, men omgav Raadets Beslutninger med et vist Hemmelighedens Skjær. En hovmodig og trodsig Tone gaar nu gennem Herredagens Forhandlinger; det er, som om alle hindrende Baand nu vare sprængte. Efter at man i Dagene mellem den 2 og 5 Juli unægtelig havde haft adskillige «Præstesager» at afgjøre, og derpaa i Dagene den 6 og 7 Juli atter synes at have haft Unionsspørgsmaalet for, som man nu endelig gik ind paa, havde man i Dagene mellem d. 8 og 10 Juli atter en Del norske (og svenske) Sager for ¹⁾, og man benyttede da Lejligheden til med det samme at underrette de norske Prælater om de vundne Resultater, idet man, som det synes, hertil benyttede et Bud, som i disse Dage var ankommet fra Eske Bilde, og som sendtes tilbage med Breve og Budskab til sin Herre. Røn-
nov skyndte sig, som ovenfor omtalt, med at sende en Afskrift af Recessen af 3 Juli til Biskop Hans Reff i Oslo, hvilken denne skyndsomst sendte til Erkebiskop Olaf i Nidaros, dog med bestemt Paalæg om «ikke at lade hver Mand se den» ²⁾. Samtidig fik Erkebispen imidlertid Brev fra det danske Rigsraad med fornyet Opfordring til at indfinde sig paa Valgdagen næste Sommer, for med det samme at overveje de to Rigers og navnlig den hellige Kirkes Bedste og Bestand; «saa haabe vi med Guds Hjælp, at I med os og vi med eder mue igjen opkomme en god tilbørlig Skik og Regimente i den hellige Kirke, som vore fremfarne Forfædre og gode Forældre have brugt og holdt

¹⁾ Tillæg 24—28.

²⁾ Tillæg 43.

for os». Tydeligere kunde man ikke tale; det var den Mading, der skulde lokke den uvillige Erkebiskop til at bide paa Krogen og faa ham til endelig at besøge en dansk-norsk Herredag. Brevet har ogsaa, foruden af Prælaterne, kun været beseglet af 7 verdslige Raader¹⁾. Noget forsigtigere udtrykker Ove Bilde sig i et samme Dag (10 Juli) til sin Broder Eske Bilde afsendt Brev: «Vi vide nu intet besynderligt at give dig til Kjende paa denne Tid, andet end at vi forhaabes med Guds Hjælp, at alting udi denne Herredag skal vel besluttet og forhandles, som vi ville give dig selv ydermere til Kjende, naar Gud vil, at vi komme til Orde»²⁾.

Det mest katholske Skridt stod dog endnu tilbage, af den Art, at ingen, som for Alvor havde sluttet sig til Lutherdommen, kunde deltage deri. Den 13 Juli henvendte det samtlige tilstedeværende Raad sig i en Skrivelse til Paven med Opfordring til at anerkjende Torben Bilde som Rigets Erkebiskop, og et lignende Skridt synes man samtidig at have foretaget til Fordel for Rønno. Men her var intet at udrette; Kardinalen de Cesis og Johan Veze stode endnu i Vejen, understøttede af mægtige Talsmænd i Udlandet. Brevet til Fordel for Rønno kjendes nu ikke længere; Brevet til Fordel for Torben Bilde er derimod meget karakteristisk for hele den uklare Stilling, hvori den danske Kirke var kommen til Kurien, tildels ved Kong Frederiks egenmægtige Styrelse af Kirkens Anliggender, men endnu mere ved Kuriens egen Blindhed og Pengegriskhed. Efter at have givet en kort Skildring af Forholdene i Lundsstift siden Erkebiskop Birgers Død og af Aage

¹⁾ Se nærmere ved Tillæg 27.

²⁾ Tillæg 26 b.

Sparres forgjæves Forsøg paa at opnaa pavelig Konfirmation paa Grund af Kardinal de Cesis Modstand, til stor Skade for Kirken paa en Tid, da Kjætteriet havde grebet stærkt om sig, anbefales Torben Bilde som en Mand, der opfyldte alle Betingelser. «Derfor anraabe vi enstemmigt i største Ydmyghed eders Hellighed om at give Mester Torben Konfirmation, Indvielse og Bispekaaben, uden nogen Reservation for nogen som helst, hvilket ingenlunde er betimeligt i disse fra Rom saa fjerntliggende Lande, og uden nogen som helst usædvanlig Tynge og Afgift, som Lunde Kirke ingenlunde kan bære paa Grund af de Tab og de Byrder, der alt ere paalagte den». Næsten truende fortsætter Rigsraadet derpaa: «Sandelig, helligste Fader, den nu udvalgte Biskops Slægt og Venner baade paa fædrene og modrene Side, vort Riges mægtigste Mænd, ville ingenlunde tilstede, at nogen som helst anden, til Haan og Spot for dem, stilles i Spidsen for samme Kirke. Det er heller ikke tjenligt (expedit), at den første den bedste (qvemlibet) stilles i Spidsen for denne Kirke, hvis Hyrde efter gammel Skik har Rigets Styr i sin Haand under Kongeledighed, saaledes som der nu er, men dertil fordres en Mand, der som denne hører til Rigets første Ætter, og som har Erfaring og Indsigt saa vel i Rigets som i Kirkens Sager». Efter denne ikke uforskyldte Paamindelse til Hans Hellighed og hans romerske Kreaturer, der vilde have taget sig godt ud, naar den kom fra andre Mænd end de daværende danske Prælater, som selv tilfulde havde vist, at egen Fordel dog til syvende og sidst var dem vigtigere end Kirkens Tarv, udtaler Rigsraadet sin skyldige Ærbødighed for hans Hellighed. — Brevet er underskrevet af samtlige 30 da tilstedeværende Rigsraader, men hverken af Mogens Goje eller Erik Banner eller de tre andre Rigsraader, som havde

sluttet sig til dem, heller ikke af Biskop Knud Gyldenstjerne eller Oluf Munk, uagtet denne sidste dog nævnes i et andet samme Dag udstedt Brev som «Electus til Ribe» og altsaa maa antages at have deltaget i Raadets Forhandlinger denne Dag ¹⁾; men han kunde da heller ikke ret passende tage Del i et Brev til Paven, for hvem han utvivlsomt endnu var en helt ukjendt Person, da han endnu ikke havde opnaaet Ribe Kapitels Valg ²⁾. — Om Brevet derimod virkelig er blevet afsendt, eller om det er lykkedes at faa alle de 30 Mænds Segl derunder, det faar at staa uafgjort hen. Virkningsløst blev det imidlertid.

Det største Skridt stod dog endnu tilbage for Prælaterne, at bringe Recessen af 3 Juli til Anvendelse mod Prædikanterne. Dette var forbeholdt den næste Dag (14 Juli); men allerede inden denne Dag var alt kommet i Forvirring; Rønnoy begyndte at høste Frugten af sin Færd.

VI.

Gjenoptagelsen af de udenrigske Forhandlinger. Svaret til Wullenwever. Enighedsbrevet. Stemningen i Kjøbenhavn.

Samtidig med disse Forsøg paa at sikre den gamle Kirkes Stilling gik den endelige Afgjørelse af de ydre For-

¹⁾ Tillæg 33 b; smlgn. Tillæg 38.

²⁾ Dog have baade Gyldenstjerne og Oluf Munk sat deres Segl under Biskoppernes Brev af 1 Septbr. s. A. til Kardinalskollegiet om Rønnoys Konfirmation, et Brev, som i Indhold nærmer sig til dette (Knudsen, J. Rønnoy, S. 157—59) — Brevet til Paven af 13 Juli meddeles som Tillæg 29, hvor de nærmere Forhold angives. — I Klageskriftet sigtes uden Tvivl til dette Skridt af Biskopperne ved følgende Ord: «Item hvorledes at Bisperne have ladet handle hos Paven, hos Konningen, hos Kapitel etc., at deres Venner og Blodsforvandte alene skulde nyde og beholde Stifterne efter deres Død, det samme er klarligen før Dagen». (Rørdams Udg. S. 158.)

hold. Vi have ovenfor set, hvorledes Rigsraadet i Dagene den 1 og 7 Juli havde sluttet sig til Holstenerne og ved at vedtage Unionstraktaten søgt at sikre sig mod et fjendtlig Forhold til Hertug Kristian. Men endnu stod tilbage det egentlige Valg mellem det burgundiske Hof og Lybæk. Sagen maatte afgjøres, Wullenwever skulde have et Svar. Tit nok havde han forlangt det, men var bleven holdt op med gode Ord ¹⁾. Rigsraadet følte nu hele Stillingens Vægt. Man frygtede lige saa meget for Lybæks Vrede og deraf følgende Fjendskab — især nu, da et uroligt luthersk Folkeparti havde Magten i Staden — som for de Farer, der kunde følge med en aabenbar Krig med det burgundiske Hof og Kejseren, hvem man dog maatte anse for Katholicismens naturlige Forer i Kampen mod Demokratiet og Kjæfterne, især paa en Tid, da den kejserlige Aktserklæring stadig hang truende over Lybæks Hoved. Og ret set, havde man ikke længere noget Valg, efter at man først havde aftalt Unionen med Hertugdømmerne, og da det ikke var til at vente, at Hertug Kristian vilde opgive de af Melchior Ranzov i Nederlandene vundne Fordele; man kunde da kun vente, at han søgte Fred paa egen Haand med det burgundiske Hof og sad som en rolig Tilskuer, medens det danske Rige kom i Krig med Hollænderne. »Paa én Gang at søge Fred hos Dronning-Regentinden i Nederlandene og at føre Krig i Østersøen», ytrede Rigsraadet, »stemmede ikke med dansk Ærlighed». Det indsaa tillige, at Lybæk-

¹⁾ Efter de ovenfor S. 348—49 Not. 2 anførte Ord fortsætter Reimer Kock: »Also mochten de herren vann Lub. by na x wokenn warthen, en se ein antwort auerquemen, vnd wen de Lub. ein anntwort vorderdenn, so gaf men en ghode worde; auerst de rickesrath ginnogen de wile mit 2 wichtigenn stuckenn vn•, hvorpaa han gaar over til Skildringen af Hans Tavsens Sag og Enighedsbrevet.

kernes Fordringer vilde medføre «mærkelig Skade og Brøst paa Kronens Told og Rettighed», og det hævdede, at al Sejlads burde være fri for alle Folkeslag, og at en modsat Fremgangsmaade desuden stred mod de Forbund, Riget havde med England, Skotland og Frankrig. Situationen var saa farlig, at Rigsraadet ikke dristede sig til at træffe en Afgjorelse, førend det havde forelagt Sagen for den menige Adel og (Kjøbenhavns og Malmøs) Borgerskab; og da disse ogsaa havde udtalt sig mod Fejde under de daværende Forhold, enedes Raadet endelig, efter at Forhandlingerne havde varet i flere Dage, om at give Wullenwever et saa lemfældigt Svar som muligt, hvilket i den endelige Form, hvori det naaede til ham, væsentlig indeholdt følgende:

Lybæk havde selv i Begyndelsen vist sig lunkent overfor Ratifikationen af Traktaten af 2 Maj. Senere havde Rigsraadet ikke kunnet foretage Ratifikationen uden den nu afdøde Konge. Raadet havde, for at gjøre Lybæk til Behag, sendt Truid Ulfstand og Klavs Bilde til Kongen for at opnaa Udfærdigelsen. Dette var ikke sket paa Grund af Kongens Svaghed og Død. Nu havde man ingen Konge og kunde umulig begynde en Fejde, hvorimod ogsaa Adel og Borgere havde udtalt sig. Man vilde opfordre de østlige Stæder til ikke at bringe Hollænderne Tilførsel. Skulde Lybæk selv blive angrebet af Kejser og Fyrster, vilde man ikke lade Staden blive uden Trøst og Bistand, kun ikke mod Holstenerne; her var man rede til fredelig Mægling ¹⁾.

¹⁾ At det Svar, der sendtes Wullenwever, lød saaledes, fremgaar af Waitzes Uddrag af Aktstykket (smlgn. Tillæg 39). Anderledes lyder Svaret hos Hvitfeld (S. 1405—6) og hos Krag (Annales S. 14), der atter her maa have fulgt en fælles Kilde; ja Krag

Rigsraadets Forhandlinger om dette Svar maa efter al Sandsynlighed falde i Dagene mellem den 10 og 13 Juli. Samtidig udfærdigede Rigsraadet Instruktionerne for de Mænd, som skulde afgaa som Sendebud til Gottorp og til Nederlandene for at fuldbyrde, hvad Melchior Ranzov havde begyndt. Til det første Hverv valgtes Ove Lunge og Sekretæren Johan Fris, hvem det (13 Juli) paalagdes at underrette Hertug Kristian om, at man havde berammet «et venligt Forbund» mellem Danmarks Rige og Hertugdømmerne, hvorfor de skulde begjære, om Hertugen vilde indgaa derpaa og strax give de danske Udsendinge skriftligt Bevis herom; tillige skulde de sørge for at faa forskjellige Sager afgjorte, som stod uafgjorte hen mellem Landene fra Kong Frederiks Tid ¹⁾. Til det sidstnævnte Hverv valgtes

Gjengivelse af selve Svaret kunde muligvis være en Oversættelse af Hvitfeld, kun omsat i Krag's pompøse Latin i Stedet for Hvitfelds jævne Dansk; thi alle de i Svaret indeholdte Momenter ere ens hos begge. Hvitfeld og Krag kunne saaledes ikke have kjendt Svaret i dets endelige, aktsmæssige Form. Det lyder hos dem langt kraftigere, ja omtaler endogsaa de med det burgundiske Hof indledede Underhandlinger, hvilket det da vilde have været en ligefrem Dumbhed at gjøre Wullenwever bekjendt med, før disse Underhandlinger havde ført til Gentertraktatens endelige Vedtagelse. Det stiller Modsætningerne stærkere frem, saa det snarest synes at være et Uddrag af de i Rigsraadet førte Forhandlinger om Svaret. Det tyder hele Formen af Svaret hos Hvitfeld tilfulde hen paa. At Hvitfeld — og endnu mere Krag — har maattet have for sig Beretninger om Rigsraadets mundtlige Forhandlinger, som vi nu ikke kjende, er allerede tidligere (S. 322) blevet antydnet.

¹⁾ Et Uddrag af Instruxen er meddelt i Tillæg 31. Mærkeligst er Forlangendet om, at Hertugen vilde udlevere til Sendebuddene de Breve, som fandtes paa Kong Kristierns Skib; thi ogsaa Povl Helgesen klager i den Skib. Krønike (Rørdams Udg. S. 89) i de heftigste Udtryk over, at vigtige Brevskaber af Kong Frederik vare bragte til Gottorp, hvor de vare endnu (smilgn. Allen, Breve osv., Indl. S. XV—XVI). — At Raadet netop den 13 Juli har haft lybske Sager for, tyder ogsaa Tillæg 32 og 33 paa.

Otte Krumpen og Holsteneren Wulfgang Uttenhofen (14 Juli). Men Affattelsen af Svaret til Lybækkerne i aktmæssig Form skete først den 16 (eller 23) Juli — og da var Rigsraadet allerede i fuldt Opbrud, saa at det ikke blev givet Wullenwever i en højtidelig Audiens i det samtlige Raads Nærværelse, og da Wullenwever mærkede, at Raadet var ved at drage bort, uden at han havde faaet noget Svar, henvendte han sig med Klage herover til Slotsfogeden paa Københavns Slot, Rigsraaden Johan Urne. Først da afsendte man Tyge Krabbe og Anders Bilde til de lybske Sendebud med Svaret. Hvorledes Wullenwever opfattede Svaret, gav han Rigsraadet kort efter at forstaa paa en ejendommelig Maade: For at drille dem, lod han de lybske Knægte gaa i Land paa Amager og jage efter Harer, «og», tilføjer den lybske Kronnikeskriver, som selv var Øjenvidne, «der blev ikke mange tilbage der paa Landet» ¹⁾.

¹⁾ Reimer Kock, Bl. 422: Desz annderenn thagesz (5: Dagen efter at Enighedsbrevet af 13 Juli var udstedt, altsaa samme Dag som Hans Tavsens var for Raadet) thogenn de rickesrath davann vnd gheuen denn herren vann Lubeck ghar neen annthworth. Also nu de herren vann Lub. sodanns by her Johann Yrnn, dem schlotfogede tho Covenhagenn, klagedenn, quemen tho denn Lubk. hernu her Tuge Krabbe vnd her Andreas Bilde riddere vnd ghevenn vele ghoder worde; dewile de Holstene tho dussem rickeszdage nicht gekamm, konde men och thom handel mit den herrn van Lubeck nicht kamen etc. und der ghodenn worde vele Na dussen afsigede hedde sick Wullennueuer gern gewracketh, auerst dat wolde nicht sin.; han tillod da Knægtene at jage Harer paa Amager (osv.). — Uagtet Reimer Kock aabenbart heller ikke kjender Indholdet af Svaret efter noget Dokument, ser jeg dog ingen Grund til at forkaste den øvrige Del af hans Fortælling. Under disse Omstændigheder vilde det være interessant at kjende Originalen og Beseglingsforholdet ved Rigsraadets Svar af 16 Juli, som nu kun kjendes af en Kopi i det wejmarske Arkiv, hvortil den er bleven sendt af Wullenwever, da han det følgende Aar ivrigt søgte at bevæge Kurfyrsten af Sachsen til at modtage den danske Krone af Lybæks Haand.

Dog har Wullenwever neppe været helt ukjendt med, hvad Svar han kunde vente sig. Allerede den Omstændighed, at han i henved 6 Uger forgjæves havde krævet det af Rigsraadet, maatte være ham betænkelig, og dertil kom, at han allerede den Gang stod i nøje Forbindelse med Ambrosius Bogbinder og Jørgen Kock, og om denne sidste siges udtrykkelig, at han kjendte nøje til Raadets Forhandlinger, «fordi der var dem af Rigens Raad, som betroede ham ydermere end nogen hans Lige i Danmark, og hvad Hemmelighed Rigens Raad vidste, fik han og at vide» ¹⁾. Da disse Mænd nu saa, hvorledes det katholske Parti kun syntes at tænke paa deres egne Sager, og hvorledes de vilde benytte deres Magt til at kue Lutherdommen, saa indgik de en hemmelig Forening om — at tilbyde Hertug Kristian Tronen, uvidende, som Wullenwever i hvert Fald maa have været om Hertugens nøje Forbindelse med det burgundiske Hof, og harmfuld, som han maatte være over det Omslag i den danske Politik, som Rigsraadet nu lod til at ville slaa ind paa. Fra sit Synspunkt kunde han kun anse dette for den sorteste Uaknæmmelighed mod Lybæk, der havde hjulpet Bispearistokratiet med at sætte Kong Frederik paa Tronen, og som tillagde sig en stor Del af Æren for, at Kong Kristiern nu sad som Fange paa Sønderborg Slot. Intet Under var det da, at hans Had til Biskopperne og deres Tilhængere var stort; kunde det derimod lykkes at sætte Kong Frederiks

¹⁾ Hvitfeld S. 1406. — Man fristes til at tænke paa Mogens Gøje og Erik Banner. — Axel Brahe, der af Samtidige roses som en af de første danske Adelsmænd, der sluttede sig til Lutherdommen, men som forøvrigt hidtil under Herredagen havde stemt med det katholske Parti, havde sin Fosterson Jørgen Rosenkrans, der gik i Skole hos Frans Vormordsen, i Huset hos Jørgen Kock (Ny kirkehist. Saml. 2, 284; Dsk. Mag. 1, 104).

Son paa den danske Trone paa samme Maade, som man havde sat Faderen derpaa, ved Lybæks Hjælp, da kunde man stille sine Betingelser; da kunde alt endnu komme i det gamle Spor. Det aftaltes da, at Kjøbenhavn og Malmø skulde aabne Portene for Lybækkerne, naar de kom med deres Orlogsskibe i Sundet, og at de da i Forening skulde udføre deres Planer. Jørgen Kock satte sig da i Forbindelse med Hertugens Sekretær Frans Trebau, som var fulgt med den holstenske Sendefærd til Kjøbenhavn, for gjennem ham at tilbyde Hertugen Kronen. Samtidig søgte Wullenwever at opnaa det samme gjennem et fransk Sendebud, de Restie, som af Frans 1ste var sendt til Osterseen for at modarbejde Kejserens Indflydelse i Norden, og hvem det burgundiske Hof senere beskyldte for ved Bestikkelser af de danske Stormænd at have søgt at vinde den danske Krone for sin Herre¹⁾. Her var saaledes et Øjeblik, da det lutherske Folkeparti og det lutherske Aristokrati nærede samme Planer; thi ogsaa Mogens Gøje og Erik Banner bleve gjennem Lensmanden paa Malmøhus, Mogens Gyldenstjerne, der var kommen over til Kjøbenhavn, satte i Forbindelse med Jørgen Kock. Ogsaa de tilbød paa deres Side Hertug Kristian Kronen, idet de lovede Hjælp fra deres Tilhængere blandt Adlen og fra den menige Befolkning i Byerne og paa Landet. Men alle disse Forsøg skulde strande paa Hertug Kristians Ulyst til

¹⁾ Hvitfeld, ovenanførte Sted. — Krag, Annales, S. 15—16. — Wullenwevers Bekjendelser, Paludan-Müller, Grevens Fejde 2, 418, Waitz, Wullenw. 3, 493; smilgn. sammes Retfærdiggjorelsesskrivelse til Hertug Henrik af Brunsvig, smsts. S. 499—501. — At Frans Trebau paa den angivne Tid har staaet i Forbindelse med Jørgen Kock, fremgaar ogsaa af Dsk. Mag. IV, 3, 8 og 10. — Om det franske Sendebud Resties Underhandlinger i Kbhvn. og Lybæk henvises til Waitz, Wullenwever, 2, 5—6.

at gribe Tronen ved voldsomme Midler og paa hans Frygt for at faa Skin af at ville forurette sine Brødre, ja maaske ogsaa paa en vis slesvigholstensk Ulyst til at blive Danmarks Konge¹⁾. Han svarede med bestemte Afslag.

Disse hemmelige Forbindelser vare tidlig indgaaede, skjønt det nu er vanskeligt at afgjøre, om Wullenwever, Jørgen Kock og Ambrosius Bogbinder have besluttet at tilbyde Hertug Kristian Tronen før eller efter at Wullenwever havde modtaget Rigsraadets officielle Svar. Mogens Gøjes og Erik Banners Forsøg falder vistnok i ethvert Tilfælde efter Herredagens fuldstændige Opøsning²⁾. Men at Wullenwever var traadt i Forbindelse med Folkelederne i Kjøbenhavn og Malmø, før han havde modtaget Svaret, fik Rigsraadet snart at føle.

En uhyggelig og urolig Stemning begyndte under disse Forhold at udbrede sig blandt Kjøbenhavns Borgere. De havde ventet, at Raadet vilde have udvalgt en Konge, men i 5 eller 6 Uger havde Raadet været samlet, uden at man

¹⁾ Smilgn. den højst mærkelige Oplysning, som Dr. H. Rørdam har givet i Hist. Kildeskrifter I, 138, Not. 2, at Kristian 3 endnu paa Rigsdagen 1536 foreslog, at man skulde tage en af hans Brødre til Konge efter hans Død i Stedet for hans egen Søn Frederik, hvilket Rigsraadet fik afværget. Var det Mening hermed at bevare Hertugdømmerne som en Enhed adskilte fra Danmark i det holstenske Ridderskabs Aand, ligesom det syntes at tegne til i Kong Frederiks Dage, da man vilde have Hertug Hans til Konge i Danmark alene og Hertug Kristian i Hertugdømmerne? — Forøvrigt Krag, Annales, S. 21.

²⁾ Krag sætter Planen om at tilbyde Hertug Kristian Tronen før Rigsraadets Svar til Wullenwever, Hvitfeld sætter den efter Svarets Afgivelse, og dette synes mig rimeligst. Mogens Gøjes og Erik Banners Forbindelser med Jørgen Kock synes først at falde i Midten af August; thi paa denne Tid var Mogens Gyldenstjerne paa Sjælland, hvor han i Forening med Mogens Gøje, Erik Banner og Kjøbenhavns Raad mæglede hos Rønnev for Tavsens (Hvitfeld S. 1401—2).

tilsyneladende endnu var kommen til noget Resultat, og uden at Folket, som det synes, endnu havde faaet nogen officiel Underretning om, hvad det høje Raad havde besluttet. At der var stor Uenighed inden Raadet, havde ikke kunnet skjules. Forskjellige Rygter vare i Omløb; det hed sig, at Hertug Hans skulde vælges til Konge, ja det Rygte havde endogsaa udbredt sig, at Raadet havde udvalgt ham, hvilket jo ikke var saa underligt, siden det i en Række af Aar havde været en offentlig Hemmelighed, at han med dette Maal for Oje havde faaet Ophold her i Riget. Dertil kom, at man vidste, at Raadet havde vedtaget Bestemmelser mod de lutherske Prædikanter, og at dette ikke var tom Snak, fik man et Vidnesbyrd om derved, at Hans Tavsens var stævnet til at møde for Raadet Mandagen d. 14 Juli, og at dette maatte være bekjendt flere Dage i Forvejen, ligger allerede deri, at Kjøbenhavns og Malmø Borgemestre og Raad tillige med et Udvalg af Kjøbenhavns Borgerskab ogsaa vare stævnede samtidig for at overvære Forhandlingerne¹⁾. Rigsraadet følte, at det var nødvendigt at berolige Stemningen; men først maatte Raaderne under disse Forhold se at opnaa Enighed selv; de maatte søge at slutte et saadant Forbund med hverandre, at de vare sikre mod Splid og Tvedragt indbyrdes, som kunde blive dobbelt farligt under den urolige Gjæring forneden. At der skulde udstedes et saadant Enighedsbrev, var allerede foreslaaet i den Proposition, hvormed Rigsraadets Forhandlinger begyndte, idet der foreslaas, at Raadets Medlemmer, saa vel gejstlige som verdslige, «dennem endrægteligen som svorne Brødre tilsammen binde og forpligte med Brev og Besegling paa Tro og Love at ville tilsammen blive udi Lyst

¹⁾ Hvitfeld S. 1401.

og i Nød med Liv og Gods og aldrig at undfalde hverandre¹⁾.

Dette Brev udstedtes Søndagen d. 13 Juli. Hele det samlede Raads Navne — ogsaa det evangeliske Partis — ere som sædvanlig opførte i Begyndelsen af Brevet. Det gjøres vitterligt for alle, at efterdi Rigens Regimente nu hænger hos Rigens Raad, har dette overvejet den «mangfoldige og adskillige Fordærv», som i nogle Kongers Tid har været i Riget, navnlig derved, at nogle tit og ofte have draget til dem Rigets Prælater og Gejstlighed mod Adlen og Ridderskabet og i lige Maade stundom Adlen og Ridderskabet mod Prælaterne og Gejstligheden. Raadet har derfor nu samdrægtelig bepligtet sig paa Tro og Love at blive sammen i Lyst og Nød med Liv og Gods mod dets og Rigets Fjender inden- eller udenrigs; ingen maa træde fra den anden i nogen Maade hemmeligt eller aabenbart og ikke samtykke nogen til Konge uden med hele Raadets Samtykke. Al indbyrdes Fejde skal ophøre, men hver Mand tale sig til Rette for de almindelige Ting; al Trætte mellem Danmarks Riges Raader indbyrdes skal Raadet bilægge ved mindelig Forlig eller ad Rettens Vej (osv.).

Saaledes var altsaa den «Skikkelse og gode Regimente», som Rigsraadets Flertal vilde indføre. Enighed skulde tilvejebringes ved at tvinge Mindretallet til i et og alt at følge Flertallet, navnlig i Spørgsmaalet om Kongevalget. At underskrive dette Brev var aabenbart enslydende med at kaare Hertug Hans til Konge. Det var et Forsøg fra Biskoppernes Side paa at tvinge Adlen i Raadet til ved et højtideligt Lofte at knytte sig til deres Sag. Men dette

¹⁾ Ny dske Mag. 2, 203.

var dog selv den katholske Majoritet for stærkt et Stykke, og «Enighedsbrevet» medførte en fuldstændig Spaltning i selve Majoriteten. Vel skildres det med levende Farver af den gamle lybske Krønikeskriver, hvorledes paa denne Dag de adelige Tjenere havde travlt med at løbe omkring «med store Pergamentsbreve med mange Segl under»; thi enhver skulde have et Exemplar af det vigtige Brev hjem med sig; men den gode Reimer Kock har neppe vidst, at de fleste af de store Sigiller, han saa hænge under Pergamentsbrevene, vare — blinde ¹⁾. I det mindste er det Pergamentsbrev, som er kommet til os, og som der neppe er nogen Grund til at betragte som en særlig Undtagelse, kun beseglet af Prælaterne og 5 verdslige Raader, nemlig 3 Bilder (Hans, Knud og Klavs eller maaske snarere Anders), Tyge Krabbe og den gamle Predbjørn Podebusk!

Det er dette Brev, som senere blev anset som den egentlige Beslutning om Kongevalgets Udsættelse, og dyrt kom det derfor Biskopperne til at staa, at deres Segl fandtes herunder ²⁾.

¹⁾ Efter at have afskrevet Enighedsbrevet fortæller Reimer Kock fol 422, hvorledes der den Dag, da «de Rickesrædt den vorigen breff van der delinnghe des rickes vullentrægnen hedden», var «ein lopennt h mith breuen in der stadt tho Copenhagen. Ein ider, de in dem breue stan, mvste ein mith tho husz hebbenn, vnd mvste ock ein ider vor ithlicken breff sinn segell hangen. Wo men vp der strath ginnek, lopenn de kneckte mit den groth pergimentes breue vnd vele segel daran. Desz annderenn thagesz thogenn de rickesrath davann» (osv. som ovenfor S. 424, Note 1).

²⁾ Smkn. Paategningen paa Enighedsbrevet (Tillæg 30) og Klageskriftet (Rørdams Udg. S. 156; Ny dske Mag. 3, 11—12): «Biskopperne have forbundet dem med hverandre, at de ingen Konge paa den Tid kejse vilde, men vilde selv regjere Riget . . . og vilde derfor al indlandsk og udlandsk Vold og Magt afværge.

En stor Uenighed var saaledes indtraadt, selv blandt det Flertal, som tidligere havde holdt sammen, og denne Uenighed har efterladt sig et stærkt Spor ved Beseglingen af de paa denne og i de nærmest følgende Dage udstedte Breve. Endnu havde Raadet imidlertid ikke aflagt Regnskab for, af hvad Grund det havde opsat Kongevalget, men hidtil kun — i Recessen af 4 Juli — erklæret, at det skete «af skjellige Grunde». Dette skete først Dagen efter, den 14 Juli, i et til alle Jyllands Indbyggere gennem Landstinget udstedt Opraab, hvori det bekendtgjordes, at Kongevalget paa Grund af de Forbund, som gjaldt mellem Dan-

Saadant vide vi at bevise med deres Breve og Segl, endog vi vide, at nogle af Rigens Raad ikke have bevilget herudi, men alene Bisperne med deres Tilhængere have været de højeste, som have drevet dette Spil. — Ved flere af Klagepunkterne mod de enkelte Biskopper gjentages Beskyldningen med det Tillæg: «som vi med deres Indsegl bevise kunne». Ved Biskop Knud Gyldenstjerne tilføjes ikke disse Ord, og ved Skjæbnens Lune kunne vi nu ikke afgjøre, om hans Signet har været itrykt, thi Voxet er affaldet; men Forholdet ved de foregaaende og efterfølgende Breve gjør det næsten vist, at dette ikke har været Tilfældet, og at rimeligvis Oluf Munk har beseglet i hans Sted. — Ogsaa Krag (Annales, S. 10) anser dette Brev for den egentlige Beslutning om Valgets Udsættelse og tilføjer: *Sed neque hoc senatus consultum in scriptum redactum a Gøye et Bannero est signatum, idque eo maxime, ut se omnis culpæ immunes populo probarent, si quid detrimenti respublica ex illa dilatione caperet.* Han antager altsaa, at disse to Mænd endnu have været tilstede paa denne Dag, formodentlig forledet hertil, ligesom Hvitfeld, ved det ovenfor S. 394 anførte Sted af Klageskriftet. Det evangeliske Mindretals Opbrud maa han da sætte til denne Dag (13 Juli); thi den 14de vare de efter hans egen Opgivelse ikke længere tilstede (Hans Tavsens Sag). Meget kunde unægtelig friste til denne Antagelse; thi ved Enighedsbrevet blev Mindretallet udelukket fra al Indflydelse paa Raadets Forhandlinger; men da dette, som ovenfor antydet, strider mod andre Kilders Angivelse og mod hele Beseglingsforholdet, maa Sagen i det mindste henstaa uafgjort.

mark og Norge, var udsat til næste Aars St. Hansdag. Raadet, hos hvem Rigets Regimente i Mellemtiden hænger, har da besluttet, at den Skikkelse om Rustning, som indførtes i Kong Frederiks Tid, skal holdes ved Magt; for det Tilfælde, at noget Anfald sker paa Riget, har Raadet indsat Ridderne Peder Lykke til Aalborg, Ove Lunge til Aastrup, Erik Banner til Kallo og Mogens Bilde til Kolding til Hovedsmænd og Forstandere for Folket i Nørrejylland, og de opfordre Landets Indbyggere til at sidde rede med deres Rustning Dag og Nat. At et saadant Brev skulde udstedes til Jyllands Indbyggere, var allerede fastslaaet i Rigsraadets Resolution. Rimeligvis ere dog lignende Breve ogsaa udstedte til de øvrige Landsting; dette var i al Fald foreslaaet i Resolutionen. Hvorledes forøvrigt de enkelte Hverv ere blevne fordelte, omtales ikke. I Reglen synes det dog, som om de Hovedsmænd for de forskellige Landsdele, som vare indsatte af den afdøde Konge, vedbleve at beholde deres Stilling, ligesom hver Biskop med Raadet i sit Stift skulde som Mønstringsherre have det øverste Tilsyn med Udrustningen ¹⁾.

I Stedet for at indsætte en fast Regjering med et fast Regjeringsæde, saaledes som Hertug Kristian havde opfordret til, havde Rigsraadet saaledes udstykket Magten efter de forskellige Stifter, hvor hver Biskop med sin Landsdels Raader i Virkeligheden havde kongelig Magt som Formand for Stiftsretterne og som Mønstringsherrer, og denne Magt indskrænkedes kun, naar det samtlige Raad traadte sammen til en almindelig Herredag. I Virkeligheden havde Raadet saaledes slet ingen «Skikkelse» indført, thi at Biskopperne med de nærmeste Rigsraader havde en saa-

¹⁾ Tillæg 35; smlg. Ny dske Mag. 2, 207 og 213.

dan Magt, var en Ordning, som allerede fandt Sted i Kong Frederiks sidste Tider, rigtignok med den væsentlige Forskjel, at der da var et stadigt Overhoved, som kunde byde over Stifts- og Landsregjeringerne, samle dem til enig Optræden og vaage over, at de ikke overskredede deres Kompetence. Begjærlig efter Magten havde man nu rent skudt Overhovedet til Side, fordi hver Biskop «vilde være Konge i sit Stift», som Klageskriftet stadig, men med god Grund lader dem høre. I det indre var Riget delt i 7 Smaariger, med Hensyn til det ydre ledeses Sagerne af Rønno, som imidlertid slet ingen Bemyndigelse havde til at foretage noget paa egen Haand, ikke anden Ret, end han selv tog sig. Værgeløst laa Landet under disse Forhold aabent for enhver indbrydende Fjende. Man havde ikke gjort andet til dets Forsvar end at dekretere, at naar Fejde paa-kom, skulde hver af dets Indbyggere komme hverandre til Hjælp af yderste Magt med Liv og Gods, at Jyllands Indbyggere skulde sidde rede Dag og Nat, at nogle Græns-fæstninger mod Syd og Nord skulde befæstes, og at alle Klokker i Jylland skulde føres til Kjøbenhavn, for at der kunde stobes Skyts deraf, o. lign. Man var kun beredt paa i Nødstilfælde at opbyde Rigets egne Kræfter, uagtet man havde en bestemt og oftere stærkt udtalt Følelse af, at man slet ikke kunde stole paa den menige Mand. Et Forslag, som fandtes i Propositionen, om «at tage nogle gode Mænd i Rigens Tjeneste; rustige og færdige med Heste og Harnisk, danske eller tydske, som nu vare i kgl. Majestæts Tjeneste, enten paa Aarsløn eller at forlene dem med nogle af Kronens Len», — det blev med Tavshed forbigaaet i Resolutionen ¹⁾.

¹⁾ Ny dske Mag. 2, 206; 212—13.

Og man nærede, ikke uden Grund, stor Mistillid til den lavere Befolkning, navnlig til den stærkt luthersksindede Befolkning i de to Hovedstæder, Kjøbenhavn og Malmø, ledede af Mænd som Ambrosius Bogbinder og Jørgen Kock. Vel vidste man ikke, at disse vare traadte i Forbindelse med Wullenwever; men at de havde været Kong Kristierns ivrigste Tilhængere, at Ambrosius Bogbinder selv midt i i Kong Frederiks Regjeringstid, under Urolighederne i Kjøbenhavn i Anledning af Billedstormen i Frue Kirke og hvad dermed fulgte, havde ladet tvetydige Ytringer falde om, at de nok kunde faa en anden Herre, der var efter deres Hoved¹⁾, — alt det var bekjendt nok. Nu havde Kong Kristiern jo atter fra sit Fængsel af fundet Lejlighed til at bringe sig i Erindring; Raadet havde selv henvendt sig til Adlen i denne Sag, «medens Borgere og Bønder stak Hovederne sammen og lode Raadet og Adlen forstaa, at de havde svoret en Herre og Konge, som endnu var i levende Live, de vilde ingen kjende for deres rette Herre uden ham alene²⁾». Samme Dag, som man udstedte Brevet til Landstingene, kaldte Rigsraadet Kjøbenhavns og Malmøs Borgemestre og Raad for sig og gav dem Rigets Lejlighed til Kjende, at Kongevalget var udsat af Hensyn til Normændene, og at Raadet ventede, at Kjøbenhavn og Malmø som Rigets to vigtigste Stæder vilde staa og gaa med Rigets Raad og med hverandre indbyrdes og ikke gjøre andet end de. «Og», hedder det, «strax lovede de Rigens Raad Huldskab og Mandskab og tilsagde dem paa Ære og Redelighed, at de skulde være dem hulde og tro og holde deres Stæder og Byer til Rigets Raads tro Haand og Bedste, og

¹⁾ Rørdams, Kbhvns Kirker, Tillæg 136.

²⁾ Danske Krag I, 4, Note.

forpligtede sig til at hylde og sværge til den Konge, som Raadet kejsere. — «Ogsaa alt andet lovede de glat væk», føjer en anden Beretning til, «hvad enten de endnu ikke havde lagt deres oprørske Planer eller skjulte deres Troløshed for at vinde Tid» ¹⁾. At Ambrosius Bogbinder og Jørgen Kock allerede den Gang vare traadte i Forbindelse med Wullenwever, er klart nok; men det er nok muligt, at denne endnu ikke havde indviet dem i sine Planer om at sætte Hertug Kristian paa Tronen, og at i det Øjeblik Lutherdommens Sag har været dem det højeste, saa at Tanken om at sætte Kong Kristian paa Tronen vel har ligget som et hemmeligt Haab paa Bunden af deres og mange andres Sjæle; men den modnedes først lidt senere og kunde ikke antage en praktisk Skikkelse, før Wullenwever havde grebet den, og det skete utvivlsomt først noget senere. Desuden er det neppe rimeligt, at hele Kjøbenhavns og Malmø Raad har været indviet i disse Mænds hemmelige Raadslagninger ²⁾.

¹⁾ Hvitfeld S. 1398; Krag, *Annales* S. 10—11; smlgn. *Script. r. D.* VIII, 516. — En af Kilderne baade for Hvitfeld og Krag er utvivlsomt Aktstykket hos Hvitfeld S. 1461. — At det var d. 14 Juli, at Kjøbenhavns og Malmø Raad kaldtes for Rigsraadet, fremgaar af Krag's Beretning, idet han netop lader Rigsraadet gjøre dem bekendte med Brevene af 13 og 14 Juli, som han selv citerer, og der synes saa meget mindre at være Grund til at betvivle dette, som de netop paa denne Dag deltog i Dommen over Hans Tavsens.

²⁾ Efter Markus Mejers *Bekjendelser* (*•Aktstykker•*, I, 559—60) skulde Wullenwever og Jørgen Kock allerede under Herredagen i Kbhvn. have besluttet at gennemføre Kristian 2dens Befrielse ved Krig; thi Jørgen Kock havde sagt, han havde troet, at Herredagen var ansat til at kaare en Konge, men nu saa han, at det kun gik ud paa, hvorledes de vilde udrydde Guds Ord. — «Jørgen Kock havde besluttet Krigen», føjer M. Mejer senere til, «i Samraad med Grev Kristoffer paa den Tid, da denne laa

VII.

**Hans Tavsens Sag (Forfølgelser i Skaane). Herredagens Op-
løsning. Slutning.**

Endnu én Sag stod tilbage, for hvis Skyld Rigsraadet paa denne Dag (14 Juli) havde indbudt Kjobenhavns og Malmøs Raad og et Udvalg af Borgersekabet til at give Møde paa Kjobenhavns Raadhus. Prælaterne, hedder det, vare meget misfornøjede med det Udfald, Religionssagen havde faaet ved Recessen af 3 Juli, hvor jo intet var fastslaaet om Kirkelæren. De vilde da gjøre det klart for alle, at de lutherske Prædikanter, og da navnlig Hans Tavsens, vare afgjorte Kjætttere, og nu, da det udpræget lutherske Mindretal havde forladt Herredagen, haabede de at kunne faa Rigsraadets Hjælp til at undertrykke Lutherdommen. Ja, der siges endogsaa i Klageskriftet: «Erkebispens har efter Kong Frederik Dod, udi den første Herredag næst efter at han selv kom til Regimentet, kondemneret og fordømt alle evangeliske Prædikanter, og saa-

i Øresund paa den hollandske Flaade». Dette fandt Sted i Slutningen af Juli eller Begyndelsen af August (Aktst. I, 9). Til denne Tid, efter Oprindelsen den 14 Juli med Hans Tavsens, maa vistnok saaledes de første hemmelige Planer sættes. At Wullenwever skulde paa dette Tidspunkt have deltaget i denne Plan, modsiger han bestemt i sine Bekjendelser (Waitz III, 493), men fastholder, at Jørgen Kock allerede paa denne Tid havde knyttet sine første Forbindelser med Grev Kristoffer, medens Wullenwever endnu senere s. A. gennem Landskriver Günter fra Ditmarsken indledede Underhandlinger med Hertug Kristian (Wullenwevers Skrivelse til Hertug Henrik, Waitz, III, 499—500). — Af Ove Bildes Brev af 1 Oktbr. (Rordam, Hist. Kildeskr. I, 437) ses desuden, at Lybækkerne endnu i September krævede Hjælp af det danske Rigsraad, fordi de frygtede et hollandsk Angreb.

dant haver han gjort udi Borgernes og den menige Mands Nærværelse, hvilke samme Tid imodraabte samme Kondemnering og Dom og vilde den ikke fuldbyrde og samtykke. Saa haver han og hans Tilhængere gjort et Forbund og Reces, at de saadanne Prædikanter med Ild, Vand og Stene at bære af By vilde forfølge, og derover haver gjort Borgerne i Trelleborg, Væ og andensteds i Skaane fredløse og standet dem efter Liv og Gods¹⁾. Medens de sidste Ord angive, hvad Følger Recessen af 3 Juli kunde have i enkelte Tilfælde, synes de første at tyde paa, at Torben Bilde paa Herredagen d. 14 Juli i Kraft af sin Myndighed som Erkebiskop har udstedt et højtideligt Anathema over alle evangeliske Prædikanter. Ligeftrem modbevise denne Efterretning kunne vi ikke; tvertimod tyde flere Omstændigheder paa, at det kan være sket, eller i det mindste har været paatænkt, men at man denne Gang kun har haft Hans Tavsens Sag for og maaske ikke er kommen videre paa Grund af det Folkeoplob, som hans Sag fremkaldte²⁾.

De tumultuariske Scener, som fandt Sted under og efter Retshandlingen, medens Wullenwever — endnu inden han havde modtaget Rigsraadets skriftlige Svar — paa Opfordring havde ladet en stor Styrke af lybske Matroser komme til Byen for at hjælpe Borgerne, ere imidlertid saa bekjendte, at det vil være unødvendigt at dvæle længere

¹⁾ Klageskriftet, Rørdams Hist. Kildeskr. I, S. 163.

²⁾ •Bisperne og deres Anhang begyndte nu nogen særdeles Personer at beskyldte, besynderlig M. Hans Tavsens. Hvitfeld, S. 1369. — Smlgn. det ovenfor S. 337 anførte Brev, hvorved Erkebiskopen stævner Halmstads Borgere til at give Møde paa Herredagen.

herved ²⁾. Hvad der derimod er mest paafaldende ved Behandlingen af Hans Tavsens Sag, er den Omstændighed, at Dommen afsiges af det verdslige Rigsraad, uagtet Odense Reces, som var bleven bekræftet ved Recessen af 3 Juli, gjengiver Biskopperne deres Jurisdiktion og derfor udtrykkelig bestemmer, at ingen Præst eller Munk maa stævnes for Lægmands Ting uden i Retstrætter om Jord (Jorddele); thi efter katholsk Synsmaade maatte Hans Tavsens naturligvis anses for en frafalden Munk. Den afdøde Konge havde derimod betragtet de lutherske Fripræster som verdslige Personer, der skulde staa til Regnskab for Kongen og Raadet. Man kunde derfor fristes til atter at opkaste det Spørgsmaal, om de i denne Henseende tagne Lovbestemmelser virkelig kunne siges at være hævede ved Recessen af 3 Juli, eller om der ikke her var en Uklarhed tilstede i Recessen. For om muligt at komme til Klarhed i dette Punkt bliver det da nødvendigt nærmere at undersøge, hvilken Fremgangsmaade man fulgte ved de øvrige Forfølgelser, som vare en Følge af Recessen, og hvorledes de Forbrydelser, der tillagdes Hans Tavsens, under almindelige Omstændigheder skulde have været paakjendte og straffede, efter hvad der i det Øjeblik maatte anses for gjældende som Lands Lov og Ret.

I Skaane begyndte Forpligtelserne strax efter Herredagens Slutning; allerede i August Maaned bleve de evangeliske Præster i Helsingborg, Landskrone og Trelleborg indstævnede for Lunde Kapitel, ved Dom afsatte fra deres

¹⁾ Smlgn. Biskop Engelstofts og Prof. Paludan Müllers Athandlinger i Hist. Tidssk., 3 R. 6 B. Ny kirkehist. Samlinger, 3 Bind. — At Rigsraadet senere har søgt at faa Deltagerne i Opløbet d. 14 Juli afstraffede, hvilket Biskop Hans Reff bebuder i sit Brev af 2 August (Tillæg 43), fremgaar af det i Indledningen til «Malmøbogen» S. LVII meddelte Aktstykke.

Embeder og forviste Stiftet, fordi de havde uddelt Nadveren paa luthersk Vis, forkastet nogle af Kirkens Sakramenter og giftet sig. Her er altsaa Tale om en gejstlig Dom over gejstlige Personer, der anklages for deres Kirkelære og hvad dermed staar i Forbindelse. Herfor var der ikke fastsat nogen særlig Straf i Recessen; i denne Henseende havde Biskopperne faaet deres fulde Jurisdiktion tilbage, »med Skrift og Ponitense at sætte dennem som vedbor«, saaledes som det hedder i den ved Recessen af 3 Juli i alle sine Punkter bekræftede Odense Reces. De tre Præster stævnes af Biskoppen for en gejstlig Ret og dommes som Kjættere, og naar man ikke var gaaet frem imod dem efter Lovens Strængheid, ikke havde inddraget al deres Ejendom og ikke havde domt dem til stedsevarende Fængsel eller endog til Baalet, da var det, som de lundske Kanniker kort efter svarede Peder Lavrensen, der tog dem i Forsvar, kun at ansé for Skaansomhed og Naade fra Prælaternes Side ¹⁾. Den gejstlige Ret afsiger Dommen, men naar Dommen er feldet, og vedkommende er erklæret for en Kjætter, paalaa det ifølge Stadsretterne den verdslige Myndighed at faa Dommen exekveret, og i denne Henseende vare Stadsretternes Bestemmelser overordentlig strænge. Naar Mand eller Kvinde i nogen Kjøbstad vare blevne lovlig stævnede for Hor eller for andre aandelige Sager og blevne fordelt »med Kirkeretten«, saa at de vare komne i Band og i Aar og Dag ikke havde villet tage Skrift og Bod derfor, og vare komne udi Madband, da skulde Kongens Sværd rette over Mandens Hoved, Kvinden sættes levende i Jorden, og deres Hovedlod forbrydes til Kongen og Staden.

¹⁾ Malmøbogen, Indledn. S. XLVII fgd. — Engelstoft, Hist. Tidsskr. III, 6, 25.

Ikke uden Grund siges derfor stadig af Malmø Borgere og og i Klageskriftet, at Torben Bilde truede Prædikanterne paa Liv og Gods eller «med Ild, Vand og Stene at bære af By». Ja denne sidste ejendommelige Straf skulde ifølge Stadsretterne i visse Tilfælde netop anvendes mod Horkarlen og Horkvinden ¹⁾, og for denne Forbrydelse vare Præsterne jo i Virkeligheden ogsaa anklagede; thi en Præsts Giftermaal kunde efter Kirkens Love ikke betragtes paa anden Maade; Kirken var hans viede Brud. Men ifølge Kirkens Love var Præsten i det Tilfælde allerede Band undergiven ved selve Handlingen ²⁾; de vare altsaa, alene af Hensyn til deres Giftermaal, allerede «udi Madband», og i den Stilling, at ingen maatte have noget Samkvem med dem, — forudsat, at de i August Maaned 1533 i det mindste havde været gifte i et Aar og endnu ikke havde taget Skrift og Bod derfor.

Ifølge Stadsretterne skulde altsaa den, der var kommen «udi Madband» for en aandelig Sag, rettes med Kongens Sværd og have forbrudt sin Hovedlod. Efter den verdslige skaanske Lov kunde den, der var «i Madband», senere paa Landstinget under visse Omstændigheder erklæres «fredløs» og maatte da dræbes af enhver ³⁾. Og denne Fremgangs-

¹⁾ Kong Hanses almindelige Stadsret § 47, Rosenvinge, gl. danske Love 5, 536; smlg. Noter hertil hos Rosenvinge: «Formaar han ikke at bøde, da skal Horkvinden bære Stadsens Sten af By, og hun skal . . . drage hannem med sig».

²⁾ Smg. Peder Lavrensens Ytringer om Kirkelovens Bestemmelse herom i Malmøbogen, Indledn. S. XLI.

³⁾ Kilden for Stadsretternes Bestemmelse om Madband er Biskop Jens Krag's Stadsret for Kbhvn. af 1294, hvor Bestemmelsen lyder: «Idem (som med Horkarlen) fiet de quolibet publice excommunicato, qui in excommunicatione duraverit in annum». (Rosenvinge 5, 118; smg. Paludan Müller i Hist. Tidsskrift III, 6, 344). — Skaanske Lov 7, 9: Tyven erklæres i «matban» paa Herreds-

maade synes Torben Bilde kort efter de tre Præsters Afsettelse at have fulgt lige overfor alle evangeliske Prædikanter og de luthersksindede Borgere i sit Stift. Navnlig gjaldt det ham at knække Modstanden i Malmø. Endnu i Løbet af Aaret 1533 sendte Tyge Krabbe som Rigets Marsk en Kopi af Recessen af 3 Juli til Malmøs Borgemester Jørgen Kock med Paalæg om at efterkomme dens Bestemmelser, bortvise de lutherske Prædikanter og tage saadanne isteden, som de tidligere havde haft, hvorpaa det samtlige Borgerskab under 6 Januar 1534 svarede med et bestemt Afslag, idet de beraabte sig paa deres Bys Privilegier og henviste Religionssagen til et almindeligt Konciliums Afgjørelse ¹⁾. Allerede ved dette Afslag fik Sagen et farligt Udseende for Malmøs Borgerskab; thi hvis Rigsraadet havde Magt dertil, havde det nu Ret til at betragte dem som Oprørere ifølge Recessens Bestemmelse om, at enhver, der paa egen Haand tiltog sig Præst, skulde «stande til Rette for Danmarks Riges Raad som den, der ikke vil holde Danmarks Riges Raads Bud og Skikkelse», en Straf, om hvilken Jørgen Kock selv senere siger, «at den vilde falde dem for svær». Efter den Fremstilling af Sagen, som det malmøske Raad kort efter gav, søgte Borgerne da at komme til en mindelig Afgjørelse, idet de «tit og ofte» ved Bud og Skrivelser til Tyge Krabbe og andre skaanske Rigsraader søgte at faa Biskoppens Samtykke til at beholde deres Prædikanter; «men de bedste Svar vi finge derpaa, vare da,

tinget, naar han ikke er mødt; Sagen stævnes da for Lands-tinget, hvor han erklæres «fredløs». Andreas Sunesøns Fortolkning hertil: «Nullus ei communicet per totam provinciam judicabunt . . . , quod judicium Matban lingua patria nominare consuevit».

¹⁾ Danske Samlinger I, 374—75; 382—83.

at hvis vi ikke vilde tro paa deres Kirke, skulde vi blive adspredte og skilte fra Land og Rige ligesom Jøderne». Det lagde de sig dog ikke videre paa Hjerte, da de ventede, at alting skulde blive staaende til Herredagen i Kjøbenhavn ved St. Hansdagstide (1534) og da faa et kæmpeligere Udfald. Men — Torben Bilde havde inden den Tid begyndt at gaa frem imod Lutheranerne ad retslig Vej. »Efter den ugudelige Reces«, hedder det, »som Biskopperne og Ridder-skabet have udstedt om Guds Ord, har han forfulgt Borgerne med verdslige Retter («mit weltlichen Rechten»). Desuden har Torben Bilde og hans Meningsfæller (mit-verwonten) indsat en Dommer, som skal domme efter deres egen Villie. Denne Dommer har paa Torben Bildes og hans Tilhængeres (verwandten) Befaling hugget Freden af de fromme Borgere og alle dem, som have været Tilhængere af Guds Ord, uden al Disputation og Forhør, som overbeviste Kjætttere, og erklæret dem i Agt (in die Acht und Aberacht gethon), saa at hver kunde forfølge dem saa frit som Fuglen i Luften. Da bare Jøderne sig dog bedre ad med Kristus, thi de disputerede med ham, inden han blev domfældt. Men her blev der fældet Dom uden al Disputation og Gjendrivelse (Ueberwindung)¹⁾. Erkebiskoppen lod da paa Skaane Landsting »fordele og hugge Freden« af alle evangeliske Prædikanter der i Landet og af alle Kjobstæder, som opholdt dem, og da Malmø Borgere fik det at høre, ja saa gjorde de Oprør og bemægtigede sig Malmøhus, da det gjaldt deres Liv og Gods²⁾.

¹⁾ Malmø Borgeres »Wahrhaftig bericht an alle Stende deutscher Nation«, i Danske Saml. a. St.

²⁾ Jørgen Kocks og Malmø's Borgerskabs Breve af 4—6 Juni 1533 i Aktstykker til Grevefejden II, 15 og i Indledn. til »Malmø-

Det er vanskeligt at komme til et klart Resultat om, hvorledes hele denne Sag er fort, saa længe man kun kjen-der den af disse spredte Ytringer. Navnlig er det dunkelt, hvorledes det forholder sig med den omtalte Dommer og hans Virksomhed. Da imidlertid det hele foregaar paa Landstinget, efter verdslig Ret, og dette angives som en Følge af Recessen, har Torben Bilde vistnok holdt sig til Recessens Bestemmelser om Retsforfølgningen mod dem, der egenmægtigt beskikkede Præster eller lod sig beskikke hertil; thi om Præsten hedder det i Recessen, at han skal straffes «som den Vold og Vælde bruger», om Lægmanden, der beskikker ham, at han skal «forfølges til Tinge» og straffes for Vold efter Loven. Recessen betragter altsaa den egenmægtige Indtrængen i en Kirke analogt med Vold, og efter Omstændighederne som «Ran» eller som «Hærværk», og dette sidste straffedes efter Loven med 40 Marks Bøder til Kongen og Sagvolderen, og efter de verdslige Love skulde Hærværk som alle 40 Marks Sager forfølges til Landsting; mødte den indstævnte ikke og beviste sin Skyldfrihed, kunde han dommes fredløs¹⁾. At den verdslige Person skulde tiltales til Tinge og straffes efter den verdslige Lovs Bud, synes utvivlsomt efter Recessens Ordlyd; om det samme imidlertid gjælder om den gejstlige Person, er mere tvivlsomt; thi for hans Vedkom-mende fastsætter Recessen kun en Analogi-Straf, uden

bogen S. LIV og LVII. — Småkn. Krag, Annales S. 20 og Hvitfeld S. 1409, for hvis Beretninger vistnok det malmøske Strids-skrift og Klageskriftet i dets forskellige Redaktioner ligger til Grund.

¹⁾ Veiles Glossarium ved Ordene «Vold» og «Hærværk». — Skaanske Lov V, 3—4; sjællandske Lov II, 20; jydsk Lov II, 29 og fgd.

nærmere at angive, hvorledes og for hvilken Domstol Sagen skal fores, saa at det ifølge Recessens udtrykkelige Bekræftelse af Odensekontrakten maatte anses for en Selvfølge, at den gejstlige Person skulde dømmes af en gejstlig Ret. Men paa den anden Side maa det bestemt fastholdes, at baade Lægmanden og Præsten kunde komme til at staa til Rette for Rigsraadet i verdslig Henseende, fordi de ikke havde lydt den bestaaende Regjerings Love og Anordninger, ligesom Rigsraadet ved Recessen har paataget sig en bestemt Forpligtelse til at faa den skyldige afstraffet. Herved hindres naturligvis ikke, at Prælaterne tillige kunde bruge deres gejstlige Jurisdiktion og i Kraft af denne erklære baade gejstlige og Lægmand for Kjættere og «renitente Bandsatte», der ved hele deres Færd kunde anses for at være «i Madband», og dette laa saa meget nærmere, som de her i Landet gjældende kirkelige Statuter netop erklærede enhver, der tiltog sig gejstligt Gods, for Bandsat¹⁾. Naar de gjenstridige ikke vilde falde til Føje og tage Skrift og Poenitense, kunde den verdslige Arms Hjælp anvendes imod dem. Den gejstlige Dommer erklærer dem for Kjættere, det verdslige Landsting «hugger da Freden af dem» overensstemmende med den skaanske Lows Bestemmelser om Madband. Og dog kan det ikke nægtes, at der er noget meget vilkaarligt i Fremgangs-

¹⁾ Erkebiskop Peder Lykkes af Birger i Aaret 1514 fornyede Statuter: Item excommunicamus omnes illos, qui . . . ecclesiasticas libertates ecclesie Daciane infringere aut possessiones ecclesiarum invadere aut ad eorum bona manus impias extendere præsumserint . . . etiam illos, qui in beneficia ecclesiastica se intrudunt, et eos, qui per laicalem potentiam seu aliam violentiam ea detinent occupata. Omnes autem incendiarios, ecclesiarum fractores . . . excommunicationis sententiam incurrere decernimus ipso facto.

maaden, ikke fordi der ikke gik nogen ny Disputats eller noget nyt Forhør i Forvejen, thi Prædikanternes Meninger laa klart nok for Dagen ved de malmøske Lutheraneres Skrifter og Færd, men derved, at alle skaanske Kjøbstæders Borgere erklæres fredløse paa Landstinget, som de skaanske Stæder slet ikke henhorte under. Men rimeligvis er der noget overdreven i den malmøske Fremstilling. At Landstinget skulde have erklæret alle lutherske Borgere og Præster for fredløse, -uden at hver enkelts Sag var hørt, lyder utroligt. Derimod kunde Landstinget afgive en almindelig Kjendelse om det juridiske Punkt — saaledes som Landstingene og de kgl. Retterting saa ofte gjøre — men en saadan almindelig Dom havde ikke nogen Retsvirkning, før der fulgte en speciel Retsforfølgning efter for hver enkelts tilhørende Værneting, og en saadan almindelig Dom over Borgerne og Prædikanterne i Malmø og Trelleborg — thi det er disse Steder, som særlig nævnes i Forening, med Væ, hvor Forholdene ere ukjendte, — kunde kun komme til at lyde, som den gjorde; thi Prædikanterne vare efter katholsk Synsmaade aabenbare Kjætttere «udi Madband», og Borgerne havde gjort sig skyldige i det samme ved at opholde dem og beskytte dem, uagtet de af Kirken vare erklærede for Kjætttere og tildels ved gejstlig Dom allerede afsatte, og derved havde de tillige vist aabenbar Trods mod den verdslige Regjering og Recessen af 3 Juli.

At ogsaa de øvrige Biskopper begyndte Forfølgelser mod de lutherske Præster, siges udtrykkeligt ¹⁾; men man kjender saa godt som intet hertil. Der anføres stærke Beskyldninger mod Ronnov for den Maade, hvorpaa han forfulgte baade Prædikanterne og Borgerne, navnlig i Slagelse; men

¹⁾ Hvitfeld og Krag a. Sted.

det fremstilles som rene Voldshandlinger, uden egentlig Retsforfølgning og i ethvert Tilfælde i Kraft af hans egen biskoppelige Jurisdiktion¹⁾. Det samme synes at have været Tilfældet med Jørgen Frises Forfølgelser mod et Par lutherske Prædikanter, som han berøvede, ikke blot deres Sogne og Kirker, men ogsaa deres Gods; men i det mindste om den ene siges der, at det skete «uden al Lov og Dom». Senere, da Kristian 3 blev hyldet i Viborg i Marts 1535, bleve disse Sager af begge Parter indankede for Kongen og Raadet. Da Recessen af 3 Juli jo imidlertid maatte anses for lovlig bestaaende endnu paa den Tid, og da Biskoppen selv stævner Præsten, fordi han «med Vold» havde ladet sig indføre i sine tre Kirker mod Biskoppens Villie, kan ogsaa heri ligge en Antydning af, at Spørgsmaalet om Indtrængen i Kirkerne ogsaa for Præstens Vedkommende tilsidst med Rette henhørte under Rigsraadet²⁾.

Efter Recessen af 3 Juli maa det da anses for Lands Lov og Ret, at enhver, Gejstlig eller Lægmand, kunde komme til at stande til Rette for Rigsraadet i ethvert Spørgsmaal om Indtrængen i Kirkerne og om Selvbeskikkelse til Præst, men kun i verdslig Henseende, som den, der ikke havde villet holde Raadets Bud og Mandater, naar han altsaa havde vist aabenbar Trods eller nægtet at følge Recessens Bud, saaledes som Malmø og Trelleborgs Borger-
skab havde gjort. Forøvrigt have Prælaterne beholdt deres fulde gejstlige Jurisdiktion i alle rent gejstlige Sager; selv i Spørgsmaalet om Beskikkelsen af Præst staar denne under Biskoppens Jurisdiktion som gejstlig Mand, men Straffen

¹⁾ Klageskriftet, Rørdams Udg. S. 166—67. Om Forholdene i Slagselse henvises til Tillægene under 3 Juli.

²⁾ Om Jørgen Frises Forhold til Vikar Jens Nielsen og Præsten Mads Hegelund i Vorning henvises til Ny kirkehist. Saml. 5, 722—24; 726—27 og de der anførte Bevissteder.

herfor er fastsat i Analogi med den verdslige Lovs Bestemmelser om lignende Forhold, idet den fastsættes til Voldsbøder, hvis ikke særlige Omstændigheder kom til, der kunde medføre endnu haardere Straf.

Vende vi nu tilbage til Hans Tavsens Sag, saa er det bekjendt, at der rejstes 3 Klagepunkter mod ham. Først havde samtlige Danmarks Biskopper og Prælater kaldt ham i Rette for en Skandbog, hvori han for nogle Aar siden havde kaldt dem Tyranner, Bedragere, haardnakkede og forblindede Knubbe, som ingen Mand nyttige vare, med mange andre Skjældsord. Under almindelige Forhold maatte denne Sag ubestridelig henhøre under den gejstlige Jurisdiktion, og dog er det vanskeligt at paavise, hvorledes Prælaterne, naar de optraadte samlede, skulde bære sig anderledes ad, end de gjorde. Var en hvilken som helst enkelt Biskop eller Prælat bleven nævnt i Hans Tavsens Bog, kunde han have stævnet ham for Roskilde Biskop, og hvis Rønnev selv havde været personlig nævnt, kunde han have stævnet ham til at møde for Erkebispens og Danmarks Riges Prælater paa almindelig Herredag; thi det var Rigets øverste gejstlige Jurisdiktion¹⁾. Men her gik denne

¹⁾ 1524 og 25 under Striden mellem Biskop Styge Krumpen og Viborg Kapitel om Kirkerne paa Læsø, ringeagte Kannikerne den Bandstraale, som Biskoppen har udslynget mod dem. Kongen (!) byder da Biskoppen at hæve Bandlysningen og at lade Sagen komme for Kongen og Rigets Prælater paa almindelig Herredag; men senere maatte Kannikerne møde for Rigens Biskopper og Prælater overensstemmende med Erkebiskop Aages Stævning og Bud. — 1499 strider en Kammik i Viborg med en anden Klærk om Besiddelsen af to Kirker i Stiftet; thi han var kaldet af Kapitlet under Bispeledigheden; men den nye Biskop havde bestridt Kapitlets Ret hertil og udnævnt en anden. Ogsaa denne Sag forhandles *«coram archiepiscopo et regni praelatis in communi dieta»*. (Viborg Stiftsarkiv). —

Fremgangsmaade slet ikke an, da alle Prælater uden Undtagelse, Erkebisperne medindbefattet, staa som Klagere, og alle ere angrebne. Hvor skulde de gaa hen for at finde en gejstlig Domstol til at afsige Dommen? Til Rom kunde det ikke nytte at henvende sig; Vejen dertil havde længe været spærret, og desuden var det en forfatningsmæssig Bestemmelse, at ingen Sag maatte stævnes ind til Rom, for den havde været for Rigets Prælater ¹⁾. Vilde Prælaterne have Hans Tavsens dømt for denne Sag, maatte den ifølge de givne Forhold for det verdslige Rigsraad. Dette havde da to Veje at gaa; det kunde for det første betragte Sagen som en rent verdslig Sag — i Lighed med hvad der tidligere havde været Tilfældet med Biskop Jens Beldenak — og afgjøre den efter de verdslige Love. Det kom da an paa at finde en Retsanalogi, hvorefter denne Pressesag — saa vidt skjønnes, den første af den Art i Danmark — kunde paadømmes; thi da der i de almindelige verdslige Love her til Lands endnu ikke fandtes nogen Lovbestemmelse om trykte Skandskrifter, maatte Sagen behandles i Analogi med verbale Injurier. Heller ikke herfor fandtes der endnu i de almindelige Landslove nogen Analogi; dog havde der uddannet sig en vis Praxis i denne Henseende, idet allerede en Landstingsdom af 1433 udtaler den Retsætning, «at hvilken Mand der lægger en anden Uære til og kan det ikke bevise, men vorder dermed tilbagedreven, da bør han at lide samme Ret og Dom, som den anden skulde have lidt, om han havde det over ham bevist . . . og hvilken Mand der saa vil lyve anden sin Hæder eller Ære og Rygte fra, hannem bør ej at være Dannemand efter den Dag, som han tilforn var, og bør ej at være i

¹⁾ Frederik I.s Haandfæstning § 8.

Lov og Lag eller noget Samfund med nogen Dannemand derefter». I Analogi med denne Retsgrundsætning kunde Raadet da dømme Hans Tavsens til at være Løgner og Mindremand¹⁾, hvorimod man her neppe kunde anvende det Talionsprincip, der ligger udtalt i Landstingsdommen af 1433, og som gjenfindes i Kong Frederiks Forordning om Adlen af Aar 1528, hvorefter enhver, Gejstlig eller Verdslig, som aabenbart talte paa nogen god Mands (o: Adelsmands) eller Kvindes Ære, uden at kunne bevise sine Udsagn, skulde staa i samme Last, Skade og Vanære, som han vilde føre den anden i med Løgn, et Princip, der havde sin Retskilde i den kanoniske Ret, hvor lignende Bestemmelser findes; thi her var der ikke Tale om bestemte Sigtelser for bestemte Forbrydelser, men om almindelige Skjældsord: det skulde da være i Anledning af Ordet «Bedragere»²⁾. — Derimod fandtes der i Stadsretterne Analogier, hvorefter Sagen kunde paadømmes: Enhver, der talte «ubekvemmeligen» om Kongen og hans Raad, det som Ære rørte, skulde miste sin Hals, uden Sagvolderen vilde benaade ham³⁾, en Bestemmelse, som maaske kunde finde Anvendelse her, da alle Sagvolderne vare Medlemmer af Rigsraadet; og hvis man ikke vilde tage Hensyn til dette Kapitel af den almindelige Stadsret, da det ikke var i Anledning af deres Stilling som Raadsherrer, at Biskopperne vare blevne udskjældte i Skandskriftet, kunde en Analogi hentes fra andre Kapitler i Stadsretten, hvor der fastsættes 40 Marks Boder til Sagvolderen, Kongen og Staden, i For-

¹⁾ Herpaa kunde ogsaa Hans Refs Ytring tyde, at H. Tavsens blev dømt til en Kjætter, Løgner, Tyv og Skalk.

²⁾ Bevisstederne hos Rosenvinge, i Dansk Mag. III, 3, 171 fgd.

³⁾ Kong Hanses alm. Stadsret cap. 6, Rosenvinge, 5, 554, med Varianten «Danmarks Riges Raad».

ening med «Dannemænds Bøn», naar nogen uberygtet Mand eller Kvinde talte ubekvemmelig paa en anden det som Ære rorte, og kunde han ikke udrede Boderne, skulde han slaas til Kagen «eller løse sig fra Sagvolderen, Foged og Borgemester som han kan med dennem tilens vorde», og var det en «ond» (berygтет) Mand eller Kvinde, der gjorde sig skyldig heri, skulde de sættes paa Kagen og siden drage Sten af By, og deres Gods være forbrudt ¹⁾. Selv om Rigsraadet ikke vilde betragte Hans Tavsens som en «ond» Mand, hvilket forøvrigt ikke er umuligt, al den Stund han netop anses for en aabenbar Kjætter, saa maatte Straffen dog i ethvert Tilfælde blive haard efter de verdslige Love; thi 80 Mark til Konge og Stad foruden 40 Mark til hver af Klagerne — saaledes beregnes Boderne i andre Tilfælde, hvor der er flere Klagere — vilde blive en anselig Sum paa en Tid, da en Td. Rug kostede 8—12 ß.

Da Rigsraadet imidlertid aldrig kunde blive en kompetent Domstol for Hans Tavsens i denne Sag, hvilket vilde stride fuldstændigt mod den Reces, som Biskopperne og Raadet selv faa Dage før havde vedtaget, hvorefter Sagen behørte under en gejstlig Domstol, og mod Kjøbenhavns Stadsprivilegier, hvorefter Bytinget var hans verdslige Værneting, saa kunde Raadet gaa en helt anden Vej. Det kunde afgjøre Retsspørgsmaalet og forøvrigt overlade Sagen til Kirkens Afgjørelse; det kunde erklære, hvorvidt Hans Tavsens havde gjort sig skyldig eller ikke i en Forbrydelse, hvor det var Statens Pligt at træde til og skaffe Forbryderen afstraffet. Og efter de kirkelige Love kunde Hans Tavsens — i det mindste, naar man vilde stille Sagen paa Spidsen, og det gjaldt netop Biskopperne om at godtgjøre,

¹⁾ Kong Hanses Stadsret, anf. St. S. 587 ff.

at Hans Tavsens var en aabenbar Kjætter — allerede ved selve Skandskriftets Affattelse betragtes som renitent Bandsat, og da var han ved det «for nogle Aar siden forleden» udgivne Skandskrift allerede «udi Madband», saa at Kongens Sværd ifølge Stadsprivilegierne skulde rette over hans Hals¹⁾. Om der fandtes formildende Omstændigheder, og hvorvidt Raadet af den Grund vilde indstille Hans Tavsens til Benaadning «for Guds Skyld og Dannemænds Bøns Skyld» som det i lignende Tilfælde hed²⁾, blev et andet Spørgsmaal.

Dernæst anklagede Joachim Rønnev specielt Hans Tavsens, fordi han «med sine Tilhængere» havde befattet sig med alle Kjøbenhavns Kirker, navnlig St. Nikolai Kirke, og derved havde tiltalt Biskoppen med nogle haanlige og hovmodige Ord paa Kapitelshuset i nogle Rigsraaders Nærværelse. At Rønnev i denne Henseende stævne Hans Tavsens for det verdslige Rigsraad, var ganske naturligt; vi ville ikke her dvæle ved, at Rønnev ifølge sine egne Forpligtelser til den afdøde Konge og hans Efterfølger var ligefrem bunden til at gjøre det; thi disse Forpligtelser tog Rønnev sig ellers meget let, og det kan ikke

¹⁾ Birgers ovennævnte Statuter, Pont. Ann. II, 548: Excommunicamus insuper omnes, qui odio vel lucri causa aliquibus crimina falsa imponunt, pro quibus mors vel exilium aut membrorum mutilatio vel exhereditatio, bonorum spoliatio seu famæ denigratio sequi debeat, si judicialiter convineantur. Qvi vero ad diffamationem alterius quid proponat, quod mores sugillat, nisi hoc approbare potuerit, cannonice puniatur et injuriam passo pro modo culpæ satisfacere compellatur.

²⁾ Dette Udtryk forekommer i en Dom i Viborg Stiftsarkiv, hvorved en gejstlig Ret 1566 erklærer en Præst for uværdig til sit Embede, «uden han for Guds Skyld og Dannemænds Bøns Skyld kan benaades». Det er i Virkeligheden det samme, som sker med Hans Tavsens.

nægtes, at Rønnoy nu tillige med sine Forlovere «sad udi Badet», som Klageskriftet udtrykker sig, hvis han egenmægtigt forfulgte de lutherske Prædikanter; hans egne Forpligtelser og Recessen kunde ikke godt forliges. Men selv overensstemmende med Recessen kunde Rønnoy i dette Tilfælde stævne Tavsens for Raadet; thi han havde jo selv tidligere, som Dommen udviser, stævnet Tavsens for sig paa Kapitelshuset i Anledning af Kirkerne og i Kraft af sin biskoppelige Myndighed søgt at faa ham til at falde til Foje; men Tavsens havde nægtet det og saaledes vist Trods mod Raadets Bud, saa at han nu kunde stævnes for Raadet som den, der ikke vilde holde Raadets Skikkelse og Mandat. Thi at denne Sammenkomst paa Kapitelshuset er foregaaet meget kort for, man kan næsten sige i Dagene mellem den 3 og 14 Juli, er aldeles utvivlsomt ¹⁾. St. Nikolai Kirke laa under Kjøbenhavns Kapitel, som havde Patronatsretten dertil; for saa vidt kunde Rønnoy ogsaa have holdt sig til Kapitlet; men dertil var der naturligvis ingen Anledning, da Hans Tavsens aabenbart var Kapitlet paatrængt mod dets Villie. De nærmere Omstændigheder ved Tavsens Beskikkelse til Præst ved denne Kirke ere

¹⁾ Jeg antager nemlig med Rørdam (Universitetets Hist. I, 466 Note), at det er den samme Samtale mellem en Prædikant og Rønnoy, der omtales i Klageskriftet (Rørdams Udg. S. 166), hvor Prædikanten beraabte sig paa «et almindeligt Koncilium», hvortil Rønnoy svarede, om den Nar af Hessen eller den Gjæk af Holsten skulde være Dommer; han skulde være ham baade Konge og Dommer nok. Thi at denne «Gjæk» var Hertug Kristian, ikke Kong Frederik, fremgaar tydeligt af Klageskriftets Slutningsord: «Om vor Herre Fader og vi have saadant af hannem forskyldt, eller om det er foreneligt med hans Brev og Segl, give vi alle at betænke». — At denne Prædikant var Tavsens, beror paa Vedels Autoritet (Ny dske Mag. 3, 24).

ukjendte; men han anklagedes tillige for det lutherske Partis Overgreb mod alle Stadens Kirker, som Ophavsmanden og Lederen hertil, og kan man stole paa de katholske Beretninger om disse Begivenheder, vare de foregaaede med Vold og Magt; desuden vide vi af Povl Helgesens Beretning, at det gamle Spørgsmaal om Billedstormen i Vor Frue Kirke atter blev fremdraget og Tavsens beskyldt for at være den egentlige Ophavsmand hertil, hvilket han vel bestemt benægtede, men uden at de katholske Dommere, som det synes, have anset Beskyldningerne for tilstrækkelig gjendrevne ¹⁾. Selv efter de verdslige Love var dette halsløs Gjerning ²⁾, og efter hele den Maade, hvorpaa Protestanterne havde bemægtiget sig Kirkerne, er det et Spørgsmaal, om det ikke kunde betragtes som Tyveri i Forening med Kirkebrud, og ogsaa herfor satte de verdslige Love Dødsstraf; i det mindste berettes det, at Hans Tavsens «blev dømt til Tyv» ³⁾. At de bestaaende kirkelige Love herfor satte Bandsstraf, som man var ifalden ved selve Gjerningen («ipso facto»), er ovenfor omtalt, saa at Hans Tavsens alene af den Grund kunde anses for at være «udi Madband».

At det tredie Punkt, hvorfor Hans Tavsens anklagedes, kjætterske Meninger om Nadverlæren, aldrig kunde blive Gjenstand for det verdslige Raads Dom, er øjensynligt. Men dette Punkt synes heller ikke at være blevet gjort til

¹⁾ Skibyske Krønike, Rørdams Udg. S. 92 (Script. II, 593).

²⁾ Hvo som gjør Samling eller Opløb i nogen Kjøbstad uden Borgemestres og Raads Vidskab, og er Hovedsmand derfor, han have forbrudt sin Hals (Kong Hanses Kjøbstadsret kap. 47; Rosenvinge, 5, 553).

³⁾ Hans Refs Ytring i Tillæg 43. Smlgn. Stemmanns Retshist. S. 620 fgd. Efter Skaanske Lov skulde Kirkebryderne straffes med Hjul, Baal eller Stene.

Gjenstand for en Retsforfølgning fra Rigsraadets Side ¹⁾. Rigsraadet kunde her kun erklære, at Hans Tavsens efter de Beviser, der vare fremførte, maatte anses for skyldig og overbevist om Kjæteri, saa at den verdslige Arm, naar Sagen paa tilbørlig Vis var paakjendt af den rette Dommer, var forpligtet til at skaffe ham afstraffet. Skulde der her afsiges en Dom, maatte det være af Prælaterne selv.

Hvorledes disse Sager bleve førte, om de vare indstævne-ede enkeltvis eller alle under ét er det nu vanskeligt at komme til en klar Erkjendelse af. Følger man imidlertid Povl Helgesens Fremstilling i den skibyske Krønike og selve Indholdet af den Erklæring, som de 17 Rigsraader udstedte i Nærværelse af Kjøbenhavns Borgemestre og Raad, Borgemestrene og nogle Raadmænd fra Malmø og nogle Borgere af hvert Rodemaal i Kjøbenhavn — en mærkværdig stor Forsamling, som i ethvert Tilfælde var tre- til firedobbelt saa talrig som de tilstedeværende Rigsraader, al den Stund baade Kjøbenhavn og Malmø hver havde 4 Borgemestre og 12 Raadmænd, og Kjøbenhavn var delt i 8 Rodemaal, som ved saadanne Lejligheder plejede at stille et Udvalg af 4 Mænd hver — saa synes de alle at være slaaede sammen og behandlede under ét; thi det er aabenbart, at Kjætterspørgsmaalet var Hovedsagen, og at det hele egentlig gik ud paa at fremstille Hans Tavsens som en ved den stedfundne Disputation overbevist Kjætter og Bandskrop, en »Luthers Discipel«, der ved sine Gjerninger og sin Lære var falden »udi Madband«, og over hvis Hals den verdslige Arm var pligtig at rette. Og denne Erklæring afgav de 17 til-

¹⁾ I Dommen selv hedder det heller ikke, som i Anledning af Skandskriftet, at Hans Tavsens er »kaldt i Rette« derfor, men kun, at »det blev rørt for os«, at han havde talt Sakramentet for nær.

stedeværende Rigsraader i Borgerskabets «Nærværelse», men neppe med dets Billigelse — «de modraabte samme Kon- demnering og vilde den ikke samtykke» —, idet de paa- sagde, «at hannem derfor burde at straffes baade efter Loven og stande tilrette som Recesser¹⁾ og Stads- privilegier indeholde, uden hvis (o: hvad) de værdige Herrer Bisper og Prælater hannem naadelig herudi anse vilde», hvorpaa de for «Guds Skyld og Dannemænds Bøns Skyld (alles vores kjærlige Bøns Skyld)» overgav Sagen til Biskoppernes Naade. Kirken har ved Povl Helgesens Hjælp — efter Rigsraadernes Mening — bevist, at Hans Tavsens er skyldig i de Forseelser, hvorfor han anklagedes, og at han derfor bør straffes efter Loven — den gejstlige eller verdslige — som Løgneren og Æreskænderen, som den, «der Vold og Vælde bruger», og som den, der ikke har villet holde Raadets Bud og Mandat; baade ved sin Færd og ved at tale Sakramentet for nær er han over- bevist om at være en Bandskrop og Kjætter, som bør stande til Rette for sine tilbørlige Dommere efter Odense Reces og Recessen af 3 Juli, og som den verdslige Regjering overensstemmende med Kong Frederiks Haandfæstning og Kjøbenhavns Stadsprivilegier er pligtig at straffe paa Livet.

Efter vor Opfattelse af, hvad der foregik paa Kjøben- havns Raadhus den 14 Juli, er saaledes Disputationen Ho- vedsagen; ellers vilde det ogsaa være ufatteligt, at man tog en halvhundrede Borgere med, hvoraf dog vistnok Flertallet, om ikke alle maatte anses for luthersksindede. Det hele er en Fortsættelse af hvad der forefaldt paa Herredagen 1530; den Gang vare Prædikanterne villige til en Disputation paa

¹⁾ Mine Grunde til at holde paa dette Ord har jeg anført ved Til- læg 36.

det Vilkaar, at Kongen, Raadet og Borgerskabet skulde være Dommere, Papisterne derimod beraabte sig paa et »generale Koncilium» ¹⁾. Kort efter fulgte Povl Helgesens og Tavsens Strid om Messen; Povl Helgesen opfordrede til en mundtlig Disputats, hvorpaa Hans Tavsens gik ind, og ogsaa her tænkte man sig Striden udkæmpet for Kjøbenhavns Borgemestre og Raad ²⁾. Nu, under de forandrede Tidsforhold, tog man Hans Tavsens paa Ordet og stævnedes ham til en Disputats for Raadet, med Borgerskabet som Bisiddere. Nu kunde Katholikerne roligt gjøre det, med Recessen af 3 Juli i Baghaanden, uden at hindres af en kjættersk Konges og en luthersksindet Minoritets Nærværelse i Rigsraadet. »I mange Stykker» gaar Disputationen — efter katholsk Synsmaade — Hans Tavsens imod ³⁾. Der formuleres da en bestemt Anklage imod ham i flere Punkter, af en saadan Beskaffenhed, at Hans Tavsens ikke kunde fragaa dem, idet man ikke holdt sig til hans mundtlige Ytringer og saaledes ikke behøvede at tage Hensyn til mundtlige Vidners modsigende Erklæringer, men man holdt sig til hans Skrifter og til det Faktum, at han mod Biskoppens Villie havde indtrængt sig i de kjøbenhavnske Kirker. Lektor Povl har atter fremdraget den gamle Beskyldning mod Hans Tavsens, at denne havde lært, »at man ikke maa bevise det hellige Sakramente Hæder og Ære», og at »det ikkun er et Tegn» ⁴⁾. Paa denne Beskyldning, der om

¹⁾ Hvitfeld, S. 1332.

²⁾ Svar til Lektor Povl, Rørdams Udg. S. 157—58.

³⁾ Smldn. Knud Bildes Ytring, »at Lektor Povl og Mester Hans nu vare til en Disputation igaar for alle Bisper og Prælater og for Danmarks Riges Raad og Borgemestre og Raad, og overvandt Lektor Povl samme Prædikanter i mange Stykker, som han havde pædikeret (osv.)»

⁴⁾ Skib. Krønike: sacram eucharistiam non esse adoran-
dam. Svar til Lektor Povl, Rørdams Udg. S. 137: Ikke haver jeg eller

Ordet end ikke er brugt af Povl Helgesen, dog vilde stemple Hans Tavsens som en Zwinglianer, kunde Tavsens efter hele sin tidligere Lære om dette Punkt og efter hvad han selv havde skrevet i den Anledning i sit «Svar til Lektor Povl», ikke svare uden med et bestemt Nej, idet han atter hævdede, at Povl Helgesen havde forvansket hans Ord ved at indskyde et «ikkun»; men da Povl Helgesen derpaa fremlægger et haandskrevet Exemplar af hans Skrift, hvor Ordet dog staar, da Sagen saaledes bliver tvivlsom, da stilles det bestemte Spørgsmaal til ham: «Tror du, at det er det sande og værdige Guds Legeme under Brøds og Vins Lignelse, som en kristelig Præst konsakrerer og yder udi Messe Embede og som efter den kristelige Romerkirkes Vedtægt og Skikkelse sættes baade udi Monstrans og Pixis?» Men derpaa kunde Hans Tavsens aldrig svare uden med et bestemt: «Nej, det kan jeg ikke erkjende for at være det sande og værdige Guds Legeme; thi — saaledes omtrent føres Beviset i hans eget «Svar til Lektor Povl» — jeg har ingen Vished for, at en Messepræsts Mumlen og Hvirken er en virkelig Indvielse; kun ved Ordets Udtalelse bliver Elementet til Sakrament; *accedat verbum ad elementum et fit sacramentum*, som den hellige Augustinus siger; Ordet skal derfor udtales højt og tydeligt, saa at enhver kan høre det, og det skal udtales hver Gang, Handlingen foregaar; jeg kan derfor heller ikke erkjende det for at være det sande og værdige Guds Legeme, som gjemmes hen i en Sølvæske; jeg har ingen Vished for, at det virkelig er Guds Legeme; det er en ufor-

nogen af mine Medarbejdere, det jeg ved, talt saa om dette hellige Sakramente (som du klager), at man maa ej bevise det Hæder og Ære og med en sand Mening tilbøde det». Smalnu. smsts. S. 160 nederst. Engelstoft, Hist. Tidsskrift III, 6, 39 fgd.

svarlig Misbrug, som strider mod Guds Ord». Hans Tavsens er af Povl Helgesen bleven stillet midt imellem Beskyldningen for Zwinglianisme og Vedkjendelsen af den krasse katholske Opfattelse af Messeofret og Transsubstantiationslæren; han fornægter med stor Bestemthed begge Opfattelser, men hævder derved netop sin egen Overbevisning, den lutherske Opfattelse af Nadveren, og dermed er han fældet, efter Katholikernes Mening¹⁾.

¹⁾ Sm. n. nærmere hos Paludan-Müller, Hist. Tidsskrift III, 6, 348 fgd., der tillige paaviser, at det ogsaa stred mod Luthers Ord at antage den i Pyxis opbevarede Hosti for Guds Legeme. For mig har imidlertid Hans Tavsens eget «Svar til Lektor Povl», der jo nu foreligger tilgængeligt for alle i Rørdams Udgave af Hans Tavsens Smaaskrifter, fjernet enhver Tvivl om dette Punkt; thi at det er dette Skrift, der laa til Grund for Disputationen om Nadverspørgsmaalet, og som blev fremlagt for Forsamlingen, er klart og tydeligt godtgjort af Engelstoft a. St. Uagtet vedkommende Afsnit af Tavsens Skrift — Svar til Lektor Povls 4 og 5 Kapitel (Rørdams Udg. S. 136 og 142 fgd.) — bør læses i Sammenhæng, skal jeg dog, foruden de allerede af Paludan-Müller aftrykte Steder, særlig henlede Opmærksomheden paa følgende Steder: (S. 147) «Efterdi denne Sakreren og Vielse i det hellige Sakramente staar paa Guds eget Ord og Indsæt, som nu er urykkelig bevist, hvi skulde man ej da maatte tvivle og bære Mislove paa eders Brød og Vin, efterdi man ikke er vis, om Guds Ord er dermed eller ej, og er det der end, da have I hvisket det for eder selv og ikke ladet nogen hørt det; stjæle I os da Ordet fra, som skaffer og gjør Sakramentet, paa hvilket et Sakramente lader sig og alene kjende fra andet Kreatur, som er og lige saadant til Siune; hvorpaa skal jeg da visselig kjende det, at eders Sakramente er et sandt Sakramente? Maaske, fordi jeg véd det, at Præsten er raget og smurt (osv.)». S. 143: «Jeg staar det fuldkommelig til, at jeg haver sagt i min Prædiken og siger endnu, at man maa vel tvivle paa det Brød og Vin, som hine Hviskere vise Folket og lade dem ikke høre Kristi egne Ord derover». — S. 151: «Thi véd jeg vel, at Gud vorder mig ikke vred derfor, om jeg ikke tilbeder det, jeg ser i Præstens Haand eller Monstrans, efterdi jeg ikke véd visselig, hvad det er uden Brød». — Tvivler Hans Tavsens om, at det af Præsten i Messeembedet konsakrerede Sakrament, som opbevares i

Ved Rigsraadets Udtalelse var Hans Tavsens erklæret for skyldig i Forseelser, hvorfor verdslige og gejstlige Love efter den strænge Ret satte Dødsstraf, og Rigsraadet havde som Rigets øverste verdslige Domstol erkjendt, at her var et Tilfælde, hvor den verdslige Statsmagt havde en Forpligtelse til at træde til og skaffe Straffen exekveret, hvis Prælaterne forlangte det. Herved bliver Rigsraadets Erklæring en Dom med bestemt Retsvirkning; efter at Tavsens er overbevist om at være en Bandskrop og Kjætter, der er «udi Madband», kan Straffen strax exekveres; i al Fald blev det en ren Formsag, om Tavsens bag efter skulde «stande til Rette» for Prælaterne eller Joachim Ronnov alene som Sjællands Biskop. Men at her vare mange formildende Omstændigheder, maatte selv den ivrigste Katholik indrømme, uanset den store Tumult i og udenfor Raadhuset, der antog en for Prælaterne og Rigsraadet truende Karakter. Skandskriftet var ikke rettet mod en enkelt af de klagende Personligheder og indeholdt ikke Beskyldninger for enkelte bestemte Forbrydelser, men indeholdt de af Reformatorerne i Almindelighed mod den bestaaende Kirkes Prælater

Monstrans og Pyxis, virkelig er det «sande» Sakrament, kan han ikke erklære det for at være «det sande og værdige» Guds Legeme, men kun et foregivet. Af indre Grunde maa jeg saaledes holde paa det bekjendte «ikke» i Hvitfeldts Text; men endnu mere af rent ydre tekstkritiske Grunde (nærmere ved Tillæg 36). Til et lignende Resultat er ogsaa Helveg kommen i «Kirkeh. for Reform. II, 957. Forøvrigt maa det atter fremhæves (smlgn. Paludan-Müller a. St. S. 355), at vi kun kjende Tavsens Bekjendelse i den Form, hvori hans Modstandere have ført den i Pennen, og at den muligvis derved fremtræder skarpere, end den i og for sig har lydt, en Betragtning, der styrkes ved den Form, hvori hans Ytringer af Skandskriftet ere førte i Pennen, langt kraftigere, end de staa i selve Skriftet, hvilket formentlig vil fremgaa af det følgende.

rejste Beskyldninger og de i den Henseende almindelige Udtryk, i dette Tilfælde ganske vist særligt rettede mod de danske Prælater; ja Ordene »Tyranner, Bedragere og Knubbe« fandtes ikke en Gang deri, om end Prælaterne i Almindelighed anklagedes for at paalægge baade Sjæl og Liv et aandeligt og verdsligt Tyranni, for at bedrage ved deres falske Lærdom og for i det Hele at være unyttige til deres aandelige Gjerning¹⁾. Og havde Hans Tavsens paa utilbørlig Vis »befattet« sig med Kjøbenhavns Kirker og fort Vranglære, saa var det sket med Billigelse af Kjøbenhavns Raad og under Beskyttelse af den verdslige Regjering, hvis Arm nu under de forandrede Forhold skulde rettes mod

¹⁾ Det »Skandskrift«, som Tavsens »for nogle Aar siden udskrev og lod prente«, og som fremlagdes for Forsamlingen, kan nemlig neppe være andet end hans i Aaret 1529 af Hans Vingaard i Viborg trykte »Kort Ansvar til Bispens Sendebrev af Odense«; thi i intet andet af Hans Tavsens i disse Aar udgivet Skrift findes lignende Ytringer (småkn. Fortegnelsen over Tavsens Skrifter i Rørdams Universitetshistorie I, 483). De Steder, hvortil der sigtes, maa da være følgende: »Gud haver beladt os med eder og eders Lige, som under et saadant højt og helligt Navn (o: Bisper af Guds Naade) bruge eders mægtige og vældige Tyranni over os og tvert imod biskoppelig Art og Natur sætte eder op over os baade som Guder og verdslige Fyrster og ville baade regjere over Sjæl og Liv imod al Ret«. (Rørdams Udg. S. 29). — »Se, med saadanne Tegn skulde I bevise eder; da kunde vi kjende eder for Biskopper af Guds Naade, dersom I og bare hverken hine høje Hatte eller forgyldte Sølvstave. Nu have I ny Tegn paa eder, og en ny Gud tjene I, det er Paven og eders egen Bug, ingen anden ere I nyttige enten med Ord eller Gjerninger, uden I have og Vild dermed«. (S. 32). — »(Denne Splidagtighed kommer ikke af Morten Luthers Lærdom) men af eders haarde Hjerte og forstokkede Blindhed, af eders store Dønkelgodhed, Gjerrighed, Hovmod og andre skjendelige Laster . . . I haver forført og bedraget os med Fabler og Tant«. (S. 40, o. fl. St. i det følgende). — Faa Aar efter vare baade Jens Andersen og Hans Tavsens dømte som Løgnere!

ham. Da var det, at Prælaterne «for Guds og alles kjærlige Bøns Skyld omdroge saadan Straf og Pene, som Mester Hans forskyldt havde og med Rette lide skulde, dog udi saa Maade, at han herefter ikke skal befatte sig med nogen af Kjøbenhavns Kirker, ikke skal skrive Boger eller lade dem prente, inden en Maaned skal forlade Sjællands Stift og siden ikke opholde sig i Sjællands eller Skaanes Stift; i Fyns eller Jyllands Stifter maa han ikke prente Boger, prædike eller indtrænge sig i nogen Kirke uden Biskoppens Samtykke og Befaling. Joachim Ronnov skal og bør atter annamme og beholde sine Kirker i Kjøbenhavn saa frit som de tidligere Biskopper i Roskilde, og han skal skikke og indsætte Prædikanter, som lære og forkynde det hellige Evangelium og Guds rene Ord, som de ville ansvare og være bekjendte, desligeste ministrere Sakramenterne, holde Messe og anden Gudstjeneste, som kristeligt og tilbørligt er i alle Maader.»

Ved dette Kompromis havde Rigsraadet indirekte erkjendt, at Prælaterne vare Tavsens rette Dommere; thi hvorledes man end vender og drejer Ordene, bliver det Prælaterne, der komme til at afsige Kjendelsen, idet de give Afkald paa den strænge Straf og sætte en mindre isteden; men Dødsstraffen hænger fra dette Øjeblik truende over Hans Tavsens Hoved; thi hvis han handler imod Voldgiftskjendelsen, skal han «stande til Rette efter Recesser og Stadsprivilegier» og lide den Straf, «han haver forskyldt», og Rigsraadet vilde da ikke kunne nægte at tage sig af Sagen. Forøvrigt er det klart, at Rigsraadet ved det mæglende Forlig navnlig har taget Hensyn til Recessen af 5 Juli og dens Bestemmelse om Biskoppernes fulde Myndighed i deres Stifter; Kirkelæren have de kun indirekte taget Hensyn til, idet det jo efter Kjendelsen stod enhver af de

andre Biskopper frit for at lade Hans Tavsens prædike i deres Stifter; det blev da deres egen Sag at drage ham til Ansvar for den Vranglære, han muligt efter deres Mening kunde prædike. Man vil gjøre ham uskadelig; derfor paalægger man ham Censur; man forviser ham fra Kjøbenhavn og Malmø, men glemmer Viborg, hvis Borgere lige saa godt formaaede at beskytte ham trods Biskop og Rigsraad, og som ogsaa kort efter skulle have tilbudt ham et Fristed hos sig; man vil sætte ham under Biskoppernes Tilsyn, men glemmer, at selv om de jyske vilde formene ham Adgang til nogen Kirke, kunde dette neppe ventes i Fyn med Jørgen Sadolins Medvirkning og under Knud Gyldenstjernes Beskyttelse, som efter hvad der tidligere er oplyst, neppe kan antages at have været blandt hans Anklagere. Bispemyndigheden er det første og vigtigste, og af lutter Iver for at fastslaa den, paalægger man i Virkeligheden Rønnev et Baand; thi hvorfor skulde han ikke have samme Ret som de andre? Man giver Rønnev Kjøbenhavns Kirker tilbage og straffer derved ikke blot Hans Tavsens, men alle de evangeliske Præster i Kjøbenhavn, som nu enten maatte anerkjende Rønnevs Myndighed eller trække sig tilbage; og i det samme Øjeblik, man giver Rønnev Myndigheden tilbage, paalægger man ham at ansætte Præster af samme Slags som de tidligere, kun med den af Recessen paabudte Indskrænkning, at de skulde holde Messer og ministrere Sakramenterne, «som kristeligt og tilbørligt er i alle Maader», og dette sidste er det eneste Hensyn, som i Dommen tages til Klagen over Sakramenterne, men i saa ubestemte Udtryk, at man kunde fortolke dem, som man vilde. Hele denne Overenskomst er som alle hin Tids Retsakter saa ubestemt og vaklende, og fuld af saa mange

Modsigelser, at den tydeligt bærer Præg af det Hastværk og de særlige Omstændigheder, hvorunder den er fremkommen. Men var man én Gang kommen ind paa Indrømmelserne og havde tilstaaet »Dannemænds Bøn» en Berettigelse, hvorved man tillige havde indrømmet, at Biskopperne vare Tavsens rette Dommere, saa laa det meget nær at prøve samme Middel endnu en Gang og ved en ny »Dannemænds Bøn» søge at faa Rønnoy til at tillade Hans Tavsens at blive i Kjøbenhavn, og Rønnoy indrømmede derved ikke andet, end hvad han baade efter Recessen og Dommens Slutning kunde anse sig for berettiget til; ellers kunde han ikke anse sig for at være i den fulde Nydelse af den biskoppelige Myndighed, som baade Recessen hævdede ham, og som det dog utvivlsomt var Dommens Mening at give ham. Det er bekjendt nok, at dette kort efter skete, idet Mogens Gøje, Erik Banner, Mogens Gyldenstjerne, Kjøbenhavns Borgemestre og Raad og maaske nogle flere gik i Forbøn for Tavsens hos Rønnoy, dog kun paa den udtrykkelige Betingelse, at Tavsens anerkjendte Rønnoy for sin kirkelige Foresatte og skulde »lære og prædike det hellige Evangelium rettelig og klart og uden al Skjændsord og Tale mod Biskopper, Prælater, Kanniker og Præster». Rønnoy eftergav derved Tavsens Straffen for sit Vedkommende; men selvfølgelig kunde han ikke gaa videre; Censuren, der var paalagt ham, maa derfor anses for endnu ikke at være hævet. Mogens Gøje og Erik Banner havde desuden saa stærke Baand paa Rønnoy som hans Forlovere, at Mogens Gøjes og Rønnoys Fremfærd ved denne Lejlighed let lader sig forklare alene af den Grund, selv om man ikke vil fæste Lid til den gamle papistiske Fortælling, at Rønnoy skulde have været forelsket i en af Mogens Gøjes

Døtre og for hendes Skyld skulde have tilladt Hans Tavsén at vende tilbage ¹⁾).

Den Uenighed i Rigsraadet's Flertal, som allerede havde

¹⁾ Andet og mere beretter Povl Helgesen ikke i den skibyske Krønike, hvor Navnet Sofie først har været tilføjet, men atter er overstreget, dog neppe af Povl Helgesen selv (•filia ab episcopo adamata•, Rørdams Udg. S. 92; smilgn. Hans Henriksens Udtog i Rørdams Hist. Kildeskr. I, 423, der ogsaa har Navnet Sofie.). Herfra er Historien gaaet over til Povl Helgesens Udskrivere, med eller uden Navnet Sofie. Derpaa kommer Hvitfeld med den Fortælling, at det, •eftersom de Papister foregave•, skulde være sket, •fordi han skulde have haft hans Datter Jfr. Birgitte Gøje•. Hvitfeld har her vistnok kun haft den skibyske Krønikes eller vel rettere dens Udskriveres Beretning for Øje; men da han vidste, at Sofie Gøje paa den Tid var gift med Mogens Bilde, og oven i Kjøbet antog hende for død i Aaret 1526 (S. 1290), kunde han ikke godt tænke paa andre end Birgitte Gøje, der endnu var ugift. Man skulde rigtignok tro, at Hvitfeld som Herluf Trolles Søstersøn kunde have paalidelige Efterretninger om dette Punkt, men det er naabenbart efter hele den forsigtige Maade, hvorpaa han udtrykker sig, at han kun har kjendt •Papisternes• Snak. Saa meget er vist, at Rønnoy i Aaret 1533 hverken kunde tænke paa at ægte Sofie eller Birgitte; thi Sofie blev allerede gift med Mogens Bilde i Aaret 1525 eller 26 (Rosenvinge, Gl. dske. Domme I, 110), og Birgitte havde den Gang allerede i flere Aar været trolovet med Jesper Daa (Dske Mag. 3 R. 1, 172), saa at det ikke en Gang kan antages, at der havde været paatænkt et Ægteskab med nogen af dem, før Rønnoy blev Biskop. Først hos Holberg faar Historien den Form, at Rønnoy var •trolovet• med Birgitte, og nu gaar den rask væk over til de følgende (endnu hos Helveg), naftet Holberg ikke har haft andre Kilder end vi. — At Rønnoy kan have været forelsket i Birgitte eller Sofie Gøje kan vanskeligt modbevises, men er dog vel nærmest papistisk Snak. Løsest er Historien behandlet af Tyge Becker i •Birgitte Gøje og Herluf Trolle•; thi her er det slaaet fast, at Rønnoy, før han blev Biskop, skal have været •trolovet• med Sofie Gøje!! Man har haft meget travlt med at faa Rønnoy •trolovet• med en af Mogens Gøjes Døtre, og det vilde jo ogsaa have været meget pikant; men desværre — vi have ingen Efterretning derom, ikke en Gang hos hans bitreste Fjende, Povl Helgesen!

vist sig under Forhandlingerne d. 13 Juli, fremtræder atter stærkt ved Hans Tavsens Sag. En stor Del af Midterpartiet havde skilt sig fra de ivrigste Bispevenner, efter at dette Parti ved sin Gaaen paa Akkord med Modparten havde bidraget sit til Forvirringen og Opløsningen. Kun 17 Rigsraader have deltaget i Dommen over Hans Tavsens; det var samtlige Bilder, Tyge Krabbe, Predbjørn Podebusk og Peder Lykke, alle Biskoppernes fuldtro Tilhængere fra gammel Tid, desuden Bispefrænderne og Lensmændene Otte Krumpen, Johan Oxe, Johan Urne, Niels Lunge og Knud Pedersen Gyldenstjerne, forstærkede med den betroede Oluf Rosenkrans, Ulfstanderne, Klavs Podebusk og Niels Brok. Derimod fattes foruden Mogens Gøje, Erik Banner og de Mænd, der antages allerede tidligere at have forladt Herredagen sammen med dem (Mogens Munk, Ejler Rønnow og Axel Ugerup ¹⁾) tillige Ove Lunge, der maaske allerede har været paa Vejen ad Hertug Kristian til, hvor de danske Sendebud i al Fald allerede d. 20 Juli vare i fuld Underhandling desuden Mads Bølle, Erik Krummedige, Johan Bjørn, Axel Brahe og Rigskansleren Niels Arenfeld, af hvilke i det mindste de tre sidstnævnte endnu vare i Kjøbenhavn paa denne og den nærmest paafølgende Dag, saa at det neppe kan være en ren Tilfældighed, at deres Navne fattes ved denne Lejlighed. Ingen af disse Mænd (med Und-

¹⁾ Ogsaa Tavsens tidligere Velgjører, Knud Rud til Vedby, maa have sluttet sig til disse Mænd, hvis han overhovedet har været tilstede under Herredagen; hans Navn forekommer kun i originale Breve i Dagene den 1 og 4 Juli. At baade han og Axel Brahe, der hidtil havde sluttet sig til Midterpartiet, men nu endelig skilte sig derfra, vare evangelisk sindede, fremgaar tydeligt af Erasmus Lætus' stærke Ros over disse Mænd, som han stiller aldeles lige med Mogens Gøje og Erik Banner, i Ny kirkehist. Saml. 2, 284.

tagelse af Ove Lunge og Axel Brahe) havde desuden beseglet Recessen af 3 Juli.

Hans Tavsens Sag var det sidste store Skuespil, som Rigsraadet opførte; Raadets Forhandlinger vare nu i Færd med at sluttes, efter at man den 13 og 14 Juli havde tilsvoret eller rettere sagt havde villet tilsværge hverandre Enighed og samdrægtig Optræden, medens man havde splittet Riget i syv Smaariger, hver med sin Biskop i Spidsen. Det var den Skikkelse og det Regimente, som Bispepartiet havde paatænkt at indføre; det var den Slutningsscene, hvormed Herredagens Forhandlinger skulde ende! Vel blev endnu et Par enkelte løbende Forretninger besørgede i de følgende Dage, deriblandt Affattelsen af Svaret til Wullenwever, men Raadet var da i fuldstændig Oplosningstilstand. Rigtignok holdt Ove Bilde og hans Slægtninge endnu ud i nogle Dage; men det lader ellers til, at Oprinet paa Gammel Torv har skræmmet adskillige af Raadsherrerne bort fra den kjætterske By; baade Joachim Rønnow og Iver Munk, Abbeden af Sorø og Prioren af Antvorskov lade til hurtigst at have begivet sig bort ¹⁾.

Rigsraadets Forhandlinger vare endte. For sidste Gang havde det samlede Rigsraad i sin gamle Skikkelse været sammenkaldt for at afgjøre Rigets Skjæbne; thi det fælles dansk-norske Herremøde, som var berammet til St. Hansdag næste Aar, kom som bekjendt aldrig sammen, og det Rigsraads møde, som holdtes i Odense i November s. A. var kun en Fortsættelse af det kjøbenhavnske og kunde intet

¹⁾ Det nærmere ses af Tillægene 36—42; rimeligst er det vistnok med en gammel, omtrent samtidig Optegnelse (Tillæg 39) at sætte Opbruddet til d. 17 Juli, Dagen efter Brevet til Wullenwever.

andet udrette end at fastslaa den Udenrigspolitik, man én Gang var slaaet ind paa ved Vedtagelsen af Unionen med Hertugdømmerne. Vaklende og ubestemt havde Rigsraadets Holdning hele Tiden igjennem været. Hensynet til Biskopperne og deres Tarv havde været Hovedsagen, hvorefter alt alt andet kom til at rette sig. Havde det været Prælaternes fulde Overbevisning, at den gamle Lære var den ene rette, havde Religionssagen for dem virkelig været en Tros- og Hjertesag, ja saa kunde man ikke dadle dem, fordi de handlede, som de gjorde. Det havde da været deres simple Pligt at gjøre alt for at frelse den gamle Tro; det havde da været deres Pligt at modsætte sig Hertug Kristians Valg, naar det var deres Overbevisning, at den nye Lære og den nye Tids Skikkelse, som han førte i sit Skjold, vilde føre Fordærvelse og Ulykke med sig. Det kunde da forsvares at udsætte Kongevalget af Hensyn til Normændene, naar man virkelig troede ved de norske Prælaters Hjælp at kunne sætte sin Villie igjennem; men i det Øjeblik, man vedtog Recessen af 3 Juli i sin endelige Form, hvorved man opgav Trossagen for at redde Bispemagten, i det Øjeblik, man vedtog Unionstraktaten og saaledes alligevel ikke kunde undgaa Hertug Kristians Indflydelse, i det Øjeblik man ikke indsatte en Rigsforstander med Myndighed til at herske i den kongeløse Tid, eller i Mangel af en til dette Hverv skikket Personlighed, siden man nu én Gang ikke vilde have de eneste, der vare skikkede dertil, Hertug Kristian eller Mogens Gøje, dog i det mindste indsatte et Regjeringskollegium med fuld kongelig Myndighed, men tvertimod splittede Magten for selv at faa Styret hver i sit Stift, da havde Bisperne dødsdømt deres egen Magt for evige Tider. De havde vist, at de ikke besad aandelig Kraft og Dygtighed, hverken til at gennemføre det gejstlige eller

det verdslige Regimente, som de higede efter. Værst af alle staar dog i denne Henseende Joachim Rønnov, denne ustyrlige, voldsomme og heftige Karaktér med de højtflyvende Planer, der stadig, baade ædru og drukken, raaber paa, at han vil være «Konge i sit eget Stift», som stadig fører store Ord i Munden om, at ingen skulde blive Konge i Landet uden hans Villie, og som selv efter at Kong Kristian sejrrig har holdt sit Indtog i Kjøbenhavn, egenmægtig forfølger de Borgere, som have kongelige Lejdebrev, og i sin vanmægtige Harmeslaar dem med Strids-hamre. Saaledes skildres han af sine Fjender, som en Mand, der ikke vilde bøje sig for nogen Overherre, og som ingen Overherre derfor vilde have ved sin Side. Lad end være, at der er meget overdrevent i det Billede, som hans Fjender have givet af ham, og at de Klagepunkter, som nu fremføres imod ham, vilde staa i et mildere Lys, naar vi kjendte de nærmere Omstændigheder derved, det lader sig dog ikke modbevise, at det navnlig var ham, der havde bevirket Udsættelsen af Kongevalget, og at det var ham, der ved sin uklare Færd i Religionssagen havde bidraget meget til det fuldstændige Brud i Rigsraadet. Ingen havde indgaaet saa stærke Forpligtelser som han, og ingen synes at have taget sig dem lettere end han; han var bunden med saa stærke Baand til Kong Frederiks Efterfølger, at han ikke kunde løsgjøre sig fra dem, og alene af den Grund vilde det være forklarligt, om Gjengjældelsen kom til at ramme ham haardere end de andre¹⁾. En stor

¹⁾ At Rønnov skulde straffes haardt for sin ustyrlige Trods overfor Kong Kristian, antydes flere Steder i Klageskriftet, navnlig S. 179—80 i Rørdams Udgave: «Og der vi havde venlig talt ham til, og udi det bedste straffet ham derfor (fordi han havde egenmægtig forfulgt en Borger, der havde kongeligt Lejde), da

Del af Ansvarret for det blodige Skuespil, som kort efter opførtes, er derfor ikke uden Grund væltet over paa Røn-
nov og hans Kaldsfæller. Vilde det have været undgaaet, hvis Hertug Kristian strax var bleven valgt til Konge? Det kan ingen afgjøre; Tidens Gjæring var saa stor, Spændingen ikke blot i religiøs, men ogsaa i social Henseende var saa stærk mellem de højere og lavere Stænder, at det er muligt, at Tidens Spørgsmaal ikke kunde afgjøres uden ved Sværdenes Leg; men neppe havde Wullenwever dristet sig til det høje Spil, han kort efter begyndte, naar Landet havde haft en kraftig Regjering og ikke været opløst og splittet. Men i ethvert Tilfælde havde det Bispearistokrati, som havde jaget Kristiern den anden bort, og som havde kulmineret med at udtale den Tanke, at det ahang af dets Forgødtbefindende, om man vilde have en Konge over sig eller ikke, nu udspillet sin Rolle. Rigsraadet fik aldrig mere den Sammensætning og den Størrelse, som det havde haft i Kong Frederiks Dage. Paa Rigsdagen i Kjøbenhavn i Oktober 1536, hvor Reformationen vedtoges, sade kun 19

haver han intet andet svaret os end onde og løse Ord, hvilket vi alt maatte lide til sin Tid, lige som vi havde været hans Underdanere. Og efterdi saadant er anrørendes vor kgl. Højhed, ere vi, efter som Skjæl følger, bevægede til at finde andre Veje imod ham. — S. 180—81 (i Anledning af Sagen med Stridshamren): •Saa har og Bispen aldeles ingen Ret til saa at handle med vore Borgere Derfor skal samme Biskop svare os for eder, vort elskelige Danmarks Riges Raad, og stande os derfor for eder til Rette Og dersom vi ingen anden Aarsag havde til ham end den, da var det os nok, at vi holdt os til hans Liv og Gods, og dersom vi det ikke gjorde, da var vi med Rette ingen ærlig Fyrste og Konning. — Røn-
nov havde den Gang forlængst anerkjendt Kong Kristian som Konge; ere Beskyldningerne sande, havde Røn-
nov vist en Ulydighed og Trods, som ingen Konge kunde lade gaa ustraffet hen.

Medlemmer i Rigets Raad, af hvilke endda de to (Mogens Gyldenstjerne og Johan Fris) vare nyoptagne. Af disse 19 havde de 12 allerede d. 12 August nødtvungent eller frivilligt maattet indvillige i Biskoppernes Fængsling ¹⁾, de øvrige uden Tvivl kort efter ²⁾. 7 Rigsraader vare døde eller faldne i Mellemtiden, 1 var fraværende i Norge ³⁾; alle de øvrige Medlemmer af det gamle Raad bleve udelukkede. For en stor Del gjorde her politiske Hensyn sig gjældende; dette var saaledes Tilfældet med de saakaldte »meklenborgske Fanger», hvoriblandt Biskoppernes paalideligste Tilhængere, Hans og Anders Bilde, Otte Krumpen og Johan Urne, der først fik deres Frihed d. 26 Decbr.; men selv de af dem, som allerede den 28 Oktober vare komne paa fri Fod, bleve med Undtagelse af Knud Pedersen Gyldenstjerne udelukkede af Raadet, og have kun som Adelsmænd underskrevet Rigsraadsbeslutningen af 30 Oktober, nemlig de tre til Rønnov nøje knyttede Mænd, Mads Bølle, Ejler Rønnov og Niels Lunge ⁴⁾.

¹⁾ 1. Mogens Goje; 2. Tyge Krabbe; 3. Ove Lunge; 4. Axel Brahe; 5. Oluf Rosenkraus; 6. Holger Ulfstand; 7. Knud Bilde; 8. Truid Ulfstand; 9. Axel Ugerup; 10. Erik Krummedige; 11. Mogens Gyldenstjerne; 12. Johan Fris.

²⁾ 13. Predbjørn Podebusk; 14. Mogens Munk; 15. Erik Banner; 16. Knud Rud; 17. Klavs Bilde; 18. Klavs Podebusk; 19. Knud Pedersen Gyldenstjerne (meklenborgsk Fange, frigiven 28 Oktbr.). Hvitfeld, S. 1486; smlgn Rørdam, Hist. Kildeskrifter I, 136; 208 ff.

³⁾ Eske Bilde var i Norge; Johan Oxe og Niels Brok vare faldne i Grevefejden; Lavrids Skinkel, Movrids Sparre og Johan Bjørnsen vare døde i Aaret 1533 (Skib. Krønike), Peder Lykke i Aaret 1535 (Dansk Mag. 3 R. 5, 278); Kansler Niels Arenfeld lige-saa (?).

⁴⁾ Rosenvinge, Gl. dske Love IV, 157 fgd. (»Mattis Bildhe«, som S. 159 nævnes blandt de sjællandske Adelsmænd, er utvivlsomt en Fejlskrift for »Mattis Bølle«. Sønnen Erik Bølle, som ogsaa havde været Fange i Meklenborg, nævnes kort efter).

Det samme er Tilfældet med de fynske Rigsraader, som havde hyldet Hertug Kristian paa Mødet i Hjallesø, men senere atter vare gaaede over til Grev Kristoffer, da Lybækkerne besatte Fyn¹⁾. Men ogsaa de to jyske Rigsraader Joachim Lykke og Mogens Bilde bleve udelukkede af Raadet og nævnes kun blandt den jyske Adel, uagtet politiske Grunde her ikke synes at kunne have været de bestemmende; thi de havde begge tidligere hyldet Hertug Kristian og havde ikke senere skiftet Parti; ja begge vare kort før i deres Egenskab af Rigsraader blevne hidkaldte for at deltage i Forhandlingerne²⁾. Men Mogens Bilde hørte til de egenmægtig «indtrængte» Bispefrænder og har formodentlig ikke villet underskrive noget Revers om Biskoppernes Fængsling.

Bispefrænderne og Bispevennerne gik det navnlig ud over. Vel bleve flere af dem senere atter optagne i Raadet; men dette kom i den følgende Tid kun til at bestaa af nogle og tyve Medlemmer ligesom i Kristiern den andens Dage, og det fik heller ikke i længere Tid den politiske Myndighed, som det havde haft i Kong Frederiks Tid. Hertug Kristian havde sejret i Forening med den menige Adel, og dennes sociale Stilling blev end mere udviklet paa de lavere Stænders Bekostning; men Rigsraadets Magt og Betydning havde foreløbig lidt et Knæk, medens Konge-

¹⁾ Foruden Ejler Rønnow desuden Knud Urne, Niels Bild og Henning Walkendorf, hvilke alle have underskrevet Recessen af 30 Oktbr. blandt de fynske Adelsmænd.

²⁾ Dsk. Mag. 3 R. 5, 319; 4, 193. — Ogsaa til Biskopperne og de øvrige gejstlige Medlemmer af Raadet var der udstedt Indbydelse, deriblandt til den gamle Erkebisp Aage Sparre; ogsaa han blev udstødt af Raadet; hans Navn staar øverst blandt de skaanske — Adelsmænd, tilligemed andre af det lundske Kapitels Medlemmer (Klavs Urne). Sic transit gloria mundi!

magten atter var bleven stærkere, idet Anarkiets Grundpiller, det ubundne frie Kaar uden Tronfølgervalg i Kongens Levetid og Retten til væbnet Modstand mod Kongerne, vare gaaede ud af Haandfæstningerne ¹⁾. Det blev Følgerne af den tilsyneladende Sejr, som Bispearistokratiet vandt paa Herredagen 1533. Det var forbeholdt Hertug Frederiks Søn at knække dets Magt; det var den Nemesis, som ramte Oprørerne fra 1523.

¹⁾ Denne Opfattelse af Kristian den 3dies «Statskup» er med stor Styrke og Dygtighed og med fuld Ret ogsaa gjort gjældende af Helveg, Kirkehist. før Ref. II, 1028 fgd.

Tillæg.

1. — 1523, 10 August (St. Laurentii Dag). Roskilde. — Rigsraadet forpligter sig til at tage en af Kong Frederiks Sønner til Konge efter hans Død. Efter en Indledning om Grundene til Kong Kristierns Udgjælse og om Kong Frederiks Fortjenester af Riget, fortsættes:

Thij haffue wij nu, for^{ne} Danmareks riiges raadt, fore swodanne oc mange andre flere merkelige orszager, paa thett hans nade schall thess flytygere oc welwilligere her effter vnde oc ramme then hellige kirkens, rydderskabs oc alle riigens indbyggere best oc bestand, loffuett oc tiilsagt oc mett thette wort obne breff loffue oc tiilsige hans nade oc beplichte oss [oc] wore efftherkommere Danmareks riiges raadt paa wor gode tro oc loffue, at om hans nade forstaect worder, thett gudt forbiudhe, tha vele oc schulle wii kaare oc keese oc wdtwelle enn aff hans nades sønner tiill herre oc konning at wære offuer Danmareks riige effter hans nades dødt, oc engen anden. Oc effther thij at Danmareks riige er ett friitt kaare riige, schall riigens friiheet om koor her mett i alle maade wære vforkrenkett, dog i saa maade, at then hans nades søn, som effther hans nades tiidt wdwelles tiill herre oc konning, schall holde then hellige kirkke, prelather, riidderskabett oc menige riigens indbyggere wedt log, rett, friibieder och priuilegier, som for^{ne} hogborne første her Frederich haffuer oss oc menige Danmareks indbyggere loffuett, soorett oc beszeglett, oc schall szamme then hans nades søn aldriig gøre nogen contract eller forliigelsse mett konning Christiern, hans børn eller affkomme, som oss, wore efftherkommere oc riigens indbyggere kand komme tiill skadhe eller forfang i noget maade, vden mett Danmareks riiges raadts vidtskap, villie oc samtycke (osv.).

Original paa Pergament, i to ligelydende Exemplarer, i Geh. Ark., udstedt af samtlige Rigsraader og beseglet af Kongen og 47 Rigsraader.

2. — 1527, 23 August. Kong Frederik kvitterer for Modtagelsen af Rigsraadets Brev om en af hans Sønners Udvælgelse.

Wij Frederick (osv.) giøre alle vittherligt, at wij haffue befalitt oss elskelige mesther Anders Glob, prouest i Otthenssøo, att anamme tiill seg aff oss elskelige verduge fader mett gud, her Lage Vrne, biscop i Roschildhe, thett vortt elskelige Danmarekes riiges raads breff, som hannom tiill troer hand faaett er, lydendes om en vore sonner att anamme tiill fuldmeetug herre oc konning i Danmarek ephther vor død, ock naer som hand haffuer faaett oc andtuorditt for^{ne} mesther Anders Glob sodantt ett breff, tha giffue wii oc ladhe for^{ne} verduge fader biscop Lage Vrne oc hans epterkommere biscoper i for^{ne} Roschilde aldingisten frij oc qwitt att være aff oss, vore arfwinge oc eptherkommere, konninger i Danmarek, oc aldt vortt elskelige Danmareks riiges raadtt for aldt tiilltall, kraff ock maning for for^{ne} breff i alle mode. Giffwitt i vor stad Otthenssøo sanctj Bartholomej apostoli afften aar etc. mdxxvij. Vnder vortt signett.

Paategning med samtidig Haand:

Quittancia domini Ffrederici super littera de vno filiorum regiorum eligendorum.

Original paa Pergament med Segl. Geh. Ark.

2 b. — 1529, 18 August. Vidnesbyrd om Hertug Kristians Adfærd imod Marie Kirken i Oslo.

Mattis Huoruff, Provst ved Marie Kirken i Oslo og Norges Riges Kansler, samt menige Kapitel bevidne: Da Kong Frederiks Søn, Hertug Kristian, lod hente fra Marie Kirken Klenodierne, som han ogsaa fik, da var hverken Hr. Henrik Krummedige eller nogen af de danske Raader, der fulgtes med Hertugen, enten med i Raad, Daad og Samtykke, eller vidste, naar Gjeringen skete. Morten Skinkel kom nemlig med nogle Drabanter ved Nattetid og tog Klenodierne, uden at der gjordes Indvending derimod. Dog vare Henrik Krummedige og Morten Skinkel forud hos Provsten og tilkjendegav ham Hertugens Villie med Hensyn til Klenodierne. Da bad Provsten Hr. Henrik om gode Raad,

men han vægrede sig og vilde ikke have noget som helst med Sagen at gøre.

Geh. Ark. Norske Saml. Fasc. 6 Nr. 29. (Meddelt af Kand. mag. F. Krarup.) — Om Hertug Kristians Ophold i Norge og Henrik Krummediges Forhold til Hertugen henvises forøvrigt nu til Allen, De 3 nord. Rigers Hist. V, 258—60.

3. — 1533, 25 April. Kjøbenhavn. Danske Rigsraader melde Erkebiskop Olaf i Trondhjem Kong Frederiks Død og indbyde foreløbig Norges Riges Raad til en fælles Herredag.

Trykt i «Aktstykker til Nordens Historie i Grevefejdens Tid», II, S. 8, efter Originalen i Kristiania Rigsarkiv, Münchener-Samling Nr. 3239.

Brevet er forseglet af følgende Rigsraader¹⁾;

1. Torben Bilde. — 2. Joachim Rønnev. — 3. Henrik Tørnekrans. — 4. Prioren af Andvorskov. — 5. Mogens Gøye. — 6. Tyge Krabbe. — 7. H. (?) Bilde. — 8. Bilde, med Bogstaverne H. B. (uden Tvivl samme Segl som Nr. 7). — 9. Johan Oxe. — 10. Axel Brade. — 11. Johan Bjørn. — 12. Holger Ulfstand. — 13. Et højst utydeligt Segl, vistnok Rosenkrans, uden Bogstaver. — 14. Ulfstand, samme Aftryk som Nr. 12 (? Slægtsvaabnet med Bogstaverne H. R.). — 15. Klavs Bilde.

To Voxklumper findes endnu under Brevet (efter Nr. 7 og 15), men uden Spor af indtrykt Signet; formodentlig er Voxet her kun sat til for at fæste den yderste Ende af det Papir, hvorpaa Seglene ere trykte.

Fortegnelse over Breve, udstedte under Herredagen.

Flere af de vigtigste Breve kjendes ikke længere i Original, men efter den saakaldte «Protokol» over Herredagens Breve, som nu findes paa det store kgl. Bibliothek, Ny kgl. Saml. 604, i, Fol., og som er aftrykt i Ny dsk. Mag. 2 Bind. — Nogen egentlig Protokol over Herredagens Forhandlinger er denne Samling langt fra; Benævnelsen, som først er given af Langebeck

¹⁾ Efter velvillig Meddelelse fra det norske Rigsarkiv. Navnlig maa jeg takke Hr. Arkivfuldmægtig Huidtfeldt for den Beredvillighed og Omhu, hvormed han har paataget sig det ikke ringe Arbejde at undersøge Beseglingsforholdene ved Brevene i Münchener-Samlingen.

og nu findes paa den temmelig ny Indbinding, er tvertimod vildledende. Samlingen indeholder følgende Breve i følgende Orden: 1) De jydske i Karup forsamlede Rigsraaders Brev til Landsting og Len i Jylland (Ny dsk. Mag. 2, 196). — 2) Sammes Følgebrev til Lensmændene (o: det til Mogens Bilde udstedte Exemplar); ib. p. 138. — 3) Sammes Brev til Kjøbstæderne i Jylland (o: det til Aarhus By udstedte Exemplar), ib. p. 197. — 4) Den saakaldte «Proposition» til Rigsraadet, og 5) Rigsraadets Svar herpaa, ib. p. 199-215. — 6) Recessen af 3 Juli. — 7) Recessen af 4 Juli («Fredag efter Jomfru Marie Dag Visitationis»). — 8) Rigsraadets Brev til Jyllands Landsting om Rustning at holde, dat. 14 Juli, ib. p. 367. — 9) Raadets Brev til Almuen i Aarhus Stift om Tiende (29 Juni), ib. p. 250. — 10) Brev til Lensmændene i Aarhus Stift i samme Anledning (3 Juli), ib. p. 251-53. — 11) Brev til det norske Raad om Kongevalgets Udsættelse (udateret; den virkelige Dato 18 Juni, se nedenfor), ib. p. 222. — 12) Unionsbrevet, dat. 1 Juni, o: det fra dansk Side udfærdigede danske Exemplar. — 13) og 14) De fra Herredagen i Odense, Novbr. 1533 udstedte Breve angaaende Unionen med Hertugdømmerne, ib. p. 254 og 55. — 15) Forbundet med Gustav Vasa, Vor Frue Dag purificationis (2 Februar) 1534.

Nr. 1—16 ere skrevne med én, samtidig Haand, en velkjendt Skrivershaand fra Frederik d. 1stes og Kristian d. 3dies Kancelli, uden at det dog har været muligt at godtgjøre, hvem denne Skriver har været.¹⁾ Alt synes saa at sige at være skrevet ud i ét, «uno calamo». — Derefter følger som Nr. 17 og 18 Rigsraadets Svar til Enkedronning Sofies Sendebud og til Melchior Ranzov (28 Juni), N. dsk. Mag. 2, 248. Disse to Breve ere muligvis skrevne med en anden, dog den første meget lig og i ethvert Tilfælde helt samtidig Haand. Derefter følger som Nr. 19 en ny Afskrift af Recessen af 4 Juli (dat. «Fredag efter

¹⁾ Haanden har baade været mig velkjendt, og det samme har Dr. H. Rørdam erklæret for sit Vedkommende.

vor Frue Dag*); Formatet er et andet end i de foregaaende Breve, saa at den synes senere tilsat.

Af hele Bundtets Sammensætning og ydre Form faar man det Indtryk, at her foreligger en med bevidst Hensigt foretagen Samling af de vigtigste Statsakter, som staa i Forbindelse med Herredagen, afskrevet af en af de (kongelige) Skrivere, men at denne Samling ikke er foretagen før efter 2 Februar 1534, men heller ikke ret længe herefter. At Samlingen er foretagen omtrent samtidigt, ikke successivt, eftersom de forskellige Breve udstedtes, bestyrkes foruden af den ydre Form tillige af den Omstændighed, at Skriveren i »Propositionen» først har villet sammenarbejde Rigsraadets »Svar» hermed og derfor efter Propositionens første Artikkel, om Kongevalget, strax har indført Rigsraadets Resolution derpaa, men derpaa har opgivet denne Fremgangsmaade og derpaa atter gjentager Resolutionen ved Gjengivelsen af Svaret¹⁾. At denne Samling staar i bestemt Forhold til Aarhus Stift og Bildeslægten (Ove Bilde), har allerede Prof. Paludan-Müller gjort opmærksom paa, og at dette »navnlig gjælder om Propositionen, som Ove Bilde maaske har optegnet for sig selv til Vejledning ved eget Foredrag»²⁾. Det synes at være en paa Ove Bilde (eller en anden til Aarhus knyttet Rigsraads) Foranstaltning gjort Samling, maaske nærmest til Brug under Forhandlingerne paa den Herredag, som skulde samles Midsommerstid 1534.

4. — 1533, 8-18 Juni. Riigens Erinde oc Article, som bleffue forhandlede oc besluttedes paa Riigens Wegne wdi then første almyndelige herredag . . . wdi Kiøpnehaffn circum festum Joannis Baptiste mdxxxiiij. o: Regjeringens Proposition til Rigsraadet (Smlgn. Nr. 10).

Trykt i Ny dsk. Mag. 2, 199—210 (Slutningen mangler), efter

¹⁾ Ny dsk. Mag. 2, 202 Not.; 210.

²⁾ Hist. Tidsskr. III R., 6, 373.

•Protokollen•. Herredagen aabnedes 8 Juni: Feriis Trinitatis (c: 8—14 Juni) . . celebrata sunt publica comitia (Paulus Eliæ, Script r. d. II, 592). Krag (Annales p. 3—4) sætter Begyndelsen lidt senere (jam soluto conventu Chilionensi instabat dies, in quem patres comitia regni indixerant) og Hvittfeld lader endog Herredagen begynde St. Hansdag! Men Paulus Eliæ var selv i Kbhvn. under Herredagen, og hans Udsagn bestyrkes meget bestemt ved følgende gamle, omtrent samtidige Vidnesbyrd, der i flere Henseender er af Interesse:

Anno incarnationis (etc.) m^oxxxiiij in die cene domini defunctus est illustrissimus princeps, dominus Fredericus, Danorum etc. rex, in ecclesia cathedrali Slesvicensi humi traditus, intime penitusque a Lutherana heresi illusos atque seductus, que tunc in regnis Dacie, Suecie et Noruegie necnon in finibus Alemanie maxime vigeat. Dominica trinitatis (c: 8 Juni) anni ejusdem congregati sunt Hassie regni Dacie pares, prelati, strenui milites ceterique conciliarii ad octauam usque domini Canuti regis et martiris (c: 17 Juli).¹⁾

¹⁾ Gl. kgl. Saml. 3124, 4, i det st. kgl. Bibliothek. — En smukt indbunden Kvart; uden paa Bindet: T. A. 1570; inden paa Bindet er skrevet: liber Tychii Asmundii superattendentis Scanensis 1570. Bogen indeholder en værdifuld haandskreven Samling af danske Love m. m. i følgende Orden: 1) Blad 1—145 den skaanske Lovbog, skreven med en ældre Haand, omtrent fra Kong Hanses Dage. Derpaa med en yngre, dog samtidig, Haand: 2) Bl. 146—48 Odense Reces af 1527; 3) Bl. 148: Kongebrev, dateret St. Olufs Dag 1530, til Aage Sparre om Overholdelsen af Odense Reces; 4) Bl. 149 (med samme Haand) det ovenfor anførte Stykke, som fortsættes med følgende Ord: Hec subsequentia . . . pacta atque confirmata. Nomina conciliariorum regni Dacie (39 Navne, idet Movrids Sparre og Knud Rud regnes med); derefter følger, stadig med samme Haand: a) Reces af 3 Juli 1533; b) den anden Reces, men med Datum: •St. Knuts Konnings Dag 1533• (herefter aftrykt i Suppl. til den danske Oversætt. af Krag, S. 12). — Efter et ubeskrevet Blad følger derpaa Bl. 157, stadig med den samme yngre Haand: 5) Kong Hanses Privilegier for Lunde Kapitel, og 6) Bl. 158, en skaansk Landstingsdom af Aar 1531 om kirkelige Forhold. Efter en Del ubeskrevne Blade (159—67) tager derpaa den ældre Haand atter fat med forskellige Lovstykker af verdslig Art (om Gaardfred, om Forfølgning ved Rigens Ret i Sønderjylland, Bl. 168—78) og Bl. 178 flgd. Kong

Hermed stemmer Knud Bildes Brev til Eske Bilde af 28 Juli, ifølge hvilket han den Gang havde ligget i Kjøbenhavn i 7 Uger (Smlgn. Nr. 41). — 18 Juni afgik Brevene til Norge (se nedenfor); den Gang var man altsaa kommen til en foreløbig Beslutning om de i Propositionen forelagte Spørgsmaal. Da Forhandlingerne om Kongevalget m. m. vistnok maa have taget flere Dage, maa Propositionens Forelæggelse og Forhandlingernes Begyndelse vistnok sættes til de nærmeste Dage efter 8 Juni.

5. — 1533, 15de Juni. Torben Bilde till Lundt, dombreff paa enn lagheff, som her Jens Laurisszen gjorde paa Spitttrup (o: Spotrup i Salling, Viborg Bispestols Herresæde). Datum mdxxxij die sanctorum Viti et Modesti. Smlgn. senere under 29 Juli.

Ældste Arkivregistraturer 2, 349, 61.

5b. — 1533, 16 Juni. Rigsraadet tilkjender Biskop Knud Gyldenstjerne Forsvaret og Herligheden over Kirketjenerne paa Falster og Lolland, som de kgl. Lensmænd for en foje Tid siden havde tiltaget sig.

Wii effther^{ne} Iwer Mwneke till Ripe, Stygge Krwmpenn till Børglom, Owe Bilde till Aarss, Jorgen Frijs till Wiborg, biscooper, Torbiørnn Bilde, electus till Lwndt, Joachim Ronnow, electus till Roszkildt af samme naadhe, Henrick Christiennnszen, abbedt till Soerd, Eskildt Thomæsszen, prior till Andworskow, Moghens

Hanses Haandfæstning; men inde i denne er af den yngre Haand tilføjet Parallelsteder af Frederik I's Haandfæstning. Derpaa følger med den yngre Haand flere ældre Lovbøger (Jus ecclesiast. m. m.). — Herefter maa man antage, at Bogen er begyndt af en ældre, paa Kong Hanses Tid levende Afskriver, men ikke bleven fuldført, hvorpaa en yngre fra Kong Frederiks og Mellemrigets Tid har benyttet de ubeskrevne Blade til at indføre kirkelige Bestemmelser, dels angaaende Kirken i Almindelighed, dels specielt angaaende Skaane. Da der ikke findes saadanne Bestemmelser yngre end Recessen af 4 Juli 1533, og Samleren ikke synes at have kjendt Kristian d. 3dies Haandfæstning, maa de Mellemriget vedkommende Afsnit utvivlsomt være nedskrevne kort efter Begivenhederne, og det er temlig øjensynligt, at Afskriveren har været en af Lunde Kapitels katholsksindede Kanniker.

Gøye, ridder og Danmarckes riges hoffmester, Tygge Krabbe, ridder, Danmarckes riges marsk, Hans Bilde, Probiørn Podebusk, Peder Lycke, Andhers Bildhe, Mattis Erikssenn, Otthe Krwmpen, Axell Brae, Owe Lwnge, Erick Banner, Holgerdt Vlfstandt, Jehan Biørn, Trwdt Ulfstandt, Jehan Vrne, Knudt Bilde, Axell Vgerop, Klaw's Bilde oc Klaw's Podebusk, riddere, Moghens Munck, landsdommere vdi Nørreiutlandt, oc Niels Arennfeldt, Danmarckes riges canceller, Danmarckes riges raadt, giøre alle vittherligt mett thette wortt obne bress, att werdug herre met^ggudt, her Knudt Gyldenstiernn, electus till fyenske biscopdom, i dag wor skickedt for oss oc seg bekerdhe, at thenn herlighedt oc forswar till the kireke thienere vdi Lolandt oc Falster boendes, som vdi hans forfedres framfarne biscopers vdi Fyenn theres tiidt aff ariilds tiidt haffue werrit vnder fyenske biscop stifles forswaar, oc biscopper aff Fyenn vbehindrit haffue thet altiidt hafft, indtill noghenn føge tiidt siden forleden samme thienere bleffue trengde oc twongne till at gifue seg vnder kronenss lensmendt ther samme stedz, at giøre oc swaare them till alle retzele, liggerwisse som the tilfornn gjorde oc swaaredt biscopper aff Fyenn, enddog the aldrig met noghen dom oc rettthergang war loglige frandompt biscopenn aff Fyenn oc fyenske biscopdom, oc satthe i rettthe, om hannom oc fyenske biscopstift burde samme herlighedt oc forswaar till for^{ne} thienere saa at werre fraantagen, eller oc thennum heer effther at motthe nydhe, brughe oc beholde. Tha effther for^{ne} leylighedt, som for er røertt, oc rett guds sandhedt sagde wij for^{ne} Danmarckes riges raadt saa ther paa for rettthe, at for^{ne} her Knudt Gyldenstiernne electus etc. oc hanss efftherkommere biscopper i Fyen paa fyenske biscopstiftes wegne bør at nydhe, brughe oc beholde for^{ne} forswaar oc rettighedt till for^{ne} kireke thienere vdi Lolandt oc Falster, som hand kandt giøre bewisseligt at haffue werrit vnder fyenske biscopdom vdi verduge fedres biscop Karlss oc biscop Jens Anderszens tiidt, dog saa, at for^{ne} kireke thienere skulle vdgifwe theres aarlige landgilde till kirkerne, liggerwisse som the plictige ere oc heer till giortt haffue aff ariildtz tiidt. Till hues vitnes-

byrdt, at saa er i rett sandhedt, som forserreffuit stander, wij
haffue ladit henghe wore indsegle oc signether nedhenn for
thette wort obne breff, som giffuet er heer wdj Kiøbnehaffnn
Sancti Wilhelmi abbatis dag, aar etc. m^od^oxxx^o tertio.

Geh. Ark, Voss Saml., Reg. 72, »Laaland, unævnt Gods«. — Af-
skriften er tagen fra Ny kgl. Saml. 1301 e fol., store kgl. Bibl. — Per-
gamentsoriginalen er forsynet med 23 Sigiller, nemlig: 1. Iver Munk.
2. Styge Krumpen. 3. Ove Bilde. 4. Jørgen Fris. 5. Torben Bilde.
6. Joachim Rønnow. 7. Abbeden af Soro. 8. (Prien af Andvorskov)
mangler. 9. Mogens Gøje og 14 andre verdslige Raader.

5c. — 1533, 17 Juni. Rigsraadsdom, at Helligesthusets Kirke
og Kloster i Aalborg, som efter kgl. Befaling var frtaget Brodrene af
Lensmanden Axel Gøje, skal restitueres.

Vii Jwer Mwnek tiill Ripe, Stygge Krumpen tiill Borglom,
Auo Bilde tiill Aarhus, Jørgen Friis tiill Viborg, mett guds naade
biscoper, Torbern Bilde, archielectus tiill Lund, Joachim Rønnow,
electus tiill Roskilde, Knudt Gyldenstiern, electus tiill Otthens.
Henricus, abbedt i Sore, Eskildt, prior i Antworskow, Magnus Gøye,
Danmarckes riiges hoffmester, Tyge Krabbe, Danmarckes riiges
marsk, Prebiørn Pudtbusk, Hans Bilde, Mattis Byllie, Johan Wrne,
Johan Oxe, Otthe Krwmpen, Peder Lycke, Anders Bilde, Axell Brade,
Holger Wlffztandt, Oluff Roszenkrandz, Erick Banner, Aage Lwnge,
Johan Biørn, Truget Wlffztandt, Knudt Bilde, Klaus Bilde, Axell Wge-
rop, Claus Pudtbusk, riddere, Mogens Mwnek, Niels Lunge, Niels
Arenfeldt ocNiels Brock, Danmarckes riiges raadt, giøre viderligt alle
oc kendes met thette vort obne breff, at i dag her paa raadhuset
vtj Kiøpenhaffn var skicket for oss hederliig oc renliffuet mandt
her Lauritz Nielsson, prest oc prior tiill Helligesthus closter vtj
Oelburge, beclagendes hogligen, att posche nw nest forleden fuldt
ijj aar vare, bleff samme Helligesthus kireke oc closter met
alt thet godz, eyedom, boo oc booskaff, som ther tha inde vor,
hanom oc hans brødre met magt, voldt oc velde franntagett,
vden all skyldning, forföllning, dom eller retgang, oc att samme
closters kireke haffuer siden standet oc endnw stoer øde, saa
messe sang, lesning oc anden gudz tienisthe, som ther stichtet oc
funderet var, forstøret oc platt nederlaugt er. Sammeledes hues

fattige mennische paa theres siwge seng laae oc theres børlige røgt mett madt oc øll ther dageligen haafde, bleffue wdførde oc aff Helliggesthus vdkast, saa en part aff thennom annamedes oc nedlaugdes i Grobrødre closter, hwor the dog føge roo eller qwemhedi haaffue kwnne, oc for samme sagers skyldt er nw mange garde, godz oc eyedom frantaget oc igen annamede, huileke noget gode mendi oc andre, thee oc theres arffuinge, tiilforn for messe, gudztieniste oc the fattige mennisches vpholning giiffuet, stichtet oc tiillaugt haaffue, oc wor samme her prior aff oss begierendes, att wij for gudz oc retferdighetz skyldt vilde beskicket, att handt, hans brødre oc the siwge mennische mwe komme tiill samme kirkke, closter oc thess rette tilliggelse, som the thet tiilforn i vare oc hende haaffde. Tha efter saadan beelagning, kiere maall oc wrett, samme her prior oc the fattige mennische veder farett oc hendi er, funde wij saa for rette (effterthij att Riigens regimente nw vtj wore hender skicket er) att for^{ne} prior Lauritz oc hans effterkommere, forstandere tiill samme Helligesthus, hans brødre oc the siwge menniske skulle nw strax tiill sti. Michelsdag først kommendes samme Helligesthus closter oc kirkke mett all syn rette tiilhøringh, godz oc eyedom igen annamme, hues thet helst neffnes kandi, hanom oc closter saa frantaget er, att haaffue, nyde, bruge oc her efter beholle, som handt tiilforn altid nytt, haafft oc brugt haaffuer, tiill euig tiidt wbehindret i alle mode, oc schall her prior ther efter att handt samme closter saa annammendes vorder, begynde oc foretage lade att holle messer, gudztieniste met sang oc lesning, som thet funderet oc skicket er, igen ved lige oc magt, som thet sig bør. Item hues siwge menniske som tiilforn wore i samme closter, oc nw i Grobrødre [closter] ther samme stedz indlaugde ære, schall handt igen tiill seg annamme. Ther som noget aff thennom vtj metlertiidt døde oc affgangen ære, schulle andre i steden igen indtages oc giøres thennom vpholning met madt, øll og anden tiillbørliig røgt, som the tiilforn ther pleyde att fange i alle mode. Schall for^{ne} her prior ingen hinder giøres paa closters landgille rente oc rettighed efter then dag, thette

vort breff forkyndet bliffuer then forstander, ther the siwge folck oc closters gotz i være haffuer, tiill herritzting oc landzting. Sammeledes skall icke velburdig mandt Axell Gøye, som nw samme Oelburg closter i hende haffuer, liide nogen tiiltall eller stande [ther] fore tiill rette, att hand samme closter effter hogborne førstes koning Fredericks (hues siell gudt naade), fordwm vor naadigste herres, breff oc beffalning tiil seg anammede, oc hues garde, godz, eyedom oc anden for^{ne} Helligesthus rette tiilliggelsze, som riddere, gode mendt oc andre ther fran taget haffue, schall vden all hinder, dele, forfang eller gensiigelsze strax igen komme. Schall oc her Peder, nw forstander er for samme siwge mennische i Grobrødre closter, være plichtiig att forantworde fran seg the siwge mennische, handt saa tiill forn annammede, mett alle theres godz, boo, bwskaff, register, regenschaffs bøger oc anden tiilhøring, rørendes oc wrørendes, hues thet helst er eller neffnes kandt, som handt opboret haffuer, tiill for^{ne} her prior oc Helligesthus closter vden all hinder, formynskning eller gensigelse ther om i noget mode. Thii forbywde wy paa riigens wegne alle, ehuo the helst ære eller være kwnne, for^{ne} her prior her emodt at hindre, hindre lade, møde, platze, wmage eller forfang att gjøre vñ noget mode. Tiil ydermere vitnesbyrd (o.s.v.) . . . Giffuit i Kiøpenhaffn sancti Botulphi abbatis dag, aar effter guds byrdt mdxxxij.

Bagpaa: Rigens Raads Brev paa at alt, hvad som er tagen fra Klosteret, schulle igjen der til komme.

Afskrift efter Originalen paa Pergament blandt Aalborg Bys Breve, i Ny kgl. Sml. 1301 e, fol. kgl. Bibl. Afskriveren (Langebeck?) har tilføjet: *•Ex triginta duobus quæ huic litteræ affuisse videntur sigillis jam tredecim remanent prorsus illæsa et 14um dimidia ex parte defractum, reliqua vero 18 in totum absunt.*

Da der findes 34 Navne i Brevet, synes herefter i det mindste to aldrig at have beseglet. — De tre manglende Navne blandt de 37 Rigsraader ere Ejler Rønnow, Erik Krummedige og Knud Pedersen Gyldestjerne. — Originalen er forgjæves bleven eftersøgt saavel i Aalborg Raadstuarkiv som i Geh. Ark.

6. — 1533, 18. Juni. Det danske Rigsraads Brev til det norske Raad nordenfjelds om at møde til fælles Herredag næste

Aar i Anledning af et fælles Kongevalg. Ex Hafnia feria qvatta infra oclauas corporis Christi. (Et, som det synes, ligelydende Brev til Raadet søndenfjelds omtales i Nr. 43).

Ny dsk. Mag. 2, 222 efter «Protokollen». — Originalen i Kristiania Rigsarkiv (Münchener-Samling Nr. 3240) har følgende Segl:

1. Iver Munk — 2. Stygge Krumpen. — 3. Ove Bilde. — 4. Jørgen Fris. — 5. Torben Bilde. — 6. Joachim Rønnev. — 7. Gyldenstjerne; Bogstaverne usikre, dog ikke K. G., maaske H. (G.?) R. (Fadrens Navn). — 8. Henrik Tornekrans. — 9. Prioren af Andvorskov. — 10. Mogens Gøje. — 11. Tyge Krabbe. — 12. Utydeligt, dog vistnok Hans Bildes Segl. — 13. Mads Bolle. — 14. Anders Bilde. — 15. Otte Krumpen. — 16. Knud Bilde. — 17. Klavs Bilde. — 18. Holger Ulfstand. — 19. Axel Brahe. — 20. Ove Lunge.

7. — 1533, 18. Juni. Rigsraadets Brev til Eske Bilde. Lensmand paa Bergenhus, om at forblive paa sin Post.

Ny dsk. Mag. 2, 243, efter «Protokollen». Smlgn. Annaler for nord. Oldk. 1853, S. 38. *

8. — 1533, 20. Juni (Fredag efter Viti Dag). Kbhvn. Brev fra Wullenwever, Johan Sengestake og Albert Klever til Raadet i Lybæk. De have endnu ikke faaet Svar fra Rigsraadet. Anført hos Waitz, Wullenwever I, 385.

9. — 1533, 24. Juni. Rigsraadet tillader, at Hr. Anders Bilde maa nyde, bruge og beholde Kallehave By i Værn og Forsvar at have, dog at Bønderne skulle gjøre og give deres Landgilde, Smaaredsel og Dagværk til Vordingborg Slot, som de pleje at gjøre; nogle af Afgifterne skulle dog ydes til Hr. Anders Bilde og ikke til Slottet.

I Brevets Indledning nævnes 36 Navne; af Seglene ere endnu tilstede Jørgen Frises, Klavs Bildes, Klavs Podebusks, Niels Broks og Knud Pedersen Gyldenstjernes. — Niels Lunge, Erik Krummedige og Ejler Rønnev have ikke trykket deres Segl i Voxet. — Alle de øvrige Segl ere faldne bort, for det meste med et Stykke af Brevet, som er borte.

Geh. Ark. Top. Saml. Baarse Herred Nr 5.

10. — 1533, c. 24. Juni. Svar paa de Artikler, som Danmarks Riges Raad have forhandlet paa den almindelige Herredag i Khvn., «circum festum Joannis Baptiste». (Smlgn. Nr. 4.)

Ny dsk. Mag. 2, 210—214, efter «Protokollen». — Brevet til Norge af 18. Juni omtales (S. 210) som skrevet «nu i disse Dage». Inden 28. Juni maa «Svaret» være givet; thi S. 212 siges, at Raadet skal forhandle med Dronning Sofles Udsendinge; men selve Raadets skriftlige Svar til Sendebuddene maa henføres til 28. Juni. — Muligt maa «Svaret» endog sættes før det foregaaende Brev af 24. Juni, da Raadet vel neppe har truffet nogen Bestemmelse om Forleningerne, før «Svaret» var afgivet. Tidsangivelsen i Nr. 4 har aabenbart Hensyn til «Svarets» Afgivelse, ikke til «Propositionens» Indbringelse.

11. — 1533, 28. Juni. Rigsraadets Svar paa de Artikler, som Hertug Kristian havde tilstillet Raadet gennem Wulf Pogvisk og Melchior Ranzov i Anledning af det forestaaende Kongevalg. Vigilia apostolorum Petri et Pauli, — og

12. — 1533, 28. Juni? Rigsraadets Svar paa de Andragender, Enkedronning Sofie havde gjort gennem Wulf Pogvisk.

Ny dsk. Mag. 2, 248—50 og 246—48, efter «Protokollen».

13. — 1533, 29. Juni. Raadets Brev til Almuen i Aarhus Stift om herefter at yde Tiende, overensstemmende med Odense Reces, til Kirken, Biskoppen og Sognepræsten «til den hellige Kirkes Nytte, Gavn og langsomme Bestand».

Ny dsk. Mag. 2, 250—51, efter «Protokollen». — I Indledningen nævnes 41 (!) Navne, idet der foruden de almindelige 37 opregnes Movrids Sparre, Eske Bilde (!), Knud Rud og Mogens Bilde.

14. — 1533, 1. Juli. Udkast til Unionstraktaten mellem Kongeriget og Hertugdømmerne.

Pergament, uden Segl, dat. 1. Juli, paa Plattysk, i Geh. Ark. — Ufuldendt Udkast, idet Tallet paa det Mandskab, som skal stilles, staar in blanco. I Brevets Begyndelse opregnes 38 Raader, idet Knud Rud regnes med; ellers de sædvanlige — Smlgn. forøvrigt Nr. 22.

15. — 1533, 2. Juli (Vor Frue Dag Visitationis). Rigsraadsdom, hvorved gjøres vitterligt, at paa Raadhuset i Kbhvn. var skikket Joachim Rønnow, som satte i Rette, om han maatte bruge sin Jagt paa sine Enemærkeskove paa Lange-land, saa vel som andre gode Mænd andet Sted i Riget efter

Frihed og Rees altid paa deres egne Enemærkeskove nydt have, eller deri hindres, som sket er af Kronens Foged paa Tranekjær. Da efter Rees og Friheder, som Adlen nyder, og da Langeland deri ikke er undtaget, blev dertil svaret, at Joachim Rønnow skal have Ret til at jage og jage lade som andre gode Mænd, dog skal Fællesskove ikke paajages.

I Begyndelsen af Brevet nævnes 32 Navne; de manglende 5 ere (foruden Joachim R. selv) Mogens Gøje, Erik Banner, Ejler Rønnow og Erik Krummedige, som altsaa ikke have deltaget i Dommen.

Af Seglene ere bevarede Nr. 4 og 5 (Ove Bilde og Jørgen Fris); Nr. 8 (Prioren af Andvorskov); 10—15: Tyge Krabbe, Predbjørn Podebusk, Hans Bilde, Mads Bolle, Peder Lykke. Nr. 16—17 ere bortfaldne; r. 18 utydeligt (Oluf Rosenkrans?). 27—28 bortfaldne; Nr. 29 blindt (Klavs Podebusk?); de øvrige bortfaldne. Nr. 6, Biskop Knud Gyldenstiernes Segl, er blindt; der har aldrig været trykt Signet i Voxet. Geh. Ark. Dsk. Selskbs. Membraner.

15 b. — 1533, 2. Juli (Kbhvn. Vor Frue Dag Visitationis) Rigsraadet gjør vitterligt, at de alle endrægtelig have undt og tilladt, at Hr. Johan Urne skal have, nyde, bruge og beholde Rugaard og Rugaards Len med al kgl. Ret og Rettighed efter Kong Frederiks Brevs Lydelse, som Hr. Johan Urne og hans Husfrue, Fru Anne, derpaa have for deres Livstid, den ene efter den anden, uaflost som et frit brugeligt Pant for 1200 Lod Sølv og 50 Mark danske Penninge efter Jørgen Qwitzovs Brevs Lydelse, som han har paa for^{ne} Rugaard, som Hr. Johan Urne nu St. Valborgs Dag næst kommende skal indløse af Jørgen Qwitzov for Guld, Sølv og Penninge. Og naar Hr. Joh. Urne og hans Husfrue baade afgangne ere, da skulle begge deres Arvinge beholde Gaarden og Lenet som et frit brugeligt Pant, indtil det indløses af Danmarks Krone.

Afskrift efter en Pergamentsoriginal findes i Ny kgl. Saml. 1301, c fol. kgl. Bibl. — Alle de sædvanlige 37 Rigsraadsnavne findes i Brevet.

16. — 1533, 3. Juli (Torsdag efter vor Frue Dag visitationis). — Rigsraadet byder Lensmændene i Viborg Stift at

sørge for, at Almuen tiender retfærdigt overensstemmende med Odense Rees; de skyldige skulle straffes som for Tyveri, m. m.

Original paa Papir i Viborg Stiftsarkiv. — Det er det samme Brev, som efter »Protokollen» er aftrykt i Ny dsk. Mag. 2, 251—53, men der er stilet til Lensmændene i Aarhus Stift. De ere enslydende; dog maa rettes S. 252, Lin. 23 »iordtt» til »gordtt»; Linie 26 efter Ordene »redeligen omganhenn haffuer», tilføjes: »oc thet rettferdelighen haffuer tyendet».

Den Viborgske Original udviser følgende, i flere Henseender mærkelige Beseglingsforhold:

1. Iver Munk. — 2. Styge Krumpen. — 3. Ove Bilde. — 4. Jørgen Fris. — 5. Torben Bilde. — 6. Joachim Rønnov. — 7. Knud Gyldenstjerne (Stjernen i Vaabnet er tydelig, det øvrige utydeligt). — 8. Oluf Munk (Bogstaverne L. M. med tre Roser i Vaabnet = Dansk Adelslex. II, 31, 3)¹). — 9. Henrik Tornekrans. — 10. Prioren af Andvorskov. — 11. Niels Arenfeld. — 12. Tyge Krabbe. — 13. Prebjørn Podebusk. — 14. Peder Lykke. — 15. Axel Brade. — 16. Bilde (Hans?). — 17. Ove Lunge. — 18. Bilde (Anders?). — 19. »Johan Bjørn»²). — 20. Johan Oxe. — 21. »her Otte Krompen». — 22. »Truid Ulfstan». — 23. »her Knud Bil». — 24. »her Holger Ulfstan». — 25. Niels Lunge. — 26. »her Claus Bille». — 27. »Eric Kromdige» (Vaabnet tydeligt). — 28. blindt. — 29. »knud gyllenstjerne» (Vaabnet tydeligt).

Af de sædvanlige 37 Raader mangle saaledes: Mogens Gøje, Mads Bølle, Oluf Rosenkrans, Johan Urne, Erik Banner, Axel Ugerup, Klavs Podebusk, Mogens Munk, Niels Brøk og Ejler Rønnov. — Smlgn. Seglene under Nr. 17.

17. Recessen af 3. Juli.

Wii Juer Munck tiill Riipe, S'yggo Krompenn tiill Burglum, Offue Bilde tiill Arhus, Jørgenn Ffriis tiill Viborrig, mett gudtz naadhe biscoper, Torbiørnn Bilde electus tiill Lundt, Joachim Ronnow electus tiill Roschilddt, Knudt Gyldenstiørnn electus tiill Ottenssze aff szamme naade, Henriich abbett tiill Soerdt, Eskyldt prior tiill Anttwordskoff, Mogens Gøe Danmarekis riigis hoffmesther, Tygge Krabbe, Danmarekis riigis marsk, Prethiørnn Pudtbusk, Hans Bilde, Mattis Bøllie, Pedher Lückæ, Offue Lunge,

¹) Smlgn. ved 4., 5, 9. og 10. Juli.

²) Vaabnet er tydeligt; Navnet er skrevet ovenover med samtidig Haand; det samme er Tilfældet med de følgende Navne med Anførselstegn

Oluff Rosenkrantz, Oluf Krompen, Johann Oxe, Johan Biørn, Johan Wrnæ, Anders Bilde, Axell Braade, Eriich Banner, Hollgerdt Viffstandt, Trwdt Viffstandt, Knudt Bilde, Claus Bilde, Axell Vgerup, Claus Pudbusk, riiddere, Mogens Munck, Niels Lunge, Niels Arenfeldt, Eriich Krommediige, Niels Brock, Eyler Rønnow och Knudt Persszenn, Danmarekis riigis radt, Giøre alle wiitherligt oc kendis mett thette worlt obne breff, att wii nu wdj the hellige trefoldighedtz naffnn forsamlede her i Kiöpnhaffnn tiill en allmyndig herredag, att betraethe, offueruegge oc forhandle, effther thii høgboren forste her Ffrederiich fordomm Danmarekis koniing oc wor nadige herre, (hues siell gudt naade) nw dødt oc afgangenn er, mange draffuelige oc merkelige riigens werffue och arende, ther riigett oc thesz indbyggere staar magt oc wellfardt paahenger, i sonderligenn nederattlegge oc aff att styllæ twedragt, oprør oc venighet, som i noglæ neste forgangne aar (thues wær) her i riiget werett haffuer, oc igienn giøre oc skiieke ett gott christeligt regementt, ordinandt oc skiiekelsze effther ... t¹) christeligt skell loug och rettferdighedt, tha haffue wij for^{ne} biscoper oc prelather forst foregiffuett oc beklagett, att then co[ntract] oc recessz, som giord wor wdj Ottensze aar &c. mdxxvij emellom kronen, adellen, oss oc menige riigens radt, er yeke saa rettelighen holddenn eller fuldgiordt aff noglæ i alle syne ordt, punethe oc artiickelle, som thett seg eytt oc burdt hagde, effther then allworligenn tiillsagenn oc beseiling, som ther giordt bleff, men ther offuer befynde oss merkeligenn brastholden, oss oc menige riigett tiill staar skade. Och for sliig leylichkeit haffue wij biscoper oc prelather igienn begerett wore breffue oc segell tha i Ottense wdgifne paa noglæ punethe oc artiickelle aff wor jurisdictionn, kronen oc then menige adell tha samtyekt bleff, huelekenn friihedt aldrig tiilforn aff biscoper oc prelather noghen tiidt samtyekt bleff. Oc paa thet att twedragt

¹) De forreste Bogstaver af Ordet ere nu utydelige.

oe venighedt, som kandt giiffue orsage tiill oprør, skade oe forderff her i riigett, maathe stylles oe nederleggis, oe godt christelig meniing i all wenskab oe traahet beuiszis skulde emellom oss alle riigens indbiiggere, ærre wij tha alle sandregtelighen mett huer andre szaa eyns wordne, att for^{ne} Ottensze recess, som ther giordt, bewilligett oe beslutthet bleff, att then wdj alle syne ordt, puncthe oe artiickelle schall her effther aff oss Danmarekis riigis raadt, adell oe menige riigenns indbiggere oe efftherkommere wbrødeligenn i alle maade wedt magt holdis wdhen all modstandt oe giensiellsze i noger maade. Ther tiill mett haffue wij Danmareckis riigis radt nw endregteligenn fuldburdt oe samtyckt i krafft thette wortt breff thesse effther^{ne} puncthe oe artiickelle i alle maade wbrødeligenn wedt fuld magt attholde, som her effther fölliger: Ffirst, att huer biskop oe prelathe skall skiecke oe haffue seg effther siitt biscopelig embett, som gudt haffuer hanom tiilfögitt, oe som andre gode biscooper fore thennom wdj Danmareck giordt haffue, om the wille nyde oe wpebere geeystelig rentthe, oe wdj siitt stiift schall alenæ haffue fuldt magt tiill att skiecke presther oe predickere, som schulle wpholde meszer oe gudtz tienniste effther christelig skieck, oe leræ theris sognefolck att leffue effther thet hellige euangelium, ther wdj ickæ anseendis frieth, faræ eller nogenn menniskis wiildt, som thennom her fraa dragge kandt, menn her wdj giøre, som mand wiill forsuaræ for then alsommeetigst gudt. Oe schall ther fore engenn aff adellen, kiøpstedemandt eller allmwghe siellffuer thage seg nogenn sogne prest eller predickere, menn huor kronen, adellen eller andre haffue iuspatronatus tiill noghen kiirkens leen, att the thet szamme nydhe, d[og] the personer, som the ther tiill presentere, lagge institutionem aff bispe[n] i thett stiift, somm gamell siiduan werett haffuer. Ffyndis noghen, som her emodt giør, tha schall hand ther fore stande tiill retthe fore Danmarekis riigis radt, som then Danmarekis riigis raadtz skieckellsze oe budt ickæ holde wiill, oe then prest, som emodt (som forser^t stander) giør, schall straffis som then woldt eller welde brwgher. Vellder oe seg noghen tiill att skiecke

sogne prester eller predickæræ anderledis endt mett bispens wiillig oc samtyckæ (som forser^t staar), tha skall hand ther fore forfolligis tiill tyngge oc straffis for woldt effther loghenn, saa offthe hann thet giörendis wordher. Menn er noger sogne prester szaa wdwelüge eller wsküickelige i leffnett oc wilkor bode paa werdzens och siellszens wegnæ, att allmwen ey kandt ther fore lyde eller nogis mett thennom, tha schulle thii giüffue biscopenn ther i stiimhet thet tiilkende, oc handt tha skall wære forpleetiig att skiicke thennom en annden, ther duelig er, som kand leræ thennom gudtz ordt oc theris siellæ salighet. Dog skall ingenn sogneprest for hadt forkastis fra synnæ soghen eller forlenning, oc ther fore bør oc skall then menige mandt her i riiget tyende rettferdelighen huer tyendhe kerffue oc hoffde effther then recesszis lydellszæ, i Ottensze giordt bleff, eller oc effther gambell siiduan, somm for^{ne} Ottensze recess indthollder oc wduiszer, oc huelekenn thet ickæ rettferdeligenn giöre wiill (som forser^t stander), twyffles ther wpaa, tha maa ther met skellige mendt randtsaggis effther, oc huor tha noghen skiildt fyndis, tha skall ther straffis effther som offuer thennom, som dyller paa noget guods. Item bliiffuer nogenn fordeltt fore, att hand ickæ giüffuer lofflig synn tyendt wdt (som for^{uet} staar) hueleken som thennom forsuaræ wiill, eller oc syne tyenere forbiuder att tyndhe rettferdeligenn, som ske kunde fore tretthe oc wuillig, som ænthen biscopenn eller presten oc thennom emellom er eller komme kandt, then thet giör, han schall regnis oc tiilthalis for then, breff oc segell ickæ holde wiill oc Danmarckis riigis radtz skiickelsze foræther. Menn huor tretthe er, skall huer mandt thalæ seg tiill rettthe, oc ther fore ickæ omkaste thett, tiill gudtz loff komme kandt oc effther en christelig skiicke giordt er. Item skulle sogne degnæ nyde och beholde en skellighe rentthe, oc huor tretthe er i nogre sogne om degne rentthe, tha schall lenssmendenæ oc officialen thennom ther om fordragge, som paa bode siider lideligt oc skelligt were kandt. Tesligist hues guods oc eyendom som kiirker, closther oc menæ geystelig statt wdj were haffuer eller haffue

hagt mett rette effther konning Voldemarss log oc forser^{ne} recessis lydellszæ, ther i Ottensze wdgiik, thett skall huer mandt nyde oc beholde effter logen oc recessens lydelzæ, dog mett sodann wilkor, att hues messer oc gudtz tienniste, som fore for^{ne} guods funderet oc skiicket er, bliffuer fuldgjort oc wed magt holden; huar brøst ther paa fyndis, ther ganger om saa meget som rett er, oc hues guods, iordt eller eyenndom noghen haaffuer meyst i forlednæ aar wden rettferdig dom oc rettthergang, skall thennom igienn anttwordis wdhen ytermere skodzmaael eller forhalling, oc huem guods wiill haaffue, winde seg thet retteligen effther logenn oc yckæ tage seg thet tiill. Huo andet her effther gior, forfølgis for woldt oc bode ther fore som wedboor. Item er oc szaa aff oss alle beuilliget oc samtyckt, att Viborigh domkiirke schall restitueeris, oc alle domkiircker, herre closther, jomfrw closther, hellig gestis och sogne kiircker skulle bliffue wedt theris fulde magt; tesligist att Tygge brødre closter, som wedt macht erre, och schall i thennom holldis messer, predicken oc andhen gudtz thienniste, som ther funderett erre, menn the Tyggebrøder closther, som forstorret er, schall ytthermeræ handles i tiilkommendis herredag, oc her for indhen schall inthett mere aff thennom forstyris eller nedherbrydis, lydett eller mөгitt, wdj noghen maadhe. Menn om Jomfrw Closter, som riiddermendtz mendt eller andre i forlenning haaffue, schulle holle jomfrwer ther indhe, effther then skiickelszæ, som the funderett erre, oc ickæ tiilstede, att theris thall formynskis fore theris forsømmelsze skildt i nogre maade, saafrafft the ther fore ey wiille stande tiill rette. Item huess siellæ gaffue och yttherste willige som ickæ giiffues emodt loghen tiill prest eller sogne kiirke, schall thennom ickæ formeenis eller forholdis aff noger mandt. Dog schall enghen trenggis tiill att giiffue mere, endt gudt skywder hannom i hwge. Item forthij att menige clericij her i riigett nw ickæ ansees mett priuilegier oc friiheder, aeth oc ære, menn mөгett mere trenggis weldelligenn frann hues aeth oc ære, priuilegier och friiheder som thett haaffuer werett bestandigt wdaff i alle land-

skaffb i Christendommenn, som aff rettsyndig lerdomm oc wiisdom schall wppeholldis, paa thett siiste tiill en stoer affbreek oc en forderffuelig skadhe, oc manghe ther fore yekæ wiille bliffue klercke. nogher ickæ hellder sette theris bornn tiill scholæ, anseendis att the nyde thet snare onth endt gott att, huilekett om yekæ raadis baædt paa, schall mett tydenn manghe landskaffb komme wnder en groff oc wanuittig forstandighedt, thij wiille oc samtyekæ wij alle Danmarekis raadt tiill thett hellige Euangelij, gudtz ordtz och christendommens wppeholdellsze maa och schall her i riigett holldis en allmyndelig scholæ oc vniuersiteytt, huor bequemmæ personer aff alle stiiffe kunde wdj leris oc wppedragis, saa the i framtidhen kunde leræ andre theris siells salighett oc andenn christeligh skiicke att haffue thennom wdj. Oc paa thet samme lerdom thes yttermere maa bliffue wedt magt, tiillmelle wij hues friihedher oc priuilegier, kiircke, closther eller gudtz huess hagt haffuer, skulle her effther nyde oc beholde i alle maade, dog szaa, att kronen oc adellen nyde oc beholde hues friihedher och priuilegier wij thennom wndt haffue, oc effther then Ottensis recessis lydelsszæ. Item thesligist schulle andre scholer, oc sonderlig hoess domkiircker, holldis wedt magt, huar born oc ynghe personer kunde wppedraggis wdj, i rettsyndigh lerdom oc seegher (!), oc the fattiige peblinge och dyegnæ, som engenn opholdt haffue, motthe rwndeliigenn besorgis mett allmoysze, oc sonderlig aff thennom, som then geystelig renthe wppebeer, paa thet the ickæ nødis schulde (formedelsz armodt) att offuer giiffue scholenn, saa kand thet skee, att bode geystelig oc werdtzlig staat bliffuer wedt magt, som bode hoore tiilsamen, och then enæ ickæ kandt wdhen then anden lengge bliffue wedt magt. Thesze for^{ne} artickelle alle oc huer besonderlig i alle theris ordt, punethe oc wiilkor, som the for^{ne} stande, bepleethe wij oss oc wore efftherkommere Danmarekis riigis radt, geystelighe oc werdtzlige, wedt wore godhe traæ oc loffue oc mett thette worlt obne breff beseglett, saa att wiille oc skulle thennom alldelis fuldgiorre oc holde, som erliige, wpreetlige mendt

thess plectlige ere breff oc segell att holde oc fuldt giorre, oc ther som nogenn (thett gudt forbiudhe) wiille dierffues welluilligenn(!)¹⁾ att giøre her emodt, tha wiille oc schulle wij alle werre forplectlige tiill wedt wor swornæ eedt, thett somm for^{uet} standher att straffe och affuerge, som wedt boør effher logen. Tiill hues wiidtnes byrdt wij haffue ladett triickæ wore indt-zsegler oc signether nedhen fore thette worrt obne breff.

Giiffuett i Kiøpnehaffnn Torsdaghen nest effher wor Frwe dagh visitationis aar &c. mdxxxij.

Bagpaa med gammel Haand:

Then recessz som gick emellom prelattherne och Dan: Raadt werdzliige wdj Kiøpnehaffnn.

Original paa Papir i Arn. Magn. Samling paa Universitetsbibl., Fasc. 10 Nr. 4, med følgende 26 paatrykte Segl:

1. Jver Muuk. — Styge Krumpen. — 3. Ove Bilde. — 4. Jorgen Fris. — 5. Torben Bilde. — 6. Blindt. — 7. Henrik Tornekranz. — 8. Prioren af Andvorskov. — 9. Blindt (Nr. 1—9 alle rød Vox; over Nr. 9's røde Vox er der dog senere klæbet grønt Vox). — 10. Predbjørn Podebusk (P. P.). — 11. Bilde. — 12. Oluf Rosenkrantz. — 13. Utydeligt. — 14. Blindt. — 15. Tyge Krabbe. — 16. Hans Bilde (Bogstaverne H. B.). — 17. Peder Lykke. — 18. Axel Brahe. — 19. (Ove) Lunge. — 20. Urne. — 21. Ulfstand. — 22. (Knud) Bilde (Bogst. K. B.). — 23. (Niels) Lunge. — 24. (Klavs) Bilde (Bogstaverne K. B.). — 25. Bogstaverne J. P. — 26. Knud Pedersen Gyldenstjerne.

I alt have saaledes kun 23 beseglet Recessen. Mangler: 1. Joachim Rønnow. 2. Biskop Knud Gyldenstjerne. 3. Mogens Gøje. 4. Mads Bolle. 5. Otte Krumpen(?). 6. Johan Oxe. 7. Johan Bjørnsen. 8. Erik Banner. 9. En af Ulfstanderne. 10. Axel Ugerup. 11. Klavs Podebusk. 12. Mogens Munk. 13. Niels Brok(?). 14. Ejler Rønnow. 15. Erik Krummedige. 16. Rigskansleren Niels Arenfeld. — Hertil maa dog bemærkes, at Seglet Nr. 13 er utydeligt, men vistnok maa det efter Pladsen nærmest antages for Otte Krumpens Segl. — I Seglet Nr. 25 staar tydeligt Bogstaverne J. P.; i Vaabnet findes ligesom en Plante, der slynger sig opad. Det er ikke nogen af de daværende Rigsraaders Vaaben, og hverken Hr. Registrator Plesner i Geh. Ark. eller Hr. Arkivfuldmægtig Huitfeldt fra Kristiania, som tillige med Forf. have undersøgt Beseglingsforholdet ved Recessen, have kjendt det. Sidstnævnte antager det nærmest for et uadeligt Bmærke,

¹⁾ I Afskriften i den skaauske Lovsamling: woldheligen. At Recessen i det hele er meget jasket konciperet, vil neppe have undgaaet Opmærksomheden.

og unægtelig var jo Raadmand Jens Pedersen (J. P.) tilstede paa Raadhuset den 3. Juli (se Tillæg 17 b.), men at en af Rigsraaderne (snarest Niels Brok) skulde have laant et uadeligt Segl, synes dog fast utroligt.

Tidligere trykt i den danske Overs. af Krag 2, 284 efter Originalen, men højst mangelfuldt; optrykt hos Rosenvinge, Gl. dsk. Love 4, 145 med Varianter efter Afskriften i den skaanske Samling.

17 b. 1533, 3. Juli. Rigsraadsdom om Restitutionen af Guds Legems Alter i St. Mikkel's Kirke i Slagelse, som var bleven opbrændt og forstyrret sidste Palme Lørdag.

Vi Juffer Munck til Riibe (o. s. v. de sædvanlige Navne, med Undtagelse af Mogens Gøje, Erik Krummedige og Ejler Rønnev), gjøre vitterligt alle, at i Dag her paa Raadhuset i Kbhvn. var skikket for os i Rette Jens Persøn, Raadmand her samme Sted, paa velbyrdig Mands Otte Tegenhueszes Vegne, som i Rette hid stævnet havde Hr. Hemming, Præst og perpetuum vicarium til Guds Legems Alter i Sancti Michels Kirke udi Slauelse, for en Gaard, liggendes i Wetterszløff, som for^{ne} Otte Tegenhueszen's Forældre skulde givet til samme Guds Legems Alter for Messer og Gudstjeneste, hvilke Messer og Tjeneste ikke skulde været holdne, som han sagde, paa nogen Tid, som vedburde, og mente derfor at have Ret samme Gaard til sig at annamme, sammeledes sagde sig at ville og skulle samme Gaard i Forsvar at have. Da frembar for^{ne} Her Hemming samme Alters Fundats og andre Breve, som han læse lod, besynderlig et beseglet Skødebrev, lydendes, at Eline Jensdatter, Hans Portmandtz Efterleverske, havde givet og skødet fra sig og sine rette Arvinger til samme Guds Legems Alter i St. Mikkel's Kirke i Slauelse en Gaard i Wetterszløff med al sin rette Tilliggelse til evindelig Eje, og skal derfor holdes to sjungne Messer hver Uge til evig Tid, og sagde, at samme Messer for for^{ne} Gaard altid have været holdne efter samme Brevs Lydelse, før nu Palme Lørdag næstforleden samme Slauelse Kirke «umsteritt» (!) og forstyrret blev, og samme Guds Legems Alter opbrudt, og var hannem da forment samme Messer og Gudstjeneste at holde skulle; dog bleve de siden sunge og var holdne i de andre Kirker i Slagelse, som han med Brev og Vindnesbyrd aabenbar bevise kunde og her i Rette lagde.

Da efter Breve og Bevisning, at samme Alter efter denne Tids Lejlighed saa opbrændt og forstyrret blev imod hans Villie, og samme Messer at holde hannem forment var for samme Alter, og bleve dog sungne og holdte i andre Kirker tilbørligen, sagde vi der saa paa for Dom og Ret, at for^{ne} Her Hemming maa og skal samme Alter igjen opbygge lade, det første han det bekomme kan, og der efter strax holde for^{ne} Messer og Gudstieneste derfor efter Fundatsens Lydelse i alle Maade, og skal for^{ne} Her Hemming og hans Efterkommere, perpetui vicarii, rette Ejermænd til samme Alter, have, nyde, bruge og herefter beholde for^{ne} Gaard i Wettersløff til samme Guds Legems Alter med Rente, Redsel og anden Rettighed, som er Forsvar, Gaardfæstning, Gjæsteri og alt andet dens rette Tilhørelse, hvis det helst er eller være kan, efter samme Skodebrevs Lydelse. Og skal for^{ne} Otte Tegenhuesz herefter ej gjøre eller gjøre lade for^{ne} Her Hemming eller hans Efterkommere til samme Alter ydermere Hinder eller Forfang paa samme Gaard eller dens rette Tilliggelse, men være hannem ubevaret i alle Maader. Givet i Kjøbenhavn Torsdag næst efter Vor Frue Dag Visitationis anno domini mdxxxij. Under vore Signeter.

Afskrift i Ny kgl. Saml. 1301 e, fol. — Da Afskriftens Retskrivning er mangelfuld, er den kun beholdt i Navnene.

18. Recessen af 4. Juli («Fredag efter vor Frue Dag visitationis»).

Originalen i Gehejmearkivet, Danske Selskabs Papirdokumenter. I Begyndelsen af Brevet anføres de sædvanlige 37 Navne. — Kun 35 Segl ere paastrykte, idet Mogens Gojes og Erik Banners Segl mangle; paa alle de øvrige Raaders Plads findes Segl; dog har Biskop Knud Gyldenstjerne ikke beseglet; paa hans Plads (Nr. 7) findes Oluf Munks Segl (tre Roser).

Udenpaa med samtidig Haand: Dan.-Riigis breff oc samtycke paa thenn Recess, som giortt war wdi Otthennsze anno mdxxvij.

Trykt i Dansk Mag. 3, 105 ff. og hos Kolderup-Rosenvinge, Gl. dske. Love 4, 151 ff. efter Originalen, og i Supplementet til Krag og Stephanus S. 12 ff. efter den skaanske Lovsamling (gl. kgl. Saml. Nr. 3124, 4), hvor Recessen er dateret «Knud Konges Dag» (d: 10. Juli). Da dette neppe kan antages for en Skrivfejl for «Fredag efter Marie visitationis», tyder dette paa en forskjellig Redaktion af Recessen og at

muligvis det egentlige Pergamentsexemplar først er udfærdiget senere¹⁾. Ogsaa Afvigelserne hos Krag (anførte hos Rosenvinge) tyde paa en forskjellig Redaktion, idet der (S. 154 Not. 7 hos Rosenvinge) i den skaanske Loysamlings Redaktion findes følgende Ord, som helt mangle i Papiroriginalen: •oc huem som jordtt will winde från anden, hand winnæ then met breff oc segelle oc skellig atkomme eller met reeb oc rafft effter logen•, hvilke Ord ogsaa findes i Lovens Kilde, Rigsraadets Svar i N. dsk. Mag. 2, 214 nederst. — To andre Afskrifter findes i •Protokollen•; de have begge Datoen •Fredag efter vor Frue Dag•, men stemme forøvrigt overens med den skaansk-Kragske Afskrift.

19. — 1533, 4. Juli (Fredag efter vor Frue Dag visitat.) — Danmarks Riges Raad anmoder det norske Raad om at istandbringe Forlig mellem Biskop Anders Mus og Biskop Mogens i Hammer i Anledning af noget Guld, Sølv og andet Gods, som denne har lovet ham paa Mester Hans Mules Vegne, — samt mellem ovennævnte Bisp Anders Mus paa den ene og Erik Haek og Peder Hansen (Little) paa den anden Side, hvilke have taget meget Gods, samt Tønsberg By og Nedernæs Len fra ham, uagtet han angiver at have Livsbrev herpaa.

Original i det norske Rigsarkiv, Münchener.-Saml. Nr. 3241.

I Begyndelsen af Brevet nævnes 38 Navne (idet Knud Rud nævnes med.) Af Segl findes kun 20, paatrykte i to Rader (10 i hver) nederst paa Brevet, nemlig:

1. Jver Munk. — 2. Styge Krumpen. — 3. Ove Bilde. — 4. Jørgen Fris. — 5. Torben Bilde. — 6. Joachim Rønnev. — 7. Munk (Bogst. L. M.)²⁾. — 8. Henrik Tornekrans. — 9. Prior af Andvorskov. — 10. Tyge Krabbe. — 11. Hans Bilde. — 12. Peder Lykke. — 13. N. Arenfeld. — 14. Ove Lunge. — 15. Otte Krumpen. — 16. Oluf Rosenkrans. — 17. Knud Bilde. — 18. Anders Bilde. — 19. Johan Urne. — 20. Johan Oxe (meget utydeligt).

20. — 1533, 5. Juli. Rigsraadet underretter Domkapitlet i Ribe om, at Biskop Jver Munk har i Raadets Nærværelse eligeret sin Brodersøn, Mester Oluf Munk, til sin Medhjælper og Eftermand, og at Rigsraadet har stadfæstet Valget og optaget Oluf Munk i Raadet.

¹⁾ Eller skulde det være en Skrivfejl for •Fredag nest fore St. Knud Konnings Dag• (d: 4. Juli)?

²⁾ Pladsen er Knud Gyldenstjernes; hans, men ikke O. Munks Navn findes nævnt i Begyndelsen af Brevet.

Consiliarii regni Datie jam Haffnie congregatj.

Syncerrima nostra dilectione semper in domino premissa.
 Kiere herrer o wiidhe, att verduge fader met gudt och herre, her Jwer Mwneck . . . giifwet oss alle til kiende, huorledes hand vdi nogle langhe aar for Domkireke och biscopdom, saa hand nw badhe aff aalder, stoer siwg rett er, och haffwer for saadanæ leiligheds skyldt nu vdi woress nerwerrellse eligeret oss elskelige Mester Oluff Mwneck, syn brodh . . . æn sønn och mett hielper vdi hannis lyffs tiidt och thill syn Riper domkireke oc biscopdom effther for^{no} her Jwer Mwneches Huilken election wij alle endrechteligenn haffue stadfesth, fuldb haffue annamed for^{no} mester Oluff Mwneck for wor kiere m[et brodher vdi Danm.] riigesraadt etc. Bedenndes etther alle kierligen och gerne att maade och wdkorillse som forserreffuit staar stadfestæ och sam etther till. Oss hobes. hand skall bliffue etther æn godt hærr . . . gaffnn, beste och beslanndt. Attj forthi heer eblandt wille wille wy emodt etther och kirekenn alltiidt kierligenn och Ex Haffnia Sabbato infra octavas visitationis Marie anno Datie ad causas teste Nicolao Arnfeldt, justiciario regni . . .

Udenpaa: Honorabilibus magnificisqve viris, dominis prelatiis, canonicis totique capitulo Ripensi, dominis et amicis nostris sincerrime dilectis.

Afskrift af Dr. O. Nielsen efter G. L. Badens Papirer i Indenrigsministeriets Arkiv.

21. — 1533, 5. Juli (Lørdag efter vor Frue Dag visitationis). — Rigsraadet gjør vitterligt, «att wi for villig tjeneste oc troschaff, som verduge herre mett gud her Joachim Rønnow . . . Danmarckes riige gjort oc bewist haffuer, haffue unt oc tilladt . . . att hand moo och schall haffue, nyde oc beholle kronens slott Hærritzborg oc the herrither, ther tilligge, som Roskilde domkireke nw i pant haffuer, met all syn rette tilliggelse . . . i hans liiff's tiidt, som pantebreffuet ther paa indeholder oc wduiser . . »

Original paa Pergament. Geh. Ark., Aflevering fra Justitsministeriet C. 11. — 35 Navne nævnes i Begyndelsen (Ejler Rønnovs og Erik Krummediges mangle). Seglremmene findes endnu; kun i to, Johan Bjørns og Hans Bildes, findes endnu halve Signeter; de øvrige ere affaldne. — Paa en Del af Seglremmene ere vedkommende Rigsraaders Navne skrevne, ogsaa paa Mogens Gøjes, men — Voxet er affaldet.

22. — 1533, 7. Juli. Artikelle och foreninghe och forbundt, som bleff berammeth emellom Danm. riighe paa then ene och Slesuich och Holsten fyrstendomme paa then andhen siide. — I Marginen: wdi Kiøbenhavn mandagen then siunde dagh iulij anno 1533.

Udkast paa Papir i Geh. Ark., Slesvig 105 c. — Smst. som Nr. 105 d: Artickele, forening och forbundth, som bleff berameth vti Kiøbenhavn then siunde dagh Julij anno 1533 (o. s. v. som foregaaende; denne Titel er atter overstreget i d.). — c. er, saa vidt skjønes, skrevet med Johan Frises Haand. Sammenlignet med c. synes d. at være en Renskrift deraf, dog ere i d. flere Rettelser tilføjede med samme Haand som i c. (Joh. Frises), i Reglen kun Redaktionsændringer, idet der overalt, hvor der baade i c. og d. er Tale om Fyrstendommerne, er skrevet ovenover i d.: •vore• (o. s. v.). Texten er her ved bragt i Overensstemmelse med Texten i den danske Unionstraktat hos Krag, 2, S. 3 ff. I Slutningen mangle selvfølgelig Navnene paa de holstenske Raader, og det ender saaledes: Giff paa vort slot Hadersleff then fyrste dag iulij aar etc. mdxxxij. •fyrste Dag• er atter overstreget, og der er sat i Steden: •tiunde dagh•. (Slutningen i d., = Krag's S. 17 Lin. 7 ff. er atter skrevet med samme Haand som c, o: Joh. Fris). — I c. haves saaledes Udkastet til det danske Exemplar, udfærdiget fra dansk Side (det tyske Exemplar, udfærdiget fra dansk Side, s. Nr. 14); i d. haves Udkastet til det fra tysk Side udfærdigede danske Exemplar.

23. — 1533, 7. Juli (Mandag før Knud Konges Dag). Rigsraadet forlener Anders Bilde med Dalby Kloster i Skaane paa Livstid efter det Brevs Lydelse, som han derpaa tilforn forhvervet haver¹⁾.

¹⁾ 1530, ¹²/₃ (Søndag Reminiscere), Anders Bildes Gjenbrev paa Dalby Kloster. Ifølge Kong Frederiks Samtykke har Bilde af Dalby Konvent modtaget dets Kloster i sit Forsvar. Til Klæder og Ophold skal han aarligt udrede dem 100 Mark, overlade dem Indtægterne

Pergament i Geh. Ark. (Smlgn. Daugaards Klosterhistorie S. 163, hvor Brevet dog urigtigt er henført til Mandag efter Knud Konges Dag). — Brevet er i høj Grad beskadiget, hvorved ogsaa en Del af den nederste Kant er gaaet tabt; kun i det yderste Hjørne til højre findes Seglremme med følgende 10 Segl: 1. Johan Urne. — 2. Axel Brahe. — 3. Lunge. — 4. K. Bilde. — 5. H. Ulfstand. — 6. Truid Ulfstand. — 7. K[lavs] Bilde. — 8. Baade Seglrem og Segl mangler. — 9. Niels Brok. — 10. K. Pedersen Gyldenstjerne. (Efter Meddelelse fra Kand. mag. Krarup.)

Efter Pladsen, hvorpaa de 10 (9) sidste Segl findes, kan sluttes, at i det mindste følgende ikke have beseglet: Erik Banner, Axel Ugerup, Klavs Podebusk, Mogens Munk, Erik Krummedige og Ejler Rønnow. — Niels Arenfeld findes nu ikke paa sin Plads; men formodentlig er han rykket op paa Mogens Gøjes Plads, som sædvanligt, naar denne fattes.

24. — 1533, 8. Juli (feria tertia infra octavas visit. Marie). Ove Bilde tilskriver Erkebisp Olaf i Trondhjem om Anders Bildes Søn Bent, hvem M. Anders Glob vil efterlade sit Degnedom i Bergen.

Norske Rigsarkiv, Münchener-Saml. Nr. 3198; smlgn. Pal.-Müller, Gr. F. II, 44, Not. 1.

25. — 1533, 9. Juli (in octava visitationis Marie). Det danske Rigsraad anmoder det norske Rigsraad om Hjælp for

af Klostrets 3 Sognekirker og holde dem ved en ærlig Skik til Øl og Mad. Endvidere vil han hævde og forsvare dem af al sin Evne, saa længe han lever, og saa længe de opholde al den funderede Gudstjeneste. (Dansk samtidig Afskrift i Geh. Ark.)

1531, 2. Marts. Kongebrev til Aage Sparre, Electus til Lund, Torben Bilde, Ærkedegn, Mester Klavs Urne, Provst ved Lunde Domkirke, Hr. Henrik Sparre og Hr. Holger Ulfstand, Riddere, »være Mænd og Raad«, om at begive sig til Kronens Kloster Dalby i Skaane »og der handle imellem Anders Bilde og menige Konventsbrødre, om hvad han dem aarlig give skal til deres Klæder og Føde, og hvad derover er af den Rente, som ligger til samme Kloster, som Hr. Anders Bilde skal svare kgl. Tynge af, at I det give fra eder beskrevet«. Flensborg, Torsdag efter Søndag Invo-cavit. (Kgl. Bibl., Saml. til Adlens Historie 5, 41).

Brevviseren Peder Nielsøn, der har klaget over nogen Uret, ham er sket paa noget Gods i Norge¹⁾.

Original i det norske Rigsarkiv, Münchener-Saml. Nr. 3242. Ingen af Rigsraaderne nævnes i Brevet, som er udvendigt forseglet som følger: 1. Jver Munk. (J. M. E.) — 2. Styge Krumpen. — 3. Ove Bilde. — 4. Jørgen Fris. — 5. Torben Bilde. — 6. Blindt (Jochim Rønnovs Plads). — 7. Munk (L. M.; Pladsen er Knud Gyldenstjernes). — 8. Henrik Tornekrans. — 9. Prioren af Andvorskov. — 10. Tyge Krabbe. — 11. Peder Lykke. — 12. Predbjørn Podebusk. — 13. Klavs Bilde. — 14. A. Brade. — 15. Knud Bilde. — 16. Blindt Segl. (2 Rader, 8 i hver).

26. — 1532, 10. Juli (Knud Konges Dag). Anders Bilde anbefaler sin Søn Bent til Erkebiskop Olaf i Anledning af Degnedømmet i Bergen.

Norske Rigsarkiv, Münchener-Samling, Nr. 3196.

26 b. — 1533, 10. Juli. Ove Bilde til Eske Bilde. Smlgn. ovenfor S. 418. Nu aftrykt i Rørdams Hist. Kildeskrifter I, 437.

27. — 1533, 10. Juli. — De i Kbhvn. forsamlede Rigsraader (Regni Dacie conciliarii jam Hafnie congregati) opmuntre Erkebispens i Trondhjem til at møde paa den til St. Hansdag 1534 bestemte fælles Herredag, hvor den hellige Kirkes Tarv skal blive tilbørligt varetaget.

Trykt i Aktstykker til Nordens Hist. i Grevefedjens Tid II, 10. — Originalen i Münchener-Saml. i det norske Rigsarkiv (Nr. 3243) har haft 16 Segl; deraf kan nu kun utydeligt skjælnes Nr. 1 og 2 (Jver Munk og Styge Krumpen), samt Nr. 9 (Prioren af Andvorskov), ligesom Nr.

¹⁾ 2: den svenske Rigsraad Peder Nielsen Grib, der tillige med Raaderne Johan Tureson og Lars Tureson klagede over, at de ikke kunde komme til deres Arv i Norge efter Alf og Jon Knudsen (smlgn. Kong Gustavs Brev til det norske Raad, 16. Juli 1533, i Saml. til det norske Folks Spr. og Hist. I, 349—50). — Nr. 25 og 28 maa utvivlsomt anses som en Folge af Kong Gustavs Brev af 1 Juni til Rønno (Aktstykker I, 3—4), hvor Kongen dels havde klaget over disse Forhold, dels over at hans Fjender fandt Tilhold i Danmark. Efter Nr. 25 maa man antage, at Peder Nielsen Grib selv har været tilstede i Kbhvn., muligvis paa Kong Gustavs Vegne, som Overbringer af Brevet af 1 Juni.

12 formodes at have været Oluf Rosenkrans. (Da der under Brevet har været 9 gejstlige Segl, har Oluf Munk formodentlig atter forsegleet paa Knud Gyldenstjernes Plads).

28. — 1533, 10. Juli, Kbhvn. Gustav Trolle lover det danske Rigsraad ikke at arge paa Kong Gustav i Sverig eller Danmarks Rige.

Vi Gøstaf, medt gudtz nade erchebiscop til Vpsala etc. gøre alle viderlegett medt thette vortt opne bref och egenne handschreft, at vj hafue lofuet ock tilsagkt ock pa vore gode tro ock ære lofue ock tilsie verduge fædre, strenge riddere ock gode menn, Danmarecks riiges raadt, at vj ecke skole eller vele gifue osz nogenstetz af Danmarecks riige vden mett menige Danmarecks riiges raads velie ock samtycke, ock ey eller sekole vi arge jnd pa hogmeetug her Gøstaf, kuoning i Suerge, enthen medt ord heller gerninger, then stund vj vdj Danmarecks riige fortøfuendes vorde, vden Danmarecks riiges radz vidsokab ock velie, och ey eller nogenn tidt, emeden vj lefue, arge jnd pa Danmarecks riige eller thess jndbyggere vdj noget made. Tiill hues ydermere vidnesbyrd bedje vj erlege velburdug menn och strenge riddere her Tyge Krabbe, Danmarecks riiges marsk, her Hans Bilde, her Anders Bilde och her Oluf Rosenkrantz om theres jnsegle tryckendes neden fore thette mitt opne bref och egen handschrift, som gifuenn och schrefuenn ar vdj Køpenhafnn Sancti Knudt konungs dagh 1533.

Goestauus Trolle, archiepiscopus Vpsalensis, mea manu.

Egenhändig skreven Original paa Papir med Trolles, Krabbes, H. og A. Bildes og Rosenkranses Segl velbevarede. Geh. Ark. Dsk. Kongers Historie Fasc. 12 b.

29. — 1533, 13. Juli. Rigsraadets Brev til Paven om at samtykke Torben Bilde til Erkebiskop i Lunde Stift.

Post devota pedum oscula beatorum salutem, reverentiam et obedientiam filialem. Beatissime pater! Anno post Christum, natum millesimo quingentesimo decimo nono obiit bone memorie Birgerus, dum vixit metropolitane Lundensis ecclesie archiepiscopus. Post ejus obitum rite et canonice electus fuit nobilis

vir dominus Acho Jacobi, ejusdem ecclesie canonicus, cujus electioni illustrissimus rex Christiernus, contra pactum in receptione sua ad regnum Dacie solenni juramento firmatum, suum noluit benignum prestare consensum, sed quendam Georgium Skotborgh violenter intrusit in eadem, quem et intra biennium ab eadem expulit invitum, surrogato ad eandem quodam nephandissimo Theodorico Slachech aliegena, per eundem Christiernum regem intra bimestre spacium incinerato, cui et non minore violentia alterum aliegenam Joannem Vetz substituit, qui secundo suo¹⁾ presidentie anno omnibus Lundensis sedis elenodiis secum ductis una cum prenominato rege Christierno fugam arripuit, post quam prenominate magister Acho, omni metu vique sepe dicti regis (de quibus legitimam prius fecerat protestationem) tum primum cessantibus, electioni de se facte consensit ac in ejusdem ecclesie plenam et omnimodam possessionem vetere pro consuetudine solemniter est introductus, qui continue ad sanctitatis vestre sedem pro obtinendo confirmationis munere oratores mittere curavit, quam, impediente reverendissimo domino de Cesiis cardinali, in hunc diem, non sine gravi ecclesie incommodo, impetrare non potuit. Etenim decimus quartus a morte Birgeri iam agitur annus, et ecclesia grassanti heresi plurimum quassata vero pastore orbata fuerat. Considerans itaque idem magister Acho debilitatem suam ex senectute provenientem seque ob id minus utilem ad ecclesie regimen perpendens, omni iure electionis sponte ac libere cessit atque renunciavit, quofacto rite canonice et legitime in archiepiscopum prenominate ecclesie Lundensis electus est a capitulo ejusdem ecclesie nobilis vir et ex regni nostri summatibus progenitus magister Torbernus Bilde, ejusdem ecclesie metropolitane Lundensis decanus, regno nostro et ecclesie eidem admodum utilis ac propter doctrinam et experientiam cui illa committatur ecclesia vere dignus. Proinde sanctitatem vestram concordibus votis unanimique consensu humillime rogamus obsecramusque,

¹⁾ sue?

ut ejdem domino magistro Torberno confirmationis consecrationisque munus ac pallii traditionem alia quoque ad ejusdem ecclesie regimen pernecessaria benignitate apostolica concedere dignetur et impertiri absque ulla reservatione alicui facta seu fienda, que in hisce remotissimis a curia Romana terris omnino non convenit, nec non et absque omni insolito gravamine, quod ecclesia Lundensis ob passa damna oneraque incumbantia pati potest minime. Sane, beatissime pater! huius electi ab utroque parente et consanguinei amici¹⁾, regni nostri summates opprime potentes, eidem ecclesie in eorum contumeliam et verecundiam alium quemque prefici haudquaquam permittent, nec item quemlibet huic ecclesie prefici expedit, cujus pastori regni (dum vacat ut modo) moderamen ex diutina consuetudine incumbit, sed eum, qui ex primoribus ortus quique et regni et ecclesie negotia (ut iste) per multam rerum experientiam callet. Igitur ubi hec a sanctitate vestra exoraverimus, omnibus et nostris et amicorum nostrorum officii erga eandem sanctitatem vestram sanctamque sedem apostolicam obsequiosissime studebimus promereri, sentietque eadem sanctitas vestra ex hujus provisione non solum Lundensis, verum etiam totius Daciane ecclesie tum in spiritualibus tum in temporalibus non minimum incrementum et profectum, quem non dubitamus eandem sanctitatem vestram maximopere cupere et preoptare. Valeat eadem sanctitas vestra, nobis omnibus et singulis debitis officiis obsequiisque semper veneranda. Ex Hafnia anno domini millesimo quingentesimo tricesimo tertio, decima tertia mensis Julii, nostris sub signetis. Ejusdem vestre sanctitatis devoti filii et oratores, regni Dacie consiliarii.

Jvarus Ripensis, Slicho Krwmpen Burglaensis, Avo Bilde Arusiensis, Georgius Vibergensis episcopi, Joachim electus Roscildensis, Henricus abbas Sorensis, Eskillus prior in Antworskow, Tico Krabbe marschalcus, Predbjørn Podbusk, Johannes Bilde, Petrus Lycke, Mathias Bøllæ, Avo Lunge, Olavus Rosenkrans, Otto Krwmpen, Johannes Oxe, Johannes Wrne, Johannes

¹⁾ Consanguinei et amici?

Biørn, Andreas Bilde, Absalon Brade, Nicolaus Lwnge, Kanutus Bilde, Holgerus Ulfstand, Trugotus Ulfstand, Nicolaus Podbusk, Nicolaus (o: Klavs) Bilde, equites aurati, Nicolaus Arndfeld, Ericus Krwmmedige, Nicolaus Brock, Canutus Gildenstern, armigeri.

Ialt 30; her mangler: 1. Biskop Knud Gyldenstjerne, 2. Mogens Gøje, 3. Erik Banner, 4. Mogens Munk, 5. Axel Ugerup, 6. Ejler Rønnev, (7. Oluf Munk, 8. Torben Bilde selv).

Afskrift i Geh. Ark. Diplom. med afdøde Registrator Knudsens Haand, efter Barthol. Tom. VI, p. 979, hvor Brevet har den Angivelse: «Ex autogr. Canc. Dan.» — Nogen Original findes ikke i Geh. Ark.; hvis Bartholin virkelig havde fundet selve Originalen i det danske Kancellis Arkiv, vilde det være et Bevis paa, at Brevet ikke var afsendt; men hvad forstaar Bartholin her ved «ex autogr.»?

Følge det i Knudsens Joachim Rønnev S. 157 aftrykte Brev fra de danske Bisper til Kardinalkollegiet i Rom, dat. Roskilde 1 Septbr. 1533, maa det antages, at en lignende Skrivelse fra Herredagen er afgaaet til Paven angaaende Rønnevs Konfirmation.¹⁾

¹⁾ Følgende tidligere Breve angaa Torben Bilde, Erkesædet i Lund og Bispestolen i Roskilde:

1530, 1 Decbr. Pave Klemens giver ved Provision Joh. Veze Bispestolen i Roskilde, dog med Forbehold af hans Rettigheder som Erkebiskop i Lund (Munchs Afskrifter).

1531, 2 Januar. Paven giver Joh. Veze, electus Roskildensis, Udsættelse med Konsekrationen endnu et Aar (smstds.)

1532, 15 Juli. Torben Bildes Revers til Kong Frederik (Rørdam, Malmøbogen, XLV.)

— 27 Juli. Lunde Kapitel tilskriver Pave Klemens om Torben Bildes Konfirmation, da Aage Sparre samme Dag i Kapitels-huset har erklæret, at han paa Grund af Alder og Skrøbelighed med fri Villie og med Kong Frederiks og Kapitlets Samtykke har resigneret sin Ret til Stiftet til Dekanen Torben Bilde. «Et si confirmatus existet (o: Aage Sparre), ut verisimiliter ex scriptis sibi presentatis estimat et credit, eundem mag. Torbernum decanum in suum coadjutorum in vita et successorem post mortem, accedente vestre sancte sedis apostolice benignitate et prouisione, elegit.» Kjætteriet i Stiftet gjør det i høj Grad ønskeligt (Geh. Ark. Dipl.).

— 27 Juli. Notarialdokument, at Torben Bilde har udnævnt Prokuratorer osv. i Rom, med flere Forpligtelser, han har maattet indgaa. (Smstds.).

1533, 5 Februar. Torben Bilde, Electus til Lunde Domkirke, lover for den store Velvillie, Mester Aage Sparre har vist ham ved

30. — 1533, 13 Juli (Søndag efter Knud Konges Dag).
Enighedsbrevet, hvorved Rigsraadets Medlemmer forpligtede sig til at holde sammen og ingen at kaare til Konge uden hele Raadets Samtykke.

Ny dsk. Mag. 1, 230—32.

Originalen paa Pergament i Gehejmearkivet (Saml. •Danmark• Nr. 19) har følgende Paaskrift med samtidig Haand: •Danmarckis raad haffue forbundet dem tilsammen, att the skulle ingen keyse til konge, vden alle raader samtycke hannem till konge. — Nedenunder med en anden samtidig Haand: •Thette breff haue bisper oc prelather alene forseglit och ingen andhen udhen lij aff legmend. — Dette er dog ikke ganske korrekt. Paa Pergamentet findes 37 Sigilremme, ligesom de sædvanlige 37 Navne nævnes i Begyndelsen af Brevet; Voxklumperne hænge paa et Par nær endnu ved, men kun i følgende er der trykt Segl: 1. Iver Munk. — 2. Styge Krumpen. — 3. Jørgen Fris. — 4. Ove Bilde. — 5. Torben Bilde. — 6. Joachim Rønnow. — 7. Seglrem uden Vox (Knud Gyldenstjernes Plads). — 8. Abb. af Sorø. — 9. Prioren af Andvorskov. — 10. Seglrem uden Vox (Mogens Gojes eller

at tage ham til Koadjutor og eventuel Successor, at ville holde ham og Lunde Sæde skadesløs for Mester Jørgen Skodborgs, Kardinal de Cesis saa vel som for enhver andens Fordringer, og derfor har Mester Aage tilsagt ham, at hvad Guld og Penninge der endnu ere tilstede af de 5000 Dukater, som ere nedlagte i Fuggernes Bank i Rom og Lybæk, og som endnu ikke ere udtagne eller anviste til hans Naades Konfirmation i Rom, skulle komme Mester Torben til Gode til hans Konfirmations Erhvervelse. Skulde det hænde, hvad Gud forbyde, at hans Naade og Torben Bilde ikke fik deres Konfirmats, forpligter Mester Torben sig til at holde de 5000 Dukater tilbage til at beskjerme Mester Aage og Kapitlet mod Mester Jørgen Skodborg osv. (Geh. Ark., Top. Saml., Fultofte).

1533, 7 Marts. Befaling fra Klemens 7 til Hertugen af Pommern om at skaffe Joh. Veze, Biskop i Roskilde, Indtægterne af Rygen (Munchs Breve, smlgn. Knudsens Rønnow, S. 188).

— 8 Marts. Joh. Veze faar fornyet Udsættelse paa et Aar med Konsekrationen. (Smstds.).

— 1 April. Torben Bilde forlener Ejler Rønnow og hans Hustru, Fru Anne Krabbesdatter, med sit og Lunde Sædes Len, Gods og Tjenere i •Stinchelsø• i Sjælland. (Dipl.).

— 31 Juli. Kong Ferdinand anbefaler Joh. Vezes Sag til Paven, at han kan komme i Besiddelse af Erkesædet. (Munchs Br.).

Niels Arenfelds Plads). — 11. Tyge Krabbe. — 12. Predbjørn Podebusk. — 13. Hans Bilde. — 14—25 blinde Segl. — 26. Knud Bilde (Vaabnet og Bogst. K. B.). — 27—28 blinde Segl. — 29. Bilde (i Seglet tydeligt b; Klavs Bilde?). — 30—37 blinde Segl.

31. — 1533, 13 Juli (Søndag efter Knud Konge). Instruction paa erinde og verff, som menige Danmarcks riges raad haffue befalith och tiiltrod erlig och velbyrdige mend her Offwe Lunge tiil Tiirsbeck, ridder, och Johann Frisz aff Heslaggergaard ath vdretthe och verffue hoss hogborne furste her Christen, hertug i Slesuich och Holsten. — «Under Danmarcks riiges raadz indzegler».

Original paa Papir i Geh. Ark., kun beseglet af følgende: 1. Iver Munk. — 2. Styge Krumpen. — 3. Ove Bilde(?). — 4. Torben Bilde (alle i rødt Vox). — 5. T. Krabbe. — 6. Predbjørn Podebusk. — 7. Peder Lykke. — 8. Joh. Oxe. — 9. utydeligt. — 10. Joh. Urne. — 11. Axel Brade. — 12. Ulfstand.

Brevet indeholder følgende Punkter: 1. Underretning om, at Riget i Forening med Wolff Pogvisk og Melchior Rantzov har berammet et venligt Forbund mellem Danm. Rige og Hertugdømmerne; de skulle derfor begjære, om Hertugen vil indgaa derpaa og strax give de to danske Udsendinge skriftligt Bevis herom. — 2. D. R. R. havde for nogen Tid siden givet afsløde Kong Frederik deres aabne, beseglede Brev paa 100,000 Gylden, hvorimod Kongen havde forpligtet sig til at betale Kong Kristierns Skyld; da Summen er betalt, beder Rigsraadet om at faa deres Brev og Indsegl igjen, og besynderlig et Brev paa 12000 Mk. lybsk, som lyder paa Otte Holgersen; thi Tyge Krabbe betalte derpaa 12000 Mk. dansk paa én Tid. — 3. At Hertugen vilde medgive de to Udsendinge de Breve, som findes i Gottorp og Hertugdømmerne og alene vedkomme Riget og ikke angaa Fyrstendømmerne, og Afskrifter af Forbundsbreve eller andre baade Kongeriget og Hertugdømmerne vedkommende Breve. — 4. De skulle tilbagefordre alle de Breve, som vare givne Kong Kristiern i Norge og fundne hos ham, og tillige de hollandske Breve, som fandtes paa Kong Kristierns Skib. — 5. Da Riget har stor Mangel paa Skibe, bede de, at Hertugen vil skikke de Skibe ind i Riget, som ligge i Hertugdømmerne og tilhøre Riget, besynderlig de store Skibe, som bleve tagne fra Kong Kristiern; ligeledes «then gyllen løwe», som Hertugen selv skrev Hr. Johan Urne til om. — 6. At Hertugen vil afstille den store og usædvanlige Told, som er for Gottorp ydermere end været haver fra gammel Tid, da Rigens Undersaatter haardelig beklage sig

derover.¹⁾ — 7. At Hertugen vil tilbagesende Nøglerne til «Himmeriget» paa Kallundborg og andetsteds.

32. — 1533, 13 Juli (Dominica proxima post festum Canuti regis). Begjæring fra det danske Rigsraad til det norske om at raade Bod paa Lybækkernes Klage over «de mange ulovlige Havner og Indløb af den søfarne Kjøbmand» i Norge.

Original i det norske Rigsarkiv, Münchener-Saml. Nr. 3244. Ingen Rigsraader nævnes i Brevet, der er udvendig forseglet med 7 Segl i én Rad, nemlig: 1. Ove Bilde. — 2. Torben Bilde. — 3. Blindt Segl. — 4. Tyge Krabbe. — 5. Utydeligt, formodentlig Hans Bilde. — 6. Blindt. — 7. Anders Bilde.

33. — 1533, 13 Juli (Søndag efter Knud Konge). Iver Munk (osv. alle de samme Navne, som have undertegnet Nr. 29, Torben Bilde medregnet), give Herman Tyre af Bergen frit Lejde til at maatte fare i Danmarks Rige.

I Indledningen savnes saaledes: Biskop Knud Gyldenstjerne, Mogens Gøje, Erik Banner, Mogens Munk, Axel Ugerup og Ejler Rønnow.

Under Originalen paa Pergament i Geh. Ark. (Voss. Saml. Fasc. 9, 1) findes nu kun Iver Munks Segl; de følgende gejstlige ere afrevne. 5 Voxklumper hænge endnu ved uden indtrykkede Signeter.

33 b. — 1533, 13 Juli. Rigsraadet tildømmer Hr. Peder Lykke Barsebæk Fiskeleje i Skaane, som Erkebisp Torben Bilde gjorde ham stridig.

Wij efferskrefne Ifwer Munck til Ripe, Stygge Krumpen til Borghlum, Jørgen Frijss till Viburg med Gudz naade Biskopper, Jockum Rønnow Electus till Roskilde, Oluf Munck til Ribe, Hr. Hendrich Abbid i Soer, Hr. Eskild Prior i Andtworskou, Tyge Krabbe, Dannemarekis Riges Marsk, Predbiørn Podbusch, Hans Bille, Axel Brahe, Anders Bille, Otte Krumpen, Holger Vlfstand, Trued Vlfstand, Johan Oxe, Oluf Lunge, Johan Biørnsen, Oluf

¹⁾ Tolden for Gottorp var paalagt af Kong Frederik i Aaret 1526 til hans Datters Brudskat. Allerede paa Herredagen i Odense 1526 omtales Sagen og den Uvillie, den fremkaldte hos Landets Kjøbmænd (Ny dsk. Mag. 5, 209; smilgn. Allens Breve I, 417).

Rosencrans, Clas Bille, Knud Bilde, Clas Podebusck, Ridder, Nils Brock, Erick Krummedige och Knud Gyllenstiern, Danne-marekis Riges Raad, Giøre alle witterligit udj dette Vort obne bref, att Aar effter Gudz byrd MDXXXIII Søndagen nest effter Ste Knud Konges dag udj Capitels huset i Kiøbenhafn hafde Velbyrdige Mand og strenge Ridder Hr. Peder Lycke udj rette stefnet Vyrdige herre med Gud Hr. Torbern Bilde Electus til Lunde Domkyrke for Barsebeck Fiskeleye, som de omtrette. Då swared for^{ne} Hr. Electus, at hand hafde det annammed som andet Lunde Stiffles godz, och sagde: Att hand fandt der nogen Qwittantzer och Register på huis Biskop Byrgis Fogder och Embedzmend hafde der oppebåred nogen Told och Strandwrag, och dertill vdj rette lagde hand itt Vinde, som Var udgifwet till Landzting, lydendis, at nogre hafde wundet, at som dennem kunde lengst mindes, hafde de kaldet det Sønderleye Biskopleye, destligeste it Sogne winde, som Sogne Mend af Barsebeck skulle udgifwet, lydendis: att der som Bispens Fiskeboed staar, skulde heede Biskopsleye, med flere ord, som samme bref udwiser. Der til suared for^{ne} Hr. Peder Lycke och bekiende sig derudj, att den tiden der var satt bønder i Barsebeck gaard, och hand icke self kunde vere tilstede och sware for sin Eyendom, daa oppebar Hr. Hans Skougård, som den tid war Biskop Byrgis official, någer Vrag, som der inkom, ock besynderlig pendinge af een død Mand, destligeste någen told, och Hr. Peder Lycke talte Biskop Byrge och Hr. Hans Skougård derom til, och då blefue de Venlig och Vel forligte, Saa at Biskop Byrge eller Hans Skougård skulle icke ydermere beworre sig med det leye, uden huis hand self kunde bruge sin egen Fiskeboed til sin Gårdz behof, och igen gaf for^{ne} Hr. Peder Lycke huis told pendinge hand hafde oppebåred, som han strax bewijste med någre af Rigenes Råd i Skåne, som ware nerwerende samme forligelsse måhl, och sagde sig at have haft siden den tid samme Barsebeck Fiskeleye i sin frij hafuendes werge, så lenge Biskop Byrge lefde, och nu i Mester Aagis tid, och det Landztings Vinde, som nu nyligen är taget, er Vildigt och er af forn. Hr. Torbern Billes egne bønder,

som det hafuer Vindet, och bør det icke att undgielde i den Sag, som han meen. Sammeledis lagde hand och udj rette et Sogne Vinde af Menige Almue af Barsebeck Sogne stefne, som war underskrefued med deris egne mereke, fordj de icke hafde Inseigle, och hafde de sendt Sex Mend af deris Sognestefne, som det tilstode, til Landztinget, som war underskrefuet på samme Bref under Landzdommers Inseigle. Destligeste lagde hand och udj Rette itt Høyborne Førstis Konning Friderichs bref, att hans Naade hafde undt hannem Barsebeck Fiskeleye saa frit och purt, som dee gode Mend hafde haft tilforne, som Barsebeck gård hafuer haft. Sammeledis bewiste hand med någre Vinde her for oss, at hans Skrifuer med flere af for^{ne} Hr. Torbern Billes Swenne skulle afjage hans Tolder med Verhaflig haand, och bekiende sig, at hand tog fra hannem Fire lester Sild och mere end ij^o Ɔ penge, hwilken Sag de gafue i rette for oss på begge sider. Derpå Vorde så for rette sagt, att efflerdj at forn. Hr. Peder Lycke hafde samme Fiskeleye i sin havende werje, Saa wel det Søndre som det Norre, så lang tid, bør hannem det her effter at nyde bruge och beholde, opbære Told och Vrag, som de gode Mend for hannem have giort, som Barsebeckgaard hafue haft af Arrildztid, undtagen forn. Hr. Torbern Billes egen Fiskeboed, som hand fisker fry til hans egen Gårdz behof, så lenge forn. Hr. Torbern Bille kand Vinde hannem der någet af ydermere effter Lowen, och bør igien at gifue til forn. Hr. Peder Lycke, huis Sildpenge, Vrag eller Sagefald som hand haffuer ladet sitt folck hannem så tage' frå.

Geh. Ark. Efter en Afskrift fra 1700 i Afleveringen fra Danske Kancellis Arkiv. (Meddelt af Kand. mag. F. Krarup).

Blandt Rigsraaderne mangler (foruden Torben Bilde og Peder Lykke selv) desuden: Ove Bilde, Biskop Knud Gyldenstjerne, Mogens Gøje, Mads Bolle, Johan Urne, Erik Banner, Axel Ugerup, Mogens Munk, Niels Lunge, Niels Arenfeld, Ejler Rønnow. — Med Hensyn til Sagen selv henvises til en Dom af 1 Juli 1591 i Rosenvinges Saml. af gl. dsk. Domme IV, 288, da Afgifterne af Fiskelejet fradømtes Peder Lykkes Arvinger og tildømtes Kronen, idet det bevistes,

•at den Aaressild og al anden Rettighed af Barsebæk Leje haver af Arilds Tid fulgt til vor Gaard udi Lund udi Biskoppernes Tid, indtil Hr. Aage Jepsen, Electus, til hans Tid undte samme Leje Hr. Peder Lykke for Villie og Venskabs Skyld•.

34. — 1533, 14 Juli. Rigsraadets Fuldmagt til Otte Krumpen, Lensmand paa Langeland, og Wulf Uttenhofen, Lensmand paa Hindsgavl, at de skulle paa det danske Rigsraads Vegne underhandle med den nederlandske Regjering om Forbund mellem Rigerne.

Anført i Genterfordraget af 9 Septbr. 1533, Aktstykker 1, 11.

35. — 1533, 14 Juli (Mandag efter Knud Konges Dag). Rigsraadets Brev til Jyllands Landsting om Rustning, hvorved Kong Frederiks Anordning stadfæstes og Ridderne Peder Lykke til Aalborg, Ove Lunge til Aastrup, Erik Banner til Kallø og Mogens Bilde til Koldinghus indsættes til Hovedsmænd.

Ny dsk. Mag. 2, 367—68 efter •Protokollen•.

36. — 1533, 14 Juli (Mandag efter Knud Konges Dag). Rigsraadets Dom over Mester Hans Tavsens.

Hvitfeld, Danm. Riges Krønike S. 1400. — Krag, Suppl. S. 18—20. — Ny kirkehist. Saml. III, 13—16.¹⁾

Dommernes Navne: 1. Tyge Krabbe. — 2. Predbjørn Podebusk. — 3. Hans Bilde. — 4. Peder Lykke. — 5. Oluf Rosenkrans. — 6. Otte Krumpen. — 7. Johan Oxe. — 8. Johan Urne. — 9. Anders Bilde. — 10. Niels Lunge. — 11. Holger Ulfstand. — 12. Truid Ulfstand. — 13.

¹⁾ Jeg benytter Lejligheden til at gøre opmærksom paa, at Manuskriptet til Begyndelsen af Hvitfelds Kr. 3 (forfra til S. 1407 Lin. 14, fol.) findes i Geh. Ark. (dsk. Kongers Hist. Fasc. 15). Selve Haandskriftet er skrevet med en Afskrivers Haand; men med en Haand, der ved Sammenligning med egenhændige Breve fra Hvitfeld tilfulde er godtgjort at være Hvitfelds egen, er der baade tilføjet Rettelser i Texten og ofte vidtløftige Tilføjelser i Randen, hvorved Texten er bragt i Overensstemmelse med den, som nu haves i de trykte Udgaver. — Texten til Hans Tavsens Dom er meget sjusket aftrykt, idet af og til flere Smaaord ere udfaldne m. m.

Knud Bilde. — 14. Klavs Podebusk. — 15. Klavs Bilde. — 16. Niels Brok. — 17. Knud Pedersen Gyldenstjerne.

37. — 1533, 15 Juli (Tirsdag efter Knud Konges Dag). Raadet tillader Borgemestre og Raad i Kjøbenhavn at udsætte Tønder paa Middelgrunden og derfor at hæve en billig Afgift af hvert Skib efter dets Størrelse.

Trykt i Kong Kristian III's Historie 2, 283—84. — O. Nielsen, Kbhvns Diplom. I.

Originalen paa Pergament i Kjøbenhavns Raadstuarkiv har følgende Segl (de sædvanlige 37 Navne nævnes i Indledningen) i følgende Orden: Nr. 2. Styge Krumpen, — 3. Jørgen Fris. — 4. Ove Bilde. — 5. Torben Bilde. — 6. Joachim Rønnow. — 10. Niels Arenfeld. — 12. Tyge Krabbe. — 13. Predbjørn Podebusk. — 14. Hans Bilde. — 15. Peder Lykke. — 17. Johan Bjørn. — 18. Anders Bilde. — 19. Axel Brade. — 20. Niels Lunge. — 21. Knud Bilde. — 22. Truid Ulfstand. — 23. Holger Ulfstand. — 24. Klavs Podebusk. — 25. Klavs Bilde. (Der er ikke Plads til flere Seglremme paa Pergamentet). — Biskopperne Iver Munk og Knud-Gyldenstjerne, Abbeden i Sorø, Prioeren i Andvor-

(f. Ex. Lin. 8 skal læses: bekiendis. — L. 10—11: nogle Aar siden forleden. — L. 22: da for osz beuistis. — Lin. 26: •icke• findes ogsaa i Manuskriptet. — Lin. 39: der af Stiftet — adt seniste — Sjællandsk. — 41-42: nogen Preste Embede). — Ordene •Recesser och• fattes ogsaa i Manuskriptet. — Hvitfelds Text taber herved for en Del de Overspringelser, der gav den Bartholin-Rørdamske Afskrift nogle smaa Fortrin fremfor den Hvitfeldske, medens Hvitfeld aabenbart har flere Fortrin (navnlig •hvert Roermaal•) og i det hele for en uhildet Betragtning maa anses for en langt bedre og omhyggeligere Afskrift end hin [f. Ex. •straff och Pene•, hvor Barth. har det meningsløse •pynne• (Pine)]. — Begge Afskrifter ere daarlige; Hvitfelds Upaalidelighed viser sig væsentlig ved Overspringelser, i Reglen af smaa Ord, dog ogsaa af det vigtige •Recesser och• [i en anden endnu slettere Afskrift: Reces• eller •Recessen•]; Bartholins Afskrift viser sin Upaalidelighed foruden ved Overspringelser ogsaa ved bestemte Misforstaaelser. En upaalidelig Afskriver springer over, en ukyndig misforstaar Ordene, men ingen af dem tilføjer af sig selv, i al Fald ikke uden betydningsløse Overgangsord (•da•, •nu• eller Lignende). For en ren kritisk Prøvelse af ydre Grunde maa man saaledes holde baade paa •icke• og •Recesser och•.

skov, Mogens Goje og Mads Bølle have ikke beseglet; deres Segl ere blinde.

38. — 1533, 15 eller 8 Juli (Tirsdag næst for St. Margarete Dag). Iver Munk til Ribe, Styge Krumpen til Børghlum, Ove Bilde til Aarhus, Jørgen Fris til Viborg, Biskopper, Torben Bilde Archielectus til Lund, Joachim Rønnov electus til Roskilde, Oluf Munk electus til Ribe, Henrik Abbed i Sorø, Eskild Prior i Andvorskov, Tyge Krabbe, D. R. Marsk, med menige D. R. Raad gjøre vitterligt, at Rigsraadet endrægtelig har tilfundet Biskop Anders Mus alt det Gods, vitterlig Gjæld og alt andet, som ham med Urette er frataget i Danmark og Norge.

Original i det norske Rigsarkiv, Münchener-Saml. Nr. 3245, med 13 Segl, trykte paa Foden af Brevet i 2 Rader: 1. J. Munk (J. M. E.). — 2. Styge Krumpen. — 3. Blindt (Ove Bilde). — 4. Jørgen Fris. — 5. Torben Bilde. — 6. Blindt (Joachim Rønnov). — 7. Munk (forskjelligt fra det, som findes paa Nr. 19 og 25). — 8. Blindt (Henrik Tornekrans). — 9. Blindt (Prior Eskild). — 10. Tyge Krabbe. — 11. Hans Bilde. — 12. Johan Urne. — 13. Knud Bilde.

Om Brevet skal henføres til 8 eller 15 Juli, er tvivlsomt; men da den 13 Juli ellers i intet af Brevene betegnes som Margrete Dag, og da Beseglingsforholdene i meget ligner Nr. 37, antager jeg den 15 Juli for den rette Dag (Margrete Dag regnet til 20 Juli). — Smlgn. Nr. 39. Af Nr. 43 fremgaar, at Rønnov tidligst den 15 Juli har tilskrevet Biskop Hans Ref i Oslo.

39. — 1533, 16 eller 23 Juli. Kbhvn. (Onsdag efter Margrete Dag). Rigsraadets Svar til Wullenwever.

Uddrag hos Waitz, Wullenwever I, 385 efter en Afskrift i Weimar Arkiv; smlgn. Waitzes Text S. 219. •Des anderenn dages (efter Udstedelsen af Enighedsbrevet eller i det seneste efter Optrinnet med Hans Tavsen den 14 Juli) togen de Rikesrath darvan und geven den hern van Lubeck gar nen andtwordt• (Reimer Kock). At Rigsraadet efter den 14 Juli var i en fuldstændig Oplosningstilstand, fremgaar tilstrækkeligt af Beseglingsforholdet ved de foregaaende Breve, saa at Reimer Kock for saa vidt kan have Ret i, at der ikke blev givet W. noget Svar af det samtlige Raad. Hermed stemmer nogenlunde den skaanske Lovsamplings Beretning (ovenfor [ved Nr. 4]), at Herredagen varede til d. 17 Juli. At imidlertid en Del af Raadet — navnlig Bilderne —

endnu bleve i Kbhvn, fremgaar af Nr. 41. (At Ove Lunge og Joh. Fris alt den 20 Juli vare i Haderslev, synes at fremgaa af Nr. 22.)

40. — 1533, 23 Juli. Kolding. Kaldsbrev, udstedt af Iver Munk.

Dsk. Selskabs Pergamenter i Geh. Ark.

41. — 1533, 28 Juli (Mandag efter ste Marie Magdalene Dag). Kbhvn. Rigsraad Knud Bilde skriver til sin Broder Eske Bilde om Mester Hans Markorrszens(!) Dom.

Original paa Papir i Samling til Adlens Hist. Fasc. 8, kgl. Bibliothek. Det Sted af Brevet, der angaar Hans Tavsens og Herredagen, er aftrykt af Paludan-Müller i «Hist. Tidsskrift» III, 6, 303. «igoor» efter «Despitacio» staar aldeles tydeligt, hvorefter Hans Tavsens Disputation altsaa skulde have fundet Sted d. 27 Juli! Og hvor kunde Knud Bilde i den Grad huske fejl, at han den 28 Juli ikke skulde huske, om Hans Tavsens Sag var foregaaet Dagen før eller 14 Dage før! Slutningen lyder: «Item moo tu oc nu uidhe, ath jeg halffuer leghit here i byen i nij ugher, oc drager oc myn broder bispen aff Aars aff i moren oc allth rodhet.» (Dog forekommer det mig, at der staar «vij ugher».) Skulde der være en Fejl i Dateringen? At Raadet forevrigt den 29 Juli ikke længere var i Kjøbenhavn, fremgaar af:

42. — 1533, 29 Juli. Torben Bilde, Arkielektus til Lunde Domkirke, og menige Danmarks Riges Raad give Biskop Jørgen Frises Bud andet Dombrev (Laasebrev) paa Spøtrup Gaard og Gods. Ex Slauilsze die beati Olai regis anno domini mdxxxij sub sigillo regni Dacie ad causas, teste Nicolao Arnfeldt, justiciario regni Dacie ejusdem.

Indført i en Landstingsvidisse fra 1593, i Spøtrup Arkiv. Smlgn. Molbech, Historisk Tidsskrift, I Række, 1, 233, der synes at have haft Originalen for sig, som dog ikke længer findes paa Spøtrup Smlgn. Nr. 5.¹⁾

¹⁾ 1533, 23 Oktbr. Torben Bilde, med Guds Naade Arkielektus til Lunde Domkirke, og menige Danmarks Riges Raad udsteder 3die Dombrev paa Spøtrup Gaard og Gods til Viborg Bispedømme. — Ex Slavillsze, die Severini. Sub sigillo regni Dacie ad causas,

43. — 1533, 2 August (crastino festivitatis vincula Petri).
Oslo. Biskop Hans Reff til Erkebiskop Olaf af Trondhjem.

. . . Finge wij nu først menige Danmarcks riges radtz breff
lydendes tiill allt radett her szyndenfeldz, att wij alle wille be-
szøge en almyndelig herredag, som er berammelt att stande
wdi Kiøbenhaffn sancte Håns baptiste dag nest kommandes, ther
tha samdirecteligen med Danmarcks raadt att raade keesze oc
kaare en herre igen tiill begge rigenne, oc att Norges krones
slott oc lenn skwulle bliffwe som the nw ere uforwandliide ind
tiil then tiidt.¹⁾

Item finge wij oc merkelige schriffwelsze fraa bespen y
Siellandt, wdi hwilken wij formerke, att han er edher oc oss
oc thette rige ganske willig oc godh, oc tesligeste nogre flere
gode herrer ther y rigett.²⁾ Sendhe han oss nogre pwnether oc
artickler, som menige Danmarcks riges raadt bewilgett sambtyckt
oc stadfestett haffwe att skulle szaa wbrødeligen holdes, aff
hwilke wij sendhe edher her hoess bondhen en rett copie.
(Her følger det af Paludan-Müller i «Grevens Fejde» I, 112 og «Hi-
storisk Tidsskrift» III, 6, 305 aftrykte Stykke om Recessen af 3
Juli og Mester Hans Tavsens Dom «die lunæ post Canuti regis».)
Hwer bescop skwille lade taghe op then gamble thieneste oc
skick igen. Item hertigh Hans er paa Nyborg slott oc bliffer
ther szaa lenge thet bliffer anderledes fatt.
Item the pwnether, som wij sendhe edher om then danske ny

teste Nicolao Arnfeldt, justiciario regni ejusdem (Afskrift i Spotrup
Arkiv). — 1533, 21 Decbr. (die Thome apostoli, (4de) Rigens Dom-
brev paa Spotrup, Ældste Arkivreg. II, 347, 35; smlgn. S. 349 Nr. 52.

¹⁾ Smlgn. Nr. 6.

²⁾ 1532, 8 Novbr. Erkebiskop Olaf til Joachim Rønnow: Erkebisp
takker Rønnow for hans Velvillie mod Normændene; kalder ham
«sin kjære Broder og kjære ubekjendte gode Ven»; beder ham tale
sin Sag for Kongen. «Vi vilde gjerne med det allerførste bekjende
eder med en ærlig Skjænk», som Bisp Hans af Oslo allerede har
tilsagt ham paa Erkebispens Vegne for hans Umage og Velvillig-
hed. (Allens Excerpter paa det store kgl. Bibl. efter Norske Saml.
i Geh. Ark. Fasc. II Nr. 3).

skyck och ordinantz, behöffwe y icke att ladhe hwer mand see,
om edher szaa teckes

Original i det norske Rigsarkiv, Münchener-Saml. Nr. 3233.

44. — 1534, 15 Maj. Biskop Ove Bildes Brev til Hertug Hans om at holde sig til den gamle Kirke, hvilket vil være til hans Gavn i Fremtiden, m. m.

Nu meddelt i H. Rørdams «Hist. Kildeskr.» I, 439—40.

45. — 1534? Nogle Artikler (om Kongevalget og Forbindelsen mellem Danmark og Hertugdømmerne), som Biskoppen af Fyn sendte Biskop Ove Bilde, «og han sendte mig dem siden med Hr. Hans».

Meddelte i Dsk. Mag. 3 R. I, 40, efter en samtidig Haandskrift i Geh. Ark. (Danske Kongers Historie).

Gram har paaskrevet Kopien: «33, ut credo Jacobii Rønnow (se. manu)», medens Meddeleren i Dsk. Mag., Knudsen, antager Haanden for at være Anders Bildes, og at den omtalte «Hr. Hans» da rimeligvis kunde være Hr. Hans Bilde; ligeledes antager Knudsen, at Artiklerne ere skrevne «ikke længe efter 1ste Juli 1533, da den under Navn af Unionstraktat bekjendte, i nærværende Artikler paaberaabte Forbindelse mellem Kongeriget og Hertugdømmerne (then confederatz och forbvnt, som nw nyligen gyord ær) samtykkedes og forsegledes af det danske Rigsraad;» men forøvrigt tør Knudsen ikke afgjøre, hvorvidt der ved «Bispen af Fyn» skal forstaas Knud Gyldenstjerne eller Jens Andersen Beldenak. Den Knudsen ukjendte Omstændighed, at Knud Gyldenstjerne virkelig synes at have været fraværende under Slutningen af Herredagen — i det mindste fra 3. Juli af — kunde henlede Tanken paa denne; men selve Udtrykket om Forbundet med Hertugdømmerne viser netop, at Artiklerne ikke kunne være skrevne før i Slutningen af 1533 eller Begyndelsen af 1534; thi Forbundet «samtykkedes og forsegledes» netop ikke paa Herredagen, men blev først endelig vedtaget paa Forsamlingen i Odense i November og besegledes først af Hertug Kristian d. 5. Decbr. 1533, og først da var Forbundet fuldt sluttet. — Hele den statsretslige, historiske Tone, med Paabe-
raabelse af Forholdene under Erik af Pommern, af gamle Haandfæstninger og «den danske Krønike», ligner ganske Jens Andersen. Artiklerne ere ogsaa skrevne paa et Sted i Nærheden af Holsten (S 43, Lin. 10: «det siges her af dem, som da nærværende vare», o: ved

Hyldingen i Kiel 8. Juni 33), formodentlig i Lybæk, hvor Jens Andersen, der havde sin Bolig paa Bispegaarden, netop havde Lejlighed til at samtale med Øjenvidnerne fra Landdagen i Kiel; thi det er bekendt, at vore Efterretninger om Landdagsforhandlingerne i Kiel netop skrive sig fra en lybsk Kannik, som var tilstede. Fra Lybæk skriver Jens Andersen desuden d. 15. Aug. 34 til Eske Bilde: »Lybæk er en Stad mod Vold og gjør ingen Uret. Gud give, at flere havde saa bekendt udi Tide, som vi med mange vore Breve gav dem tit og offtetil Kjendefra os.» (Paludan Müller: J. And. Beldenak, S. 111). Det er netop det, som han gjør i »Artiklerne». — Naar Jens Andersen har fundet Tilflugt i Lybæk, er noget tvivlsomt. En Gang i Aaret 1533 blev han af sine holstenske Fjender slæbt bort fra Taasinge, i 5 Maaneder ført om fra Sted til Sted i Skove og paa Heder, og endelig kastet i et snævert Fængsel, hvorfra hans lybske Slægtninge udløste ham. (Pal. Müller, anf. Skr. S. 76 og de der anførte Bevissteder). Først sent paa Aaret kan han da antages at have faaet sit Ophold i Lybæk, hvorfra han har udstedt et Brev Hellig tre Kongers Dag 1534. — Rimeligst er det da at sætte Artiklernes Affattelsestid til Foraaret 1534, da Valgherredagen ved St. Hanstid forestod. Da kunde der atter blive Tale om, hvorvidt man skulde tage Hertug Hans eller Hertug Kristian til Konge, eller slet ingen, som Jens Andersen egentlig foreslaar. Hvor stærk en Valgagitation der netop i Foraaret 1534 fandt Sted fra begge Partiers Side, fremgaar af flere Omstændigheder. Den 15. April havde Hertug Albrecht af Meklenborg tilskrevet Anders Bilde, og som det synes ogsaa Rønnev og Ove Bilde, om at indtræde i et hemmeligt Forbund for at opretholde den gamle Religion og modarbejde Hertug Kristian, som man formodede med Vold vilde gjøre sig til Danmarks Konge. (Dsk. Mag. 2, 100; smlgn. »Aktstykker» I, 72 og Nr. 37). Kort efter var Rønnev i Jylland, hvor han den 12. Maj synes at have haft en Sammenkomst i Randers med Mogens Gøje, Joachim Lykke, Axel Brahe og Erik Banner (Jydske top. Selsk. Samlinger II, 376); den 15. Maj besvarede han fra Kallø, Erik Banners Forlening, Hertug Albrechts Brev (»Aktstykker», I, Nr. 37). I disse Sammenkomster lader Ove Bilde ikke til at have taget Del; det var netop paa denne Tid, at han havde sendt sin Broder Knud til Hertug Hans for at paavirke denne i katholsk Retning, den 15de skrev han selv fra Aarhus til Hertugen i samme Anledning (ovenfor Nr. 44); den 18. Maj svarede han, ligeledes fra Aarhus, paa Hertug Albrechts Brev og lovede at foredrage den omhandlede Sag paa Herredagen (»Aktstykker» I, 27). — Det skulde da ikke netop være paa denne Tid, at Ove Bilde havde sendt »Hr. Hans» til Joachim Rønnev eller Anders Bilde med Bispen af Fyns Artikler? — »Hr. Hans» kan forøvrigt neppe være Ridderen og Rigsraaden Hr. Hans Bilde, men er langt snarere den Hr. Hans Henriksen, der stod i Ove Bildes Tjeneste og senere blev Kannik i

Roskilde, bekendt som Fortsætter af den skibyske Kronike (Rørdam, Universitetets Hist. I, 529).¹⁾

¹⁾ Denne Formodning bekræftes fuldstændig ved de nu af Dr. H. Rørdam i Hist. Kildeskr. 1ste Bind meddelte interessante Oplysninger om denne Mands nøje Forhold til Ove Bilde og hans Slægt. Af det S. 441 meddelte, med Hans Henriksens egen Haand skrevne Brev af 29. Maj 1534 fra Ove Bilde til Eske Bilde fremgaar navnlig, at Biskop Ove netop i disse Dage brugte denne sin »svorne Sekretær« til vigtige Sendelser til Mogens Goje o. a. — Smlgn. Udgiverens Bemærkninger S. 338.

men han vægrede sig og vilde ikke have noget som helst med Sagen at gøre.

Geh. Ark. Norske Saml. Fasc. 6 Nr. 29. (Meddelt af Kand. mag. F. Krarup.) — Om Hertug Kristians Ophold i Norge og Henrik Krummediges Forhold til Hertugen henvises forøvrigt nu til Allen, De 3 nord. Rigers Hist. V, 258—60.

3. — 1533, 25 April. Kjøbenhavn. Danske Rigsraader melde Erkebiskop Olaf i Trondhjem Kong Frederiks Død og indbyde foreløbig Norges Riges Raad til en fælles Herredag.

Trykt i «Aktstykker til Nordens Historie i Grevefejdens Tid», II, S. 8, efter Originalen i Kristiania Rigsarkiv, Münchener-Samling Nr. 3239.

Brevet er forseglet af følgende Rigsraader¹⁾;

1. Torben Bilde. — 2. Joachim Rønnev. — 3. Henrik Tørnekrans. — 4. Prioren af Andvorskov. — 5. Mogens Gøye. — 6. Tyge Krabbe. — 7. H. (?) Bilde. — 8. Bilde, med Bogstaverne H. B. (uden Tvivl samme Segl som Nr. 7). — 9. Johan Oxe. — 10. Axel Brade. — 11. Johan Bjørn. — 12. Holger Ulfstand. — 13. Et højst utydeligt Segl, vistnok Rosenkrans, uden Bogstaver. — 14. Ulfstand, samme Aftryk som Nr. 12 (? Slægtsvaabnet med Bogstaverne H. R.). — 15. Klavs Bilde.

To Voxklumper findes endnu under Brevet (efter Nr. 7 og 15), men uden Spor af indtrykt Signet; formodentlig er Voxet her kun sat til for at fæste den yderste Ende af det Papir, hvorpaa Seglene ere trykte.

Fortegnelse over Breve, udstedte under Herredagen.

Flere af de vigtigste Breve kjendes ikke længere i Original, men efter den saakaldte «Protokol» over Herredagens Breve, som nu findes paa det store kgl. Bibliothek, Ny kgl. Saml. 604, i, Fol., og som er aftrykt i Ny dsk. Mag. 2 Bind. — Nogen egentlig Protokol over Herredagens Forhandlinger er denne Samling langt fra; Benævnelsen, som først er given af Langebeck

¹⁾ Efter velvillig Meddelelse fra det norske Rigsarkiv. Navnlig maa jeg takke Hr. Arkivfuldmægtig Huidtfeldt for den Beredvillighed og Omhu, hvormed han har paataget sig det ikke ringe Arbejde at undersøge Beseglingsforholdene ved Brevene i Münchener-Samlingen.

og nu findes paa den temmelig ny Indbinding, er tvertimod vildledende. Samlingen indeholder følgende Breve i følgende Orden: 1) De jydske i Karup forsamlede Rigsraaders Brev til Landsting og Len i Jylland (Ny dsk. Mag. 2, 196). — 2) Sammes Følgebrev til Lensmændene (o: det til Mogens Bilde udstedte Exemplar); ib. p. 138. — 3) Sammes Brev til Kjøbstæderne i Jylland (o: det til Aarhus By udstedte Exemplar), ib. p. 197. — 4) Den saakaldte «Proposition» til Rigsraadet, og 5) Rigsraadets Svar herpaa, ib. p. 199-215. — 6) Recessen af 3 Juli. — 7) Recessen af 4 Juli («Fredag efter Jomfru Marie Dag Visitationis»). — 8) Rigsraadets Brev til Jyllands Landsting om Rustning at holde, dat. 14 Juli, ib. p. 367. — 9) Raadets Brev til Almuen i Aarhus Stift om Tiende (29 Juni), ib. p. 250. — 10) Brev til Lensmændene i Aarhus Stift i samme Anledning (3 Juli), ib. p. 251-53. — 11) Brev til det norske Raad om Kongevalgets Udsættelse (udateret; den virkelige Dato 18 Juni, se nedenfor), ib. p. 222. — 12) Unionsbrevet, dat. 1 Juni, o: det fra dansk Side udfærdigede danske Exemplar. — 13) og 14) De fra Herredagen i Odense, Novbr. 1533 udstedte Breve angaaende Unionen med Hertugdømmerne, ib. p. 254 og 55. — 15) Forbundet med Gustav Vasa, Vor Frue Dag purificationis (2 Februar) 1534.

Nr. 1—16 ere skrevne med én, samtidig Haand, en velkjendt Skriverhaand fra Frederik d. 1stes og Kristian d. 3dies Kancelli, uden at det dog har været muligt at godtgjøre, hvem denne Skriver har været.¹⁾ Alt synes saa at sige at være skrevet ud i ét, «uno calamo». — Derefter følger som Nr. 17 og 18 Rigsraadets Svar til Enkedronning Sofies Sendebud og til Melchior Ranzov (28 Juni), N. dsk. Mag. 2, 248. Disse to Breve ere muligvis skrevne med en anden, dog den første meget lig og i ethvert Tilfælde helt samtidig Haand. Derefter følger som Nr. 19 en ny Afskrift af Recessen af 4 Juli (dat. «Fredag efter

¹⁾ Haanden har baade været mig velkjendt, og det samme har Dr. H. Rørdam erklæret for sit Vedkommende.

vor Frue Dag*); Formatet er et andet end i de foregaaende Breve, saa at den synes senere tilsat.

Af hele Bundtets Sammensætning og ydre Form faar man det Indtryk, at her foreligger en med bevidst Hensigt foretagen Samling af de vigtigste Statsakter, som staa i Forbindelse med Herredagen, afskrevet af en af de (kongelige) Skrivere, men at denne Samling ikke er foretagen før efter 2 Februar 1534, men heller ikke ret længe herefter. At Samlingen er foretagen omtrent samtidigt, ikke successivt, eftersom de forskellige Breve udstedtes, bestyrkes foruden af den ydre Form tillige af den Omstændighed, at Skriveren i »Propositionen» først har villet sammenarbejde Rigsraadets »Svar» hermed og derfor efter Propositionens første Artikkel, om Kongevalget, strax har indført Rigsraadets Resolution derpaa, men derpaa har opgivet denne Fremgangsmaade og derpaa atter gjentager Resolutionen ved Gjengivelsen af Svaret¹⁾. At denne Samling staar i bestemt Forhold til Aarhus Stift og Bildeslægten (Ove Bilde), har allerede Prof. Paludan-Müller gjort opmærksom paa, og at dette »navnlig gjælder om Propositionen, som Ove Bilde maaske har optegnet for sig selv til Vejledning ved eget Foredrag»²⁾. Det synes at være en paa Ove Bilde (eller en anden til Aarhus knyttet Rigsraads) Foranstaltning gjort Samling, maaske nærmest til Brug under Forhandlingerne paa den Herredag, som skulde samles Midsommerstid 1534.

4. — 1533, 8-18 Juni. Riigens Erinde oc Article, som bleffue forhandlede oc besluttedes paa Riigens Wegne wdi then første almyndelige herredag . . . wdi Kiøpnehaffn circum festum Joannis Baptiste mdxxxiiij. o: Regjeringens Proposition til Rigsraadet (Smlgn. Nr. 10).

Trykt i Ny dsk. Mag. 2, 199—210 (Slutningen mangler), efter

¹⁾ Ny dsk. Mag. 2, 202 Not.; 210.

²⁾ Hist. Tidsskr. III R., 6, 373.

•Protokollen•. Herredagen aabnedes 8 Juni: Feriis Trinitatis (c: 8—14 Juni) . . celebrata sunt publica comitia (Paulus Eliæ, Script r. d. II, 592). Krag (Annales p. 3—4) sætter Begyndelsen lidt senere (jam soluto conventu Chilionensi instabat dies, in quem patres comitia regni indixerant) og Hvittfeld lader endog Herredagen begynde St. Hansdag! Men Paulus Eliæ var selv i Kbhvn. under Herredagen, og hans Udsagn bestyrkes meget bestemt ved følgende gamle, omtrent samtidige Vidnesbyrd, der i flere Henseender er af Interesse:

Anno incarnationis (etc.) m^{dx}xxxij in die cene domini defunctus est illustrissimus princeps, dominus Fredericus, Danorum etc. rex, in ecclesia cathedrali Slesvicensi humi traditus, intime penitusque a Lutherana heresi illusos atque seductus, que tunc in regnis Dacie, Suecie et Noruegie necnon in finibus Alemanie maxime vigeat. Dominica trinitatis (c: 8 Juni) anni ejusdem congregati sunt Hassie regni Dacie pares, prelati, strenui milites ceterique conciliarii ad octauam usque domini Canuti regis et martiris (c: 17 Juli).¹⁾

¹⁾ Gl. kgl. Saml. 3124, 4, i det st. kgl. Bibliothek. — En smukt indbunden Kvart; uden paa Bindet: T. A. 1570; inden paa Bindet er skrevet: liber Tychii Asmundii superattendentis Scanensis 1570. Bogen indeholder en værdifuld haandskreven Samling af danske Love m. m. i følgende Orden: 1) Blad 1—145 den skaanske Lovbog, skreven med en ældre Haand, omtrent fra Kong Hanses Dage. Derpaa med en yngre, dog samtidig, Haand: 2) Bl. 146—48 Odense Reces af 1527; 3) Bl. 148: Kongebrev, dateret St. Olufs Dag 1530, til Aage Sparre om Overholdelsen af Odense Reces; 4) Bl. 149 (med samme Haand) det ovenfor anførte Stykke, som fortsættes med følgende Ord: Hec subsequencia . . . pacta atque confirmata. Nomina conciliariorum regni Dacie (39 Navne, idet Movrids Sparre og Knud Rud regnes med); derefter følger, stadig med samme Haand: a) Reces af 3 Juli 1533; b) den anden Reces, men med Datum: •St. Knuts Konnings Dag 1533• (herefter aftrykt i Suppl. til den danske Oversætt. af Krag, S. 12). — Efter et ubeskrevet Blad følger derpaa Bl. 157, stadig med den samme yngre Haand: 5) Kong Hanses Privilegier for Lunde Kapitel, og 6) Bl. 158, en skaansk Landstingsdom af Aar 1531 om kirkelige Forhold. Efter en Del ubeskrevne Blade (159—67) tager derpaa den ældre Haand atter fat med forskellige Lovstykker af verdslig Art (om Gaardfred, om Forfølgning ved Rigens Ret i Sønderjylland, Bl. 168—78) og Bl. 178 flgd. Kong

sørge for, at Almuen tiender retfærdigt overensstemmende med Odense Rees; de skyldige skulle straffes som for Tyveri, m. m.

Original paa Papir i Viborg Stiftsarkiv. — Det er det samme Brev, som efter »Protokollen» er aftrykt i Ny dsk. Mag. 2, 251—53, men der er stilet til Lensmændene i Aarhus Stift. De ere enslydende; dog maa rettes S. 252, Lin. 23 »iordtt» til »gordtt»; Linie 26 efter Ordene »redeligen omganghenn haffuer», tilføjes: »oc thet rettferdelighen haffuer tyendet».

Den Viborgske Original udviser følgende, i flere Henseender mærkelige Beseglingsforhold:

1. Iver Munk. — 2. Styge Krumpen. — 3. Ove Bilde. — 4. Jørgen Fris. — 5. Torben Bilde. — 6. Joachim Rønnov. — 7. Knud Gyldenstjerne (Stjernen i Vaabnet er tydelig, det øvrige utydeligt). — 8. Oluf Munk (Bogstaverne L. M. med tre Roser i Vaabnet = Dansk Adelslex. II, 31, 3)¹). — 9. Henrik Tornekrans. — 10. Prioren af Andvorskov. — 11. Niels Arenfeld. — 12. Tyge Krabbe. — 13. Prebjørn Podebusk. — 14. Peder Lykke. — 15. Axel Brade. — 16. Bilde (Hans?). — 17. Ove Lunge. — 18. Bilde (Anders?). — 19. »Johan Bjørn»²). — 20. Johan Oxe. — 21. »her Otte Krompen». — 22. »Truid Ulfstan». — 23. »her Knud Bil». — 24. »her Holger Ulfstan». — 25. Niels Lunge. — 26. »her Claus Bille». — 27. »Eric Kromdige» (Vaabnet tydeligt). — 28. blindt. — 29. »knud gyllenstjerne» (Vaabnet tydeligt).

Af de sædvanlige 37 Raader mangle saaledes: Mogens Gøje, Mads Bølle, Oluf Rosenkrans, Johan Urne, Erik Banner, Axel Ugerup, Klavs Podebusk, Mogens Munk, Niels Brøk og Ejler Rønnov. — Smlgn. Seglene under Nr. 17.

17. Recessen af 3. Juli.

Wii Juer Munck tiill Riipe, S'yggo Krompenn tiill Burglum, Offue Bilde tiill Arhus, Jørgenn Ffriis tiill Viborrig, mett gudtz naadhe biscoper, Torbiørnn Bilde electus tiill Lundt, Joachim Ronnow electus tiill Roschilddt, Knudt Gyldenstiernn electus tiill Ottenssze aff szamme naade, Henriich abbett tiill Soerdt, Eskyldt prior tiill Anttwordskoff, Mogens Gøe Danmarekis riigis hoffmesther, Tygge Krabbe, Danmarekis riigis marsk, Prethiørnn Pudtbusk, Hans Bilde, Mattis Bøllie, Pedher Lückæ, Offue Lunge,

¹) Smlgn. ved 4., 5, 9. og 10. Juli.

²) Vaabnet er tydeligt; Navnet er skrevet ovenover med samtidig Haand; det samme er Tilfældet med de følgende Navne med Anførselstegn

Oluff Rosenkrantz, Oluf Krompen, Johann Oxe, Johan Biørn, Johan Wrnæ, Anders Bilde, Axell Braade, Eriich Banner, Hollgerdt Viffstandt, Trwdt Viffstandt, Knudt Bilde, Claus Bilde, Axell Vgerup, Claus Pudbusk, riiddere, Mogens Munck, Niels Lunge, Niels Arenfeldt, Eriich Krommediige, Niels Brock, Eyler Rønnow och Knudt Persszenn, Danmarekis riigis radt, Giøre alle wiitherligt oc kendis mett thette wortt obne breff, att wii nu wdj the hellige trefoldighedtz naffnn forsamlede her i Kiøpnhaffnn tiill en allmyndig herredag, att betraethe, offueruegge oc forhandle, effther thii høgboren forste her Ffrederiich fordomm Danmarekis koniing oc wor nadige herre, (hues siell gudt naade) nw dødt oc afgangenn er, mange draffuelige oc merkelige riigens werffue och arende, ther riigett oc thesz indbyggere staar magt oc wellfardt paahenger, i sonderligenn nederattlegge oc aff att styllæ twedragt, oprør oc venighet, som i noglæ neste forgangne aar (thues wær) her i riiget werett haffuer, oc igienn giøre oc skiieke ett gott christeligt regementt, ordinandtz oc skiiekelsze effther ... t¹) christeligt skell loug och rettferdighedt, tha haffue wij for^{ne} biscoper oc prelather forst foregiffuett oc beklagett, att then co[ntract] oc recessz, som giord wor wdj Ottensze aar &c. mdxxvij emellom kronen, adellen, oss oc menige riigens radt, er yeke saa rettelighen holddenn eller fuldgiorde aff noglæ i alle syne ordt, punethe oc artiickelle, som thett seg eytt oc burdt hagde, effther then allworligenn tiillsagenn oc beseiling, som ther giordt bleff, men ther offuer befynde oss merkeligenn brastholden, oss oc menige riigett tiill staar skade. Och for sliig leylichkeit haffue wij biscoper oc prelather igienn begerett wore breffue oc segell tha i Ottense wdgifne paa noglæ punethe oc artiickelle aff wor jurisdictionn, kronen oc then menige adell tha samtyekt bleff, huelekenn friihedt aldrig tiilforn aff biscoper oc prelather noghen tiidt samtyekt bleff. Oc paa thet att twedragt

¹) De forreste Bogstaver af Ordet ere nu utydelige.

thess plectlige ere breff oc segell att holde oc fuldt giorre, oc ther som nogenn (thett gudt forbiudhe) wiille dierffues welluilligenn (!)¹⁾ att giøre her emodt, tha wiille oc schulle wij alle werre forplectlige tiill wedt wor swornæ eedt, thett somm for^{uet} standher att straffe och affuerge, som wedt boør effher logen. Tiill hues wiidtnes byrdt wij haffue ladett triickæ wore indt-zsegler oc signether nedhen fore thette worrt obne breff.

Giiffuett i Kiøpnehaffnn Torsdaghen nest effher wor Frwe dagh visitationis aar &c. mdxxxij.

Bagpaa med gammel Haand:

Then recessz som gick emellom prelattherne och Dan: Raadt werdzliige wdj Kiøpnehaffnn.

Original paa Papir i Arn. Magn. Samling paa Universitetsbibl., Fasc. 10 Nr. 4, med følgende 26 paatrykte Segl:

1. Jver Muuk. — Styge Krumpen. — 3. Ove Bilde. — 4. Jorgen Fris. — 5. Torben Bilde. — 6. Blindt. — 7. Henrik Tornekranz. — 8. Prioren af Andvorskov. — 9. Blindt (Nr. 1—9 alle rød Vox; over Nr. 9's røde Vox er der dog senere klæbet grønt Vox). — 10. Predbjørn Podebusk (P. P.). — 11. Bilde. — 12. Oluf Rosenkrantz. — 13. Utydeligt. — 14. Blindt. — 15. Tyge Krabbe. — 16. Hans Bilde (Bogstaverne H. B.). — 17. Peder Lykke. — 18. Axel Brahe. — 19. (Ove) Lunge. — 20. Urne. — 21. Ulfstand. — 22. (Knud) Bilde (Bogst. K. B.). — 23. (Niels) Lunge. — 24. (Klavs) Bilde (Bogstaverne K. B.). — 25. Bogstaverne J. P. — 26. Knud Pedersen Gyldenstjerne.

I alt have saaledes kun 23 beseglet Recessen. Mangler: 1. Joachim Rønnow. 2. Biskop Knud Gyldenstjerne. 3. Mogens Gøje. 4. Mads Bolle. 5. Otte Krumpen(?). 6. Johan Oxe. 7. Johan Bjørnsen. 8. Erik Banner. 9. En af Ulfstanderne. 10. Axel Ugerup. 11. Klavs Podebusk. 12. Mogens Munk. 13. Niels Brok(?). 14. Ejler Rønnow. 15. Erik Krummedige. 16. Rigskansleren Niels Arenfeld. — Hertil maa dog bemærkes, at Seglet Nr. 13 er utydeligt, men vistnok maa det efter Pladsen nærmest antages for Otte Krumpens Segl. — I Seglet Nr. 25 staar tydeligt Bogstaverne J. P.; i Vaabnet findes ligesom en Plante, der slynger sig opad. Det er ikke nogen af de daværende Rigsraaders Vaaben, og hverken Hr. Registrator Plesner i Geh. Ark. eller Hr. Arkivfuldmægtig Huitfeldt fra Kristiania, som tillige med Forf. have undersøgt Beseglingsforholdet ved Recessen, have kjendt det. Sidstnævnte antager det nærmest for et uadeligt Bmærke,

¹⁾ I Afskriften i den skaauske Lovsamling: woldheligen. At Recessen i det hele er meget jasket konciperet, vil neppe have undgaaet Opmærksomheden.

muligvis det egentlige Pergamentsexemplar først er udfærdiget senere¹⁾. Ogsaa Afvigelserne hos Krag (anførte hos Rosenvinge) tyde paa en forskjellig Redaktion, idet der (S. 154 Not. 7 hos Rosenvinge) i den skaanske Loysamlings Redaktion findes følgende Ord, som helt mangle i Papiroriginalen: •oc huem som jordtt will winde från anden, hand winnæ then met breff oc segelle oc skellig atkomme eller met reeb oc rafft effter logen•, hvilke Ord ogsaa findes i Lovens Kilde, Rigsraadets Svar i N. dsk. Mag. 2, 214 nederst. — To andre Afskrifter findes i •Protokollen•; de have begge Datoen •Fredag efter vor Frue Dag•, men stemme forøvrigt overens med den skaansk-Kragske Afskrift.

19. — 1533, 4. Juli (Fredag efter vor Frue Dag visitat.) — Danmarks Riges Raad anmoder det norske Raad om at istandbringe Forlig mellem Biskop Anders Mus og Biskop Mogens i Hammer i Anledning af noget Guld, Sølv og andet Gods, som denne har lovet ham paa Mester Hans Mules Vegne, — samt mellem ovennævnte Bisp Anders Mus paa den ene og Erik Haek og Peder Hansen (Little) paa den anden Side, hvilke have taget meget Gods, samt Tønsberg By og Nedernæs Len fra ham, uagtet han angiver at have Livsbrev herpaa.

Original i det norske Rigsarkiv, Münchener.-Saml. Nr. 3241.

I Begyndelsen af Brevet nævnes 38 Navne (idet Knud Rud nævnes med.) Af Segl findes kun 20, paatrykte i to Rader (10 i hver) nederst paa Brevet, nemlig:

1. Jver Munk. — 2. Styge Krumpen. — 3. Ove Bilde. — 4. Jørgen Fris. — 5. Torben Bilde. — 6. Joachim Rønnev. — 7. Munk (Bogst. L. M.)²⁾. — 8. Henrik Tornekrans. — 9. Prior af Andvorskov. — 10. Tyge Krabbe. — 11. Hans Bilde. — 12. Peder Lykke. — 13. N. Arenfeld. — 14. Ove Lunge. — 15. Otte Krumpen. — 16. Oluf Rosenkrans. — 17. Knud Bilde. — 18. Anders Bilde. — 19. Johan Urne. — 20. Johan Oxe (meget utydeligt).

20. — 1533, 5. Juli. Rigsraadet underretter Domkapitlet i Ribe om, at Biskop Jver Munk har i Raadets Nærværelse eligeret sin Brodersøn, Mester Oluf Munk, til sin Medhjælper og Eftermand, og at Rigsraadet har stadfæstet Valget og optaget Oluf Munk i Raadet.

¹⁾ Eller skulde det være en Skrivfejl for •Fredag nest fore St. Knud Konnings Dag• (d: 4. Juli)?

²⁾ Pladsen er Knud Gyldenstjernes; hans, men ikke O. Munks Navn findes nævnt i Begyndelsen af Brevet.

Original paa Pergament. Geh. Ark., Aflevering fra Justitsministeriet C. 11. — 35 Navne nævnes i Begyndelsen (Ejler Rønnows og Erik Krummediges mangle). Seglremmene findes endnu; kun i to, Johan Bjørns og Hans Bildes, findes endnu halve Signeter; de øvrige ere affaldne. — Paa en Del af Seglremmene ere vedkommende Rigsraaders Navne skrevne, ogsaa paa Mogens Gøjes, men — Voxet er affaldet.

22. — 1533, 7. Juli. Artikelle och foreninghe och forbundt, som bleff berammeth emellom Danm. riighe paa then ene och Slesuich och Holsten fyrstendomme paa then andhen siide. — I Marginen: wdi Kiøbenhavn mandagen then siunde dagh iulii anno 1533.

Udkast paa Papir i Geh. Ark., Slesvig 105 c. — Smst. som Nr. 105 d: Artickele, forening och forbundth, som bleff berameth vti Kiøbenhavn then siunde dagh Julij anno 1533 (o. s. v. som foregaaende; denne Titel er atter overstreget i d.). — c. er, saa vidt skjønes, skrevet med Johan Frises Haand. Sammenlignet med c. synes d. at være en Renskrift deraf, dog ere i d. flere Rettelser tilføjede med samme Haand som i c. (Joh. Frises), i Reglen kun Redaktionsændringer, idet der overalt, hvor der baade i c. og d. er Tale om Fyrstendommerne, er skrevet ovenover i d.: •vore• (o. s. v.). Texten er her ved bragt i Overensstemmelse med Texten i den danske Unionstraktat hos Krag, 2, S. 3 ff. I Slutningen mangle selvfølgelig Navnene paa de holstenske Raader, og det ender saaledes: Giff. paa vort slot Hadersleff then fyrste dag iully aar etc. mdxxxij. •fyrste Dag• er atter overstreget, og der er sat i Steden: •tiuinde dagh•. (Slutningen i d., = Krag's S. 17 Lin. 7 ff. er atter skrevet med samme Haand som c, o: Joh. Fris). — I c. haves saaledes Udkastet til det danske Exemplar, udfærdiget fra dansk Side (det tyske Exemplar, udfærdiget fra dansk Side, s. Nr. 14); i d. haves Udkastet til det fra tysk Side udfærdigede danske Exemplar.

23. — 1533, 7. Juli (Mandag før Knud Konges Dag). Rigsraadet forlener Anders Bilde med Dalby Kloster i Skaane paa Livstid efter det Brevs Lydelse, som han derpaa tilforn forhvervet haver¹⁾.

¹⁾ 1530, ¹²/₃ (Søndag Reminiscere), Anders Bildes Gjenbrev paa Dalby Kloster. Ifølge Kong Frederiks Samtykke har Bilde af Dalby Konvent modtaget dets Kloster i sit Forsvar. Til Klæder og Ophold skal han aarligt udrede dem 100 Mark, overlade dem Indtægterne

Brevviseren Peder Nielsøn, der har klaget over nogen Uret, ham er sket paa noget Gods i Norge¹⁾).

Original i det norske Rigsarkiv, Münchener-Saml. Nr. 3242. Ingen af Rigsraaderne nævnes i Brevet, som er udvendigt forseglet som følger: 1. Jver Munk. (J. M. E.) — 2. Styge Krumpen. — 3. Ove Bilde. — 4. Jørgen Fris. — 5. Torben Bilde. — 6. Blindt (Jochim Rønnovs Plads). — 7. Munk (L. M.; Pladsen er Knud Gyldenstjernes). — 8. Henrik Tornekrans. — 9. Prioren af Andvorskov. — 10. Tyge Krabbe. — 11. Peder Lykke. — 12. Predbjørn Podebusk. — 13. Klavs Bilde. — 14. A. Brade. — 15. Knud Bilde. — 16. Blindt Segl. (2 Rader, 8 i hver).

26. — 1532, 10. Juli (Knud Konges Dag). Anders Bilde anbefaler sin Søn Bent til Erkebiskop Olaf i Anledning af Degnedømmet i Bergen.

Norske Rigsarkiv, Münchener-Samling, Nr. 3196.

26 b. — 1533, 10. Juli. Ove Bilde til Eske Bilde. Smlgn. ovenfor S. 418. Nu aftrykt i Rørdams Hist. Kildeskrifter I, 437.

27. — 1533, 10. Juli. — De i Kbhvn. forsamlede Rigsraader (Regni Dacie conciliarii jam Hafnie congregati) opmuntre Erkebispens i Trondhjem til at møde paa den til St. Hansdag 1534 bestemte fælles Herredag, hvor den hellige Kirkes Tarv skal blive tilbørligt varetaget.

Trykt i Aktstykker til Nordens Hist. i Grevefedjens Tid II, 10. — Originalen i Münchener-Saml. i det norske Rigsarkiv (Nr. 3243) har haft 16 Segl; deraf kan nu kun utydeligt skjælnes Nr. 1 og 2 (Jver Munk og Styge Krumpen), samt Nr. 9 (Prioren af Andvorskov), ligesom Nr.

¹⁾ 2: den svenske Rigsraad Peder Nielsen Grib, der tillige med Raaderne Johan Tureson og Lars Tureson klagede over, at de ikke kunde komme til deres Arv i Norge efter Alf og Jon Knudsen (smlgn. Kong Gustavs Brev til det norske Raad, 16. Juli 1533, i Saml. til det norske Folks Spr. og Hist. I, 349—50). — Nr. 25 og 28 maa utvivlsomt anses som en Folge af Kong Gustavs Brev af 1 Juni til Rønno (Aktstykker I, 3—4), hvor Kongen dels havde klaget over disse Forhold, dels over at hans Fjender fandt Tilhold i Danmark. Efter Nr. 25 maa man antage, at Peder Nielsen Grib selv har været tilstede i Kbhvn., muligvis paa Kong Gustavs Vegne, som Overbringer af Brevet af 1 Juni.

vir dominus Acho Jacobi, ejusdem ecclesie canonicus, cujus electioni illustrissimus rex Christiernus, contra pactum in receptione sua ad regnum Dacie solenni juramento firmatum, suum noluit benignum prestare consensum, sed quendam Georgium Skotborgh violenter intrusit in eadem, quem et intra biennium ab eadem expulit invitum, surrogato ad eandem quodam nephandissimo Theodorico Slachech aliegena, per eundem Christiernum regem intra bimestre spacium incinerato, cui et non minore violentia alterum aliegenam Joannem Vetz substituit, qui secundo suo¹⁾ presidentie anno omnibus Lundensis sedis elenodiis secum ductis una cum prenominato rege Christierno fugam arripuit, post quam prenominate magister Acho, omni metu vique sepe dicti regis (de quibus legitimam prius fecerat protestationem) tum primum cessantibus, electioni de se facte consensit ac in ejusdem ecclesie plenam et omnimodam possessionem vetere pro consuetudine solemniter est introductus, qui continue ad sanctitatis vestre sedem pro obtinendo confirmationis munere oratores mittere curavit, quam, impediente reverendissimo domino de Cesiis cardinali, in hunc diem, non sine gravi ecclesie incommodo, impetrare non potuit. Etenim decimus quartus a morte Birgeri iam agitur annus, et ecclesia grassanti heresi plurimum quassata vero pastore orbata fuerat. Considerans itaque idem magister Acho debilitatem suam ex senectute provenientem seque ob id minus utilem ad ecclesie regimen perpendens, omni iure electionis sponte ac libere cessit atque renunciavit, quofacto rite canonice et legitime in archiepiscopum prenominate ecclesie Lundensis electus est a capitulo ejusdem ecclesie nobilis vir et ex regni nostri summatibus progenitus magister Torbernus Bilde, ejusdem ecclesie metropolitane Lundensis decanus, regno nostro et ecclesie eidem admodum utilis ac propter doctrinam et experientiam cui illa committatur ecclesia vere dignus. Proinde sanctitatem vestram concordibus votis unanimique consensu humillime rogamus obsecramusque,

¹⁾ sue?

ut ejdem domino magistro Torberno confirmationis consecrationisque munus ac pallii traditionem alia quoque ad ejusdem ecclesie regimen pernecessaria benignitate apostolica concedere dignetur et impertiri absque ulla reservatione alicui facta seu fienda, que in hisce remotissimis a curia Romana terris omnino non convenit, nec non et absque omni insolito gravamine, quod ecclesia Lundensis ob passa damna oneraque incumbantia pati potest minime. Sane, beatissime pater! huius electi ab utroque parente et consanguinei amici¹⁾, regni nostri summates opprime potentes, eidem ecclesie in eorum contumeliam et verecundiam alium quemque prefici haudquaquam permittent, nec item quemlibet huic ecclesie prefici expedit, cujus pastori regni (dum vacat ut modo) moderamen ex diutina consuetudine incumbit, sed eum, qui ex primoribus ortus quique et regni et ecclesie negotia (ut iste) per multam rerum experientiam callet. Igitur ubi hec a sanctitate vestra exoraverimus, omnibus et nostris et amicorum nostrorum officii erga eandem sanctitatem vestram sanctamque sedem apostolicam obsequiosissime studebimus promereri, sentietque eadem sanctitas vestra ex hujus provisione non solum Lundensis, verum etiam totius Daciane ecclesie tum in spiritualibus tum in temporalibus non minimum incrementum et profectum, quem non dubitamus eandem sanctitatem vestram maximopere cupere et preoptare. Valeat eadem sanctitas vestra, nobis omnibus et singulis debitis officiis obsequiisque semper veneranda. Ex Hafnia anno domini millesimo quingentesimo tricesimo tertio, decima tertia mensis Julii, nostris sub signetis. Ejusdem vestre sanctitatis devoti filii et oratores, regni Dacie consiliarii.

Jvarus Ripensis, Slicho Krwmpen Burglaensis, Avo Bilde Arusiensis, Georgius Vibergensis episcopi, Joachim electus Roscildensis, Henricus abbas Sorensis, Eskillus prior in Antworskow, Tico Krabbe marschalcus, Predbjørn Podbusk, Johannes Bilde, Petrus Lycke, Mathias Bøllæ, Avo Lunge, Olavus Rosenkrans, Otto Krwmpen, Johannes Oxe, Johannes Wrne, Johannes

¹⁾ Consanguinei et amici?

Biørn, Andreas Bilde, Absalon Brade, Nicolaus Lwnge, Kanutus Bilde, Holgerus Ulfstand, Trugotus Ulfstand, Nicolaus Podbusk, Nicolaus (o: Klavs) Bilde, equites aurati, Nicolaus Arndfeld, Ericus Krwmmedige, Nicolaus Brock, Canutus Gildenstern, armigeri.

Ialt 30; her mangler: 1. Biskop Knud Gyldenstjerne, 2. Mogens Gøje, 3. Erik Banner, 4. Mogens Munk, 5. Axel Ugerup, 6. Ejler Rønnev, (7. Oluf Munk, 8. Torben Bilde selv).

Afskrift i Geh. Ark. Diplom. med afdøde Registrator Knudsens Haand, efter Barthol. Tom. VI, p. 979, hvor Brevet har den Angivelse: «Ex autogr. Canc. Dan.» — Nogen Original findes ikke i Geh. Ark.; hvis Bartholin virkelig havde fundet selve Originalen i det danske Kancellis Arkiv, vilde det være et Bevis paa, at Brevet ikke var afsendt; men hvad forstaar Bartholin her ved «ex autogr.»?

Følge det i Knudsens Joachim Rønnev S. 157 aftrykte Brev fra de danske Bisper til Kardinalkollegiet i Rom, dat. Roskilde 1 Septbr. 1533, maa det antages, at en lignende Skrivelse fra Herredagen er afgaaet til Paven angaaende Rønnevs Konfirmation.¹⁾

¹⁾ Følgende tidligere Breve angaa Torben Bilde, Erkesædet i Lund og Bispestolen i Roskilde:

1530, 1 Decbr. Pave Klemens giver ved Provision Joh. Veze Bispestolen i Roskilde, dog med Forbehold af hans Rettigheder som Erkebiskop i Lund (Munchs Afskrifter).

1531, 2 Januar. Paven giver Joh. Veze, electus Roskildensis, Udsættelse med Konsekrationen endnu et Aar (smstds.)

1532, 15 Juli. Torben Bildes Revers til Kong Frederik (Rørdam, Malmøbogen, XLV.)

— 27 Juli. Lunde Kapitel tilskriver Pave Klemens om Torben Bildes Konfirmation, da Aage Sparre samme Dag i Kapitels-huset har erklæret, at han paa Grund af Alder og Skrøbelighed med fri Villie og med Kong Frederiks og Kapitlets Samtykke har resigneret sin Ret til Stiftet til Dekanen Torben Bilde. «Et si confirmatus existet (o: Aage Sparre), ut verisimiliter ex scriptis sibi presentatis estimat et credit, eundem mag. Torbernum decanum in suum coadjutorum in vita et successorem post mortem, accedente vestre sancte sedis apostolice benignitate et prouisione, elegit.» Kjætteriet i Stiftet gjør det i høj Grad ønskeligt (Geh. Ark. Dipl.).

— 27 Juli. Notarialdokument, at Torben Bilde har udnævnt Prokuratorer osv. i Rom, med flere Forpligtelser, han har maattet indgaa. (Smstds.).

1533, 5 Februar. Torben Bilde, Electus til Lunde Domkirke, lover for den store Velvillie, Mester Aage Sparre har vist ham ved

derover.¹⁾ — 7. At Hertugen vil tilbagesende Nøglerne til «Himmeriget» paa Kallundborg og andetsteds.

32. — 1533, 13 Juli (Dominica proxima post festum Canuti regis). Begjæring fra det danske Rigsraad til det norske om at raade Bod paa Lybækkernes Klage over «de mange ulovlige Havner og Indløb af den søfarne Kjøbmand» i Norge.

Original i det norske Rigsarkiv, Münchener-Saml. Nr. 3244. Ingen Rigsraader nævnes i Brevet, der er udvendig forseglet med 7 Segl i én Rad, nemlig: 1. Ove Bilde. — 2. Torben Bilde. — 3. Blindt Segl. — 4. Tyge Krabbe. — 5. Utydeligt, formodentlig Hans Bilde. — 6. Blindt. — 7. Anders Bilde.

33. — 1533, 13 Juli (Søndag efter Knud Konge). Iver Munk (osv. alle de samme Navne, som have undertegnet Nr. 29, Torben Bilde medregnet), give Herman Tyre af Bergen frit Lejde til at maatte fare i Danmarks Rige.

I Indledningen savnes saaledes: Biskop Knud Gyldenstjerne, Mogens Gøje, Erik Banner, Mogens Munk, Axel Ugerup og Ejler Rønnow.

Under Originalen paa Pergament i Geh. Ark. (Voss. Saml. Fasc. 9, 1) findes nu kun Iver Munks Segl; de følgende gejstlige ere afrevne. 5 Voxklumper hænge endnu ved uden indtrykkede Signeter.

33 b. — 1533, 13 Juli. Rigsraadet tildømmer Hr. Peder Lykke Barsebæk Fiskeleje i Skaane, som Erkebisp Torben Bilde gjorde ham stridig.

Wij efferskrefne Ifwer Munck til Ripe, Stygge Krumpen til Borghum, Jørgen Frijss till Viburg med Gudz naade Biskopper, Jockum Rønnow Electus till Roskilde, Oluf Munck til Ribe, Hr. Hendrich Abbid i Soer, Hr. Eskild Prior i Andtworskou, Tyge Krabbe, Dannemarekis Riges Marsk, Predbiørn Podbusch, Hans Bille, Axel Brahe, Anders Bille, Otte Krumpen, Holger Vlfstand, Trued Vlfstand, Johan Oxe, Oluf Lunge, Johan Biørnsen, Oluf

¹⁾ Tolden for Gottorp var paalagt af Kong Frederik i Aaret 1526 til hans Datters Brudskat. Allerede paa Herredagen i Odense 1526 omtales Sagen og den Uvillie, den fremkaldte hos Landets Kjøbmænd (Ny dsk. Mag. 5, 209; smilgn. Allens Breve I, 417).

•at den Aaressild og al anden Rettighed af Barsebæk Leje haver af Arilds Tid fulgt til vor Gaard udi Lund udi Biskoppernes Tid, indtil Hr. Aage Jepsen, Electus, til hans Tid undte samme Leje Hr. Peder Lykke for Villie og Venskabs Skyld•.

34. — 1533, 14 Juli. Rigsraadets Fuldmagt til Otte Krumpen, Lensmand paa Langeland, og Wulf Uttenhofen, Lensmand paa Hindsgavl, at de skulle paa det danske Rigsraads Vegne underhandle med den nederlandske Regjering om Forbund mellem Rigerne.

Anført i Genterfordraget af 9 Septbr. 1533, Aktstykker 1, 11.

35. — 1533, 14 Juli (Mandag efter Knud Konges Dag). Rigsraadets Brev til Jyllands Landsting om Rustning, hvorved Kong Frederiks Anordning stadfæstes og Ridderne Peder Lykke til Aalborg, Ove Lunge til Aastrup, Erik Banner til Kallø og Mogens Bilde til Koldinghus indsættes til Hovedsmænd.

Ny dsk. Mag. 2, 367—68 efter •Protokollen•.

36. — 1533, 14 Juli (Mandag efter Knud Konges Dag). Rigsraadets Dom over Mester Hans Tavsens.

Hvitfeld, Danm. Riges Krønike S. 1400. — Krag, Suppl. S. 18—20. — Ny kirkehist. Saml. III, 13—16.¹⁾

Dommerne Navne: 1. Tyge Krabbe. — 2. Predbjørn Podebusk. — 3. Hans Bilde. — 4. Peder Lykke. — 5. Oluf Rosenkrans. — 6. Otte Krumpen. — 7. Johan Oxe. — 8. Johan Urne. — 9. Anders Bilde. — 10. Niels Lunge. — 11. Holger Ulfstand. — 12. Truid Ulfstand. — 13.

¹⁾ Jeg benytter Lejligheden til at gøre opmærksom paa, at Manuskriptet til Begyndelsen af Hvitfelds Kr. 3 (forfra til S. 1407 Lin. 14, fol.) findes i Geh. Ark. (dsk. Kongers Hist. Fasc. 15). Selve Haandskriftet er skrevet med en Afskrivers Haand; men med en Haand, der ved Sammenligning med egenhændige Breve fra Hvitfeld tilfulde er godtgjort at være Hvitfelds egen, er der baade tilføjet Rettelser i Texten og ofte vidtløftige Tilføjelser i Randen, hvorved Texten er bragt i Overensstemmelse med den, som nu haves i de trykte Udgaver. — Texten til Hans Tavsens Dom er meget sjusket aftrykt, idet af og til flere Smaaord ere udfaldne m. m.

endnu bleve i Kbhvn, fremgaar af Nr. 41. (At Ove Lunge og Joh. Fris alt den 20 Juli vare i Haderslev, synes at fremgaa af Nr. 22.)

40. — 1533, 23 Juli. Kolding. Kaldsbrev, udstedt af Iver Munk.

Dsk. Selskabs Pergamenter i Geh. Ark.

41. — 1533, 28 Juli (Mandag efter ste Marie Magdalene Dag). Kbhvn. Rigsraad Knud Bilde skriver til sin Broder Eske Bilde om Mester Hans Markorrszens(!) Dom.

Original paa Papir i Samling til Adlens Hist. Fasc. 8, kgl. Bibliothek. Det Sted af Brevet, der angaar Hans Tavsens og Herredagen, er aftrykt af Paludan-Müller i «Hist. Tidsskrift» III, 6, 303. «igoor» efter «Despitacio» staar aldeles tydeligt, hvorefter Hans Tavsens Disputation altsaa skulde have fundet Sted d. 27 Juli! Og hvor kunde Knud Bilde i den Grad huske fejl, at han den 28 Juli ikke skulde huske, om Hans Tavsens Sag var foregaaet Dagen før eller 14 Dage før! Slutningen lyder: «Item moo tu oc nu uidhe, ath jeg halffuer leghit here i byen i nij ugher, oc drager oc myn broder bispen aff Aars aff i moren oc allth rodhet.» (Dog forekommer det mig, at der staar «vij ugher».) Skulde der være en Fejl i Dateringen? At Raadet forevrigt den 29 Juli ikke længere var i Kjøbenhavn, fremgaar af:

42. — 1533, 29 Juli. Torben Bilde, Arkielektus til Lunde Domkirke, og menige Danmarks Riges Raad give Biskop Jørgen Frises Bud andet Dombrev (Laasebrev) paa Spøtrup Gaard og Gods. Ex Slauilsze die beati Olai regis anno domini mdxxxij sub sigillo regni Dacie ad causas, teste Nicolao Arnfeldt, justiciario regni Dacie ejusdem.

Indført i en Landstingsvidisse fra 1593, i Spøtrup Arkiv. Smlgn. Molbech, Historisk Tidsskrift, I Række, 1, 233, der synes at have haft Originalen for sig, som dog ikke længer findes paa Spøtrup Smlgn. Nr. 5.¹⁾

¹⁾ 1533, 23 Oktbr. Torben Bilde, med Guds Naade Arkielektus til Lunde Domkirke, og menige Danmarks Riges Raad udsteder 3die Dombrev paa Spøtrup Gaard og Gods til Viborg Bispedømme. — Ex Slavillsze, die Severini. Sub sigillo regni Dacie ad causas,

43. — 1533, 2 August (crastino festivitatis vincula Petri).
Oslo. Biskop Hans Reff til Erkebiskop Olaf af Trondhjem.

. . . Finge wij nu først menige Danmarcks riges radtz breff
lydendes tiill allt radett her szyndenfeldz, att wij alle wille be-
szøge en almyndelig herredag, som er berammelt att stande
wdi Kiøbenhaffn sancte Håns baptiste dag nest kommandes, ther
tha samdirecteligen med Danmarcks raadt att raade keesze oc
kaare en herre igen tiill begge rigenne, oc att Norges kronas
slott oc lenn skwulle bliffwe som the nw ere uforwandliide ind
tiil then tiidt.¹⁾

Item finge wij oc merkelige schriffwelsze fraa bespen y
Siellandt, wdi hwilken wij formerke, att han er edher oc oss
oc thette rige ganske willig oc godh, oc tesligeste nogre flere
gode herrer ther y rigett.²⁾ Sendhe han oss nogre pwnether oc
artickler, som menige Danmarcks riges raadt bewilgett sambtyckt
oc stadfestett haffwe att skulle szaa wbrødeligen holdes, aff
hwilke wij sendhe edher her hoess bondhen en rett copie.
(Her følger det af Paludan-Müller i «Grevens Fejde» I, 112 og «Hi-
storisk Tidsskrift» III, 6, 305 aftrykte Stykke om Recessen af 3
Juli og Mester Hans Tavsens Dom «die lunæ post Canuti regis».)
Hwer bescop skwille lade taghe op then gamble thieneste oc
skick igen. Item hertigh Hans er paa Nyborg slott oc bliffer
ther szaa lenge thet bliffer anderledes fatt.
Item the pwnether, som wij sendhe edher om then danske ny

teste Nicolao Arnfeldt, justiciario regni ejusdem (Afskrift i Spotrup
Arkiv). — 1533, 21 Decbr. (die Thome apostoli, (4de) Rigens Dom-
brev paa Spotrup, Ældste Arkivreg. II, 347, 35; smlgn. S. 349 Nr. 52.

¹⁾ Smlgn. Nr. 6.

²⁾ 1532, 8 Novbr. Erkebiskop Olaf til Joachim Rønnow: Erkebisp-
en takker Rønnow for hans Velvillie mod Normændene; kalder ham
«sin kjære Broder og kjære ubekjendte gode Ven»; beder ham tale
sin Sag for Kongen. «Vi vilde gjerne med det allerførste bekjende
eder med en ærlig Skjænk», som Bisp Hans af Oslo allerede har
tilsagt ham paa Erkebispens Vegne for hans Umage og Velvillig-
hed. (Allens Excerpter paa det store kgl. Bibl. efter Norske Saml.
i Geh. Ark. Fasc. II Nr. 3).

Roskilde, bekendt som Fortsætter af den skibyske Kronike (Rørdam, Universitetets Hist. I, 529).¹⁾

¹⁾ Denne Formodning bekræftes fuldstændig ved de nu af Dr. H. Rørdam i Hist. Kildeskr. 1ste Bind meddelte interessante Oplysninger om denne Mands nøje Forhold til Ove Bilde og hans Slægt. Af det S. 441 meddelte, med Hans Henriksens egen Haand skrevne Brev af 29. Maj 1534 fra Ove Bilde til Eske Bilde fremgaar navnlig, at Biskop Ove netop i disse Dage brugte denne sin »svorne Sekretær« til vigtige Sendelser til Mogens Goje o. a. — Smlgn. Udgiverens Bemærkninger S. 338.
